

Markering af tid i grønlandsk sprog med særlig fokus på fortid

Trondhjem, Naja Blytmann

Publication date:
2008

Document version
Peer-review version

Citation for published version (APA):
Trondhjem, N. B. (2008). *Markering af tid i grønlandsk sprog med særlig fokus på fortid*. Afdeling for Eskimologi og arktiske studier, Københavns Universitet.

Markering af tid i grønlandsk sprog med særlig fokus på fortid

Ph.d-afhandling
Naja Blytmann Trondhjem

**Institut for Tværkulturelle og regionale Studier,
Afdeling for Eskimologi og arktiske studier**

Vejledere:
Michael Fortescue
Søren Thuesen

Abstrakt

Der er tre formål med denne ph.d.-afhandling: 1. at gøre rede for markering af tid i det vestgrønlandske sprog med særlig fokus på fortid, 2. at undersøge om der er en igangværende grammatikalisering med hensyn til *-sima* og *-nikuu* og 3. at sammenligne tempussystemer i inuitsprog.

Tid i grønlandsk bliver markeret ved konjunktion, der angiver simultanitet og rækkefølge, ved aspektuelle suffikser og tempussuffikser. Der er distinktion mellem fremtid og ikke-fremtid i grønlandsk. Nutid er umarkeret, fortid kan markeres, hvis det er nødvendigt, og fremtid skal altid markeres. Fortid og fremtid markeres ved hjælp af optionelle suffikser, og undersøgelsen af fortidssuffikserne er i fokus i denne afhandling er *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. Oprindeligt var det kun *-sima*, der brugtes til markering af fortid med en aspektuel betydning. Suffikset *-sima* har udviklet fem forskellige betydninger fra en aspektuel betydning til epistemisk modalitet, perfektum, pluskvamperfektum og sidst til præteritum, og det har udviklet sig fra en aspektuel markør til tempusmarkør. På grund af de mange betydninger er *-nikuu* også begyndt at blive anvendt som fortidsmarkør, specielt i eksperientiel perfektum i 1. person. I de senere år er *-sima* og *-nikuu* begyndt, at blive brugt med betydningen præteritum. Denne udvikling har givet plads til at *-reer*, som udelukkende blev brugt aspektuelt, nu er begyndt at bruges som et aspektuelt suffiks, der har en funktion som et tempusmarkør.

Via en udfyldningsundersøgelse har jeg undersøgt om, *-sima*, *-nikuu* og *-reer* er i en grammatikaliseringsproces. Denne undersøgelse blev foretaget vha. et udfyldningsskema, hvor er informanter kom Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut. Informanterne inddelt i to aldersgrupper, hhv. 20-30 år og 45-55 år. Undersøgelsen viser at *-sima* og *-nikuu* med præteritumsbetydning hovedsageligt er brugt i simple sætninger. Der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i sætninger, hvor verbalet er i 1. person og har en specifik betydning (at være fisker), hvor de unge foretrækker *-nikuu* frem for *-sima*. I 2. og 3. person var der ingen signifikant forskel mellem aldersgrupperne. Derudover viser undersøgelsen at *-sima* i betydningen 'tilstand' ofte erstattes af *-qqa* som også betyder 'tilstand', i hvilket der også er signifikant forskel mellem aldersgrupperne; hvor de unge brugte *-qqa* mere end de ældre. Undersøgelsen viste at *-reer* 'konklusiv perfektum' stort set er ved at overtage brugen af *-sima* 'resultativ perfektum'. Mht. til grammatikaliseringsprocessen viser udviklingen af betydningerne, at suffikserne *-sima* og *-nikuu* har bevæget sig fra en aspektbetydning med skopus over sætningen til tempusbetydning, mens *-reer* har bevæget sig fra aspektuel betydning med skopus over verbalet til aspektuelt betydning med skopus over sætningen.

Inuktitut i Canada og grønlandsk markerer tempus i form af tempussuffikser og har distinktion mellem fremtid og ikke-fremtid. Inuktitut har udviklet en kompliceret 'nær' og 'fjern' distinktion i både fortid og fremtid, og tempus skal markeres. I grønlandsk er der distinktion mellem sikker og vag fremtid, mens der i fortid er udviklet mange forskellige perfektumbetydninger. Iñupiaq i Alaska har udviklet distinktion mellem fortid, nutid og fremtid i fleksionen i indikativ modus. I andre modi bruges tempussuffikserne ligesom i grønlandsk. Tempussuffikser i iñupiaq ligner de grønlandske tempussuffikser, men hvor der kun er få tempussuffikser.

Abstract

The aim of this Ph.d study has three parts: 1) to investigate the marking of time in the West Greenlandic language, where the focus is on the marking of past time, 2) to investigate if there is an ongoing grammaticalization process in the use of the derivational suffixes *-sima* og *-nikuu*, and 3) to compare the temporal systems in the different Inuit languages.

In the West Greenlandic language, time is marked in three different ways, first by conjunction, indicating simultaneous and sequential situations, secondly by aspectual suffixes, and thirdly by tense suffixes. Tense in this language is based on an opposition between future and non-future. Present time is unmarked, past time can be marked if this is necessary, and future must be marked. Past time and future time are marked by optional derivational suffixes, and the aim of this study is to investigate the past time suffixes *-sima*, *-nikuu* and *-reer*. Originally the past tense suffix *-sima* was the only one to indicate past time, and then only by inference, since its basic meaning was aspectual. Nowadays *-sima* has developed five different meanings, starting from a resultative aspectual meaning and a kind of epistemic modality, and further developing the meaning of perfect; the last extension is to the meaning of preterite tense. The development was from aspectual to tense meanings. Possibly because of the many meanings of *-sima* another past time marker *-nikuu* started to be used, especially in an experiential perfect meaning and in the first person. During the last decades *-sima* and *-nikuu* have developed the meaning preterite tense. This development has led another suffix, *-reer*, to extend its meaning from an aspectual one, 'conclusive perfective' (with a verb-modifying use) to a tense-like one, 'conclusive perfect' (with a sentence-modifying use).

The investigation of the use of the tense suffixes *-sima*, *-nikuu* and *-reer* was carried out by using a questionnaire to see if there is a process of grammaticalization in these suffixes. The informants belong to two age groups (20 – 30 years of age and 45- 55 years of age) and live in Nuuk, Maniitsoq and Sisimiut. This investigation showed that *-sima* and *-nikuu*, when used with the meaning preterite, are used primarily in simple sentences. There is a significant difference between the age groups when the subject is in the first person and the verb has a specific meaning (e.g. 'be a fisherman'). Here the young people preferred using *-nikuu* more than *-sima*. There was no difference between the age groups when the verb is in the 2nd and 3rd person. The investigation also showed that *-sima*, when used with the meaning 'state', is replaced by another suffix *-qqa* 'state'. Here there is a significant difference between the age groups, where the young people used *-qqa* more than the older. The investigation further showed that the suffix *-reer* 'conclusive perfect' is replacing *-sima* 'resultative perfect'. In the process of grammaticalization the meanings of *-sima* og *-nikuu* have extended from an aspectual or tense-like meaning with scope over the sentence to a pure tense meaning, and *-reer* has extended its meaning from an aspectual conclusive perfective with scope over the verb to a tense-like conclusive perfect with scope over the sentence.

In Inuktitut (Canada) and West Greenlandic tense is marked by optional tense suffixes and in both languages the temporal systems are based on a future/ non-future opposition. In Inuktitut the tense suffixes have developed a complicated remoteness system. In West Greenlandic the future tense suffixes have a distinction between vague and inevitable future, and the past time suffixes have developed different perfect meanings. In Iñupiaq (Alaska), the temporal system is based on an opposition between past, present and future, where tense is marked in the flectional morpheme, but only in the indicative mood. There are only a few tense suffixes. The meanings of these tense suffixes are the same as those of the West Greenlandic tense suffixes.

Forord

Jeg håber, at denne afhandling vil give inspiration til yderligere undersøgelse af suffikserne i grønlandsk og inspirere mange andre grønlandske sproginteresserede til selv at komme i gang med forskning.

Denne afhandling var ikke realiseret uden mange menneskers hjælp. Jeg skylder en hel del mennesker en stor tak for at have hjulpet mig på den ene eller den anden måde i denne afhandlings tilblivelse og ikke mindst for deres støtte under hele processen, som har været de sidste 3,5 år.

Jeg vil først takke alle mine informanter, som gjorde det muligt at undersøge tempus i grønlandsk i det hele taget. De har frivilligt og interesseret udfyldt de mange punkter på mit udfyldningsskema, som ligger til grund for afhandlingen. Jeg har lovet anonymitet, så ingen af de 130 informanter er nævnt ved navn, men ej heller glemt. Særlig tak til elever på følgende skoler – Jern- og Metal Skolen, Handelsskolen, STI-skolen og Journalistskolen i Nuuk. HTX og STI-skolen i Sisimiut.

Dernæst vil jeg takke folkeskolelærere, jeg underviste i perioden fra 2003 til 2004, som jeg løbende kunne spørge om detaljer og de specifikke spørgsmål omkring mulige betydningsforskelle i det grønlandske sprog. Specielt tak til de mennesker jeg interviewede i den forbindelse: Helene Lennert, Sisimiut, Niels Filemosen, Sisimiut, Jess G. Berthelsen, Nuuk, Niels Otto Egede, Johanne Egede og Jens Ole fra Narsaq.

Jeg takker også grønlandsafdelingen i SIS (Statens institut for Folkesundhed), hvor jeg lånte video- og båndoptagelser fra. Endvidere vil jeg takke ph.d.-studerende Marc-Antoine Mahieu og Michèle Therrien fra INALCO, Paris for deres hjælp og for tålmodigt at besvare alle mine spørgsmål, foruden studerende fra INALCO, der har støttet mig, mens jeg opholdt mig i Paris. Jeg takker også Larry Kaplan og Edna MacLean Alaska Native Center, University of Alaska, Fairbanks for information om iñupiaq. En speciel stor tak til Mette Rønsager for hendes sproglige korrekturlæsning af hele min afhandling. Også tak til Arnaq Grove for hendes bidrag om centralvestgrønlandsk.

Jeg takker også alle ansatte på Eskimologi ikke mindst afdelingsleder Søren Thuesen, som har sørget for, at jeg har været fysisk og psykisk veltilpas på arbejde, og som opmuntrede mig i de svære tider.

Endvidere vil jeg takke min vejleder, professor Michael Fortescue for hans tålmodighed og hjælp med sin store viden om inuitsprogene. Jeg skylder også Elisabeth Engberg-Pedersen en stor tak for hendes store hjælp i skriveprocessen og Karen Langgård for at hjælpe i opstarten af projektet.

Til sidst vil jeg takke min familie, min mand Jørgen Trondhjem for diskussioner og perspektiveringer samt opbakning og vores drenge Knud, Thomas og Michael for at muntre mig op efter mange frustrerede timer på arbejde, og tak fordi de har givet mig den nødvendige afstand til mit stof, holdt mig ud og har holdt mig bundet til virkeligheden.

1.0 Indledning	6
1.1 Tidligere beskrivelser af grønlandsk	7
1.2 Grønlandsk tidsmarkering	8
1.3 Grammatikalisering	9
1.4. Sammenligning med andre inuitsprog	10
2.0 Baggrundsviden om det grønlandske sprog og metodebeskrivelse	12
2.1 Grønlandsk tilhører den eskimo-aleutiske sprogfamilie	12
2.2 Dialekter i Grønland	12
2.4. Metodebeskrivelse	14
2.4.1 Kriterier og valg af informanter	15
2.4.2 Udfyldningsskemaet	18
3.0 Markering af tid i grønlandsk	22
3.1 Orddannelse i grønlandsk	24
3.1.1 Modi	25
3.2 De inhærente temporale betydninger i verbalstammen	27
3.2.1 Aspekt	28
3.2.2 Perfektiv aspekt	32
3.2.3. Sammenfatning	36
3.3. Simultanitet	36
3.3.1. Sammenfatning	42
3.4. Handlinger i rækkefølge	42
3.4.1 Sammenfatning	48
3.5. Rækkefølge af suffikser	49
3.5.1. Sammenfatning	56
3.6. Opsamling	57
4.0 Tempusteori og det grønlandske sprog	59
4.1 Tempus	60
4.1.1. Absolut tid	62
4.1.2. Relativ tid	65
4.1.3. Absolut-relativ tid	68
4.1.4. Perfektum	72
4.1.5. Sammenfatning	78
4.2. Tempussuffikser i grønlandsk	78
4.2.1. Fremtidssuffikser	79
4.2.2. Fortidssuffikser	85
4.2.3. Suffikserne <i>-sima</i> , <i>-nikuu</i> og <i>-reer</i>	88
4.2.4. Suffikset <i>-sima</i>	88
4.2.5. Suffikset <i>-nikuu</i>	97
4.2.6. Suffikset <i>-reer</i>	101
4.2.7. Sammenfatning	104
4.2.8. Fornyetelser i brugen af suffikserne <i>-sima</i> , <i>-nikuu</i> og <i>-reer</i>	104
3.4. Sammenfatning	107
5.0. Databehandling	111
5.1. Grammatikalisering	112
5.1. Databehandling	118
5.1. De samlede scores	120

5.2. Sammenfatning	134
6.0. Sammenligning af inuitsprogenes tempusmarkering	136
6.1. Tempusmarkering i Inuktitut	136
6.1.1. Temporal reference i verbalstammen.....	140
6.1.2. De temporale suffiksers betydning	141
6.1.3. Fortidssuffikser	142
6.1.4. Fremtidssuffikser	151
6.1.5. Sammenfatning	160
6.2. Iñupiaq markering af tempus	162
6.2.1. Tempussuffikser.....	173
6.2.2. Fremtidssuffikser	173
6.2.3. Fortidssuffikser	175
6.2.3. Sammenfatning	177
6.3. Sammenligning af modus og tempusformerne i inuitsprogene	179
6.4. Sammenfatning	183
7.0 Konklusion.....	185
Litteraturliste.....	191
Appendiks 1 Forkortelser:	196
Appendiks 2 Samlede scores	199
Appendiks 3 Scores for betydningen 'tilstand'.....	200
Appendiks 4 Scores i betydningerne 'resultativ perfektum' og 'konklusiv perfektum'.....	201
Appendiks 5 Scores for eksperientiel betydning	202
Appendiks 6 Eksperientiel betydning med 1. og 2.-3. person	203
Appendiks 7 Scores for betydningen 'perfect of persistent situation'	204
Appendiks 8 Samlede scores for sætninger der angiver epistemisk modalitet:.....	205
Appendiks 9 Scores for sætninger med tidsadverbial.....	206
Appendiks 10 Scores fra punkter i udfyldningsskemaet.....	207
Appendiks 11 Udfyldningsskema	220

Antal ord: 82203

1.0 Indledning

Grønlandsk er et polysyntetisk sprog, hvor det generelle orddannelsesprincip er stamme + (derivational suffiks) + fleksion, og alle dele er bundne morfemer. Der er ca. 400 derivational suffikser, som kan tilføjes rekursivt, og alle er optionelle. Flektionen på verbet er et portmanteau morfem, som indeholder modus, person og numerus, hvori der ikke er nogen tempusangivelse. Dette giver et problem, da tempus i grønlandsk tilsyneladende ikke er grammatikaliseret, som det er i f.eks. dansk. Hvordan markeres tempus så? Er der i det hele taget tale om tempus i grønlandsk? Hvordan kender man forskel på fortid, nutid og fremtid, som mange andre sprog som dansk og engelsk markerer med obligatoriske tempusmarkører? Med denne afhandling vil jeg forsøge at give et svar på disse spørgsmål med en beskrivelse af markering af tid i det grønlandske sprog, med særlig fokus på markering af fortid.

Netop markering af tid og det at kunne genkende og anvende tidsmarkører i grønlandsk har skabt mange problemer og frustrationer for studerende, der lærer grønlandsk som fremmedsprog. Der er mangel på beskrivelse af sproget, hvor problemet først og fremmest er, at der i de eksisterende lærebøger om det grønlandske sprog kun er en mangelfuld gennemgang af grønlandsk grammatik, som det f.eks. ses i *Håndbog i grønlandsk grammatik* af Estrid Janusen (1982) og *Grønlandsk grammatik* af Stig Bjørnum (2003). Disse lærebøger tager udgangspunkt i de mange nominal- og verbalparadigmer, oversættelser af suffikser samt oversættelser og regler af de mest brugte sætningstyper. Modsat disse ufuldstændige grammatikker er der komplicerede lingvistiske beskrivelser f.eks. *Grammatik der grönländischen sprache, mit teilweisem einschluss des Labradordialects* af Samuel Kleinschmidt (1851) og *West Greenlandic* af Michael Fortescue (1984), som kun er forståelige for lingvister, og problemet er, at de fleste studerende ikke kan forstå at bruge og drage nytte af dem. Der mangler noget midt i mellem, og det 'midt imellem' kunne med fordel være en undersøgelse af sproget, som det bliver brugt i nutidens Grønland, det vil sige ud fra aktuelle mundtlige og skriftlige data, som kan danne grundlag for en grundig beskrevet lærebog i det vestgrønlandske sprogbrug.

Som underviser i grønlandsk gennem flere år har problemet med markering af fortid også givet mig mange problemer, da jeg ikke umiddelbart kunne fortælle mine studerende, at sådan og sådan forholder det sig, men måtte hele tiden sige, at så vidt jeg kunne bedømme, så skulle der enten være eller ikke være fortid nu. Og det kunne jeg kun i kraft af at jeg har grønlandsk som modersmål.

Ligeledes under min studietid har markering af tempus i grønlandsk været grund til meget frustration for mig, idet mine teoretiske studier (f.eks. almen lingvistik, typologi, syntaksteorier, semantik osv.) som regel havde eksempler fra de kendte europæiske sprog, og dermed gik ud fra, at der var en systematisk tempusmarkering. Disse sprog har heller ikke en polysyntetisk struktur, som det grønlandske sprog har det. Teoretiske artikler vedrørende grønlandsk handler for det meste om dets ergative struktur og dets ekstreme polysyntese, men mig bekendt, har et tempussystem som det grønlandske, hvor man tager udgangspunkt i det aktuelle mundtlige og skriftlige sprog, ikke været undersøgt empirisk før. Elna MacLean (1995) har i *Inupiaq Narratives: Interaction of Demonstratives, Aspect, and Tense* undersøgt samspillet mellem demonstrativer, aspekt og tempus i fortællinger på inupiaq, Alaska, og Mary Swift (2004) har i *Time in Child Inuktitut. A Developmental Study of an Eskimo-Aleut Language* undersøgt børns tilegnelse af temporale relationer i inuktitut, Canada. Disse går ikke direkte ind i studiet af tempus i sproget men giver en beskrivelse af beslægtede tempussystemer, som kan give et sammenligningsgrundlag for min beskrivelse af tempus i grønlandsk.

1.1 Tidligere beskrivelser af grønlandsk

Beskrivelser af grønlandsk startede i 1700-tallet, da missionæren Hans Egede skrev en ordliste over de mest brugte(?) grønlandske gloser og de første verbalparadigmer. Hans medhjælper Albert Top (også missionær) arbejdede videre på verbalparadigmerne og lavede en længere ordliste med oversættelser fra grønlandsk til dansk. Begge missionæres lister er gengivet i *Pioneers of Eskimo Grammar* (1986), skrevet af Jørgen Rischel og Knut Bergsland, (Bergsland 1986: 66ff). Paul Egede, søn af Hans Egede, var den første, der beskrev grammatikken systematisk i '*Grammatica Grönlandica Danico-Latina*', som udkom i 1760 (Egede 1760). Han skrev en liste over suffikserne med oversættelse til dansk, opstillet i alfabetisk orden og udformet som en opslagsbog. Paul Egedes arbejde blev videreført af Otto Fabricius, som også var præst i Grønland, og han lærte sproget af Paul Egede, mens han opholdt sig i Grønland i 5 ½ år. Han blev senere seminarielærer i Danmark og skulle ca. 10 år efter sin hjemkomst fra Grønland i 1773 undervise i grønlandsk. I 1801 udgav Otto Fabricius *Forsøg af en forbedret grønlandsk grammatica*, (Fabricius 1801). Han har systematiseret Egedes grammatik og sætter affikserne i alfabetisk orden. I beskrivelsen nævner han hvorvidt suffikserne er henholdsvis verbaliserende og (eller?) nominaliserende men sætter dem alle under verbale suffikser.

Samuel Kleinschmidt, en herrnhutmissionær, der kunne sproget som en indfødt, beskrev grammatikken udførligt i *Grammatik der grönländischen sprache, mit teilweisem einschluss des Labradordialects*, som udkom i 1851 (Kleinschmidt 1851). Foruden en udførlig fonetisk og fonologisk beskrivelse og en grundlæggende redegørelse for sætningsdannelsen kategoriserede Kleinschmidt suffikserne i grammatiske kategorier, hvor han skelnede mellem verbale og nominale kategorier, og han skelnede yderligere mellem verbalmodificerende suffikser og sætningsmodificerende suffikser. Ud over den grammatiske beskrivelse har Kleinschmidt også udgivet en ordbog *Den grønlandske ordbog*, som udkom i 1871 (Kleinschmidt 1871). Denne ordbog er stadig relevant i det moderne grønlandske sprog. Knut Bergsland arbejdede også videre på kategoriseringen af suffikserne i grammatiske kategorier i *A Grammatical Outline of the Eskimo Language of West Greenland* (Bergsland 1955). I 1980 beskrev Michael Fortescue i *Affix Ordering in West Greenlandic Derivational Processes* suffiksernes rækkefølge med en semantisk opdeling af suffikserne i kategorier, som tager udgangspunkt i sondringen mellem de verbalmodificerende suffikser som, f.eks. adverbelle suffikser og sætningsmodificerende suffikser som, f.eks. tempussuffikser (Fortescue 1980). Ifølge Fortescue (1980) er der systematiske regler for suffiksernes rækkefølge, hvor det vigtigste er, at de verbalmodificerende er tættest ved stammen, mens de sætningsmodificerende er yderst ved fleksionen. Denne beskrivelse har givet en stor indsigt i opbygningen af ordet i grønlandsk, men der har ikke været undersøgelser omkring hvornår og i hvilken betydning suffikserne skal tilføjes stammer, da undersøgelserne er baseret på en segmentering af allerede dannede ord. Det vil sige, at der mangler en undersøgelse den anden vej rundt, hvor man skal finde ud af dels hvilke stammer og suffikser, der er kompatible med hinanden, og dels hvilke suffikser der kan sættes sammen. Dette er en nødvendighed, hvis vi skal udvikle vores pædagogiske fremmedsproglæreboer. Da omfanget af suffikser, som allerede nævnt, er stort er det nødvendigt at starte et sted, og da tempusmarkering er det, jeg har haft mest problemer med både ud fra det lingvistisk teoretiske perspektiv og det pædagogiske fremmedsproglige perspektiv, har jeg valgt at koncentrere mig om markering af tid med fokus på fortidsmarkering.

1.2 Grønlandsk tidsmarkering

Som allerede nævnt angiver verbalfleksionen ikke tempus, men 'tid' bliver markeret i form af derivationelle suffikser, som tilføjes stammen optionelt. Ifølge beskrivelser f.eks. i *Affix Ordering in West Greenlandic Derivational Processes*, (Fortescue 1980: 277) og *Verbal Derivation and Inflection in a Functional Grammar of West Greenlandic*, (Kristoffersen 1991: 46-47, 72) er der

ikke enighed om antallet af tempussuffikser, som for de to beskrivelser vedkommende er henholdsvis 7 og 5 tempussuffikser. Der er enighed om, at fremtid markeres systematisk og markeres obligatorisk, og at fortid ikke er markeret obligatorisk (Kristoffersen 1991: 46), (Fortescue 1984b: 272). De mest almindeligt brugte fortidsmarkører er *-sima* og *-nikuu*, som er hovedemnet i denne afhandling. Suffikserne *-sima* og *-nikuu* er et sæt konkurrerende fortidsmarkører, hvor *-sima* er det ældste, og *-nikuu* er fremkommet formodentlig på grund af de mange betydninger, *-sima* har fået gennem tiden. Suffikset *-sima* tilhører nemlig flere grammatiske kategorier og derved kan udtrykke forskellige betydninger afhængigt af verbalstammen, og hvilken på plads i rækkefølgen af suffikser det står. Foruden det skiftende betydning i forskellige positioner har *-sima* et element af betydningen 'ikke bevidnet', og *-nikuu* bliver formodentlig brugt for at undgå den 'ikke bevidnede' element. Ser man på inuktitut i Canada, markeres der også i form af derivationelle suffikser men meget mere kompliceret end i grønlandsk (Swift 2004), og i iñupiaq, brugt i Alaska, udtrykkes tempus i fleksionen (MacLean 1995).

Foruden en den vekslende fortidsmarkering falder grønlandsk markering af tid udenfor de gængse teoretiske tilgange til tempus. Ifølge den typologiske ramme er tempus en grammatikaliseret enhed, som ofte bliver udtrykt i form af fleksion. Tempus tolkes i forhold til et deiktisk centrum, som er taletidspunktet, og således er præsens sammenfaldende med det deiktiske centrum, mens præteritum er før det deiktiske centrum og futurum efter det deiktiske centrum, (Dahl 1985, Comrie 1985, Harder 1996). Markering af tid i grønlandsk er udenfor denne teoriramme, da tempus markeres af optionelle derivationelle suffikser, som ikke er en del af fleksionen. Formålet med denne afhandling er at gøre rede for markering af tid i grønlandsk generelt, men med særlig fokus på fortidsmarkering, hvor jeg specielt fokuserer på brugen af *-sima* og *-nikuu*.

1.3 Grammatikalisering

I de senere år har der i Grønland været en diskussion i gang omkring brugen af *-sima* og *-nikuu*, hvor folk med særlig interesse i korrekt brug af grønlandsk har været meget uenige om brugen af især *-nikuu* som fortidsmarkør, på grund af at en del af suffikset *-nikooq* har betydningen 'en kasseret ting' eller 'forhenværende' ('det lyder grimt'). Brugen af *-sima* var at foretrække, men måske på grund af de forskellige betydninger af *-sima*, har *-nikuu* spredt sig og bruges nu mest i daglig tale (Fortescue 1984b: 172), (Kristoffersen 1991: 46). Suffikset *-sima* synes dog ikke at have 'mistet' terræn, da man i dag hører, at det foruden sine mange betydninger bliver brugt anderledes end tidligere. En hovedregel er, at *-sima* /*-nikuu* ikke skal tilføjes, når der er et tidsadverbial i en

Afhandlingen har 7 hovedafsnit. I kapitel 2 beskrives baggrundsviden om grønlandsk, sproglægtskab, dialekter osv. Kapitel 3 handler opbygning af ordet/ sætningen i grønlandsk og generelt om markering af tid i grønlandsk. I kapitel 4 beskrives tempusteori og grønlandsk sprog, hvor jeg relaterer de grønlandske markører af tid til tempusteori og giver bud på regler for, hvornår fortidssuffikserne *-sima* og *-nikuu* og *-reer* (som viste sig at høre til her) bruges. I udredningen af fortidssuffikserne tager jeg udgangspunkt i **A)** tempussuffikserne indbyrdes, **B)** tempussuffikser og tidsadverbialer, **C)** tempussuffikser og verbalstammer, og **D)** tempussuffikser og modus. Herunder beskrives alle tempussuffikser i grønlandsk. Kapitel 5 drejer sig om databehandling, hvorunder jeg giver bud på hvor langt tempusmarkering i grønlandsk er nået i forhold til den traditionelle grammatikaliseringsproces. Jeg beskriver forskellen af brugen af fortidssuffikserne for de to generationer og beregner statistisk om forskellen er signifikant. I kapitel 6 beskriver jeg tempusmarkering i inuktitut fra Canada og iñupiaq fra Alaska og sammenligner de tre tempussystemerne i inuitsprog. I kapitel 7 præsenteres konklusionen, hvor både det teoretiske studie og resultaterne af undersøgelserne danner grundlag for et bud på et overordnet perspektiv på det grønlandske tempussystem.

2.0 Baggrundsviden om det grønlandske sprog og metodebeskrivelse

I dette kapitel vil jeg beskrive hvilken sprogfamilie grønlandsk tilhører (kapitel 2.1), hvilke dialekter og dialektale forskelle, der er i Grønland (kapitel 2.2), og i kapitel 2.3 vil jeg beskrive hvordan dansk har haft indflydelse på det grønlandske sprog, og hvordan sprogsituationen er lige nu. I sidste kapitel 2.4. har jeg en metodebeskrivelse, der tager udgangspunkt i den nuværende sprogsituation.

2.1 Grønlandsk tilhører den eskimo-aleutiske sprogfamilie

Grønlandsk tilhører en selvstændig sprogfamilie kaldet Eskimo-Aleut. Som navnet siger det består det af en eskimoisk og en aleutisk gren. Der har tidligere været en tredje gren, Sirinikski som er uddød. Mens aleutisk kun består af det ene sprog, deles den eskimoiske sproggen i yderligere to grene: yupik og inuit. Aleutisk tales i Aleut-øerne, og deles op i østaleutisk og vestaleutisk. Aleutisk er desværre uddøende, da kun få aleutiske børn lærer sproget. Der er ca. 500 der taler sproget (Wikipedia 2007). Yupik tales hovedsageligt i det vestlige Alaska, og i det østlige spids af Sibirien. Der er ca. 13.800, der taler sproget inklusive børn, men det er hovedsageligt voksne der taler sproget (Wikipedia 2007).

Inuitgrenen er delt i tre store sprog, inūpīaq som tales i Alaska, hvor der kun er ca. 3100 der taler sproget (Nagai 2006: 13). Inuktitut tales i Canada og der er ca. 30.000, der taler sproget (Swift 2004: 6). I Grønland taler ca. 47.000 i dag. Antallet af mennesker, der taler deres modersmål viser at jo længere vest man kommer, jo færre mennesker taler deres oprindelige sprog, og grønlandsk må siges at være i en privilegeret position, da de fleste børn, som er født af grønlandsktalende forældre, lærer grønlandsk som deres modersmål (Trondhjem 2005), mens mange inuitbørn i Canada og Alaska som regel skal lære deres forældres sprog som fremmedsprog i skolen, da engelsk eller fransk er det dominerende sprog i skolen (Swift 2004: 7).

2.2 Dialekter i Grønland

Det grønlandske sprog tales i hele Grønland, og dialekterne er opdelt i tre store regioner, nordgrønlandsk (Thule-dialekt), vestgrønlandsk (Upernavik til Nanortalik) og østgrønlandsk (Ammassalik og Ittoqqortoormiit). Talere fra de tre store dialekter kan ikke forstå hinanden direkte, men har man grønlandsk som modersmål, vil man ved en længere tids ophold i regionerne hurtigt lære de respektive dialekter. Vestgrønlandsk er yderligere opdelt i mindre regioner på følgende måde:

Nordvestgrønlandsk Upernavik dialekt og Diskobugt dialekt (Uummanaq til Aasiat)

Central vestgrønlandsk Sisimiut til Nuuk

Sydgrønlandsk Paamiut til Nanortalik.

Der er fælles ordforråd i de tre hoveddialekter, men der er dog en del forskelle på nominer især mellem øst- og vestgrønlandsk, og mindre mellem nord- og vestgrønlandsk, men her er der også forskelle i verbale betydninger. Den største forskel mellem dialekterne er dog fonologiske forskelle. Nordgrønlandsk (Thuledialekten) er præget af lyde fælles med det vestcanadiske inuktitut, hvor f.eks. s erstattes med h som i *huli* for *suli* 'endnu', og der er ikke en gennemført assimilation i konsonant- og vokalsammensætninger f.eks. *turlulauqtuq* 'tuder (skib)' for '*turlulaartuq* i vestgrønlandsk (Fortescue 1991b: 8-11 og 91). Østgrønlandsk har dannet en del nominer der er forskellige fra vestgrønlandsk, f.eks. *uitsatit* for *isit* 'øjne', og dette menes først og fremmest at være på grund af isolation i en lang periode, men også på grund af taburegler efter dødsfald, hvor navnet af afdøde ikke måtte udtales (Petersen ca.1984). Der er næsten ingen forskel i betydningerne af verbalstammerne og suffikserne (udkommende ordbog af Tersis). Den største forskel ligger i fonologiske forskelle, hvor især konsonantbortfald mellem vokaler gør et ord uforståeligt vestgrønlændere, f.eks. *iik* for inuk 'menneske'. Der er også ren lydlig forskelle f.eks. *t* udtales som 'flap l', (Petersen 1986: 119-20). Ud over regionale forskelle er der også de såkaldte i-dialekter, hvor u ændres til i efter nogle regler. I-dialektfænomenet går tværs over regionerne og findes i Upernavik, i Østgrønland og Sydgrønland fra Nanortalik op til Fiskerødet ved Nuuk og som en lomme i Kapisillit i Godthåbs Fjorden. Fænomenet menes at være spredt fra Østgrønland, hvor grupper vandrede enten sydoover eller nordover Grønland, og derved endte henholdsvis i Sydgrønland og i Upernavik (Rischel 1975: 137), (Fortescue 1984a). Upernavik-dialekten er i dag assimileret med vestgrønlandsk, hvor den største forskel er at 'u' ændres til 'i' i visse kontekster. Dialekten i Sydgrønland anses for at være en blanding af vestgrønlandsk og østgrønlandsk, som fremkom ved kontinuerlig forbindelse mellem Øst og sydgrønland (Petersen 1986: 119), (Fortescue 1984a), (Petersen ca.1984). Centralvestgrønlandsk anses for at være den ældste dialekt (som først ankom til Grønland), da de fleste arkaiske lyde findes i vestgrønlandsk (Petersen 1986: 121). Østgrønlandsk menes derfor at være en senere tilkommet dialekt, som i begyndelsen ikke blandedes med vestgrønlandsk. Centralvestgrønlandsk, som tales fra Sisimiut til Nuuk, anses som standardsproget (Langgård 2003: 218) og bruges som undervisningssprog i hele Grønland, såvel som offentlige medier såsom Grønlands Radio og TV.

I min undersøgelse af markering af tid, har jeg begrænset mig til centralvestgrønlandsk, da dette område samtidig er det mest befolkede område med Nuuk som hovedstad og Sisimiut som næststørste by, mens Maniitsoq ligger imellem disse to byer, og først og fremmest danner det én dialekt.

2.4. Metodebeskrivelse

Undersøgelsen af 'markering af tid på grønlandsk med fokus på fortid' er empirisk og synkron. Dataindsamlingen er foretaget med et udfyldningsskema, hvilket vil blive uddybet senere/nedenfor.

Jeg har taget udgangspunkt i tidligere beskrivelser af det grønlandske sprog, idet jeg har valgt indholdet af udfyldningsskemaet, hvor jeg primært så på beskrivelser af *-sima* og *-nikuu*. Det grundlæggende kildemateriale er beskrivelser af Fortescue (1980, 1983, 1984, 1994, 1996, 2003), Kristoffersen (1991), Hagedorn (1987) og Kleinschmidt (1851). Disse kilder beskriver kun de forskellige betydninger af *-sima/-nikuu*, det vil sige i hvilken rækkefølge og hvilke betydninger *-sima/-nikuu* kan have. Jeg har hentet inspiration i andre beskrivelser af inuitsprog af Edna MacLean (1995) og Mary Swift (2004) til undersøgelsen af den inhærente verbalstammes betydning og at dette indvirkning på hvilke betydninger *-sima/-nikuu* kan have.

I sammenligningen med andre inuitsprog har jeg udelukkende brugt kildemateriale, som indeholder beskrivelser af sprogene. I disse har Swift (2004) og MacLean (1995) været hovedkilderne, men med hensyn til det canadiske sprog inuktitut har jeg haft adskillige kildemateriale, som nøje er beskrevet i kapitel 6.

Udover ovenstående kildemateriale har jeg også brugt båndoptagelser, som en checkliste til de punkter jeg har valgt i udfyldningsskemaet. Jeg lavede et pilotprojekt, som drejede sig om brugen af *-sima/-nikuu*. Jeg interviewede således tre informanter, der kom fra Narsaq, Sydgrønland, og jeg bad informanten om at fortælle generelt om sit liv, hvor følgende punkter skulle indgå:

- barndommen,
- skolegang i både Grønland og Danmark
- uddannelsesforløb
- hvad man foretog sidste år
 - for et halvt år siden,
 - for fjorten dage siden
 - for en uge siden
 - i forgårs
 - i går

- i morges
- i dag

Foruden disse punkter spurgte jeg også om fremtidige planer, med nogenlunde i samme tidsintervaller som det sidste punkt i herover.

Udover båndoptagelser fra pilotprojektet lånte jeg båndoptagelser fra SIF, Statens Institut for Folkesundhed, og brugte tilfældig valgte forskellige radio- og tv-udsendelser med spontan tale. Med udgangspunkt i disse data og min 'fornemmelse' (selvom det nok er en svag indikator) af brugen af *-sima/-nikuu* i Nordgrønland (jeg kommer fra Upernavik, Nordgrønland) kunne jeg fornemme, at *-sima/-nikuu* ikke bruges ret meget i den 'nye' betydning *præteritum* i yderdistrikterne, hvorfor jeg begrænsede mig til det centralvestgrønlandske.

2.4.1 Kriterier og valg af informanter

Som sagt foroven udførtes dataindsamlingen i form af et udfyldningsskema. Formålet med udfyldningsundersøgelsen er, om der reelt er en grammatikalisering i gang, det vil sige hvorvidt *-sima/-nikuu* bruges med den nye, generelle betydning 'præteritum'.

Jeg valgte at afgrænse min dataindsamling til det centralvestgrønlandske område, Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut, da jeg havde en formodning om, at *-sima/-nikuu* i dette område bruges med den nye betydning. Nuuk er hovedstaden i Grønland og Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut danner en homogen dialekt. Centralvestgrønlandsk er standardsproget i Grønland. Således er det skriftlige sprog baseret på centralvestgrønlandsk, og alle medier bruger vestgrønlandsk som formidlingsprog, foruden at det også anvendes som undervisningssproget i hele Grønland.

En anden grund til at jeg ikke valgte at indsamle data fra alle dialekter er, at der er store dialektale forskelle både leksikalt, fonologisk og morfologisk og formodentlig også syntaktisk. Kun det leksikale og fonologiske er beskrevet indtil nu, men de morfologiske forskelle, f.eks. brugen af visse suffikser, kan variere fra dialekt til dialekt, og dette område er stadig ubeskrevet. Fortescue antyder ofte, at der er forskellige betydningsnuancer i visse suffikser, f.eks. at *-niar* 'vil/sikker fremtid', i Nordvestgrønland bruges med en betydning, der ligner *-ssa* 'fremtid, skal' (Fortescue 1983: 46/58). Ved at vælge centralvestgrønlandsk kan jeg således med rimelig sikkerhed formode, at de suffikser jeg undersøger bruges med ensartede betydninger. Jeg kan selvfølgelig ikke være sikker på, hvorvidt der er sociolingvistiske forskelle, da dette område heller ikke er undersøgt endnu.

I denne ph.d.-afhandlings undersøgelse vil jeg så vidt muligt forsøge at udelukke dansk indflydelse på det grønlandske sprog. De længerevarende uddannelser foregår ofte i Danmark, og de uddannelser som er hjemtaget fra Danmark, f.eks. sygeplejerskeuddannelsen, bruger hovedsagligt dansk som formidlingssprog. For at få fat i de 'rigtige' informanter, må jeg se på beskrivelsen af sprogsituationen i dag.

Ud fra beskrivelsen af det historiske rids af sprogsituation i Grønland i kapitel 2.3.4, ved jeg at de 'rigtige' informanter findes mellem de 30% rent grønlandsksprogede og de 40% som er både grønlandsk- og dansksprogede (de sidste 30 % er enten udelukkende dansksprogede eller hovedsageligt dansksprogede). Jeg ved, at næsten alle skoleelever i 60'erne op til begyndelsen af 70'erne blev sendt til Danmark i mindst et år, for at lære dansk (se kap. 2.3.4). Mange af disse fik en mellemlang erhvervsuddannelse, som f.eks. håndværkere, kontorpersonale, butiksassistenten, lagerarbejdere, pædagoger osv. Disse uddannelser har i gennemsnit en varighed på ca. 3 år, og i denne uddannelse er der indlagt praktikperioder, som blev gennemført i Grønland. Jeg har valgt, at fokusere på denne gruppe mennesker, da jeg vil sikre mig, at mine informanter er vant til at læse og skrive som følge af deres uddannelsesniveau. Det vil sige hvis jeg valgte de rent grønlandsksprogede uden uddannelse; fiskere, fangere, løsarbejdere osv., kunne jeg være sikker på ikke at få en høj svarprocent, da denne gruppe mennesker normalt ikke laver skriftligt arbejde. Jeg har også fravalgt at få informanter, der er læreruddannede, da læreruddannelsen i Nuuk, selvom den er mellemlang, er en boglig uddannelse, hvor man hovedsageligt bruger dansk som formidlingssprog. Desuden er man på seminariet trænet til en at være bevidste om sprogbruget. Lærere fra seminariet i Nuuk udtaler sig ofte om det omdiskuterede emne *-sima/ -nikuu*, specielt i en radioudsendelse om sprogbrug.

Jeg har valgt følgende kriterier for informanterne.

1. Alder: 45-55 år og 20-30 år
2. Sprog: informanten taler primært grønlandsk til daglig og begge informantens forældre taler primært grønlandsk
3. Er født, opvokset og bor i Nuuk, Maniitsoq eller Sisimiut
4. Hvis vedkommende er født et andet sted i Grønland, har vedkommende boet mindst 15 år i Nuuk, Maniitsoq eller Sisimiut
5. Har en 3 til 3,5årig uddannelse

Ad. 1. Jeg valgte at tage to generationer som informanter; de ældre på 45-55 år og de yngre på 20-30 år. I valget af to generationer antager jeg, at fornyelser i sprog, som dannes af f.eks. en forældregeneration, bliver tilegnet af disses børn som en norm og denne nye norm kan føre til grammatikalisering.

Ad. 2. Begge forældre til informanterne skulle have grønlandsk som modersmål, og informanterne selv skulle primært være grønlandssproget. Dette kriterium er nemt for de ældre generationers vedkommende, da kun få grønlændere talte dansk i perioden fra 1950'erne til 1960'erne, hvor den ældste generation af informanterne blev født. Men for den yngre generation var det vanskeligere, idet der som følge af samfundsudviklingen fra 1960'erne blev indgået en del blandede ægteskaber, hvor enten moder eller fader var dansk. Hvis begge forældre var grønlandske kunne disse være 'for højt uddannede', og dermed være dobbeltsproget dansk og grønlandsk. Men almindeligvis søger børn af disse uddannede forældre også selv de højere uddannelser, det vil sige først f.eks. gymnasialuddannelsen og senere seminarium, sygeplejerske osv. hvor der kræves gode danskundskaber for at komme ind. Derimod vil familier med børn, der har mindre gode danskundskaber eksempelvis vælge at gå på den lokale videregående erhvervsskole. Derfor valgte jeg at fokusere på forskellige videregående skoler efter folkeskolen, det vil sige den lokale brancheskole, sygehjælper, socialhjælper, forskellige håndværkeruddannelser, journalistskole, handelskole osv.

Ad. 3. Er født, opvokset og bor i Nuuk, Maniitsoq eller Sisimiut. Dette kriterium sikrer, at jeg får et så homogent datamateriale som muligt.

Ad. 4. Hvis vedkommende er født et andet sted i Grønland, har vedkommende boet mindst 15 år i Nuuk, Maniitsoq eller Sisimiut. Dette kriterium forudsætter at personen er så dialektalt assimileret til byens dialekt som muligt.

Ad. 5. Har en 3 til 3,5årig uddannelse. Dette kriterium gælder for den ældre generation for at udelukke for meget danskpåvirkning.

For at få kontakt til disse mennesker brugte jeg i første fase telefonbogen og fandt folk, jeg kendte, fra den tid jeg over en årrække boede i Sisimiut og Nuuk. Da jeg selv er af samme generation som den valgte ældre generation syntes det derfor oplagt at kontakte disse bekendte. Jeg kontaktede samtidig også fagforeningen SIK, som er en landsdækkende organisation svarende til LO i Danmark. Disse to kontaktgrupper hjalp mig således med mulige kontakter i den pågældende aldersgruppe, både fra Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut. Desuden spurgte jeg bekendte her i København, om de kender nogen i den aldersgruppe, som passer til kriterierne og fik nogle navne. Her er det heldigt, at grønlandske byer ikke er større end, at man altid kan møde nogen, der kender nogen, eller som kan henvise til nogen osv. Jeg sendte udfyldningsspørgeskemaer til disse mennesker, og kontaktede brancheskoler før jeg tog på feltarbejde.

For at få fat i den yngre generation kontaktede jeg brancheskolerne i Nuuk, Sisimiut og Maniitsoq, og i Nuuk blev yderligere Journalistskolen, Handelsskolen og Jern- og metalskolen kontaktet. I Sisimiut satte jeg mig i desuden forbindelse med HTX-skolen (HTX = Højere teknisk eksamen). De grønlandske lærere fra de respektive steder arrangerede et møde på ca. 1. time, således, at alle elever der opfylder kriterierne, kunne sidde i et lokale på de pågældende skoler og udfylde udfyldningsskemaerne, mens jeg selv ventede i samme lokale, (næsten som en eksamenssituation) hvis der var nogen der havde brug for at stille mig spørgsmål. På den måde fik jeg fat i virkelig mange unge, der måske ikke ville have udfyldt skemaet – og er derfor de pågældende skoler og involverede personer dybt taknemmelig.

Foruden de sendte og indsamlede skemaer gik jeg fra butik til butik, fra kontor til kontor osv. både i Nuuk og Sisimiut og forklarede min sag og dens formål og afleverede således udfyldningsskemaer. Jeg sendte 120 skemaer til Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut, og afleverede ca. 100 i både Nuuk og Sisimiut, foruden de 56 skemaer jeg gav eleverne i de forskellige skoler. Af økonomiske og tidsmæssige årsager kunne jeg ikke komme til Maniitsoq. Jeg sendte og afleverede 276 skemaer og har modtaget i alt 130 udfyldte skemaer, tillige med enkelte som ikke var udfyldte. For de udfyldte ligger svarprocenten på 47 %.

Foruden de sendte og uddelte skemaer foretog jeg 5 interviews i den ældre generation, som skal udgøre en mindre kontrol af data.

2.4.2 Udfyldningsskemaet

Jeg udformede de nævnte udfyldningsskema med megen inspiration fra det spørgeskema Østen Dahl har udformet i *Tense and Aspect Systems*, (Dahl 1985: 44f og 198ff). I Dahls spørgeskema skulle sætningerne oversættes til informantens sprog, og specielt hvor verbalet var skrevet med stort uden bøjning f.eks. READ, (Dahl 1985: 44f). Imidlertid har Dahl ikke formået at 'fange' mere end to betydninger af *-sima*: nemlig perfektum og den epistemiske betydning 'tilsyneladende', som han kalder *quotative*. Suffikset *-nikuu* synes ikke at være nævnt nogen steder i hans behandling af data.

Jeg har lavet udfyldningsskemaet, så det indeholder 77 punkter, og hvert punkt består af mindst et verbal og højst 26 verbaler. Der er i alt 198 ufærdige verbaler, der skal udfyldes. Pointen med så mange ufærdige verbaler er, at informanten i sidste ende kun vil tilføje de obligatoriske endelser. De 77 punkter er grønlandske sætninger, hvor jeg for hvert af de verbaler, jeg ved, kunne tilføjes et tempussuffiks, har skrevet det således at verbalstammen mangler fleksion. Da jeg ved, at

en verbalstamme uden fleksion er uacceptabel i grønlandsk, er det rimelig nemt at tilføje en endelse på det pågældende verbal. Suffikserne *-sima* eller *-nikuu* vil automatisk blive tilføjet før fleksionsendelsen, hvis disse er automatiserede eller informanten føler, at der skal markeres for tid. Et eksempel på en sætning er følgende:

14. *Ukiut qulit Nuummi pisiniarfimmi sulii _____*
 Ukiu -t qulit Nuum -mi pisiniarfim -mi sulii
 År -pl ti Nuuk -LOK butik -LOK arbejde
 'X ARBEJDE i en butik i Nuuk i ti år.'

I nogle sætninger har jeg valgt, hvilken endelse verbet skal have, og jeg har blot lavet en streg mellem stammen og endelsen på følgende måde:

17. *Piffissap ilaani ukiut arfinillit aalisartuu _____ vunga*
 Piffissa -p ila -ani ukiu -t arfinillit aalisartu -u _____ vunga
 Tid -POSS.REL del -POSS.LOK år -pl seks fisker -være _____ IND.1sg.
 'En tid i mit liv, jeg VÆRE fisker i seks år.'

I disse sætninger tvinger jeg informanten til at vurdere, om vedkommende synes, at sætningen er færdig, som den er, eller om der skal tilføjes *-sima* eller *-nikuu*. Hvis *-sima* eller *-nikuu* er automatiserede, vil man blot tilføje en af disse suffikser.

Jeg har været opmærksom på at skrive sætninger, der dækker de fire betydninger af *-sima*;
 Det aspektuelle resultative med betydningen 'tilstand'

Det temporale med betydningen *perfektum*, 'har/er V-et',

Det temporale med betydningen *præteritum* 'V-edede'

Det modale epistemiske 'tilsyneladende'.

I perfektumbetydningen skelner jeg mellem de fire betydninger, som Comrie (1976: kap.3) angiver:

- 'Perfect of result', dvs. resultativ betydning, hvor en tilstand er indtruffet som et resultat af en fortidig situation.
- 'Experientiel (or 'existential') perfect', hvor en situation er indtruffet mindst én gang i ens liv indtil nu.
- 'Perfect of persistent situation', hvor en situation startede i fortiden og fortsætter nu.
- 'Perfect of recent past', hvor en situation er sket i (meget) nær fortid. (se kapitel 4.3)

Jeg har taget hensyn til verbebets inhærente aspektuelle betydning og været opmærksom på specielt telicitet (om situationen er afsluttet eller ikke afsluttet), da betydningen kan afhænge af teliciteten af verbalstammen eller af situationstypen. På det her tidspunkt da jeg lavede

udfyldningsskemaet, var jeg ikke klar over, at suffikset *-reer* også havde en perfektumbetydning, og derfor har jeg kun koncentreret mig om *-sima* og *-nikuu*. Ligeledes har jeg ikke haft fokus på pluskvamperfektum, da jeg kun fokuserede på perfektum og præteritumbetydningerne på daværende tidspunkt. Specielt kunne jeg have konstrueret de punkter med mere end ét verbal anderledes, så der var mere fokus på underordnede sætninger før hovedsætningen.

Jeg har anvendt nogle kontekster fra Dahls spørgeskema (Dahl 1985: 198ff), specielt omkring betydningerne af perfektum, og tilpasset dem til det grønlandske sprog, og disse vil jeg beskrive nøjere under databehandlingen senere i afhandlingen (kapitel 5).

Jeg har anvendt tidsadverbialer i næsten alle punkterne i udfyldningsskemaet, da den 'nye' betydning, *præteritum*, af *-sima/ -nikuu* ikke tager hensyn til tidsadverbialer. I de tilfælde jeg ikke bruger tidsadverbialer, har jeg anvendt andre tidsrefererende verbaler som f.eks. *meeraangallarama* 'da jeg var barn'.

Det sidste punkt – punkt 77 - indeholder en narration i form af en minihistorie, som starter med, om lytter har hørt hvad der skete sidste år, og taler beretter om historien efterfølgende. Alle verbaler i dette punkt skal færdiggøres, som beskrevet tidligere.

Der indkom i alt 130 udfyldningsskemaer, som var udfyldt hele vejen igennem alle spørgsmålene, mens ca. 20 skemaer kun var delvist udfyldt eller i nogle tilfælde slet ikke udfyldt. Jeg har kun brugt de 130 udfyldningsskemaer, som var helt udfyldte. Der blev brugt 6 forskellige fortidsmarkører og hver af disse fik et nummer, f.eks. *-sima* fik et 1-tal, *-nikuu* fik et 2-tal og *-reer* fik et 3-tal, ingen brug af fortidsmarkør fik et 0-tal osv. Desuden var der blevet brugt sammensatte fortidsmarkører, som fik et (sammensat) to-cifret nummer f.eks. *-simanikuu* fik et 12-tal og *-simareer* fik et 13-tal (se appendix 11). De kodede suffikser samt informationer om køn, alder, uddannelse, arbejde, hvor informanterne er født, hvor de bor nu, og hvor mange år informanterne har boet der, blev alle tastet ind i *Microsoft office Excel 2003*. Alle punkter fik et nummer fra 1 til 77, og de verbaler der skulle udfyldes indenfor et punkt fik a, b, c osv. f.eks. 77a, 77b, 77c osv. Alle de indtastede koder for hvert nummer blev talt sammen, således at eksempelvis jeg kan se på punkt 5, hvor mange af informanterne der har brugt *-sima*, *-nikuu* eller *-reer*, og jeg kan eventuelt gå tilbage til rådataerne (udfyldningsskemaet) og se på hele sætningen, hvis det i tvivlstilfælde skulle være nødvendigt.

Jeg bruger den såkaldte 'chi-i-anden prøven' for uafhængighed til at kunne vurdere om en eventuel forskel mellem de to aldersgrupper er signifikant (Petersen 2001: kap. 8). Chi-i-anden prøven for uafhængighed tester '..om to eller flere stikprøver er forskellige med hensyn til

observationernes fordeling på kategorier.’ (Petersen 2001: 81). Kategorierne er de data, man skal teste. Jeg har testet mellem to, tre og fire kategorier, f.eks. *-sima* og *-nikuu* eller *umarkeret* og *-sima* eller *umarkeret* og *-nikuu*, eller *-sima*, *-nikuu* og *-reer* eller *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* og *-reer* osv. fordelt mellem to generationer, ældre og unge, som er to stikprøver. De tal jeg skal beregne, er de observerede og forventede data. De observerede data O er de scores, man får, og de forventede data E fordeles i forhold til antallet i de to stikprøver (ældre og unge) som: $E_{\text{Æ}} = 75 \cdot 72 / 162 = 33,33$ (75 gange 72 delt med 162), hvor de forventede er i kursiv.

	<i>-sima</i>	<i>-nikuu</i>	<i>-reer</i>	Sum
Ældre	35 <i>33,33</i>	22 <i>23,11</i>	15 <i>15,55</i>	72
Unge	40 <i>22,2</i>	30 <i>28,88</i>	20 <i>19,44</i>	90
Sum	75	52	35	162

De observerede tal og de forventede tal i kursiv indtastet i Microsoft Office Excel i chitest, og man får et resultat $p = 0,8685$, hvilket ikke er signifikant. Dette betyder, at der ikke er forskel i brugen af *-sima*, *-nikuu* og *-reer* mellem de to generationer, ældre og unge. For at der er signifikant forskel, siger man, at værdien af chitesten skal være mindre end 0,05 (Petersen 2001: 49-50).

I databehandlingen vil jeg relatere resultaterne til den traditionelle grammatikaliseringsteori, og hvis det er tilfældet pege på det stadie, den nuværende brug af *-sima* er på. I forklaringen af forskellen mellem brugen af suffikserne mellem de to generationer, bruger jeg som udgangspunkt procentsats til forklaring af forskelle.

I beskrivelsen af inuktitut fra Canada og iñupiaq fra Alaska har jeg generelt brugt de terminologier, der er givet i de respektive sprog, f.eks. at skrive 'indicative' for inuktitut og iñupiaq men indikativ for grønlandsk for at skelne mellem brugen af de forskellige former for modus, da disse ikke altid er sammenfaldende i betydningen.

3.0 Markering af tid i grønlands

Selvom der er mulighed for at have en tredelt opposition i tempusmarkeringen, har mange sprog en todelt opposition, hvor der enten er en opposition mellem fortid og ikke-fortid, som det ses mange europæiske sprog, f.eks. dansk, finsk (og engelsk i bestemte kontekster), benytter, eller mellem fremtid og ikke-fremtid, som benyttes af ikke-europæiske sprog som hua, et papuasprog, eller dyirbal, det pama-nyunganske sprog dyirbal (Comrie 1985: 48-49).

Grønlandsk har en opposition mellem fremtid og ikke-fremtid. Alle sætninger, der omhandler fremtid skal markeres, mens nutid og fortid er umarkeret, men fortid kan udtrykkes hvis det er nødvendigt. Det vil sige at en sætning, der omhandler en fortidig handling, kan få en fortidsmarkør, men skal ikke nødvendigvis have en fortidstempusmarkør men den fortidige betydning kan angives ved et fortidsadverbial, der udtrykker fortid. Det canadiske inuitsprog har også opposition mellem fremtid og ikke-fremtid, mens iñupiaq fra Alaska har tredelt tempusmarkering, hvor der markeres for fortid, nutid og fremtid, kapitel 6.1 og kapitel 6.2.

Som sagt har dansk også en todelt opposition mellem fortid og ikke-fortid, hvilket vil sige at fortid markeres på verbalet, mens fremtid er inkluderet under præsensformen. I dansk har denne sætning en fremtidig betydning: *Jeg ankommer i morgen*, hvor tidsadverbialet forankrer tidspunktet 'i morgen', men selve verbet bærer præsensmarkøren. Med den modsatte opposition, nemlig fremtid og ikke-fremtid, skal en tilsvarende grønlandsk sætning have et futurumssuffiks i grønlandsk som *Aqagu tikissaanga* (i.morgen ankomme -FUT -IND.1s) -'jeg ankommer i morgen', og sætningen er i kontrast til den umarkerede sætning *tikipunga* 'jeg ankommer'. Den sidste sætning angiver resultatet af en fortidig handling, hvor situationen er afsluttet og er inkompatibel med et tidsadverbium med fremtidig betydning. Den umarkerede form tolkes således som afsluttet eller ikke-afsluttet afhængigt af om verbalstammens afsluttet eller ej, hvor f.eks. *agger-* 'være på vej' er atelisk (ikke-afsluttet), *tikit-* 'ankomme' er telisk (afsluttet). Som default fortolkes verber som *tikipunga* 'jeg er ankommet' som afsluttet fortid i modsætning til *aggerpunga* 'jeg er på vej', som er uafsluttet. *Tikipunga* 'jeg er ankommet/jeg ankom' kan tilføjes et fortids tidsadverbial *ullaaq* 'i morges', og i sætningen *ullaaq tikipunga* 'jeg ankom i morges', er verbet umarkeret, hvorimod verbet skal være i præteritum i dansk. Dette vil sige, at det der er aktuelt ikke markeres, mens det der ikke er aktuelt markeres.

I grønlandsk og i andre inuitsprog (Swift 2004: 22f), markeres det, der ikke er aktuelt, det vil sige irrealis (Chung & Timberlake 1985: 241). Distinktionen mellem realis og irrealis er en modal distinktion, som nogle sprog markerer specifikt, hvor realis omfatter fortid og nutid, mens

irrealis omfatter fremtid (Givón 1984: 285), (Bybee et al. 1994: 236 -240). I grønlandsk skelnes mellem realis og irrealis ved, at irrealis markeres ved tilføjelse af et futurumssuffiks for verber, f.eks. *-ssa-* 'futurum' i grønlandsk. En 'ting' eller en begivenhed, som ikke er realiseret endnu tilføjes også et futurumssuffiks *-ssaq*, det vil sige, det kan være i planlægningsfasen eller være under udarbejdning og opfattes dermed som hypotetisk. Suffikset *-ssaq* er forskelligt fra futurumssuffikset *-ssa*, idet *-ssaq* i det protoeskimoiske sprog også er et nominalt suffiks, **kðar* '(s.th. for the) future' (Fortescue et al. 1994: 401), og tilføjer en ikke-realiseret betydning til nominer, f.eks. *kamissaq* 'en fremtidig kamik' eller *kunngissaq* 'kronprins', mens *-ssa* i det protoeskimoiske form er et verbalt suffiks, **-tya* 'intend or be about to' (ibid.: 429). I alle inuitsprogene bruges et futurumssuffiks på verber og det samme nominale 'futurums'suffiks som i vestgrønlandsk på nominaler, der betegner fremtidige nominale genstande eller begivenheder, f.eks. *tikittussaq* (tikit-tuq-ssaq ankomme-PART.-FUT.ABS.) 'en der skal ankomme'. Dog er formen udviklet forskelligt fra *-tsaq* i inuktitut og *-kšaq* (*-ksraq*)¹ i iñupiaq. Desuden bruges distinktionen mellem realis og irrealis i de underordnede modi i iñupiaq og inuktitut. F.eks. er der i inuktitut opposition mellem contemporative (realis) og incontemporative (irrealis), foruden causative (realis) og conditional (irrealis). I grønlandsk har kontemporativ modus mistet distinktionen mellem realis og irrealis, og denne distinktion bliver kun udtrykt i en skelnen mellem kausativ som realis og konditionalis som irrealis.

Der er en tæt sammenhæng mellem aspekt og tempus i grønlandsk. Der er inhærent aspektuel betydning i verbalstammen, hvor der skelnes mellem telisk (afsluttet) og atelisk (ikke afsluttet), og når en overordnet modus tilføjes som fleksion, udtrykker verbalet fortid eller nutid afhængigt af teliciteten i verbalstammen. Foruden inhærent aspekt i verbalstammen er der ca. 40-50 derivationelle suffikser, som angiver aspekt. Jeg vil ikke gøre rede for alle de aspektuelle derivationelle suffikser i denne afhandling, da det ligger udenfor mit emne (se Hagedorn 1987), men jeg vil gennemgå de inhærente aspektuelle betydninger i verbalstammerne, da disse har en betydning for brugen af tempussuffikser. I grønlandsk har modus skopus over delsætningen (underordnet sætning), det vil sige det enkelte verbum, idet alle verber skal have modusangivelse. Tempus har skopus over helsætningen eller propositionen som helhed. Dette vil sige, at det overordnede verbums tempus har skopus over de temporale relationer, der udtrykkes ved underordnede sætninger i forbindelse med sammensætning af underordnede og overordnede

¹ MacLean markerer stemt uvulær frikativ med ǵ og palatal retrofleks med ustemt sr, MacLean, E. A. (1986a), mens Fortescue markerer med š Fortescue et al. (1994).

sætninger. Eksempelvis ses dette i forbindelse med en underordnet sætning, der angiver rækkefølge som i *iserami nerinikuuvoq* 'han spiste, da han kom ind', hvor det underordnede verbum i kausativ *iserami* 'da han kom ind' er underlagt tempus af det overordnede indikative verbum *nerinikuuvoq* 'han spiste', som angiver fortid med *-nikuu*. Dette vil jeg beskrive mere indgående i næste afsnit.

I det kommende afsnit vil jeg beskrive de midler grønlandsk har til at markere tid grammatisk, og afsnittet skal munde ud i en afgrænsning af de midler grønlandsk har til at markere fortid.

For at nå det mål vil jeg give en introduktion af den generelle grønlandske grammatik, der viser at et verbal udgør en sætning, og at alle obligatoriske dele i verbalet, det vil sige, verbalstamme, derivationelle suffikser og fleksionsmorfemet, som er bundne morfemer, og skildrer et tidsforløb af en begivenhed/ situation.

Kapitel 3.1. handler om orddannelse i grønlandsk, i kapitel 3.2 gøres rede for det inhærente aspektuelle betydning i verbalstammen, herunder i kapitel 3.2.1 aspektteori med grønlandske eksempler og kapitel 3.2.2. perfektiv aspekt med grønlandske eksempler. Kapitel 3.3 omhandler simultanitet markeret ved konjunktion. I Kapitel 3.4 redegøres for rækkefølge markeret ved modi og suffikser. Endeligt handler kapitel 3.5. om suffiksernes rækkefølge.

3.1 Orddannelse i grønlandsk

Grønlandsk er, som mange før har beskrevet f.eks. (Fortescue 1996: 151), et polysyntetisk sprog, hvor selve ordet ikke bare kan tages for at være et ord, men kan omfatte en hel sætning med subjekt og verbal; med eller uden objektsangivelse, afhængigt af om verbalstammen enten er transitiv eller intransitiv. Basisstrukturen er stamme (+derivationel suffiks) + fleksion. Når det drejer sig om verber, er alle dele bundne morfemer, det vil sige verbalstamme, derivationel suffiks og fleksionsmorfem, mens nominale stammer er frie stammer, der kan verbaliseres. Stammen kan, som sagt, enten være en verbal- eller en nominalstamme, og suffikserne tilføjes rekursivt efter regler, der skitseres nedenfor i kapitel 3.2. Modsat, f.eks. dansk og engelsk har grønlandsk en meget klar adskillelse af derivation og fleksion. Ved derivation forstås generelt at der dannes et nyt leksem, som skifter kategori, f.eks. verbal til nominal i grønlandsk, eller tilfører samme leksem mere betydning, således at der dannes et nyt leksem uden at ændre kategorien (Bybee 1985: 82). Derivation er ikke obligatorisk modsat fleksion, som er obligatorisk. I en derivationel kategori er der mere semantisk indhold, mens en fleksionskategori har et mere generelt semantisk indhold (Bybee 1985: 99). I dansk og engelsk manifesteres både derivation og fleksion ved endelse af et

ord, f.eks. ved fleksion 'han løber' vs. ved derivation 'en løber, hvor begge er endelser. Man er nødt til at kende ordklassen og/eller endelsen for at afgøre, om der er tale om derivation eller fleksion i en endelse. I grønlandsk derimod er der en klar opdeling mellem derivation og fleksion; både på verbale og nominale stammer. Derivationelle suffikser er bundne suffikser, der skal tilføjes en stamme/rod og for at danne et selvstændig ord må der tilføjes en fleksionel endelse, en undtagelse er dog absolutiv kasus som har et Ø-morfem, hvor nominalstammen ikke tilføjes nogen endelse. Fleksionen er også et bunden portmanteaumorfem, der indeholder modus, person og numerus. Der er 8 modusparadigmer, hvoraf fire er overordnede og fire er underordnede (Fortescue 1984b: 287ff).

3.1.1 Modi

De overordnede og de underordnede modi og deres grundbetydninger er følgende (se (Bjørnum 2003: kap. 3) for alle personer af modi):

Overordnede modi		modusmærke i 3/4.s.subject og 3.s. objekt	
	transitiv		intransitiv
indikativ	(deklarativ, udsagn)	-vaa/ -paa	-vuq/ -puq
interrogativ	(spørgemåde)	-vaa/ -paa	-va/ -pa
imperativ	(anmodning/ bøn/ ordre)	Ø	Ø
optativ	(ønske)	-liuk	-li
<u>Underordnede modi</u>			
kausativ	(årsag/ fortid)	-gamiuk/ -magu	-gami/ -mat
konditionalis	(betingelse/ fremtid)	-guniuk/ -pagu	-guni/ -pat
kontemporativ	('ledsagende')	-(l)lugu	-(l)luni
participial	(infinitiv)	-gaa	-tuq

De overordnede modi angiver 1., 2., 3. person singularis og pluralis, mens de underordnede modi angiver 1., 2., 3., og 4., person singularis og pluralis, hvor 4. person er reflektiv. Person og numerus angiver subjektet af det intransitive verbum og subjektet og objektet af det transitive verbum. Et underordnet verbal med subjekt i 3. person angiver, at der ikke er koreference mellem subjekterne i det underordnede og direkte overordnede verbal. Hvis subjektet derimod er i 4. person er der koreference mellem subjektet i det direkte overordnede verbals subjekt og det underordnede verbals subjekt. Alle modi har et eksplicit morfem, der angiver både subjekt og objekt i den transitive form, undtagen kontemporativ, som kun har et eksplicit morfem anvendt udelukkende for objektet i den transitive form (Fortescue 1984b: 197), (Bjørnum 2003: 46). Måske derfor bliver kontemporativ altid fortolket som havende koreferentiel subjekt som den direkte overordnede

sætning, og den overordnede sætning er ikke nødvendigvis en hovedsætning. Som modpart til denne har participialmodus kun 1., 2., og 3. person subjektsangivelse, som betyder, at participialmodus aldrig har en koreferentiel subjekt som det direkte overordnede modus.

Normalt kan en sætning, hvor verbet er i underordnet modus, ikke stå alene uden et overordnet verbum, men der er mange undtagelser især i mundtlig grønlandsk, som det vil blive beskrevet i forskellige afsnit af afhandlingen. Det eksplicitte subjekt udelades ofte, da det er udtrykt i verbalet, men objektet er oftere angivet eksplicit, da objektet ofte indfører ny information. Meget smidigt kan de mange moduskategorier give mulighed for at danne meget komplekse sætninger, idet der ved sammensætning af de underordnede og overordnede sætninger tages højde for både kausale, temporale og konjunktionelle funktioner. Det er normalt at have mere end to underordnede sætninger før en overordnet sætning, både i skriftlig og mundtlig grønlandsk (Trondhjem 2000). Jeg vil illustrere den komplekse sammenhæng mellem modi i følgende eksempel, det vil sige hvordan hænger sætningen sammen? (Faktisk er det ret svært at finde sådan en ukompliceret kompleks sætning i en helt almindelig roman), (Steenholdt 2001: 15):

1. *Taava allakkani isussulluni uannut atuarmagit paasisoraara allakkat qanoq imaqarnersut.*
 taava allagaq-ni isussu -lluni uan -nut atuar -magit
 så brev -POSS.4.p. hviske -KONT.4.s. jeg -AL læse -KAUS.4s./3.p.

paasi -sori -vara allagaq-t qanoq imaqar -ner -sut
 forstå -tro -IND.1s brev -ABS.p. hvad indeholde -om -PART.3.s.

'Da han så hviskende læste sit brev for mig, troede jeg, at jeg forstod hvad brevet handlede om.'

Sætningen indeholder et hovedverbum og dets objektsætning, og dertil er der en underordnet sætning bestående af to verber. Hoved verbet er, *paasisoraara* 'jeg mente/troede jeg forstod', i et overordnet modus, transitiv indikativ, og som et mentalverbum tager det en objektsætning: i dette tilfælde *allakkat qanoq imaqarnersut* 'hvad brevet indeholdt', hvis verballed er i participial modus. De to underordnede sætninger er *atuarmagit* 'da han læste det', transitiv kausativ 3.s (subjekt)/3.s (objekt), som står direkte underordnet til *paasisoraara*, og har en direkte objekt er *allakkani* 'sit brev'. *Uannut* 'til mig' er en adverbialled til *atuarmagit*. *Isussulluni* 'idet han hviskede (hviskende)', intransitiv kontemporativ 4s., står direkte underordnet til *atuarmagit* og beskriver måden *atuarmagit* udføres på. De tre verber har således en afhængighed til det direkte overordnede verbum på denne måde: [[[V]→V]→V_H]. Klammerne tolkes som verbalfraser/prædikation og pilende betyder underordning. Den semantiske funktion af de underordnede modi illustreres godt her, idet kausativ modus bruges som en blanding af fortid og årsag. Subjektet er 3.s. og angiver at

der forskellige subjekter mellem kausativ og overordnet sætning. Kontemporativ bruges i dets centrale betydning ' ledsagende ', hvor det har samme subjekt som det direkte overordnede verbum. Participial modus bliver også meget ofte brugt i subjekts- eller objektsætninger, som har en anden subjekt end hovedverbets.

Ifølge Bybee (1985) er der ikke mange sprog i hendes datasamling på 50 sprog, som gør brug af så mange forskellige underordnede modi, som man gør i yupik (Bybee 1985: 187). Som tidligere nævnt, hører yupik til de eskimo-aleutiske sprog, som grønlandsk og de andre inuitsprog også hører under, og faktisk har inuitsprogene et mere kompliceret modussystem end yupik, især iñupiaq og inuktitut. Der skelnes mellem modus og modalitet i grønlandsk og alle eskimoiske sprog, og modaliteter som epistemisk modalitet (sandsynlighed) og deontisk modalitet (forpligtelse og tilladelse) udtrykkes i form af optionelle suffikser. Modus aktualiserer til gengæld sætningen, det vil sige, at modus udtrykker den illokutionære handling: altså talerens hensigt med propositionen (Bybee 1985: 165f). I grønlandsk sker dette gennem valget af de obligatoriske overordnede modi i verbalfleksion. De overordnede modi, som er opstillet ovenfor, er indikativ, interrogativ, imperativ og optativ. Imperativ og optativ overlapper hinanden, idet imperativ kun forekommer ved subjektet i 2. person singularis og pluralis og 1. person pluralis subjekt, mens optativ kun bruger 1. person singularis og pluralis og 3. person singularis og pluralis subjekt (Fortescue 1984b: 291). Foruden de overordnede modis primære funktion, nemlig at angive en illokutionær handling, har de underordnede modi en vigtig temporal funktion, idet der ved sammensætning af underordnede og overordnede modi herigennem udtrykkes forskellige slags simultanitet og rækkefølge. De underordnede modi, som ligeledes er opstillet ovenfor, er kausativ, konditionalis, kontemporativ og participial. Kausativ og konditional danner en opposition mellem fortidigt, som er realis og fremtidigt, som er irrealis (se afsnit 2.1.2), mens kontemporativ og participial normalt er under skopus af det overordnede verbs tempus, f.eks. angiver de simultanitet med dette, som vil blive beskrevet nedenfor. De sekundære temporale betydninger i de underordnede modi angiver som nævnt rækkefølge og simultanitet. Jeg vil gennemgå simultanitet og derefter rækkefølge i kapitel 3.3. og 3.4, da simultaniteten, og rækkefølge afhænger af verbalstammen inhærente aspektuelle betydning.

3.2 De inhærente temporale betydninger i verbalstammen

I grønlandsk og andre inuitsprog har verbalstammen en inhærent temporal betydning, som enten er afsluttet eller ikke afsluttet, det vil sige er aspektuel, (Swift 2004: 22f), (MacLean 1995:

134ff). Dette emne er kun kort omtalt med hensyn til inuktitut fra Canada af Swift, mens det er beskrevet af MacLean hvad angår iñupiaq. Der er ingen beskrivelse af de grønlandske verbalstammer indtil nu, hvorimod der i nyere tid er beskrivelser af de ca. 50 aspektuelle suffikser i grønlandsk (Fortescue 1984b: 277), (Hagedorn 1987) og (Kristoffersen 1991: 35ff). Det er afgørende for tempussuffiksets betydning og de temporale betydninger af modi, hvilken stamme det tilføjes, da den inhærente aspektuelle betydning har en afgørende indflydelse på det. Jeg vil, før jeg beskriver rækkefølgen af suffikser i kapitel 3.5 og simultanitet og rækkefølge i hhv. kapitel 3.3 og kapitel 3.4, kort beskrive, hvad det vil sige at tale om aspekt, og hvilke former for aspekt grønlandsk benytter.

3.2.1 Aspekt

Aspekt er en grammatisk kategori, hvor tid bliver skildret i form af forskellige interne forløb, som er uafhængige af taletidspunktet. Den ofte citerede definition af aspekt er Comrie (1976: 3): “(...) aspects are different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation.” (Comrie 1976: 3). Aspekt udtrykkes i sprog enten grammatisk i form af derivation, fleksion eller perifrase (Comrie 1976: 9), (Bybee 1985: 30-31), men man taler også om den inhærente aspektuelle betydning i verbet, som også kaldes ’aktionsart’, og denne betydning findes især i de slaviske sprog (Comrie 1976: 7). Ved den grammatiske markering af aspekt forstår man grammatikaliserede semantiske oppositioner, mens man ved den inhærente aspektuelle betydning, forstår det semantisk indhold i verbet, som udtrykkes i form af egenskaber, og derved adskiller forskellige verbaltyper med forskellige semantiske indhold (Comrie 1976: 41). I mange sprog er aspekt udtrykt i fleksionen, f.eks. i russisk, hvor det oftest er distinktionerne mellem perfektiv og imperfektiv, der markeres i fleksionen, men også habituel og progressiv markeres ofte i fleksionen. Andre betydninger som ’iterative’ (gentagelse) og ’inceptive’ (begyndelse) markeres oftest derivationelt (Bybee 1985: 141). Ifølge Chung & Timberlake (1985), er aspekt relevant i flere niveauer i den semantiske struktur (Chung & Timberlake 1985: 214). Disse strukturer deles op de i ’(a) the verb and its inherent aspectual properties; (b) the predicate, defined here in narrow sense of a verb plus its major syntactic arguments (subject and objects); (c) the proposition, the predicate in relation to the event frame; and (d) the narrative/textual, the proposition in the context of a connected set of propositions.’ Denne struktur passer til den grønlandske orddannelse: stamme + (derivationel suffiks) + fleksion. (a) er verbalstammen (a), hvor den umarkerede verbalstamme har en inhærent aspektuel betydning. Ved (b) tilføjes fleksion, hvorved den inhærente aspektuelle betydning fortolkes. I (c) tilføjes evt. flere suffikser som danner propositionen. I dette niveau kan

man markere for aspekt ved at tilføje aspektuelle derivationelle suffikser, og/eller for tempus ved at tilføje tempussuffikser. I (d) hvor der er en narrativ eller tekstuel sammenhæng, kan en sætning indeholde flere prædikationer i grønlandsk, det vil sige flere sætninger, der er forbundet med hinanden ved brug af underordnede og overordnede modi. I dette sidste niveau er aspekt ikke afgørende for sammenhængen mellem de forskellige propositioner, men det har tempus, da det kan have skopus over hele sætningen.

Jeg vil starte med det inhærente aspektuelle betydning i verbet. Afhængigt af hvilken forfatter, f.eks. Chung & Timberlake (1985), Comrie (1976) og Dik (1989: kap.5), er betegnelsen for de forskellige verbaltyper forskelligt. Comrie (1976) bruger en generel term til at dække verbaltyper, nemlig 'situationer', som omfatter 'state', 'event' og 'process' (Comrie 1976: 13). 'State' er statisk, det vil sige vedvarende indtil en ændring indtræffer, og 'event' og 'process' er dynamiske, som vil sige at der kræves vedvarende tilføring af energi, hvis situationen skal fortsætte. Ved 'event' er situationen set som en hele, eller set udefra, mens situationen er set indefra i 'process'. Jeg vil i hele afhandlingen benytte termen 'situation', når jeg mener forskellige verbaltyper, velvidende at Dik (1989) benytter en anden definition af 'situation' (om 'tilstand' og 'position') (Dik 1989: kap.5). Der er også variationer i definitionen af verbaltyperne, hvorfor jeg vil holde mig til Comrie's definitioner, men vil bruge andre undertyper af verbaltyperne, hvis det er nødvendigt. Alle disse verbaltyper har nogle egenskaber, der adskiller dem fra hinanden, og disse er klassificeret i forhold til varigheden eller manglende varighed af tid, der udspilles i verbalindholdet, som er verbets egenskaber (Comrie 1976: 41). De verbale egenskaber er således en del af betydningen af verbet. De vigtigste verbale egenskaber er +/- dynamisk, eller 'statisk' og 'dynamisk', +/- telisk, eller telisk versus atelisk, +/- momentan, eller punctual versus durativ (Comrie 1976: 41), (Dik 1989: 91ff), og desuden +/- 'kontrol' (Dik 1989: 96).

Jeg vil starte med telicitet og +/- kontrol, da det ser ud til at telicitet og kontrol er de overordnede egenskaber ved grønlandske verbalstammer.

Ved en telisk situation har situationen et naturligt endepunkt. I verbalstammen *iser-* 'komme ind' er det en del af betydningen, at selve handlingen er overstået, når verbet er udført. Omvendt er det i den ateliske situation, hvor situationen er vedvarende. I verbalstammen *arpap-* 'løbe', er det en del af betydningen at selve situationen er vedvarende, at det vil sige, at der er ingen naturlig endepunkt i 'løbe'. Transitivitet kan være afgørende for, om en situation er telisk eller atelisk (Chung & Timberlake 1985: 217). I grønlandsk kan transitiviteten af et verbum være afgørende for teliciteten af situationen. En del verbalstammer kan tilføjes enten intransitiv eller

transitiv endelse, f.eks. *neri-* 'spise', *arpap-* 'løbe' og *sana-* 'bygge/lave'. Med den intransitive endelse er en situation atelisk, mens den i transitiv er telisk. Jeg giver eksempler i indikativ modus:

2. *Nerivoq*
neri -voq
spise -IND.3.s.
'Han/ hun spiser'

3. *Arpappoq*
arpap -poq
løbe -IND.3.s.
'Han/ hun løber'.

Her er begge situationer ateliske. Tilføjet transitiv indikativ bliver de teliske.

4. *Ipili nerivaa*
iipili neri -vaa
æble.ABS.s. spise -IND.3.s./3.s.

5. *20 kilometerit arpappai*
20 kilometeri -t arpap -pai
20 kilometer -ABS.p. løbe -IND.3.s./3.p.
'Han/ hun løb 20 km.'

Ved +/- kontrol eller 'agency' (Chung & Timberlake 1985: 215) forstås at den givne situation har et subjekt, der har en vilje og kan kontrollere situationen. Verber med +kontrol er f.eks. *arpap-* 'løbe', *neri-* 'spise', *mensor-* 'sy', *iser-* 'komme ind' osv. Verber med -kontrol er f.eks. *nakkar-* 'falde ned (fra noget)', *tupap-* 'blive forskrækket', *orlu-* 'falde (tippe/tilte)', *ersi-* 'er bange'. Det er kun verber med +kontrol, der kan bruges i sætninger med imperativ eller optativ modus. De verbaltyper, som i intransitiv er ateliske og i transitiv er teliske har egenskabet +kontrol. Dog kan transitivitet ikke antages at være en generel markør af telicitet, da nogle transitive verber er ateliske som f.eks. eksempel 6:

6. *Atuagaq atuarpaa*
atuagaq atuar -paa
bog.ABS.s læse -IND.1.s./3.s.
'Han/ hun læser i en bog.'

Egenskaberne punktuelt versus durativ (+/- momentan) er altid teliske (Dik 1989: 95-96): Ved en 'punktuelt egenskab' forstås man, at situation skete momentant, det vil sige forbruget af tid er minimalt, eller der er ingen varighed af tid (Comrie 1976: 41-42). Punktuelle verber er også de verbaltyper, der kaldes 'overgangs verber': *-iser-* 'gå ind', *ani-* 'gå ud', *pissip-* 'hoppe', *taku-* 'få øje på', *tigu-* 'tage'. Disse verber kan enten være transitive eller intransitive. Disse verbaltyper er forskellige fra 'semelfactive' verbaltyper (Comrie 1976: 41-42). 'Semelfaktiv' betyder, at situationen kun sker en gang, og hvis det sker flere gange hedder det 'iterative'. Semelfaktive

verbaltyper i grønlandsk er *kasup-* 'banke/ slå på', *qalap-* 'koge', *niler-* 'prutte', *tupap-* 'blive forskrækket', *tangajor-* 'nyse'. Disse tilføjes ofte aspektuelle suffikser, som angiver betydningen 'i længere tid' eller 'gentagelse' som *-ar* 'i længere tid' i *qalaarpoq* 'det koger', og danner dermed verbalbetydningen 'iterativ' (gentagelse). Af disse er nogle leksikaliserede som f.eks. *quersor-* 'hoste'.

Ved durativ eller –momental egenskab er der en begrænset varighed af tid, f.eks. en time (Comrie 1976: 41). Der er en tydelig begyndelse og slutning (Dik 1989: 94f). Disse situationer kaldes 'accomplishment'. Ved durative situationer er der et resultat, som enten er en udført handling eller en fysisk udøvelse, der varer en afgrænset periode, som i:

7. *Atuagaq naallugu atuarpaa*
 atuagaq naa -llugu atuar -paa
 bog.ABS.s.gøre.færdig -KONT.4.s./3.s. læse -IND.3.s./3.s.
 'Han/ hun læste hele bogen.'

I grønlandsk vil det kun dreje sig om de førømtalte transitive verber med + kontrol, som *iipili nerivaa* 'Han/ hun spiser æblet'. De intransitive former af disse grønlandske verber kaldes 'process' jf. Comrie (Comrie 1976: 51) eller 'activity' jf. Dik (Dik 1989: 97), og er ateliske, det vil sige *nerivoq* 'Han/ hun læser' jf. eksempel 2. Disse situationer er som disse eksempler med egenskaben +kontrol.

For situationer der betegnes som 'change' er der –kontrol, som vil sige, at subjektet ikke er animat, f.eks.:

8. *Ujaqqat nakkaapput*
 Ujaqqa -t nakkaa -pput
 Sten -ABS.p. falde.i.flok-IND.3.p.
 'Stenene falder' (fra en fjeldside).

Et statisk eller tilstandsverbum er en situation, som er vedvarende, og hvis det deles op i kortere perioder, vil alle perioderne være ens, det vil sige der er ingen ændring i hele forløbet af en situation. Et tilstandsverbum er f.eks. *nalunngi-* 'ved/kende', *asa-* 'elske', *issia-* 'sidde'.

Modsat tilstandsverber er der dynamiske verber, der kræver konstant indførelse af energi. I dynamiske verber er der altid en ændring af situationen fra start til slut. Dynamiske verber i grønlandsk er *arpap-* 'løbe', *neri-* 'spise', *mersor-* 'sy', *ingerla-* 'i bevægelse/går', *qia-* 'græde'. De to første er med +kontrol, mens de sidste to er –kontrol.

De grønlandske verbalstammer deler sig grundlæggende i to typer, når man tager verbalegenskaberne i betragtning, nemlig teliske versus ateliske verbaltyper. De teliske kan deles i to dele igen, nemlig overgangsverber (achievement) og semelfaktiv, som er teliske og events, som

er ateliske. De ateliske er tilstandsverber og processer. Forskellen mellem events og processer foruden telicitet er at events er transitive og processer er intransitive.

Tilstand	-tel, +dur, -kontrol, -dyn.	<i>Kaappoq</i>	'han/ hun er sulten'
	-tel, +dur, + kontrol, -dyn.	<i>Issiavoq</i>	'han/ hun sidder'
Process/aktivitet	-tel, +dur, +kontrol, +dyn.	<i>Arpappoq</i>	'han/ hun løber'
Event	+tel, +dur, +kontrol, +dyn.	<i>Igavoq</i>	'han/ hun laver mad'
Achievement	+tel, -dur, +kontrol, +dyn.	<i>Iserpoq</i>	'han/ hun kommer ind'
	+tel, -dur, -kontrol, +dyn.	<i>Nakkarpoq</i>	'han/ hun/det falder ned'
Semelfaktiv	+tel, -dur, -kontrol, -dyn.	<i>Tangajorpoq</i>	'han/ hun nyser'

Sammenlignet med beskrivelsen situationstyperne i iñupiaq i Alaska, kommer MacLean (1995) til samme 5 situationstyper (MacLean 1995: 144).

Som udgangspunkt for yderligere temporal markering er telicitet den grundlæggende. Som allerede forklaret er der forskel på den teliske og ateliske sætning ved:

9. *Iserpoq* (telisk)
 iser -poq
 komme.ind -IND.3.s.
 'Han/ hun kommer ind'

10. *Arpappoq* (atelisk)
 arpap -poq
 løbe -IND.3.s.
 'Han/ hun løber'

Jeg vil i de følgende afsnit vise, at betydningerne af fortidssuffikser ændrer sig i forhold til teliciteten af varbalstammen og delvis også af situationstypen.

3.2.2 Perfektiv aspekt

I beskrivelsen af grammatisk markeret aspekt vil jeg kun komme ind på perfektiv aspekt, da det er relevant for fortidsmarkørerne. Som nævnt tidligere markeres grammatisk aspekt grammatisk i form af derivationelle suffikser. Jeg vil komme ind på disse suffikser til slut i dette afsnit.

Perfektiv aspekt danner en opposition med imperfektiv aspekt. Det perfektiv aspekt angiver en situation som en helhed, uden hensyn til situationens interne struktur, modsat imperfektivt aspekt, som ser på den interne struktur (Comrie 1976: 16ff). I imperfektivt aspekt ses situationen indefra, men den perfekte situation kan sammenlignes med en dråbe, set som et

tredimensionalt objekt, der er klart afgrænset. Der lægges ingen særlig vægt hverken på begyndelsen, midten eller slutningen af situationen, kun på helheden set udefra. Perfektiv aspektiv kan også indikere begyndelsen af en tilstand. Ved tilstandsverber kan perfektivt aspekt dog også indikere begyndelsen af en tilstand, idet det kommer til at angive overgangen til tilstanden. Som en del af den afsluttede betydning kan perfektiv derved få en resultativ betydning.

De grønlandske derivationelle suffikser med perfektiv betydning har netop denne karakteristisk, altså at afslutningen resulterer i en start på en tilstand. De derivationelle suffikser er: *-reer*, 'er færdig med, allerede', *-sima* 'afsluttet' og *-nikuu* 'afsluttet'.

I den perfekteive betydning bruges *-reer* mest i de underordnede sætninger, hvor *-reer* 'alerede, konklusiv' (Kristoffersen 1991: 37), angiver en afsluttet handling, det vil sige perfektiv, resultativ, aspekt. Suffikset *-reer* bliver hovedsageligt brugt, når verbalstammen er animat og angiver +kontrol. Her i eksempel 11 er verbalstammen er en atelisk proces, og der er +kontrol:

11. *Sulereerluni angerlarpoq*
 sule -reer -luni angerlar -poq
 arbejde -KONKL.PERF -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
 'Han går hjem efter at have arbejdet.'

Verbalstammen *suli-* 'arbejde' er atelisk og ved at tilføje *-reer* 'perfektiv' dannes en afsluttet handling. Situationen må anses som en helhed, hvor arbejdet ses som en helhed fra start til slut, netop som grundbetydningen af perfektiv aspekt. Verbalstammen kan dog være *-animat*, og måske specielt ved verbalstammer der handler om vejret, hvor der er *-kontrol* som i eksempel 12:

12. *Siallereerluni alianaassivoq*
 sialle -reer -luni alianaas -si -voq
 regne -KONKL.PERF. -KONT.4.s. Dejlig -blive -IND.3.s.
 'Det er blevet dejligt vejr, efter regnen (Regnen holdt op og det bliver dejligt vejr).'

Dog skal man være opmærksom på, at den perfekteive betydning i sådanne sætninger også har en sammenblanding af rækkefølge, det vil sige, ren rækkefølgeangivelse og perfektiv betydning, og som det vil ses kapitel 3.4 har *-reer* også udviklet en betydning af rækkefølge. Hvis kausativ modus er brugt i stedet for kontemporativ, som i eksempel 13, bliver betydningen også drejet i retning af rækkefølge. I hvert fald synes årsagen at være fremtrædende her:

13. *Sulereerami angerlarpoq*
 sule -ree -rami angerlar -poq
 arbejde -KONKL.PERF -KAUS.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
 'Da han er færdig med at arbejde, går han hjem.'

Hvis verbalstammen er atelisk, og verbet er i kontemporativ og participial modus, som i eksempel 14 og 15, synes den originale betydning af *-reer* 'allerede' at være fremtrædende, men perfektiv aspekt er også en del af betydningen:

14. *Isereerluni nerivoq*
 ise -reer -luni neri -voq
 komme.ind -KONKL.PERF./allerede -KONT.4.s. spise -IND.3.s.
 'Efter allerede at være kommet ind, spiser han.'

15. *Isereersoq nerivugut*
 ise -reer -soq neri -vugut
 komme.ind -KONKL.PERF./ allerede -PART.3.s. spise -IND.1.p.
 'Han var allerede kommet, da vi spiste.'

Hagedorn har et eksempel på betydningen 'allerede' som den eneste i følgende eksempel 16 (Hagedorn 1987: 22):

16. *Oqaluffinnguaq piitsooreersoq ingalluni piitsunngorsimavoq*
 oqaluffi -nnguaq piitso-o -reer -soq
 kirke -lille.ABS.s. fattig-være -allerede -PART.3.s.

 inga -lluni piitsu -nngor -sima -voq
 overdreven -KONT.4.s. fattig -blive -PERF. -IND.3.s.
 'Den lille kirke, som allerede/i forvejen er fattig, var blevet endnu fattigere.'

Den rent 'konklusive' betydning fremkommer, når *-reer* får tilføjet konditionalis modus, og her er det både teliske og ateliske verbalstammer, måske fordi, betydningen 'allerede' ikke kan bruges om fremtidige situationer:

17. *Isereerpat nerissaagut*
 ise -reer -pat neri -ssa -agut
 komme.ind -konklusiv -KOND.3.s. spise -FUT. -IND.3.p.
 'Vi spiser når han kommer (ind).'

18. *Sinereerpat nerissaagut*
 Sine -reer -pat neri -ssa -agut
 Sove -konklusiv -KOND.3.s. spise -FUT. -IND.1.p.
 'Vi spiser, når han har sovet.'

Suffikset *-reer* brugt i de overordnede modi har også hovedsageligt perfektiv resultativ betydning, men som vi skal se i kapitel 4.2.6, ser det ud til at det også udviklet en perfektum betydning. Den rent perfekte betydning i forbindelse med overordnede modi er også en blanding af betydningerne 'allerede' og 'konklusiv' eller 'resultativ':

19. *Nerereerpoq*
 neri -reer -poq
 spise -konkl. -IND.3.s.
 'Han/ hun er (allerede) færdig med at spise.'

Som Hagedorn skriver, kan *-reer* generelt ikke bruges ved visse tilstandsverber, når verbalstammen er *-kontrol* (Hagedorn 1987: 23). Dette gælder specielt for verber i overordnet modus. Sådanne tilstandsverber er f.eks. *qiia-* fryse, *ersi* 'være bange' og *kaap-* 'være sulten'. Eksemplet 19 er således ikke acceptabel:

20. **Qiiareerpoq*
 qiia -reer -poq
 fryse -PERF. -IND.3.s.
 'Han/ hun har frosset.'

Der er dog undtagelser specielt for verber i underordnede modi, hvor samme verbalstamme kan få tilføjet *-reer* 'konklusiv' som i eksempel 21.

21. *Taamarsuaq qiiareerluni kiisami kissatippoq*
 taama -rsuaq qiia -reer -luni kiisami kissa -tip -poq
 sådan -meget fryse -PERF. -KONT.4.s. endelig varm -blive -IND.3.s.
 'Han bliver endelig varm efter at have frosset så meget.'

Men her er der også indblandet rækkefølge, som en del af betydningen.

Betydningen af *-reer* i overordnede modi omfatter også perfektum, som jeg vil komme nærmere ind på i kapitel 4.2.6.

De to andre perfektive suffikser, *-sima* og *-nikuu* vil jeg diskutere nøjere i kapitel 4.2, da det ifølge Fortescue kan være svært i visse sætninger, at skelne mellem perfektiv og perfektum betydninger, som eksempelvis *'illu sananeqarsimavoq* 'the house was/has been built' (Fortescue 1984b: 277). Men den helt sikre perfektive betydning af *-sima* vil jeg diskutere her, nemlig den resultatative betydning, som indleder en tilstand. Denne betydning forekommer hovedsageligt ved teliske overgangsverber, som har +/- kontrol. Disse er mere eller mindre leksikaliserede former og omfatter følgende ikke udtømmende eksempler:

<i>Iser-</i>	'gå ind' (+kont.)	- <i>isersimavoq</i>	'han/ hun er inde.'
<i>Ani-</i>	'gå ud' (+kont.)	- <i>anisimavoq</i>	'han/ hun er ude.'
<i>Tikit-</i>	'ankomme' (+kont.)	- <i>tikissimavoq</i>	'han/ hun er i byen.'
<i>Nakkar-</i>	'falde ned' (-kont.)	- <i>nakkarsimavoq</i>	'han/ hun/ det er faldet ned.'
<i>Uppip-</i>	'vælte' (-kont.)	- <i>uppissimavoq</i>	'han/ hun/ det er væltet.'
<i>Tarrip-</i>	'er ikke synlig mere' (+/-kont)	- <i>tarrisimavoq</i>	'han/ hun/ det er ikke synlig'
<i>Aap-</i>	'smelte' (-kont.)	- <i>aassimavoq</i>	'den/det er smeltet.'
<i>Iner-</i>	'er færdig' (+/-kont.)	- <i>inersimavoq</i>	'han/ hun er voksen.'
<i>Ulig-</i>	'dække' (+kont.)	- <i>ulissimavoq</i>	'han/ hun/ det er dækket til.'
<i>Angerlar-</i>	'gå hjem' (+kont.)	- <i>angerlarsimavoq</i>	'han/ hun er hjemme.'

De to sidste kræver en forklaring. Agentive verber som *ulig-* 'dække' har et agent som subjekt i den transitive verbum, *ulippaa* 'han dækker det/den til'. I intransitiv dannes et passivt verbum, hvor det oprindelige direkte objekt bliver subjektet af den passive sætning. Derved bliver agenten degraderet

til oblik kasus, eller det bliver udeladt. Disse typer verber kaldes 'agentive verber'. Som det ses ovenfor danner de en tilstand, når *-sima* tilføjes. *Angerlarsimavoq* 'han/ hun er hjemme' er lidt atypisk for teliske events, da den danner en tilstand, men dette verbum er leksikaliseret, og så vidt jeg ved den eneste af teliske events, der danner en tilstand. En anden leksikaliseret tilstand, dannet med *-sima*, er *napparsimavoq* 'Han/ hun er syg'. Den logiske verbalstamme er *nappar-* 'rejse op', men Fortescue et al. (1994) har sat stammen under *nappaq* 'halvdel (knækket del)', som er en nominaliseret form af verbet *napi-* 'knække' (Fortescue et al. 1994: 217)². Dette synes usandsynligt, men *napi-* 'knække' kan også bruges om mennesker der 'bryder sammen', f.eks. hvis en mand bliver forladt af sin kone vil/ kan han 'bryde sammen'. Jeg har hørt ordet brugt metaforisk som *napivunga* 'jeg bliver depremeret/ bryder sammen'. Således bliver *napparsimavoq* 'Han/ hun er syg', som leksikaliseret form, antagelig ikke så mærkelig.

Som beskrevet er det hovedsageligt *-reer* 'konklusiv', og *-sima*, når det bliver brugt i forbindelse med overgangsverber, der har den perfektive betydning i grønlandsk. Som vi skal se i kapitel 4.2.6, har *-reer* udviklet en perfektiv betydning, og *-sima* har foruden den perfektive resultative betydning også fire andre betydninger nemlig, perfektum, præteritum, pluskvamperfektum og epistemisk modalitet.

3.2.3. Sammenfatning

De grønlandske verber omfatter 5 typer, der grundlæggende skelner mellem telisk og atelisk: tilstandsverber, process/ aktivitetsverber, event-verber, overgangsverber og semelfaktive verber. De forskellige verbaltyper er afgørende for betydningen af de temporale suffikser, der tilføjes, især fortidssuffikser. Verbaltyperne er også afgørende for, hvilke modi der kan sættes sammen, når disse angiver den sekundære temporale betydning. Jeg vil i næste afsnit beskrive, hvordan simultanitet udtrykkes.

3.3. Simultanitet

Ved simultanitet udtrykkes to eller flere handlinger, der sker samtidigt, afgrænset indenfor en sætning. I grønlandsk udtrykkes simultanitet konjunktionelt ved sammensætning af en direkte

² *-R* i *nappaR-* er muligvis en geminerende suffiks, der også findes i den protoeskimoisk stamme **-ŋ(ŋ)uR* 'blive' og består af *-ŋu* 'være' og *-R* (inkoativ, dynamisk), og forårsager en gemineret af konsonanten før det, som ses i f.eks. *napi-* bliver *nappaR-* og i stammer som **aRula* 'bevæge sig' bliver til **aRullaR-* 'tage af sted', hvor *-l* i **aRula* bliver gemineret, og som i dag hedder *aallar-* 'tage af sted' i grønlandsk (Fortescue et al. 1994).

overordnet sætning og en underordnet sætning (Fortescue 1984b: 121). Den direkte overordnede sætning behøver ikke at være en hovedsætning. Simultaniteten kan enten være 'i samme øjeblik', eller 'samtidig med'. Jeg vil forklare, hvad forskellen er mellem disse betydninger med nedenstående eksempler. Simultanitet udtrykkes, i sagens natur, altid med samme tempusangivelse som den overordnede sætning tempusangivelse. De eksempler der gives nedenfor er alle umarkerede for tempus og tolkes som nutidige med en enkel undtagelse vist i eksempel 30. Den underordnede sætning er enten i kontemporativ eller participial modus. Der er flere leksikaliserede former i kontemporativ og participial, der har udviklet en temporal betydning 'mens', 'i samme øjeblik' og 'midt i' og bruges konjunktionelt. Disse er *-tillu(ni/gu)* 'mens' og *-utigalu(ni/gu)* 'mens', *-rutor(toq)* 'midt i (handling)'. Et mere produktivt suffiks der tilføjes alle underordnede modi er *-niariar* 'i samme øjeblik som'. To andre suffikser som er nævnt af Fortescue er *-riar* 'så snart som' og *-llar* 'så snart som' (Fortescue 1983: 50). Jeg mener betydningen af disse nærmere er en intensivering af situationen i verbalstammen, og derfor vil jeg ikke komme nærmere ind på disse to.

De leksikaliserede suffikser er *-tillu(ni/gu)* og *-utigalu(ni/gu)*, som kun forekommer i kontemporativ, og her angiver *-ni* subjektet af det intransitive kontemporativ, og *-gu* angiver objektet af det transitive kontemporativ. Suffikset *-tillu(ni/gu)* består af *-tit* 'årsag' + kontemporativ, og *-utigalu(ni/gu)* består af *-utigi* + kontemporativ, som er en semileksikaliseret morfem med betydning 'middel til/ har det til'. Den sammensatte form *-utigi* består af *-ut* + *gi* 'middel/ ejet + eje'. De to morfemer bruges produktivt hver for sig, og *-utigi* tilføjet andre modi betyder 'har det til grund, middel', men har udviklet en temporal betydning når det tilføjes kontemporativ modus. Suffikset *-rutor* 'midt i (en handling)' tilføjes participial og kontemporativ modus. Forskellen mellem *-ruttortoq*, *-ruttorluni* 'i det samme' er kun, at der i participial er forskellige subjekter, mens det i kontemporativ er samme subjekt som direkte overordnede sætningssubjekt. Når kontemporativ eller participialmodus udtrykker betydningen 'i samme øjeblik', skal der tilføjes en enklitisk konjunktion *-lu* 'og', og verbalstammen skal være et telisk verbum. Den ene situation er udtrykt i en underordnet sætning før den anden, som er direkte overordnet og behøver ikke at være hovedsætning, f.eks.:

22. *Nikuillunilu quersulerpoq*
 nikuil -luni =lu quersu -ler -poq
 rejse.sig. -KONT.4.s. =og hoste -begynde -IND.3.s.
 'Idet hun/ han rejser sig begynder hun/ han at hoste.'

Subjektet i den underordnede sætning i kontemporativ er koreferentiel med subjektet af det direkte overordnede verbum i indikativ. Det der angiver simultanitet, er sammensætningen af de to verber og det sammensatte morfem *-(l)lunilu*. Simultaniteten tolkes her som 'i samme øjeblik', det vil sige momentan. Når kontemporativ bruges, skal det stå før det direkte overordnede verbum, da det får en konjunktionel betydning, når det står efter direkte overordnede verbum:

23. *Quersulerpoq nikuillunilu*
 quersu -ler -poq nikuil -luni =lu
 hoste -begynde -IND.3.s. rejse.sig -KONT.4.s. =og
 'Han/ hun rejste sig og begyndte at hoste.'

I denne sætning er rækkefølgen at personen begynder at hoste, før han rejser sig.

Den direkte overordnede sætning behøver som sagt ikke at være hovedsætning som:

24. *Nikuillunilu quersulerami aniartorpoq*
 nikuil -luni =lu quersu -ler -ami ani -artor -poq
 rejse.sig. -KONT.4.s. =og hoste -begynde -KAUS.4.s. gå.ud -gå.for.at -IND.3.s.
 'Da hun begyndte at hoste idet hun/han rejste sig, begyndte hun/han at gå ud.'

I sætning 4 danner de to første underordnede verber en enhed, hvis semantiske funktion er årsag, det vil sige årsagen til at hovedverbet realiseres, 'begynder at gå ud', og det står underordnet til hovedverbet. Det er kun de to underordnede sætninger, der udtrykker simultane handlinger.

Simultanitet mellem to forskellige personer udtrykkes, når man bruger participialmodus, som er tilføjet den enklitiske *-lu* 'og':

25. *Nikuittorlu quersulerpoq*
 nikuit -tor =lu quersu -ler -poq
 rejse.sig.op -PART.4.s. =og hoste -begynde -IND.3.s.
 'Idet han rejser sig begynder hun at hoste.'

I denne sætning er tolkningen også momentan simultanitet, at hun begynder at hoste i samme øjeblik, han rejser sig.

Ved verber der har en simultan betydning 'samtidig med', har verbet en atelisk betydning, det vil sige, ikke afsluttet, og dette udtrykkes med enten kontemporativ- eller participialmodus, hvor verbalstammen er atelisk (ikke afsluttet, se nedenfor):

26. *Ingilluni nerivoq*
 ingil -luni neri -voq
 sidde -KONT.4.s. spise -IND.3.s.
 'Han/ hun sidder og spiser.'

Kontemporativ brugt på denne måde er i sin kernebetydning nemlig, at angive ledsagelsen af en anden handling. Simultaniteten består i, at man sidder samtidig med, at man spiser, som i dansk

udtrykkes ved konjunktionen 'og' (sitter og spiser) eller 'siddende' (spiser siddende) ved præsens participium.

Kontemporativ kan også udtrykke samtidighed med forskellige subjekter i den leksikaliserede form *-tillugu* 'mens', bestående af *-tit* 'årsag' og *-(l)lugu* 'transitiv kontemporativ':

27. *Atuartillugu nerivunga*
Atuar -tillugu neri -vunga
læse -mens.KONT.4.s. spise -IND.1.s.
'Jeg spiser, mens han læser.'

Den ordrette betydning er 'idet jeg lader ham læse, spiser jeg', hvor subjektet egentlig er koreferentiel med hovedverbets subjekt men fortolkes som to forskellige subjekter. Den intransitive kontemporativ brugt sammen med *-tit* i *-tilluni* angiver, at samme subjekt foretager to forskellige ting på en gang:

28. *Atuartilluni nerivoq*
atuar -tilluni neri -voq
læse -mens.KONT.4.s. spise -IND.1.s.
'Han/ hun spiser, mens han læser.'

Suffikset *-tillu(ni/gu)* 'mens' bruges også, når subjekterne er på forskellige steder (lokalitet), eller samme subjekt er et andet sted/ by/ land en normalt f.eks.:

29. *Meeqqaniitsillugu sulisarpunga*
meeraq -t -niit -sillugu suli -sar -punga
barn -pl -være.hos -mens.KONT.4.s. arbejde -pleje -IND.1.s.
'Jeg arbejder, mens Han/ hun er i børnehaven'

I denne sætning er den direkte betydning 'mens jeg lader ham være i børnehaven, er jeg på arbejde', på samme måde som i eks. 27 overfor.

I eksempel 30 var subjektet i en anden lokalitet end han er på nuværende tidspunkt, og denne situation vil altid tolkes som fortidig. I denne sætning er den direkte oversættelse af *-tillu(nga)* som ved de andre to andre eksempler 27 og 29 også 'kausativ', bare i 1. person, 'idet jeg lader mig være i Nuuk...':

30. *Nuummiitillunga ikinngutiga naapippara*
Nuum -miit -sillunga ikinnguti-ga naapip -para
Nuuk -være.i -mens.KONT.4.s. ven -POSS.ABS.1.s/.3.s møde -IND.1.s.
'Jeg mødte min ven, mens jeg var i Nuuk.'

Den anden leksikaliserede enhed sammensat med kontemporativ modus er *-utigalu(ni/gu)* 'mens', som består af *-utigi* 'middel til/har det til' og kontemporativ modus, og det angiver altid samme subjekt som det direkte overordnede verbs subjekt. Suffikset *-utigaluni* 'mens' er intransitiv, og *-utigalugu* er transitiv. Forskellen mellem *-tillu(ni/gu)* og *-utigalu(ni/gu)* 'mens' er,

at *-tillu(ni/gu)* bruges mere generelt, idet det dækker alle slags samtidige handlinger. Det vil sige, i samme lokalitet eller forskellige lokaliteter, og samme subjekt og forskellige subjekter.

Derimod har suffikset *-utigalu(ni/gu)* 'mens' en mere begrænset betydning og bruges primært, når en samme person, gør to eller flere ting på én gang. En slags 'blæksprutte' handling. Når dette morfem bruges, må samme person nødvendigvis udføre flere handlinger på samme sted.

31. *Atuaatigaluni allappoq*
atua -atigaluni allap -poq
læse -mens.KONT.4.s. skrive -IND.3.s.
'Han/ hun læser mens hun skriver.'

De to handlinger behøver dog ikke at være fysiske aktiviteter begge to, da man også kan bruge suffikset om flere handlingstyper, der ikke kræver fysisk udfoldelse; som 'at holde ferie' eller 'læse':

32. *Feeriaatigalunga pulaarpakka*
feeria -atigalunga pulaar -pakka
ferie -mens.KONT.4.s. besøge -IND.1.s.
'Jeg besøger dem, mens jeg holder ferie.'

Participialmodus bruges kun når der er to forskellige subjekter:

33. *Atuartoq nerivunga*
atuar -toq neri -vunga
læse -PART.3.s. spise -IND.1.s.
'Idet hun læste, spiste jeg / jeg læste mens hun spiste'

Så vidt jeg kan bedømme er forskellen i emfase mellem eksempel 34, hvor 'mens' bliver udtrykt med *-tillugu* og i eksempel 33, som er i participialmodus.

34. *Atuartillugu nerivunga*
atuar -tillugu neri -vunga
læse -mens.KONT.4.s. spise -IND.1.s.
'Jeg spiser, mens han læser.'

Jeg synes, at der er fokus på subjektet i den underordnede sætning i *atuartillugu* 'mens han læser' i eksempel 34, som måske kommer af den underliggende direkte betydning 'jeg lader ham læse'. I eksempel 33 med participialmodus, *atuartoq* 'mens han læser', er der ikke denne information, og funktionen af den underordnede sætning synes at være en baggrundsinformation. Disse betydningsforskelle er ikke undersøgt før, og kræver mere indgående undersøgelse.

Suffikset *-ruttor* 'midt i (en handling)' skal tilføjes participial eller kontemporativ modus for at få den simultane betydning. I forbindelse med overordnede modi, f.eks. indikativ, vil betydningen kun være 'midt i (en handling)', som ikke indikerer simultanitet, men at man er midt i en handling. Suffikset *-ruttor* 'midt i (en handling)' er inkompatibel med de to andre underordnede

modi, kausativ eller konditionalis. I den underordnede sætning er subjektet (agenten) midt i en handling, da subjektet i det overordnede sætning indtræder:

35. *Atuaruttortoq iserpunga*
atuar -uttortoq iser -punga
læse -midt.i.PART.3.s. komme.ind -IND.1.s.
'Jeg kom ind midt i hans læsning.'

Der er ingen restriktion på subjektet af den underordnede eller overordnede sætning:

36. *Anorleruttortoq pujorpoq*
anorler -uttortoq pujor -poq
blæse -midt.i.PART.3.s. er.tåget -IND.3.s.
'Det er tåget midt i blæsevejret. (på trods af blæsevejret)'

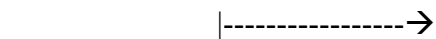
Der er samme subjekt, når *-ruttor* tilføjes kontemporativ modus. I eksempel 37 er konteksten en konkurrence:

37. *Sukkaruttorluni orluvoq*
sukkar -uttorluni orlu -voq
være.hurtig -midt.i.KONT.4.s. falde -IND.3.s.
'Han/ hun faldt midt i sit hurtige løb.'

Ved tilføjelse af et temporalt suffiks, f.eks. *-sima*, ophæves betydningen af 'at være midt i noget', det vil sige simultaniteten, da situationen enten bliver fortidig som i eksempel 38, eller fremtidig, hvorved betydningen af *-ruttor* skifter til 'på trods af':

38. *Sulinikooruttorluni naveersippoq*
suli -nikoo -ruttor -luni naveer -sip -poq
arbejde -PERF. -på.trods.af -KONT.4.s. skælde.ud -PASS. -IND.3.s.
'Trods det at han har arbejdet, får han skæld ud.'

Suffikset *-niariar* 'i samme øjeblik, så snart som' er som sagt mere produktiv og tilføjes alle modi. Det kan diskuteres, om den hører under rækkefølge eller simultanitet, men jeg har valgt at sætte det under simultanitet, da betydningen er meget nær betydningen af *-ruttortoq*. Forskellen er, at der ikke er overlapning af tid som i *-ruttortoq*, men den ene situation starter i samme øjeblik, den anden slutter, som afbildet på en linje vil se således ud:

Om den efterfølgende handling virkelig starter som på afbildningen, er en skønsag, men begge bliver fortolket som simultane som i eksempel 39 og 40:

39. *Joorut iserniariartoq oqarfigaara*
Joorut iser -niariar -toq oqar -figi -vara
Jørgen komme.ind -i.samme.øjeblik -PART.3.s. sige -til.ham -IND.1.s./3.s.
'Jeg sagde (det) til Jørgen, i samme øjeblik han kom ind.'

I eksempel 39 sker handlingerne lige efter hinanden. Den efterfølgende handling, 'at jeg begynder at tale', sker i samme øjeblik, som Jørgen træder indenfor, det vil sige slutningen af handlingen i *iser-* 'komme ind'. Tidsmæssigt kan man tolke det således, at min tale starter, da Jørgen kommer til syne i døråbningen.

I eksempel 40 er tidsperioden mellem de to handlinger længere, idet Jørgen skal komme ind, evt. tage overtøj af, og derefter bevæge sig over til spisestedet, før næste handling begynder, men fortolkningen er simultan.

40. *Joorut iserniariatoq nerilerpugut*
Joorut iser -niariar -toq neri -ler -pugut
Jørgen komme.ind -i.samme.øjeblik -PART.3.s. spise -begynde -IND.1.p.
'I samme øjeblik Jørgen kom ind, begyndte vi at spise.'

3.3.1. Sammenfatning

Simultanitet udtrykkes konjunktionelt ved sammensætning af underordnede sætninger i enten kontemporativ eller participial, og ved leksikaliserede former i kontemporativ eller participialmodus, hvor den primære forskel mellem de to modi er, at der ved participialmodus ikke er koreferentiel subjekt, mens der er koreferentialitet i subjekterne ved kontemporativ modus. De leksikaliserede former, *-ruttortoq/-ruttorluni, utigalu(ni/gu)* bruges uanset verbalstammens karakter og kun i kontemporativ eller participialmodus. Det mere produktive suffiks *-niariar* bruges i alle underordnede modi. I sætninger, hvor der angives simultanitet, kan man ikke tilføje et temporalt suffiks i den underordnede sætning, da denne vil ophæve simultaniteten.

På samme måde kan man ikke tilføje temporale suffikser, når der er angivet rækkefølge ved samspil af underordnede og overordnede sætninger eller ved leksikaliserede suffikser. Jeg vil i næste afsnit beskrive rækkefølgeangivelse.

3.4. Handlinger i rækkefølge

I grønlandsk angives rækkefølge både af modi og leksikaliserede enheder ved konjunktion (Fortescue 1984b: 120). Når en sætning med mere end to verber er markeret for rækkefølge, angiver det første led, den første handling ud af to eller flere handlinger. Man kan ikke bruge et fortidssuffiks i det verbum, der markeret for rækkefølge, da rækkefølgemarkeringen har angivet en fortidig handling. Kausativ og konditionalis modi angiver en naturlig rækkefølge, da grundbetydningen for kausativ er 'årsag' og konditionalis har betydningen 'betingelse'. Årsag er i

sagens natur en fortidig angivelse, og betingelse er en fremtidig angivelse. Foruden rækkefølgeangivelse ved modi er der nogle leksikaliserede enheder som *-riarluni*, 'efter at', *-sinnarluni* 'efter', som udelukkende bruges i kontemporativ modus, og *-qqajanngitsoq* 'længe før', *-tinnagu* 'før', som kun bruges i participial modus. Andre suffikser, som bruges i alle underordnede modi, er *-reer* 'efter/ færdig med', *-ngajaler* 'lige før', *-nngikkallar* 'før', *-qqaar-* 'først', *-(t)siisiga(lugu)* 'indtil'.

Jeg vil i det følgende først gennemgå rækkefølge angivet ved sammensætning af underordnede og overordnede modi, og derefter rækkefølge angivet ved konjunktionelle suffikser.

Foruden årsagsbetydningen angiver kausativ betydning også rækkefølge ved to eller flere situationer, som sker efter hinanden:

41. *Isermat erruivunga*
 iser -mat errui -vunga
 komme.ind. -KAUS.3.s. vaske.op -IND.1.s.
 'Jeg vaskede op, da Han/ hun kom ind (hjem).'

Når kausativ modus bruges ved flere situationer, som sker umiddelbart efter hinanden, virker det som en opremsning af situationerne, og rækkefølgen af verberne angiver den faktiske rækkefølge:

42. *Iserami, skoni peeramigit, kavaajani naatikkamiut, iniminut iserami kinguninngua iggavimmut anillapoq*

ise -rami, sko -ni pee -ramigit,
 gå.ind -KAUS.4.s. sko -POSS.ABS.4.s./3.p. tage.af -KAUS.4.s./3.p.

kavaaja -ni naatik -kamiuk,
 jakke -POSS.ABS.4.s./s. hænge.op. -KAUS.4.s./3.s.

ini -minut ise -rami kinguninngua
 værelse -POSS.ALL.4.s./s. gå.ind -KAUS.4.s. lidt.senere

iggavim -mut anillap -poq
 køkken -ALL. komme.ud. -IND.3.s.

'Da Han/ hun kom ind, tog han skoene af, hængte sin jakke og gik ind til sit værelse, lidt efter kom Han/ hun ud i køkkenet.'

Sådan en opremsning kan kun ske, hvis der er koreference i subjektet mellem alle underordnede verber og hovedverbet i indikativ. Hvis der ikke er koreference må der bruges andre suffikser til at angive rækkefølge.

Kausativ kan også bruges til at angive noget, man har gjort i forvejen, som derfor ikke er nødvendigt at gentage i taletidspunktet. I dette tilfælde er årsagsbetydningen også inkluderet:

43. *Ippassaq meeqqat uffaramigit massakut uffarnianngilai*

ippassaq meeraq -t uffar -amigit massakkut
i går barn -ABS.p. bade -KAUS.4.s./3.p. nu

uffar -nia -nngi -lai
bade -FUT. -neg. -IND.1.s./3.p.

'Da Han/ hun har badet børnene i går, vil Han/ hun ikke bade dem i dag.'

På samme måde bruges konditionalis modus om fremtidige rækkefølger ved to eller flere situationer:

44. *Iserpat nerissaagut*

iser -pat neri -ssa -agut
gå.ind -KOND.3.s. spise -FUT. -IND.3.p.
'Vi spiser, når Han/ hun kommer (ind).'

45. *Iseruni, skoni peerunigit, kavaavani peeruniuk, iniminut iseruni, kinguninngua iggavimmut anillassaaq*

ise -runi, sko -ni pee -runigit,
gå.ind -KOND.4.s. sko -POSS.ABS.4.s./p. tage.af -KOND.4.s./3.p.

kavaaja -ni naatik -kuniuk,
jakke -POSS.ABS.4.s./3.s. hænge.op -KOND.4.s./3.s.

ini -minut iser -uni kinguni -nngu -a
værelse-POSS.ALLA.4.s./3.s. gå.ind -KAUS.4.s. senere -lidt. -POSS.ABS.3.s./3.s.

iggavim -mut anilla -ssa -aq
køkken -ALL. komme.ud. -FUT -IND.3.s.

'Da han/ hun kom ind, tog han skoene af, hængte sin jakke og gik ind til sit værelse, lidt efter kom han/ hun ud i køkkenet.'

Når det er opremsning af situationer, hvor der ikke koreferencer mellem hovedverbum og de underordnede modi, må man bruge andre midler end konditionalis i de underordnede modi.

Suffikser der angiver rækkefølge er enten de leksikaliserede eller de mere produktive, som bruges i de underordnede modi. Jeg vil starte med de leksikaliserede *-riarluni*, 'efter at' og *-sinnarluni* 'efter'. Disse er sammensatte med kontemporativ modus og i 4. s. begge to. Det ene suffiks *-riar* er et slags multisuffiks, der betyder 'bevægelse', 'gå hen for at', 'gør noget antal gange' og 'intensitet' (Fortescue et al. 1994: 398-99), (Olsen 1988: 66). I kontemporativ modus har *-riar* udviklet betydningen 'efter at'. Det andet suffiks *-sinnar* med betydningen 'efter at' bruges med denne betydning kun i kontemporativ modus. Suffikset *-sinnar* stammer oprindeligt fra **-innaR* 'kun' (Fortescue et al. 1994: 418), som i grønlandsk har delt sig til *-innar* 'kun' og *-sinnarluni* 'efter at'. Der er næsten ingen semantisk forskel mellem disse to, og efter sigende skulle forskellen være dialektal, da man bruger *-riarluni* i Maniitsoq, og ikke *-sinnarluni* som skulle være nordgrønlandsk (ps. Arnaq Grove, som stammer fra Maniitsoq):

46. *Ermeriarluni/-sinnarluni illaarpoq*
 erme -riarluni/-sinnarluni illaar -poq
 vaske.ansigt -efter.at.KONT.4.s. rede.hår -IND.3.s.
 'Han/ hun reder hår efter at have vasket ansigtet.'

Dette forklarer, at jeg som stammer fra Nordgrønland synes, at der er forskel i følgende sætninger, hvor jeg synes sætning 48 uacceptabel, men sætning 49 er acceptabel, uden at kunne sige nøjagtigt, hvad der er galt:

47. *?Imeriarluni nerivoq*
 ime -riarluni neri -voq
 drikke -efter.at.KONT.4.s. spise -IND.3.s.
 'Han/ hun spiser efter at have drukket en tår (vand).'

48. *Imersinnarluni nerivoq*
 imer -sinnarluni neri -voq
 drikke -efter.at.KONT.4.s. spise -IND.3.s.
 'Han/ hun spiser efter at have drukket en tår (vand).'

Det er dog meget svært at skelne mellem de to betydninger i nutidig grønlandsk, og det kræver yderligere undersøgelse af brugen, før man kan bekræfte, at det er dialektalt. De to suffikser bruges også sammen for at angive rækkefølge, som kan forklare, at det måske er dialektalt, da jeg har hørt det brugt blandt folk fra Diskobugten, som jo ligger midt mellem nordgrønlandsk og centralgrønlandsk:

49. *Imeriarsinnarluni nerivoq*
 ime -riarsinnarluni neri -voq
 drikke -efter.at.KONT.4.s. spise -IND.3.s.
 'Efter at have drukket et tår (vand) spiser han.'

Forskellen har i hvert fald ikke noget med +/- kontrol at gøre, da begge suffikser i følgende sætninger er acceptable:

50. *Anorleriarluni/ anorlersinnarluni qatsorpoq*
 anorle -riarluni/-sinnarluni qatsor -poq
 blæse -efter.at.KONT.4.s. stille.blive -IND.3.s.
 'Det er blevet stille efter blæsevejret.'

De mere produktive suffikser, som bruges i alle underordnede modi, er *-reer* 'efter/ færdig med', *-ngajaler* 'lige før', *-nngikkallar* 'før', *-qqaar-* 'først', *-qqajanngitsoq* 'længe før', *-(t)siisiga(lugu)* 'indtil' og *-tinnagu* 'før'.

Suffikset *-reer* 'efter/ færdig med' 'konklusiv', er som allerede nævnt i afsnit 2.2.2 en perfektiv suffiks, hvor den perfekte betydning angiver en færdig handling. Når suffikset bruges i underordnede modi angiver, den første handling af to eller flere handlinger. Der er dog forskel i

forbindelse med forskellige modi, idet det i forbindelse med kontemporativ, som vist i eksempel 52 angiver en blanding af perfektiv aspekt og rækkefølge:

51. *Sulereerluni angerlarpoq*
sule -reer -luni angerlar -poq
arbejde -konklusiv -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
'Han går hjem efter at have arbejdet.'

Når *-reer* tilføjes kausativ tolkes handlingerne som en opremsning af hvad man har lavet først og derefter laver nu, som vist i eksempel 53:

52. *Asaareerama naasulerilerpunga*
asaa -ree -rama naasu -leri -ler -punga
vaske.gulv -efter.at -KAUS.1.s. blomst -sysle.med -begynde -IND.1.s.
'Efter at have vasket gulvet, syslede jeg med blomster.'

I andre modi f.eks. participial angiver det pluskvamperfektum, som vil blive gennemgået i kapitel 4.2.6, og i forbindelse med konditionalis angiver det som allerede nævnt i afsnit 3.2.2. konklusiv perfektiv betydning.

Et andet suffiks angiver det første led i to ikke nødvendigvis tilstødende handlinger. Dette første led er en del af en kommende udført handling, hvor ordet 'rækkefølge' måske ikke er passende, men ikke desto mindre angiver det den første del af en udført handling. Suffikset er *-ngajaler* 'lige før'. Suffikset er produktivt både i overordnede modi og underordnede modi. Den rene rækkefølgebetydning mellem to handlinger fremkommer kun, når *-ngajaler* er brugt i forbindelse med underordnede modi:

53. *Tikingalalerluni sianerpoq*
tiki -ngalaler -luni sianer -poq
ankomme -lige.før -KONT.4.s. ringe -IND.3.s.
'Han/ hun ringede ligefør Han/ hun ankom.'

Betydningen af 'lige før' kan strække sig fra få minutter til flere dage, og selve ankomsten kan således ske om få minutter op til om flere dage. Suffikset er produktivt i alle modi, og i overordnet modus vil betydningen være 'om lidt/ snart, hvor nærheden af begivenheden kan tolkes som de to danske betydninger af 'om lidt', dvs. det sker lige straks, og 'snart' kan ligeledes forstås som 'lige straks' eller måske om 'flere dage' som vist i eksempel 33:

54. *Tikingajalerpoq*
tiki -ngajaler -poq
ankomme -om.lidt -IND.3.s.
'Han/ hun ankommer om lidt/snart.'

Et andet suffiks som angiver en handling før en anden handling er *-nngikkallar* 'før'. Dette suffiks angiver heller ikke rækkefølge af to succesive handlinger, men angiver det, der er sket før

taletidspunktet. Det er hovedsageligt brugt i kausativ modus, da dette også angiver fortid og er inkompatibel med konditionalis. Det bruges især i forhold til en tidsperiode, der strækker sig længere (langt) tilbage som 'før du blev født' eller 'før Hjemmestyret blev indført':

55. *Inuunngikkalaravit katippugut*
 inuu -nngikkalar -avit katip -pugut
 blive.født -før -KAUS.2.s. blive.gift-IND.1.p.
 'Vi blev gift før du blev født.'

Suffikset bruges enten med non-koreferentielle subjekter, som i eksempel 56, eller med koreferentielle subjekter som vist i eksempel 57:

56. *Katinngikkallarama qitittaqaanga*
 kati -nngikalla -rama qitit -ta -qa -anga
 blive.gift-før -KAUS.1.s. danse -pleje -meget -IND.1.s.
 'Før jeg blev gift, dansede jeg meget.'

Ved at bruge *-nngikkallar* 'før', angives rækkefølgen af to begivenheder i forhold til hinanden, men hvis man skal beskrive, at den første begivenhed er sket endnu længere tilbage, kan man bruge *-qqajanngitsoq* 'længe før', som kun bruges i participialmåde. Ved participialmåde er der altid non-koreferentielle subjekter:

57. *Inooqqajanngitsutit katippugut*
 inoo -qqajanngi -tsutit katip -pugut
 blive.født -længe.før -PART.2.s. blive.gift-IND.1.p.
 'Vi blev gift længe før du blev født'

Et andet suffiks, der angiver noget, der er sket før en anden begivenhed, er *-qqaar-* 'først', som beskriver, at en handling sker først før en anden handling:

58. *Nereqqaarluni imerpoq*
 nere -qqaar -luni imer -poq
 spise -først -KONT.4.s. drikke -IND.3.s.
 'Han spiser før han drikker.'

Dette suffiks har næsten samme betydning som *-reer* 'efter.at', hvor forskellen tilsyneladende er at man angiver den nøjagtige rækkefølge ved *-qqaar* 'først', hvor *-reer* mere angiver en aspektuel perfektiv betydning, hvor det ikke nødvendigvis er den første handling, der var udført før den anden handling, f.eks. når det bruges i overordnede modi. Der synes at være mere fokus på næste handling ved *-reer*, mens der er fokus på første handling ved *-qqaar*. Suffikset *-qqaar* 'først' er produktivt og tilføjes alle modi, og betydningen ændrer sig ikke uanset hvilket modus det tilføjes.

Suffikset *-tinnagu/ni* 'før' angiver, at noget sker før en anden handling. Dette er leksikaliseret og er sammensat af *-tit* + *nagu/ni* 'kausativ (årsag) + kontemporativ'. Det bruges både transitivt *-tinnagu* og intransitivt *-tilluni*. Det tilføjes alle verbaltyper.

59. *Tiitorfik nakkartinnagu illuarniaruk*
 tiitorfik nakkar -tinnagu illuar -nia -ruk
 kop.ABS.s falde -før.KONT.2.s./3.s. rykke -vil -IMP.2.s.
 'Flyt lige koppen, før den falder ned.'

Suffikset bruges ofte i sætninger, hvor hovedverbet er i imperativ, da det ofte fortæller om, at noget vil ske om lidt, men man kan også bruge det til at angive, at man gør noget før noget andet:

60. *Suliartortinnanga arpappunga*
 suli -artor -tinnanga arpap -punga
 arbejde -gå.hen.før.at -før.KONT.1.s. løbe -IND.1.s.
 'Jeg løb, før jeg gik på arbejde.'

Det sidste suffiks, som måske ikke helt hører til her, har jeg taget med, da det også siger noget om, at man venter på, at noget vil ske i fremtiden, og gør et eller andet, mens man venter. Suffikset er *-(t)siisiga(lugu)* 'indtil', eller *-tsiillugu* 'indtil'. Jeg tror suffikset i nutidig grønlandsk hovedsageligt bruges i den korte form *-tsiillugu/ni*. Jeg giver et eksempel med *-tsiillugu*, da det er denne form, der oftest bruges i det daglige. Suffikset bruges hovedsageligt i kontemporativ men kan også bruges i andre modi, også de overordnede modi, dog ikke imperativ.

61. *Unisi isersiillugu igarusaarpoq*
 ui -ni iser -siillugu
 ægteemand -POSS.ABS.4.s./s. komme.ind -indtil.KONT.4.s./3.s.

 iga -rusaar -poq
 lave.mad -hygge -IND.3.s.
 'Hun hygger sig med at lave mad, indtil hendes mand kommer hjem.'

Alle suffikser angiver den første handling før en anden handling. Der synes ikke være et suffiks, der angiver det sidste led i en rækkefølge.

3.4.1 Sammenfatning

I grønlandsk angives rækkefølge konjunktionelt både ved brug af underordnede modi, hovedsageligt kausativ men også konditionalis. Kontemporativ modus bruges kun i forbindelse med suffikser som en leksikaliseret enhed, som *-riarluni* og *-sinnarluni*, som begge betyder 'efter at', tillige med *-tinnagu* 'før'. Participial modus bruges også kun i forbindelse med et suffiks og danner en leksikaliseret endhed *-qqajanngitsoq* 'længe før'. Andre suffikser er *-qqaar* 'først', *-reer* 'efter/færdig med', *-ngajaler* 'lige før', *-nngikkallar* 'før' og *-(t)siisiga(lugu)* 'indtil'. Alle suffikserne bruges konjunktionelt, og derfor kan intet andet suffiks, komme imellem flektion og disse suffikser. Vi skal se, i gennemgangen af markering af tempus i kapitel 4.2, at tempussuffikser ikke kan tilføjes verber, der er markeret for simultanitet eller rækkefølge, men at denne regel også er ved at ændres.

Udover situationstype i verbalstammen, simultanitet og rækkefølge af modi markeres tid også af tempussuffikser. Disse er optionelle derivationelle suffikser, som har et fast plads i rækkefølgen af suffikser. Før gennemgangen af tempussuffikser vil jeg gennemgå rækkefølgen af suffikser, for at vise at der er en meget rigid rækkefølge ved tilføjelsen af suffikser mellem verbalstammen og flektionen.

3.5. Rækkefølge af suffikser

Suffikserne i grønlandsk blev ikke beskrevet før missionæren Paulo Egede, hvor han oversatte en stor del af suffiksernes betydninger til dansk og latin (Egede 1760). Siden Egede er der blevet tilføjet flere og flere suffikser, og der er kommet bedre beskrivelser af suffiksernes betydninger dels af missionæren Otto Fabricius (1801), og herrnhutmissionæren Kleinschmidt (1851). Kleinschmidt var den første, der systematisere suffikserne i kategorier, eksempelvis i verbale og nominale suffikser, de transitive versus intransitive suffikser, de nominaliserende versus verbaliserende og de suffikser, som bruges som hjælpeverber, derved lavede en distinktion mellem sætningsmodificerende versus verbalmodificerende³ suffikser (Kleinschmidt 1851: 112ff). Siden er hans arbejde videreført af blandt andre (Bergsland 1955), (Fortescue 1980) og (Kristoffersen 1991).

Jeg vil i det følgende beskrive rækkefølgen af suffikser, beskrevet af Michael Fortescue (1980). Fortescue har som den eneste opstillet regler for rækkefølgen af suffikser i grønlandsk (inuitsprog). Jeg vil i det følgende beskrive disse regler med eksempler givet af Fortescue, og dernæst vil jeg diskutere rækkefølgen med egne eksempler.

Han inddeler suffikserne i forskellige semantiske grupper, opdelt i nummereret orden, som jeg for overskuelighedens skyld bibeholder i beskrivelsen. Suffikserne er grundlæggende opdelt i verbal- og nominalmodificerende og sætningsmodificerende suffikser som betegnes hhv. V_b og V_s . Fortescue opstiller regler for rækkefølgen af suffikserne, som er gengivet i skema 1. Det første V står for et verbum, det vil sige et selvstændigt ord, og N_b står for nomen, også et selvstændigt ord, som også fungerer som nominalrod, jf. det sænkede b . Alle andre V 'er markeret med sænkede bogstaver er bundne morfemer, f.eks. V_b er en verbalstamme, og de andre V 'er er markeret med V_s for sætningsmodificerende suffikser, V_r for verbaliserende suffikser og V_{neg} for negerende suffikser osv. Disse suffikser er opdelt i forskellige semantiske kategorier. Alle suffikser er desuden

³ Verbalmodificerende suffiks betyder, at et suffiks har skopus over verbalstammen, mens sætningsmodificerende betyder, at suffikset har skopus over hele sætningen. Når jeg efterfølgende siger at et suffiks modificerer X , mener jeg at det har skopus over X .

optionelle, hvilket vil sige, at der forekommer verber, som f.eks. kun er tilføjet et sætningsmodificerende suffiks uden andre mellemliggende suffikser. Det kunne være et verbal med et af de verbalmodificerende suffikser, eller de kan danne et meget langt ord med suffikser fra alle kategorier. Jeg beskriver kun den verbale suffiksrækkefølge:

$$\begin{aligned} \bar{V} &\rightarrow V_b (+ V_s) + \bar{\text{Infl}} \\ V_b &\rightarrow \left\{ \begin{array}{l} V_b \\ N_b + V_r \end{array} \right\} (+ V_e) (+ V_{\text{neg}}) (+ V_{\text{mod}}) \\ V_s &\rightarrow (V_{\text{ten}}) (+ V_{\text{ep}}) \left\{ \begin{array}{l} ((+ V_{\text{neg}}) (+ V_{\text{sub}})) \\ ((+ V_{\text{conj}})) \end{array} \right\} \\ V_{\text{mod}} &\rightarrow V_{\text{mod}} (+ V_{\text{mod}}) \\ V_{\text{sub}} &\rightarrow V_{\text{sub}} (+ V_{\text{sub}}) \\ N_b &\rightarrow \left\{ \begin{array}{l} N_b \\ V_b + N_r \end{array} \right\} (+ N_e) (+ N_{\text{mod}}) \\ N_{\text{mod}} &\rightarrow N_{\text{mod}} (+ N_{\text{mod}}) \end{aligned}$$

Skema 1.

Første linje: Et verbum dannes af en verbalstamme, V_b , plus evt. et sætningsmodificerende suffiks, V_s og til sidst et fleksionssuffiks, som er et portmanteaumorfem med betydningerne modus, person og numerus (se afsnit 3.1). Anden linje: En verbalstamme, V_b består af en verbalrod eller sammensættes af en verbalrod og afledningssuffiks(er) fra V_e , V_{neg} , V_{mod} .

Tredje linje: De sætningsmodificerende suffikser sammensættes af hhv. V_{ten} , V_{ep} efterfulgt af enten af V_{neg} og V_{sub} eller V_{conj} .

Verbalstammen, V_b , består af en verbalrod, som f.eks. *tikit-* 'ankomme', eller er sammensat af en verbalrod + verbalmodificerende suffiks f.eks. *isersima-* (iser + sima 'komme.ind + tilstand') 'er inde'. Verbalstammen kan også dannes af en nominalrod sammensat med et verbaliserende suffiks V_r f.eks. *illu + -qar* 'hus + have'.

Alle verbalmodificerende suffikser V_r , V_e , V_{neg} , V_{mod} er opdelt i forskellige semantiske undergrupper efter deres betydningsområde. De verbaliserende suffikser, V_r , er opdelt i 8 semantiske grupper nummereret 1-8: 1. 'being and becoming', 2. 'lacking', 3. 'feeling', 4. 'having', 5. 'acquiring', 6. 'movement', 7. 'acting and seeming', 8. 'doing with and providing'.

Når verbalstammen udvides, kan den udvides med suffikserne V_e , V_{neg} , og V_{mod} . Suffikser, der tilhører kategorien, V_e har en betydning, der udvider stammen med en konkret betydning. Dette

vil sige, at der tilføjes en ekstra betydning udover verbalstammens egen betydning. Denne kategori er inddelt i 6 semantiske grupper og er nummereret fra 9-14: 9. 'judging and saying', 10. 'wishing and waiting', 11. 'causation and request', 12. 'striving and intending', 13. 'potentiality' og 14. 'relation shifters'. Relationsskiftere er suffikser, der ændrer på den syntaktiske struktur, f.eks. ændrer på transitivitet eller diatese.⁴ Her er to eksempler, hvor sætning 63 har et suffiks, *-nerar* 'det siges', der stammer fra gruppe 9, og som tilføjer en helt ny betydning til verbalstammen, det vil sige ud over stammens egen betydning, og sætning 64 indeholder et suffiks, der gør det transitive verbum til et intransitivt verbum:

62. *Arnap Otto tikinnerarpaa*
 Arna -p Otto ankomme -nerar -paa
 Arnaq -REL.s Otto.ABS.s sige -siger.at -IND.3.s./3.s.
 'Arnaq siger, at Otto er ankommet'
63. *Meeqqanik atuartitsivoq*
 meeqqa⁵ -nik atuar -tit -si -voq
 børn -INST.p læse -kausativ-ANTIPASS. -IND.3.s.
 'Han/ hun underviser børn.'

I sætning 63 er *-nerar* 'Han/ hun siger at' et transitivt suffiks, der transitiverer den intransitive verbalstamme og ændrer på argumentstrukturen, da subjektet til verbalstammen *tikit* 'ankomme' bliver nedgraderet til et objekt for verbet. I eksempel 64 kan verbalstammen *atuar* 'læse' enten være transitiv eller intransitiv og gøres transitiv ved suffikset *-tit* 'forårsage', hvorved verbalstammens subjekt også her nedgraderes til objekt. Ved tilføjelse af suffikset *-ti* 'antipassiv', omdannes den aktive transitive sætning *atuartippaa* 'Han/ hun underviser ham/hende, til antipassiv, hvor subjektet (det vil sige agens) bibeholdes, men objektet degraderes til oblik kasus eller udelades ofte. Der kan forekomme flere suffikser fra gruppen V_e efter hinanden som i eksempel 66:

64. *Aallarnerarsinnaasorivara*
 aallar -nerar -sinnaa -sori -vara
 tage.afsted -sige.at -kan -tror -IND.1.s./3.s.
 'Jeg tror, jeg kan sige at han er rejst',

Her er både *-nerar* 'siger at', *-sinnaa* 'kan' og *-sori* 'tror' fra gruppen V_e , hvor alle modificerer delen til venstre, det vil sige *-nerar* modificerer *aallar-*, *-sinnaa* modificerer, *aallarnerar-* og *-sori* modificerer *aallarnerarsinnaa-*. Ved hver tilføjelse af et V_e suffiks fungerer det foregående som en ny verbalstamme for næste suffiks, det vil sige verbalstammerne er hhv. *aallar-*, *aallarnerar-* og *aallarnerarsinnaa-*.

⁴ Suffikser, der ændrer en sætning til en aktiv, passiv eller antipassiv sætning.

⁵ Singularisformen er meeraq. Den sidste konsonant før *-aq* gemineres, her $r \rightarrow qq$.

Suffikserne i V_{neg} omfatter negerende suffikser, som negerer enten verbalstammen, som eksempel 65, eller hele sætningen (jf. linje tre i skema 1), da de også kan være sætningsmodificerende:

65. *Ajunngilaq*
aju -nngi -laq
dårlig -neg. -IND.3.s.
'Det er i orden/det er ikke dårligt.'

Endelig er V_{mod} også verbalmodificerende suffikser, som f.eks. angiver måde, grad eller aspekt. De verbalmodificerende suffikser, V_{mod} , er, sammen med de sætningsmodificerende suffikser, V_{ep} , de eneste typer afledningssuffikser, der er rekursive indenfor deres egen 'gren' ('slot'). Det vil sige at flere modificerende suffikser kan følge efter hinanden og danne sammensatte suffikser, der tilsammen modificerer verbalstammen, (jf. linje 5 og 6 i skema 1) som det ses eksempel 66:

66. *Anginerulaarpoq*
angi -neru -laar -poq
være.stor -mere -lidt -IND.3.s.
'Han/ hun/ den/ det er lidt større'

Suffikserne, *-neru* 'mere' og *-laar* 'en smule', er begge V_{mod} , og de danner en sammensat gruppe, der modificerer verbalstammen *angi-* 'være stor'. Man kan diskutere, om de hver for sig modificerer verbalstammen således, at suffikset *-neru* 'mere', modificerer verbalstammen, og suffikset *-laar* 'lidt', modificerer den nye verbalstamme *angineru-* 'er større', da de er produktive hver for sig. Men som Fortescue argumenterer, mener jeg også, at der dannes semileksikaliserede⁶ former, som opfattes som enheder, eksempelvis *-nerulaar* 'lidt større', der, som en enhed, modificerer verbalstammen end, i stede for at modificere verbalstammen hver for sig (Fortescue 1980: 262).

Fortescue har inddelt V_{mod} suffikserne i 4 semantiske grupper: 15: 'degree', 16. 'manner', 17. 'phase of completion' og 18. 'frequency and duration' (Fortescue 1980: 262). Mange verbalstammer i det moderne grønlandske sprog er sammensat af en verbalrod eller nominalrod plus et eller flere afledningssuffikser, der stammer fra V_{mod} , som f.eks. *angerlarsima-* 'er hjemme', (*angerlar* + *-sima* 'gå hjem + tilstand').

Nogle suffikser fra gruppen V_e (betydningsudvidende) f.eks. *-sinnar* 'kun', V_{mod} (modificerende) *-sar* 'plejer' og *-ler* 'begynder' er sætningsmodificerende og kan forekomme efter

⁶ Betydningen af to eller flere suffikser er summen af disse suffiksers betydning, og suffikserne er produktive hver for sig.

de andre V_{mod} suffikser. Rækkefølgen af V_e og V_{mod} kan byttes om, da V_{mod} ofte forekommer før V_e , som i eksempel 67, hvor *-tuaannar* 'altid' er V_{mod} og *-nerar* 'siger at', er V_e . f.eks.:

67. *Aallartuaannarnerarpaa*
Aallar -tuaannar -nerar -paa
 tage.afsted -altid -siger.at -IND.3.s./3.s.
 'Han/ hun siger, at han altid tager afsted',

I dette tilfælde kan man diskutere om verbalstammen kun omfatter selve verbalroden *aallar-* 'tage af sted', eller om den omfatter den suffigerede verbalstamme *aallartuaannar-* 'tage af sted altid'.

Fortescue (personlig kommunikation) mener selv, at det er det sidste, altså at verbalstammen omfatter den suffigerede verbalstamme. Man kan sætte den suffigerede verbalstamme i fortid eller fremtid med et sætningsmodificerende suffiks, som indikerer, at den fungerer som en ny verbalstamme, og jeg mener også det forholder sig således:

68. *Aallartuaannarsimanerarpaa*
aallar -tuaanna -sima -nerar -paa
 tage.afsted -altid -FORTID -siger.at -IND.3.s./3.s.
 'Han/ hun siger, at Han/ hun altid tog af sted.'

De sætningsmodificerende suffikser er inddelt i V_{ten} , V_{ep} , V_{neg} , V_{sub} og V_{conj} . Disse suffikser er ikke yderligere inddelt i underkategorier. V_{ten} består af seks suffikser, som angiver tempus.

Tempussuffikserne tilføjes før de andre sætningsmodificerende suffikser. V_{ep} angiver epistemisk modalitet f.eks. om noget er sandsynligt. Epistemisk modalitet følger tempusmarkering, hvis denne forekommer. V_{neg} er sætningsnegerende suffikser og tilføjes efter både V_{ten} og V_{ep} . V_{sub} 'subjective coloration', angiver talerens subjektive syn på situationen. Disse suffikser tilføjes efter V_{ep} . V_{conj} er konjunktionssuffikser, der tilføjes allersidst før fleksion.

Fortescue skriver, at nogle V_e -suffikser, som er verbalmodificerende suffikser, jf. eksempel 68, og N_r -suffikser, som er nominaliserende suffikser, kan forekomme efter de sætningsmodificerende suffikser, hvilket betyder at disse suffikser også kan være sætningsmodificerende suffikser (Fortescue 1980: 261).

Foruden at danne en bestemt rækkefølge, som afgøres af deres semantiske indhold, angiver den semantiske indhold også transitivitet, det vil sige suffikserne er enten transitive, intransitive eller neutrale. De transitive suffikser gør en transitiv verbalstamme dobbelttransitiv og transitiverer en intransitiv verbalstamme, og de intransitive suffikser tilføjes intransitive stammer eller gør en transitiv verbalstamme intransitiv. De neutrale suffikser omfatter de sætningsmodificerende suffikser, det vil sige V_{epS} , V_{modS} , V_{ten} , V_{ep} , V_{neg} , V_{sub} og V_{conj} og påvirker ikke transitiviteten.

Som allerede nævnt har bestemte suffikser i kategorien V_{mod} -suffikser tendens til at blive tilføjet i 'klumper'. Denne tendens beskriver Fortescue med leksikalisering eller semileksikalisering. Eksempler givet af Fortescue er *-figi* et transitiverende suffiks og *-saa*, som angiver statisk passiv. Suffikset *-figi*, bestående af *-fik* 'sted' + *-gi* 'have' tilføjer et objekt til et intransitivt verbum, og *-saa* bestående af *-saq*, passiv participium, + *-u* 'være' fremrykker patient til subjekt og nedgraderer eller fjerner agens (Fortescue 1980: 265).

De semileksikaliserede suffikser kan for så vidt analyseres i deres dele både semantisk og fonologisk, men er højfrekvente som helheder. Deres betydninger er summen af de enkelte dele, f.eks. *-sussaa* 'skal, planlagt fremtid' bestående af delene *-soq* + *-ssaq* + *u*, participium + fut. + 'være' og *-nikuu* 'fortid' med delene *-nikoq* 'forhenværende' + 'være'. Disse suffikser kan altså splittes op, og deres enkeltdele kan bruges hver for sig, men for at få de særlige betydninger af disse sammensatte suffikser, må de bruges i den sammensatte form. Det vil sige man kan ikke indsætte et andet suffiks imellem deres dele. De antager transitivitet efter verbalstammen. Andre semileksikaliserede suffikser som f.eks. *-laatsiar* 'lidt', bestående af *-laar* 'en smule, lige' + *-tsiar* 'lidt, en smule' opfører sig anderledes, idet der kan indsættes et andet V_{mod} -suffiks imellem deres enkeltdele. Men pointen er, at de er højfrekvente i denne form og behandles som en helhed. Af denne grund mener Fortescue, at en konstituenttræstruktur er mere passende til at se de forskellige suffiksers skopus end en global struktur er, af den grund at ved en global struktur siges hvert suffiks blot at have skopus over det, der er til venstre for selve suffikset. I konstituenttræstrukturer kan man se hvilke suffikser, der er tilbøjelige til at 'klumpe' sammen end andre (Fortescue 1980: 261f).

Som nævnt er suffikserne opdelt i verbalmodificerende og sætningsmodificerende suffikser, og de verbalmodificerende er yderligere opdelt i flere underkategorier. I de forskellige kategorier forekommer der flere suffikser, der tilhører mere end en af de opstillede suffikskategorier. Dette betyder, at samme suffiks, det vil sige form, har flere betydninger og afhængigt af hvilket kategori det bruges i, skifte betydning. Betydningen afhænger, af hvilken placering suffikset får i forhold til stammen. For at finde ud af hvilken kategori et suffiks tilhører, foreslår Fortescue at man laver en permutationstest Fortescue (1980: 266). Fortescue illustrerer dette med *-sima*, da dette suffiks er kategoriseret som både V_{mod} , V_{ten} , og V_{ep} , altså verbalmodificerende ved V_{mod} , sætningsmodificerende ved V_{ten} og V_{ep} :

-sima som aspektuelt suffiks – V_{mod} (perfektive) (Fortescue 1980: 277)

-sima som 'perfekt' (Fortescue 1980: 277) - V_{ten} – ('relative past with continuing result' (Fortescue 1984b: 272)

–*sima* 'apparently' V_{ep} (Fortescue 1980: 277)

For at afgøre om –*sima* enten er V_{mod} eller V_{ten} må man have en klar afgrænsning af, hvornår de er verbalmodificerende eller sætningsmodificerende. Når –*sima* er verbalmodificerende, angiver det en aspektuel betydning, og når det er sætningsmodificerende, angiver det enten temporal betydning, som kan være 'perfektum' eller epistemisk modal betydning, som er 'apparently'. Fortescue påpeger, at testen kan være problematisk for –*sima*, da –*sima* er flertydig og derved kan forstås med mindst to betydninger i mange sætninger. Den aspektuelle betydning af –*sima* forekommer ofte i semileksikaliserede stammer som f.eks. *angerlar + sima + voq* 'tage hjem + *sima* + ind.3sg.' 'han er hjemme' (mit eksempel). Det kan være svært at skelne mellem den aspektuelle og den temporale betydning, og Fortescue (1980: 267) skriver, at når –*sima* har den aspektuelle betydning, det vil sige er verbalmodificerende, kan det efterfølges af et andet verbalmodificerende suffiks. Han giver følgende eksempler, hvor –*sima* forekommer alene i eksempel 69 og efterfølges af et andet verbalmodificerende suffiks i eksempel 70, (Fortescue 1984b: 277) (min segmentering):

69. *Illu sananiqarsimavuq*
illu sana -niqar -sima -vuq
house build -PASS -PERF -IND.3.s.
'the house was/has been built''

70. *Illu sananiqarsimaqqaarpug*
illu sana -niqar -sima -qqaar -puq
house build -PASS -PERF.-first -IND.3.s.
'The house was built first''

I eksempel 70 mener jeg imidlertid ikke, at det muligt for –*sima* at blive efterfulgt af –*qqaar*, også selvom det passive suffiks –*neqar* blev fjernet: **sana + sima + qqaar + poq* 'det blev bygget først', er uacceptabel. Derimod kan –*qaar* tilføjes den leksikaliserede stamme *angerlarsima + qqaar + poq* 'hjemme + først + IND.3.s.', 'han er hjemme først'. Her kan det blot konstateres, at –*sima*'s betydning også må afhænge af verbalstammens karakter.

Det er også problematisk at finde ud af om, –*sima* er sætningsmodificerende. Fortescue giver følgende kontekstfrie eksempel, hvor –*sima* har betydningerne V_{ten} , det vil sige 'perfektum' eller epistemisk modal V_{ep} , 'tilsyneladende', (Fortescue 1980: 267) (min segmentering):

71. *Tikissimapput*
tikis -sima -pput
ankomme -PERFT -IND.3.p.
'They have come/ apparently they came'

I betydningen 'tilsyneladende' forstås, at taler ikke selv var til stede ved begivenheden og har hørt fra en anden eller har sluttet sig til, ud fra fakta, at en begivenhed har fundet sted.

Afhængigt af i hvilken kontekst ordet forekommer, vil enten V_{ten} eller V_{ep} være den dominerende betydning. Fortescue mener at "(...) *this affix seems most commonly to represent a conflation of both senses, referring to an action in the past whose verifiability can be vouched for only by hearsay*" (Fortescue 1980: 267).

Når *-ssa* 'futurum' er placeret før eller efter *-sima* fremkommer to semileksikaliserede suffikser, hvor *-simassa* har betydningen 'må have' og *-ssasima* har betydningen 'formodentlig' (ibid.: 267-68) (min segmentering):

72. *Atursimassavaa*
atur -sima -ssa -vaa
bruge -PERF -EPIST -IND.3.s./3.s.
'Han må have brugt det'

73. *Atussasimavaa*
atur -ssa -sima -vaa
bruge -FUT -MOD -IND.3.s./3.s.
'Han vil formodentlig have brugt det.'

Fortescue mener, at i det første eksempel er *-sima* på den plads, hvor tempus bliver markeret, mens den epistemiske betydning i *-ssa* er dominerende. I det andet eksempel er det *-sima*'s epistemiske betydning der er dominerende, det vil sige hvor taler ikke selv var til stede (Fortescue 1980: 267-68). Den sidste sammensætning bruges efter min vurdering især i Midtgrønland, det vil sige Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut og kan siges at være dialektal, men denne påstand bør undersøges.

Fra foregående eksempler ses at betydningen af *-sima* afhænger af hvilken placering, det har i forhold til stammen, men også at betydningen afhænger af stammens inhærente betydning. Desforuden er det afgørende for betydningen, i hvilket kontekst det er udtrykt i. Det er forholdsvis sjældent at en sætning, som eksempel 71, bliver udtrykt fuldstændig alene og som regel er der andre kontekstuelle markører f.eks. talesituationen, tidsadverbier eller andre adverbier der afgør betydningen.

3.5.1. Sammenfatning

Rækkefølgen af suffikserne er et rigtigt system, hvor hvert morfem har sin faste plads. Trods rigiditeten er man i stand til at generere meget lange ord, da det rekursive regler tillader, at

nye suffigerede stammer kan bruges som verbalstammer, der kan tilføjes nye suffikser. Således kan man verbalisere og nominalisere flere gange på samme oprindelige verbale stamme og derved danne komplicerede sætninger, der indeholder flere indskudte sætninger, hvis det f.eks. bliver oversat til dansk. De indskudte sætninger udtrykkes i form af forskellige suffikser. De verbalmodificerende suffikser har skopus over verbalstammen og er tættest på verbalstammen f.eks. aspektuelle suffikser, og de sætningsmodificerende suffikser har skopus over sætningen og er tættest på fleksionen f.eks. tempussuffikser. Nogle suffikser, f.eks. tempussuffikser, tilhører flere betydningskategorier og kan ændre betydning afhængigt af hvor i suffiksrækkefølgen det står, hvilken stamme det er tilføjet og afhængigt af kontekst.

Hvad angår markering af tid i form af suffikser, viser det, at der er faste pladser i rækkefølgen af suffikser. De aspektuelle suffikser står tættest på stammen, mens tempussuffikser er tættest på fleksionen, og der er en klar adskillelse imellem disse, som afgøres af hvilken situationstype verbalstammen har, og hvilken kontekst det står i. Før jeg gennemgår tempussuffikserne vil jeg i næste kapitel gennemgå tempusteorien og relatere det til grønlandsk.

3.6. Opsamling

I kapitel 3 har jeg vist, at markering af tid i grønlandsk sker gennem forskellige grammatiske markeringer. Det inhærente aspektuelle betydning i verbalstammen er bestemmende for tolkningen af det for tempus umarkerede verbal, som enten nutid ved ateliske verbalstammer og fortid for teliske verbalstammer. Foruden inhærent aspektuel betydning i verbalstammen, har modi en sekundær temporalbetydning, der ved konjunktionel markering angiver simultanitet ved brug af participial og kontemporativ. Dertil kommer tre leksikaliserede former med 'suffiks + modus' der også angiver simultanitet, nemlig: *-tillu(ni/gu)* 'mens', *-utigalu(ni/gu)* 'mens', *-rutor(toq)* 'midt i (handling)', og til sidst en sammensat suffiks *-niariar* 'i samme øjeblik som', som tilføjes alle modi. Udover simultanitet markeres der også for rækkefølge af situationer, som angiver efterfølgende begivenheder. Kausativ markerer for rækkefølge i fortiden, mens konditionalis markerer for rækkefølge i fremtiden. Foruden markering af rækkefølge ved modi, er der også en række suffikser, der angiver rækkefølge, nemlig: de leksikaliserede 'suffiks + modus' *-riarluni*, 'efter at', *-sinnarluni* 'efter', *-qqajanngitsoq* 'længe før' og *-tinnagu* 'før' og følgende suffikser tilføjes alle modi: *-reer* 'efter/ færdig med', *-ngajaler* 'lige før', *-nngikkallar* 'før', *-qqaar-* 'først' og *-(t)siisiga(lugu)* 'indtil'.

Udover simultanitet og rækkefølgemarkering markeres tid også af tempussuffikser, som beskrives i kapitel 4. Tempussuffikserne har deres egen plads i suffiksrækkefølgen, da de altid følger aspektuelle suffikser som her: Stamme + aspekt + tempus + flektion. Ved kontekster, hvor det er svært at vurdere, hvilket kategori et suffiks tilhører, kan dette testes ved tilføjelse af et suffiks fra samme kategori, og derved kan det bestemmes, hvilken kategori et suffiks tilhører.

Generelt er det sådan, at en sætning, der enten markerer for simultanitet eller rækkefølge ikke kan modtage et tempussuffiks i det underordnede verbal, da simultanitet og rækkefølge allerede marker for tid. Men det overordnede verbal i sætningen kan modtage et tempussuffiks.

I næste kapitel vil jeg gennemgå tempusteori med grønlandske eksempler, hvorefter jeg beskriver tempussuffikserne i grønlandsk.

4.0 Tempusteori og det grønlandske sprog

I grønlandsk, og generelt i andre inuitsprogene undtagen omkring North Slope i Alaska og i Mackenzie området i Canada (se kapitel 6.1 og 6.2), markeres fortid i form af optionelle suffikser, det vil sige derivationelt. Denne form for markering af tempus er ikke ukendt, men atypisk for tempus i verdens sprog, da tempus ofte beskrives som værende en del af verbalfleksionen (Bybee 1985: 32 og 155ff). Sådan er det f.eks. i de klassiske sprog som f.eks. latin og i de moderne europæiske sprog, som dansk, engelsk og fransk. Ifølge Bybee er der 48 % af de 50 sprog hun undersøger, der angiver tempus ved fleksion (Bybee 1985: 29f). Tempus er en obligatorisk kategori, som har skopus over sætningen og tilføjes hovedsageligt verber, enten morfologisk, det vil sige ved fleksion, eller i form af perifrase. Bybees eneste eksempel på et sprog, som markerer tempus optionelt ved suffikser er kwakiutl, et wakashansk sprog (Bybee 1985: 161). Som et andet eksempel på et sprog med derivationel tempusmarkering kan nævnes mapuche, et sydamerikansk indianersprog (Adelaar 2004:530f). Som vi skal se senere, har tempussuffikserne deres utvetydige plads i forhold til verbalstammen, hvor tempussuffikserne i vestgrønlandsk placeres langt fra verbalstammen og tættere på fleksionsmorfemer.

Sammenfattende kan man sige, at der er tre faktorer foruden tidsadverbialer, der er vigtige i grønlandsk til fastsættelse af tid i en sætning. Den første er den aspektuelle del, som opdeles i de inhærente aspektuelle betydninger i stammen og bundne suffikser der har aspektuelle betydninger. De aspektuelle suffikser ændrer den inhærente aspektuelle betydning på verbalstammen og er derfor verbalmodificerende. Det andet er tempussuffikser, som er sætningsmodificerende, det vil sige de ændrer ikke prædikatsbetydningen men sætter hele sætningen i en tidsramme. Den tredje faktor er de temporale betydninger i modi, især de underordnede modi, som udover deres primære funktion, som er underordning med bestemte semantiske funktioner, ('betingelse' - konditionalis og 'årsag' - kausativ), udtrykker vigtige temporale betydninger som f.eks. rækkefølge eller simultanitet ved sammensætning af andre modi f.eks. overordnede modi. De underordnede modi kan med deres sekundære temporale betydninger danne en tidsreference til det direkte overordnede verbalfrase, da de overordnede modi ikke angiver en tidsreference i sig selv. Det vil sige de overordnede modi fungerer som default og følger sig efter de tidsmarkører der tilføjes i en sætning i form af underordnede modi, tempussuffikser eller tidsadverbialer. De underordnede modi derimod angiver temporale referencer i visse kontekster, hvor de er sammensat med enten overordnede eller andre underordnede modi (se kapitel 3). Kausativ og konditionalis kan stå alene som elliptiske sætninger, som også har en temporal reference, som jeg ser nærmere på forinden.

Når disse tre faktorer realiseres på verbet, sker det successivt i nøje overensstemmelse med Bybees angivelse af rækkefølgen af grammatiske kategorier nemlig (Bybee 1985: 35):

'stamme + aspekt + tempus + modus og person og numerus'

Jeg vil nedenfor skitsere en generel beskrivelse af tempus og relatere det til det grønlandske sprog. Jeg vil gennemgå den teoretiske beskrivelse først og derefter give grønlandske eksempler på denne, ud fra kendte materiale f.eks. *West Greenlandic* (Fortescue 1984b), *Verbal Derivation and Inflection in a Functional Grammar of West Greenlandic* (Kristoffersen 1991), *Aspekt i vestgrønlandsk* (Hagedorn 1987). Efter teorigennemgangen beskriver jeg tempussuffikserne, hvor jeg gennemgår alle tempussuffikser i grønlandsk. I dette afsnit vil jeg beskrive den semantiske udvikling med udgangspunkt i de tidligste beskrivelser til nuværende betydninger og jeg vil diskutere forskellen mellem fortidssuffikserne *-sima* 'perfektum', *-nikuu* 'perfektum' og *-reer* 'konklusiv perfektum', som de bruges idag.

4.1 Tempus

Jeg tager udgangspunkt i en typologisk tilgang til tempus i min beskrivelse af tempus i grønlandsk. Mit teoretiske udgangspunkt bygger på følgende beskrivelser: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems* (1976) og *Tense* (1985) begge af Comrie; *Tense and Aspect Systems* (1985) af Dahl; *Morphology. A study of the relation between meaning and form* (1985) af Bybee; *The evolution of Grammar* (1994) af Bybee et al. og *Grammaticalization, Second Edition* (2003/1993) af Hopper and Traugott. Dog skæler jeg også til den funktionelle tilgang, når denne har en klarere beskrivelse af tempus end ovennævnte, især med hensyn til relativ tid, f. eks. perfektum, og her anvender jeg primært *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause* af Dik (1989), *Syntax. A functional-typological introduction. Volume I* (1984) af Givón og *Functional semantics: a theory of meaning, structure and tense in English* (1996) af Harder.

Det er specielt vigtigt at have klare definitioner af tempus og aspekt i beskrivelsen af grønlandsk, fordi tempus og aspekt i grønlandsk kan udtrykkes af samme suffiks, det vil sige, at visse suffikser har flere betydninger og tilhører mere end en grammatisk kategori, nemlig tempus og aspekt. Netop det at nogle suffikser tilhører flere kategorier viser, at visse suffikser i grønlandsk er midt i en udviklingsproces, det vil sige en grammatikaliseringsproces, hvor f.eks. aspektuelle suffikser med snævert skopus med tiden bliver til tempussuffikser med sætningskopus, som vist her (Fortescue 1996: 151):

Stamme - suffikser med snævert skopus - suffikser med sætningskopus - infleksion
(Aspekt) → (Tempus)

Jeg vil i dette afsnit fokusere på teorier om tempus og give eksempler fra dansk og grønlandsk for at vise de grundlæggende forskelle mellem de to tempussystemer, og vil komme ind på grammatikaliseringsteori i kapitel 5 under databehandling.

Tiden er evigt fremadskridende og bliver ofte skildret i form af en tidslinie, hvor det deiktiske centrum udgør taletidspunktet og angiver nutid, mens tiden før det deiktiske centrum angiver fortid, og tiden efter angiver fremtid. Taler man om tiden i sætninger, skal man skelne mellem tempusmarkering og aspektuel markering. Tempus og aspekt fastsætter en situations tidspunkt eller tidsforløb på tidslinien. Situationen forstås her som den handling verbet beskriver uanset hvilken slags 'event' der er tale om (Comrie 1985:5). Tempus markerer for punkter eller perioder på tidslinien med referencepunkt i det deiktiske centrum; det vil sige taletidspunktet eller med referencepunkt i et andet punkt der relaterer til det deiktiske centrum, mens aspekt angiver situationens interne tidsforløb uafhængigt af det deiktiske centrum. Mens tempus således markerer specifikke tidspunkter i forhold til det deiktiske centrum eller et andet punkt på tidslinien, så angiver aspekt om situationen er f.eks. vedvarende, afsluttet eller habituel (sker regelmæssigt). Tempus og aspekt er begge grammatikaliserede udtryk. Nogle teoretikere bruger kun *tempus* om markering på verber: tempus har en generel betydning og har skopus over en sætning/proposition, det vil sige alle finitte verbale typer kan markeres for tempus, hvis pågældende sprog overhovedet markerer for tempus. Men ikke alle sprog markerer for tempus, f.eks. burmese (Comrie 1985:50f), og der er også et par lingvister, der arbejder med formel semantik (Bittner 2005) og (Shaer 2003), der anser grønlandsk for ikke at markere for tempus. Disse lingvister mener, at de suffikser, der angiver tid, udelukkende har en aspektuel betydning, hvilket jeg er fuldstændig uenig i. Når et sprog ikke markerer for tempus bliver de tidsmæssige forskelligheder markeret aspektuelt eller ved adverbier, (f.eks. kinesisk), (Comrie 1985: 50f). Aspekt har skopus over verbalstammen, idet det ændrer stammens aspektuelle betydning, dens aktionsart, f.eks. hvis det er en perfektiv (telisk) verbalstamme, kan et aspektuelt morfem ændre det til imperfektiv (Bybee 1985: 15). Skopus har også betydning for rækkefølgen af markering af tempus og aspekt, idet den markør, der har snærest skopus, det vil sige over verbalstammen, findes nærmere stammen, mens den markør der har størst skopus, nemlig over sætningen/propositionen, er fjernere fra stammen, som vist her:

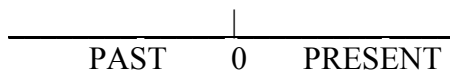
stamme – aspekt – tempus – modus (Bybee et al. 1994: 35).

Denne rækkefølge stemmer overens med rækkefølgen af de aspektuelle, temporale og modussuffikser⁷ i grønlandsk.

Som allerede sagt angives tempus med referencepunkt i det deiktiske centrum eller i andre punkter på tidslinien. Når tempus har referencepunkt i det deiktiske centrum taler man om absolut tid, og har tempus referencepunkt i et andet tidspunkt end det deiktiske centrum, taler man om relativ tid.

4.1.1. Absolut tid

Absolut tid angiver tidspunkter, som har referencepunkt i det deiktiske centrum som afbildet på tidslinien herunder (Comrie 1985: 2f).

Fortid eller præteritum angiver et punkt før det deiktiske centrum 0, taletidspunktet, mens nutid eller præsens er sammenfaldende med taletidspunktet, og fremtid eller futurum angiver et punkt efter taletidspunktet. Comrie bruger også symbolerne E for situation, R for referencepunkt og S for taletidspunkt, som Reichenbach indførte i sin analyse af tempus, hvor E stod for *event*, R for referencepunkt og S for taletidspunkt (beskrevet af (Harder 1996: 319)). Symbolerne er nyttige som forklaringsmidler især med hensyn til relativ tid, hvor der er flere komponenter, der skal holdes rede på. Comrie mente at relationen mellem tempi er binær, hvor f.eks. E kan forholde sig enten til R eller S og ikke tertiær, hvor E forholder sig til både R og S, som Reichenbach havde hævdet (ibid.:321). Ved at vælge den binære relation undgås mange flertydigheder omkring relativ tid. Nutid skrives som E *simultaneous with* S, fortid som E *before* S og fremtid E *after* S. Anvendelsen i relativ tid forklares i afsnit 4.1.2.

Jeg vælger at give danske eksempler udelukkende for at illustrere den forståelse af tempus, som er relevant for grønlandsk, og derfor er omtalen kun kortfattet og uden de andre betydninger danske tempusangivelser kan have; se hos Davidsen-Nielsen (1990).

I dansk markeres absolut fortid (præteritum) og absolut nutid (præsens) i form af fleksion på verbet eller ved suppletive verber, f.eks. *Jeg ser* (nutid) vs. *jeg så* (præteritum). Der er også en række tidsadverbialer, der har reference i absolut tid, som f.eks. *i morgen*, *i går*, *nu* osv. Disse

⁷ Modale suffikser i grønlandsk er optionelle derivationelle suffikser f.eks. *-sinnaa* 'kan', mens modussuffikser er indeholdt i fleksionsmorfemet i et portmanteaumorfem og angiver modus og person og numerus, og derfor har jeg valgt at kalde det modussuffikser.

bruges også som præcisering af referencepunkter realiseret ved tempusmorfemer. Ved fleksion tilføjes *-(e)de* i præteritum og *-(e)r* i præsens på verber (Davidsen-Nielsen 1990: 56), som udtrykkes i følgende sætninger. I *Jeg legede med børnene i går* er tidspunktet for handlingen før taletidspunktet, det vil sige referencepunktet, og *i går* præciserer tidspunktet. I *Jeg leger med børnene nu* falder referencepunktet og tidspunktet for handlingen sammen, og tidsadverbiet *nu* præciserer tidspunktet. Absolut fremtid (futurum) i dansk markeres ved modalverbet *ville* + V som i *Jeg vil lege med børnene senere*. Der er også angivelse af fremtid ved brug af et verbum i præsens som i andre europæiske sprog eksempelvis finsk og tysk. Man kan eventuelt tilføje et tidsadverbial som præciserer tidspunktet som i *Jeg leger med børnene i morgen* (Comrie 1985: 44), ligesom man i sætningen *jeg kommer* uden tidsadverbial kan mene at aktiviteten sker fremtidigt. Den sidste sætning vil i en kommunikation med en grønlandsktalende, give anledning til misforståelse, afhængigt af hvor godt dansk talende vedkommende er, idet sætningen forstås som aktuel med betydningen *jeg er på vej*, og den egentlige fremtidige betydning vil ikke forstås, da sætninger som ikke er realiserede i tid i grønlandsk opfattes som værende aktuel, mens fremtid opfattes som ikke realiseret (se kapitel 3). På samme måde vil brugen af nutidsformer til at udtrykke universelle eller habituelle udsagn opfattes som nutidig, da de tilsvarende udsagn på grønlandsk kræver enten et fremtidssuffiks eller et habituel suffiks. F.eks. skal *Solen går ned i vest* (Davidsen-Nielsen 1990:113f) oversættes ved *Seqineq kitaani tarrittarpoq*, hvor *-tar* er det habituelle suffiks.

Jeg vil i følgende afsnit se på de former, som udtrykker absolut tid i grønlandsk. Som tidligere nævnt markeres fremtid i grønlandsk som absolut tid. Dette sker ved tilføjelse af et fremtidssuffiks, hvoraf grønlandsk har mindst fire nemlig: *-ssa* 'fremtid, skal', *-niar* 'intensionel, sikker fremtid', *-jumaar* 'vag fremtid' og *-ssamaar* 'planlagt fremtid'. Det er *-ssa*, der bruges som en default for fremtid, idet *-ssa* skal tilføjes, hvis en af de andre ikke bruges. Det vil sige hvis fremtid er umarkeret, bruges *-ssa*, mens den markerede fremtid angiver en mere specifik betydning omkring 'sikker', 'vag', 'nær' og 'planlagt' fremtid. Følgende sætning giver et eksempel på brugen af fremtidssuffikset med absolut tidsreference. De andre fremtidssuffikser vil blive diskuteret udførligt i kapitel 4.2.1.

74. *Aqagu aggissaanga*
 Aqagu aggi **-ssa** -anga
 i morgen komme -FUT -IND.1.s.
 'Jeg kommer i morgen'

Fortescue beskriver at *-sima*, specielt i skriftligt grønlandsk, kan forekomme i en kontekst der er specificeret i fortid, det vil sige, der er tilføjet et tidsadverbial, eller *-sima* kan yderligere

have en *simple past* betydning, det vil sige præteritum og derved angive absolut tid (Fortescue 1984b: 273). Hans eksempel er gengivet i eksempel 75 (jeg har tilpasset tekst og segmentering og angivelser af morfembetydninger til mine egne):

75. *Siullermik isiginnaartitsissutigineqarsimavoq Nuummi 1966*
 Siullermik isiginnaartitsissutigi -neqar -sima -voq
 First perform -PASS -PERFT/ PRÆT. -IND.3.s.

Nuum -mi 1966 (nitten hundrede seks og tres)
 Nuuk -loc. 1966
 '(This play) was first performed in Nuuk (in) 1966'

Udtryk for nutid i grønlandsk afhænger af verbalstammens inhærente aspektuelle betydning, som enten er telisk eller atelisk, idet de for tempus umarkerede verber i en af de overordnede modi opfattes som havende nutidig reference afhængigt af teliciteten af verbalstammen (se kap. 3). Som beskrevet i kapitel 3.1.1 angiver de overordnede modi ikke en temporalbetydning, men udtrykker en illokutionær handling. Det temporalt umarkerede overordnede verbal fungerer som default. Dette betyder at det umarkerede overordnede verbal skal tilføjes en temporal markering i form af et tidsadverbial, tempussuffiks eller i sammensætning med et underordnet verbal, hvis det skal have en tidsreference udenfor taletidspunktet. Som vi så herover, markeres fremtid obligatorisk med et futurumssuffiks. Fortid markeres enten med et tidsadverbial, som har en absolut tidsreference, som eksemplet herunder, eller ved et fortidssuffiks, som jeg vil beskrive i de efterfølgende kapitler:

76. *Ippassaq tikippoq*
 ippassaq tikip -poq
 i går ankomme -IND.3.s.
 'Han/hun ankom i går.'

I dette eksempel antager det overordnede verbal *tikippoq* 'han/hun ankommer' tidsreferencen i tidsadverbialet *ippassaq* 'i går'.

De underordnede modi har derimod en sekundær temporal betydning, og angiver også både simultanitet og rækkefølge konjunktionelt i forbindelse med overordnede verber, som det er diskuteret i kapitel 3.1. Tidsreferencen i kausativ og konditionalis er hhv. fortid og fremtid, som er relativ tid, og beskrives i kapitel 4.1.2. Dog kan kausativ og konditionalis angive henholdsvis absolut fortid og absolut fremtid, når verbalstammen er et tidsadverbial som i:

77. *Sapaatummat Nuka arsarpog*
 sapaati -u -mmat Nuka arsar -poq
 søndag -være -KAUS.3.s. Nuka spille.fodbold -IND.3.s.
 'Nuka spillede fodbold i søndags.'

78. *Sapaatiuppat Nuka arsassaaq*
 sapaati -u -ppat Nuka arsa -ssa -voq
 søndag -være -KOND.3.s. Nuka spille.fodbold -FUT -IND.3.s.
 'Nuka skal spille fodbold på søndag.'

Det inkorporerede tidsadverbial præciserer tidspunktet, mens modus angiver fortid i kausativ i den første sætning og fremtid i konditionalis i den anden sætning.

Kontemporativ og participial modus har ingen tidsreference, men får deres tidsreference fra det overordnede verbals tidsreference og kan altså tolkes som nutidige, hvis hovedverbet er umarkeret for tempus (se kap. 3.2). Der er, som beskrevet i kap. 3.3, specielle leksikaliserede former, hvor f.eks. et suffiks og kontemporativ, *-tillugu*, danner en konjunktionel funktion, der angiver simultanitet som f.eks:

79. *Niritillugu atuarpunga.*
 niri -tillugu atuar -punga.
 spise -mens.KONT.3.s. læse -IND.1.s.
 'Jeg læser, mens han spiser.'

Kontemporativ bruges også ofte som imperativ som i *nikuillutit* 'rejs dig op' som har et referencepunkt i umiddelbar nær fremtid.

4.1.2. Relativ tid

I sin beskrivelse af relativ tid bruger Comrie 'pure relative tense' og absolut relative tense'. Ifølge Comrie er forskellen mellem absolut tid og relativ tid, at udtryk, som angiver en tidsreference i absolut tid, har 'present moment' det vil sige taletidspunktet, som referencepunkt, mens udtryk, som angiver en tidsreference i relativ tid, ikke har taletidspunktet som sin referencepunkt, men taletidspunktet kan være simultan med referencepunktet (Comrie 1985: 58). Relativ tid er også delt op i 'pure relative tense' og 'absolute relative tense'. Jeg vil først beskrive 'ren' relativ tid og give eksempler i grønlandsk, før jeg går over til 'absolut' relativ tid. I 'ren' relativ tid har et tidsudtryk et referencepunkt, som fremgår af konteksten, og dets tidsreference kan være i, før eller efter taletidspunktet. Som et engelsk eksempel på en ren relativ tid angiver Comrie participialformen *awaiting* i *the passengers awaiting flight 26 proceeded to departure gate 5*. *Awaiting* er simultan med *proceeded* og har derved referere til et tidspunkt i fortiden. *Proceeded* selv har absolut tidsreference. I dansk må det være *de ventende*, som svarer til participialformen *awaiting* i engelsk. Endvidere skriver Comrie at relativ tid ikke er forbeholdt underordnede verbalformer, mens de overordnede verbalformer får absolut tid (Comrie 1985: 62). Der er også

underordnede verbalformer der får absolut tids reference. Før jeg går videre til absolut relativ tid, vil jeg se på hvordan ren relativ tid udtrykkes i grønlandsk.

Ud over deres funktion som markører af kausale og konditionelle underordnende relationer har de grønlandske underordnede modi en sekundær funktion, hvor de angiver ren relativtids betydning. Kausativ og konditionalis har relativ tids reference, når de står som underordnede sætninger som vist herunder. Kontemporativ og participial modi har ofte samme tidsreference (simultanitet) som de overordnede verber. Herunder er eksempler med hhv. kausativ, som angiver relativ fortid, og konditionalis, som angiver relativ fremtid.

80. *Taarsimmat angerlarpunga*
taar -si -mmat angerlar -punga
være.mørkt -blive -KAUS.3.s. gå.hjem -IND.1.s.
'Jeg gik hjem, da det var blevet mørkt.'

Afbildet på tidslinien ser det således ud ----- R-E-----→

Taarsimmat 'da det blev mørkt' angiver kausativ modus og referer til et tidspunkt før sit referencepunkt, og det er også referencepunkt R for situationen E *angerlarpunga*, som er hovedverbet, og tolkes som 'først bliver det mørkt, så går jeg hjem'. Taletidspunktet er ikke angivet, men kunne være et tidsadverbial f.eks. *ippassaq* 'i går'.

81. *Taarsippat angerlassaanga*
Taar -sip -pat angerla -ssa -anga
være.mørkt -blive -KOND.3.s. gå.hjem -FUT -IND.1.s.
'Jeg skal hjem, når det bliver mørkt.'

Afbildet på tidslinien således: -----R-E-----→

Konditionalen i *taarsippat* 'når det bliver mørkt' refererer til et tidspunkt efter sit referencepunkt. Dette er fastsat af det overordnede verbal som taletidspunktet, idet det overordnede verbal står i futurum og derved angiver et tidspunkt efter taletidspunktet S. Dette tolkes som 'først skal det blive mørkt, så skal jeg gå hjem'.

Participial modus brugt som tidssætning angiver også ren relativ tid, som kausativ og konditionalis eksempelvis i:

82. *Taarsisoq anivunga*
taar -si -soq ani -vunga
være.mørkt -blive -PART.3.s. gå.ud -IND.1.s.
'Idet det blev mørkt, gik jeg'.

Afbildet på tidslinien således: ---R,E-----→

Participial modus er lidt anderledes end kausativ og konditionalis, da tidsreferencen er simultan med det overordnede verbals tid, hvorimod kausativ og konditionalis omfatter tiden før

situationen E, henholdsvis før og efter taletidspunktet. Derimod er symbolerne sammenfaldende i participial, og tolkes som 'det var blevet mørkt, da jeg gik' (det vil sige det var mørkt).

Udover at have en underordnende funktion, bruges de underordnede modi også i almindelig samtale, ofte elliptisk, det vil sige at de bruges uden noget overordnet verbal. I denne brug angiver de underordnede verber også ren relativ tid, men kausativ kan også have en ren absolut tidsreference som vist eksempel 82, herunder. I sætning 83 står verbet i kausativ modus og angiver ren absolut fortid, som er uafhængigt af verbalstammens telicitet, modsat sætning 84 med verbet i indikativ modus, som kræver et tidsadverbial med referencepunkt i absolut tid, specificeret her af tidsadverbialet *oktoberimi* 'i oktober':

83. *Pariisimiikkama*
 Pariisi -miik -kama
 Paris -være.i -KAUS.1.s.
 'Jeg har været i Paris'

84. *Oktoberimi Parisimiippunga*
 oktoberi -mi Parisi -miip -punga
 oktober -LOK Paris -være.i -IND.1.s.
 'Jeg var i Paris i oktober'.

Kausativ modus *-kama*, her i 1. s., bruges meget ofte i almindelig samtale om ny information (i hvert fald som nyhed) og står i relation til 'den aktuelle kontekst' med referencepunkt i taletidspunktet. Formen angiver overraskelse eller nyhedsværdi.

Konditionalis modus bruges også ofte alene og angiver så, i modsætning til kausativ, en fremtidig situation, i forhold til det underforståede overordnede verbals tidsreference, det vil sige ren relativ tid:

85. *Iseruit*
 ise -ruit
 komme.ind -KOND.2.s.
 'Når du kommer ind (leger du med mig)'
 ———E,(R)——→

Udover angivelse af ren relativ tid i form af de underordnede modi, er der også nogle fortidssuffikser, der ligeledes angiver ren relativ tid. Fortidssuffikserne *-sima* og *-nikuu* har som tidligere nævnt en aspektuel og tempusbetydning (se kap. 3.5). Når *-sima* eller *-nikuu* bruges i underordnede verber ligner det mere ren relativ tidsangivelse end perfektiv aspekt, som i eksemplet herunder, hvor det enten er *-sima* eller *-nikuu* der bruges:

86. *Sulisimalluni angerlarpoq*
 suli -sima -lluni angerlar -poq
 arbejde -PERFT -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.

'Han går hjem efter at have arbejdet.'

Almindeligvis antages, det at *-sima* i denne sætning har en aspektuel betydning, nemlig perfektiv, en afsluttet situation, måske fordi *-sima* og *-nikuu* også kan have en perfektiv betydning. En 'rigtig' perfektiv betydning fremkommer i sætningen, hvor *-reer* 'er gjort, færdig med, (allerede?)' bruges, og betydningen 'allerede' er ikke inkluderet i følgende sætning:

87. *Sulereerluni angerlarpoq.*
sule -reer -luni angerlar -poq
arbejde -PERF. -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
'Han går hjem efter endt arbejde.'

Forskellen mellem sætning 86 og sætning 87 er rent semantisk. I sætning 85 med *-sima/-nikuu* mener jeg at betydningen fremkommer som en implikation, p.g.a. *-sima*'s epistemiske betydning: Man kan måske se at manden har arbejdstøj på, eller man ved tilfældigvis at manden var på arbejde. Selve kendskabet til at manden arbejder kan evt. understreges ved brugen af *-nikuu* i stedet for *-sima*, da *-nikuu* ofte bruges om information kendt af taleren (herom senere). Derimod kan man i sætning 87, hvor *-reer*, med konklusiv betydning (Kristoffersen 1991: 37) bruges, se arbejdsprocessen som et hele. *Suli-* 'arbejde' er atelisk og får tilføjet et afsluttende telisk suffiks, hvilket angiver, at arbejdet er afsluttet. Jeg synes, *-sima* eller *-nikuu* kun indikerer et afsluttet arbejde, der har en tidsreference før det overordnede verbal's tidsreference. Derimod indikerer *-reer* hele arbejdsprocessen. Man forstår tidsmæssigt 'nærheden' af slutningen på den handling, verbalstammen betegner, når verbalet indeholder *-reer*, hvorimod man ved *-sima* eller *-nikuu* udleder en slutning ud fra sin formodning om eller kendskab til, at manden har arbejdet. Et argument imod tempusfortolkningen af *-sima* i sætning 86 kunne være at *-sima* ikke har skopus over hele sætningen, men kun over den underordnede sætning. Men overordnede modi selv angiver normalt ikke tempus, og tiden udledes ud fra verbalstammens telicitet; tidsreferencen angives så absolut ved hjælp af et tidsadverbium, som præciserer tidspunktet. Således kan den relative fortid markeret af *-sima* på det underordnede verbal netop være relativ tid til det overordnede verbals tidsreference. Hvis et tidsadverbial ikke bruges angiver det overordnede verbal en situation, som sker nu, det vil sige taler og modtager ser, at manden klædt i arbejdstøj er på vej, hvilket skaber konteksten. Om brugen af *-sima* og *-nikuu* i relativ tids betydning vil jeg diskutere videre i kapitel 4.2.2.

4.1.3. Absolut-relativ tid

I absolut-relativ tid kombineres absolut tids reference med relativ tids reference. Her skal en tempusangivelse inkludere et referencepunkt R, som er samtidig med, før eller efter

taletidspunktet S. Dette referencepunkt R angiver absolut tid, og inkluderer en situation E, der er placeret samtidig med, før eller efter referencepunktet R og derved angiver relativ tid (Comrie 1985: 64f). Comrie giver som eksempel engelsk pluskvamperfektum. Dette tolkes som E før R før S, hvor det binært forstås som E før R og R før S. I eksemplet *'when John left, Mary emerged from the cupboard'*, udpeger *emerged* i præteritum taletidspunktet (S) som referencepunkt og angiver samtidigt et tidspunkt i fortiden, det vil sige absolut tid. Dette tidspunkt danner samtidig referencepunkt (R) for en anden begivenhed, E *when John left*, og pluskvamperfektum i denne sætning angiver, at E er fortidig i forhold til R, altså relativ tid. Både pluskvamperfektum og modparten til pluskvamperfektum, nemlig fremtids fremtid er relevante i grønlandsk, og fremtids fremtid tolkes som E efter R efter S.

Jeg vil nu se på hvilke former der bruges til at udtrykke absolut relativ tid i grønlandsk. I grønlandsk bruges sammensatte suffikser ofte til at angive absolut-relativ tid. Oversættelsen af ovenstående engelske sætning kræver også sammensatte suffikser *-reersima*, som består af *-reer* 'konklusiv' plus *-sima* 'fortid', så betydningen kan tolkes som 'er færdig med i fortid'. Eksemplet herunder viser også pluskvamperfektum i grønlandsk:

88. *Kunuut anereersimasooq ullaaq iserpunga.*
 Kunuut ane -reersima -soq ullaaq iser -punga.
 Knud gå.ud -PLUS.KVAM -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
 Knud var gået, da jeg kom i morges.'

I denne sætning bruges *-sima* i den underordnede sætning, *Kunuut anereersimasooq* som står i participial modus, det vil sige her angives simultantitet med forskellige subjekter. Suffikset *-reer* 'konklusiv perfektiv' markerer, at det er en afsluttet situation, og har en aspektuel betydning, mens *-sima* angiver absolut-relativ tid og har referencepunkt i fortidssuffikset *ullaaq* 'imorges', som i sig selv angiver absolut tid. Det synes at være individuelt, om man vælger at bruge *-reersima* eller *-reernikuu* frem for bare *-sima* eller *-nikuu*. Man bruger altså *-reer* 'konklusiv perfektiv' som ekstra markering af en afsluttet situation, da man sagtens kan bruge *-reer* og *-sima* eller *-nikuu* hver for sig som i:

89. *Kunuut anisimasooq ullaaq iserpunga.*
 Kunuut ane -sima -soq ullaaq iser -punga.
 Knud gå.ud -PLUS.KVAM -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
 Knud var gået, da jeg kom i morges.'

90. *Kunuut anereersooq ullaaq iserpunga.*
 Kunuut ane -reer -soq ullaaq iser -punga.
 Knud gå.ud -KONKL -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
 Knud var gået, da jeg kom i morges.'

Men *-sima* eller *-reer* i de ovenstående to sætninger skal tilføjes, det vil sige er obligatoriske, hvis man skal markere, at situationen skete i relativ tid. Sætningen i eksempel 89 eller 90 uden *-sima* eller *-reer* vil angive simultane handlinger, hvor participial modus angiver ren relativ tid (se herover):

91. *Kunuut anisoq ullaag iserpunga.*
 Kunuut ani -soq ullaag iser -punga.
 Knud gå.ud -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
 Knud gik, da jeg kom i morges.'

Forskellen mellem *-reer* og *-sima* er semantisk, da *-sima* angiver fortiden, hvor det epistemiske betydning er inkluderet, mens *-reer* 'konklusiv perfektiv' har en aspektuel betydning. Man vil igen kunne bruge *-nikuu* i stedet for *-sima*, hvis den epistemiske betydning ikke skal være inkluderet. Men da *-nikuu*'s betydning omfatter eksperientiel betydning, vil nogle finde det uacceptabelt at bruge *-nikuu* i denne sætning. Det giver valgmulighed mellem tre former for at markere en underordnet sætning i absolut-relativ tid, når den underordnede sætning ikke skal angive simultanitet mellem begge sætninger (den underordnede og den overordnede). Når epistemisk betydning skal inkluderes bruges *-sima*; når kendt information skal udtrykkes bruges *-nikuu* og når den aspektuelle betydning skal udtrykkes bruges *-reer*, hvor det mere er afslutningen af situationen, som er fremhævet.

I sætninger med andre underordnede modi end participial modus, hvor rækkefølgen af situationerne er angivet af det underordnede modus, kan *-sima* eller *-nikuu* også have absolut-relativ tids betydning, pluskvamperfektum, som i eksemplet her, hvor man enten kan bruge *-sima* eller *-nikuu*:

92. *Ippassaq meeqqat innartinnagit uffarsimagamigit uffarnianngilai.*
 Ippassaq meeqqa -t innar -tinnagit uffar -sima -gamigit
 i.går barn -pl gå.i.seng -før bade -PLUS.KVAM -KAUS.4.s./3p.

 uffar -nia -nngi -lai.
 bade -vil -NEG -IND.3.s.
 'Da hun havde badet børnene før de gik i seng i går, vil hun ikke bade dem nu.'
 Afbildet på tidslinien ser det således ud ----E---R----S---->

Situationen E, *uffarsimagamigit* 'da hun havde badet dem' sker før situationen R, *innartinnagit* 'før de gik i seng', hvor *-sima* angiver relativ fortid (pluskvamperfektum) og har referencepunkt i R. R har referencepunkt i taletidspunktet S og angiver absolut tid, specificeret ved tidsadverbialet *ippassaq* 'i går', mens det overordnede verbal *uffarnianngilai* 'hun vil ikke bade dem' ikke er markeret for tid og tolkes som simultan med taletidspunktet, det vil sige nutid. I *innartinnagit* 'før de går i seng' bruges en af de leksikaliserede former *-tinnagit* 'før', som består af

–*tit* ’årsag’ og negativ kontemporativ modus; denne form angiver rækkefølge. Sætning 93 kan modsat sætning 92 siges uden at bruge –*sima* eller –*nikuu*, med samme betydning, men det synes rimeligt at antage, at der lægges mere vægt på fortiden i sætning 92 når –*sima* er med:

93. *Ippassaq meeqqat innartinnagit uffaramigit uffarnianngilai.*
 Ippassaq meeraq -t innar -tinnagit uffar -amigit
 i.går barn -pl gå.i.seng -før bade -KAUS.4s./3.p.

uffar -nia -nngi -lai.

bade -vil -NEG -IND.3.s.

’Da hun havde badet børnene før de gik i seng i går, vil hun ikke bade dem.’

Det der synes at være afgørende for, at man kan undvære –*sima* i denne sætning er, at rækkefølgen er utvetydig ved brugen af –*tinnagit* ’før’, som præciserer rækkefølgen af situationerne, og tidsadverbialet, der præciserer et tidspunkt før taletidspunktet. Det vil sige at den optionelle brug af –*sima* i denne situation ligner det, der skete, når –*sima* bruges med præteritumsbetyning, hvor nogle mennesker synes, at –*sima* er nødvendig for at markere fortid i sådanne situationer.

Ud over at bruge underordnede modi til angivelse af absolut-relativ tid, kan absolut-relativ tid udtrykkes i form af en objektsætning. Det kan f.eks. være som et argument for et sanseverbium, hvor det overordnede verbal også er i en underordnet modus. Her udtrykkes absolut-relativ tid af –*sima* eller –*nikuu*:

94. *Isumaqarlunga Maria Qaqortumi najugaqarsimasoq,*
 isumaqar -lunga Maria Qaqortu -mi najugaqar -sima -soq,
 tro -KONT.1.s. Maria Qaqortoq -LOK. bo -PLUS.KVAM -PART.3.s.
 ’Jeg troede at Maria havde boet i Qaqortoq’

95. *Isumaqarlunga Maria Qaqortumi najugaqartoq,*
 isumaqar -lunga Maria Qaqortu -mi najugaqar -toq,
 tro -KONT.1.s. Maria Qaqortoq -LOK. bo -PART.3.s.
 ’Jeg (som) troede at Maria boede i Qaqortoq.’

I sætning 94 angiver –*sima* i *najugaqarsimasoq*, at Maria engang boede i Qaqortoq, men nu bor et andet sted. Suffikset –*sima* indikerer dog ikke, hvornår eller hvor længe Maria boede i Qaqortoq, men der kan sagtens bruge et tidsadverbium til at præcisere tidspunktet eller perioden, f.eks. *ukiut pingasut* ’i tre år’ eller *1990-mi* ’i 1990’. I sætning 95, hvor –*sima* er udeladt, har *najugaqartoq* ’at Maria boede der’ betydningen ’at Maria stadig bor der’, hvilket dog modsiges ved *isumaqarlunga* ’jeg (som) troede at...’. Kontemporativ brugt som overordnet verbal i *isumaqarlunga* indikerer også, at jeg troede indtil nu, men nu ikke gør det længere; det vil sige det er fortid. Omvendt ville brugen af indikativ *isumaqarpunga* ’jeg tror’ tolkes som nutid.

Foreløbig kan man sige, at det ser ud til at *-sima* og *-nikuu* er obligatorisk, når der ikke er præcis angivelse af rækkefølge i form af modus eller tidsadverbialer, og dette er uafhængigt af hvor mange underordnede sætninger, der så måtte bruges. Jeg vil bygge videre på denne antagelse under gennemgang af *-sima* og *-nikuu* i kapitel 4.2.2.

4.1.4. Perfektum

Comrie mener ikke, at *present perfect* i engelsk tilhører tempussystemet, og begrundelsen er, at man ikke ville kunne skelne mellem temporalt mellem sætningerne *I have done it* og *I did it* (Harder 1996: 323), da E er lokaliseret på samme plads i begge sætninger, det vil sige E før S (Comrie 1985: 123).

Som allerede er skrevet i indledningen har denne afhandling fokus på fortidsmarkering i grønlandsk, og udgangspunktet for undersøgelsen vil være anvendelsen af *-sima* og *-nikuu*. I gennemgangen af tempus har jeg flere gange angivet, at *-sima* og *-nikuu* både har en absolut tidsbetydning, som præteritum og relativ fortidsbetydning, som endnu ikke er specificeret. Den relative fortidsbetydning omfatter både 'ren' relativ og absolut-relativ tid udtrykt med Comries termer (Comrie 1985: kap. 3). Suffikserne *-sima* og *-nikuu* har yderligere en aspektuel betydning, som er diskuteret i kapitel 3.2.2. Da jeg allerede har diskuteret deres brug i absolut tidsangivelse, præteritum, og i absolut-relativ tidsangivelse, pluskvamperfektum, mangler jeg at diskutere deres brug i forbindelse med at angive 'ren' relativ tid, nemlig perfektum.

Perfektum er et omdiskuteret emne og bliver generelt opfattet som værende midt mellem aspekt og tempus. Comrie opfatter perfektum mere som en aspektuel markør, og han beskriver den således sammen med aspekt i *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems* (Comrie 1976), da '...the perfect indicates the continuing present relevance of a past situation' (Comrie 1976:52). Perfektum siger ikke noget direkte om situationen i sig selv, men igennem brugen af perfektum udtrykkes relationen mellem to tidspunkter, hvor resultatet af en tidligere situation er det ene punkt og det andet punkt er selve situationen, som skete tidligere (Comrie 1976:52). Andre forskere eksempelvis Bybee betragter perfektum som tempus, da hun mener, at dets betydning har at gøre med en begivenheds eller en situations tid set relativt til en anden tid, som ofte er taletidspunktet (Bybee 1985: 159). Perfektum bliver ofte betegnet *anterior*. Dik beskriver perfektum som en aspektuel markør, der meget nemt kommer til at fortolkes som tempus (Dik 1989: kap. 9). Han kalder grammatiske markører for operatorer, og i denne beskrivelse tilhører perfektum en gruppe operatorer π_1 , der kaldes Phasal Aspect. Fasalt aspekt er en ud af flere typer aspektuel betydning; aktionsart, perfektivitet, fasalt aspekt og kvantitativt aspekt. Disse typer

udtrykkes grammatisk modsat aspekt aspekt som udtrykkes leksikalsk (Dik 1989:186). De aspektuelle operatorer har skopus over prædikatet; det vil sige i grønlandsk sammenhæng vil det være det samme som at have skopus over verbalstammen. Definitionen på fasalt aspekt er ifølge Dik (1989:190):

“What can be said on the basis of information available at some reference point t_i about the occurrence of some SoA at some interval t_j (where t_j may or may not overlap with t_i)?”

I henhold til Dik kan nogle operatorer, der tilhører fasalt aspekt, have forskelligt skopus, afhængigt af om det hører til en af to typer, nemlig: 'indre' fasalt aspekt eller 'ydre' fasalt aspekt. 'Indre' fasalt aspekt omfatter 'Ingressive, Progressive and Egressive' aspekt (Dik 1989:192). 'Ydre' fasalt aspekt omfatter 'Prospective, Immediate Prospective, Recent Perfect and Perfect'. Indre fasalt aspekt har skopus over prædikatet (tilhører prædikats operatorer π_1), og 'ydre' fasalt aspekt har skopus over prædikationen (tilhører prædikationsoperatorer, π_2). Operatorer, som udtrykker fasalt aspekt kan kombineres med hinanden (Dik 1989:191-192).

De morfemer, der udtrykker fasalt aspekt har nemt ved at få et simplere semantisk indhold, det vil sige en mere generel betydning, og kan udvikle sig til at blive tempusmarkører, f.eks. præteritum eller præsens. Når et morfem, der udtrykker fasalt aspekt, ændrer betydning og skifter kategori til tempusmarkør, kan andre aspektuelle markører 'overtage' funktionen. Dette betyder at et andet aspektuelt morfem får en mere generel betydning og skifter kategori til fasalt aspekt. Den nye brug af *-sima* og *-nikuu* som tempusmarkører er netop et eksempel på udviklingen fra markør af fasalt aspekt til tempusmarkør. Stigningen i at bruge *-reer* 'konklusiv, færdig med' i perfektumbetydning, i stedet for kun med perfektiv betydning, (se nedenfor) er et eksempel på, at et markør af indre fasalt aspekt med skopus over prædikatet og skifter til et markør af ydre fasalt aspekt med skopus over prædikationen. Forskellen mellem perfektiv og perfektum er, at perfektiv er uafhængigt af tidslinien og dermed er uafhængig af et referencepunkt. Perfektiv angiver ikke det interne temporale tidsforløb og angiver en afsluttet situation med begyndelse, midt og slutning, set som en helhed (Comrie 1976: 18/21). Perfektum relaterer til en tidligere situation og har et referencepunkt i eller udenfor taletidspunktet. Ved perfektum har man 'the continuing relevance of a previous situation' (Comrie 1976:21), således at man i tidspunktet t_i har en viden om en situation, som forekom i punktet t_j .

Grunden til at perfektum ikke hører under tempus er, at tempus angiver tidspunkter eller perioder som enten er før, samtidig med eller efter taletidspunktet, mens der i perfektum indgår et element kaldet 'current relevance', som er 'bundet' til taletidspunktet og at perfektum beskriver en

fortidig situation (SoA), som man ved dets referencepunkt t_i får et klart viden om, (Dik 1989: 190-91), (Harder 1996: 382).

I sin beskrivelse af grønlandsk med udgangspunkt i funktionel grammatik deler Kristoffersen de grønlandske suffikser, der angiver tid, op i aspektuelle og tempussuffikser (Kristoffersen 1991: 35f). De aspektuelle suffikser bliver delt op i indre fasalt aspekt med skopus over verbalstammen, og i ydre fasalt aspekt med skopus over prædikationen. Til indre fasalt aspekt hører ingressiv (*-lir* 'begynde'), progressiv (*-giartor* 'mere og mere'), egressiv (*-junnaar* 'ikke mere, stopper V'), statisk (*-qqa* 'tilstand' og *-sima* 'tilstand') og transitionel (*-nngersaa* 'er lige ved at'), og til ydre fasalt aspekt hører konklusiv (*-reer* 'konklusiv') og resultativ (*-sima* /*-nikuu* 'perfektum').

Tempussuffikserne, som i Dik's terminologi tilhører grammatiske operatorer π_2 , har en generel betydning og de angiver absolut tid; de har skopus over hele sætningen. Kristoffersen anbringer *-sima* og *-nikuu* både i indre fasalt aspektgruppe, ydre fasalt aspektgruppe og i tempusgruppen. Desuden har *-sima* en evidentiell betydning, så *-sima* tilhører også den modale gruppe. Desværre har Kristoffersen ikke ret mange sætningseksempler til antagelsen af de forskellige betydninger, hvilket ellers kunne være nyttige i diskussionen af, hvilken gruppe *-sima* og *-nikuu* hører til i forskellige kontekstsammenhænge. Foruden *-sima* og *-nikuu* anbringer Kristoffersen også *-reer* i ydre fasalt aspekt (Kristoffersen 1991: 42).

Jeg vil i følgende afsnit diskutere, i hvilke kontekster *-sima*, *-nikuu* og *-reer* har perfektumbetydning.

Det semantiske indhold af perfektum omfatter flere områder. Comrie definerer fire betydningskategorier for perfektum (Comrie 1976: kap.3):

- 'Perfect of result', det vil sige resultativ betydning, hvor en tilstand er indtruffet som et resultat af en fortidig situation.
- 'Experientiel (or 'existential') perfect', hvor en situation er indtruffet mindst én gang i ens liv indtil nu.
- 'Perfect of persistent situation', hvor en situation startede i fortiden og fortsætter nu.
- 'Perfect of recent past', hvor en situation er sket i (meget) nær fortid.

Den resultative betydning af *-sima* kan enten være et eksempel på indre fasalt aspekt, nemlig i den rent aspektuelle resultative perfekte betydning, som angiver en tilstand og her har *-sima*

skopus kun over verbet; eller det kan være et eksempel på ydre fasalt aspekt med betydningen 'perfect of result', hvor suffikset har skopus over prædikationen. Den aspektuelle betydning med skopus kun over verbalstammen fremkommer, når verbalstammen er telisk og punktuel som *iser-* 'komme ind'; her får verbalet med *-sima* resultatbetydningen 'tilstand', som er durativ, som i eksemplerne herunder i 96:

Eksempler 96:

<i>iser-</i>	'gå.ind'	<i>iser</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>isersimavoq</i>	'Han er inde'
<i>ani-</i>	'gå.ud'	<i>ani</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>anisimavoq</i>	'Han er ude'
<i>ulig-</i>	'dække'	<i>ulis</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>ulissimavoq</i>	'Det er dækket'
<i>tikit-</i>	'ankomme'	<i>tiki</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>tikissimavoq</i>	'Han er i byen'
<i>nakkar-</i>	'falde ned'	<i>nakkar</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>nakkarsimavoq</i>	'Det/ den er faldet ned'
<i>kisar-</i>	'kaste anker'	<i>kisar</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>voq</i>	<i>kisarsimavoq</i>	'Det (skibet) ligger for anker'
<i>iner-</i>	'er færdig'	<i>iner</i>	+ <i>sima</i>	+ <i>soq</i> ⁸	<i>inersimasoq</i>	'Han/ hun er voksen'

I disse eksempler kan man ikke bruge *-nikuu*, da det ikke kan have betydningen 'tilstand'. For at få betydningen 'tilstand' skal de verber, der også kan være transitive som *iser-* 'gå ind', *ulig-* 'dække' og *tikit-* 'ankomme' være intransitive, da verbalet ændrer betydning, hvis det bliver transitivt som i eksempel 97:

97. *Illu taanna isersimaviuk / isernikuuviuk?*
 illu taanna iser -sima / nikuu -viuk/?
 hus denne gå.ind -PERFT -IND.2.s./3.s
 'Har du været inde i det hus?'

Her får *-sima* og *-nikuu* en eksperientiel betydning. Det, der adskiller *-nikuu* og *-sima*, er, om taler er vidne til verbalhandlingen eller ej: *-sima* har et epistemisk modal betydningselement 'tilsyneladende' med i sin betydning, og generelt siger *-nikuu* noget om en fortidig begivenhed, som afsender selv har oplevet/været vidne til (se kapitel 4.2.1).

Den resultatative perfektum betydning, det vil sige, ydre fasalt aspekt, udtrykkes ved hjælp af *-nikuu* eller *-sima* i situationer, hvor verbalstammen er en atelisk aktivitet f.eks. som det ses eksempel 98:

98. *Uffarsimavoq*
 uffar -sima -voq
 bade -PERFT -IND.3.s.
 'Han/ hun har badet.'

Forskellen fra de rent aspektuelle perfektive betydninger i eksempel 96 og perfektumbetydningen i eksempel 98, er at ateliske aktiviteter, som *uffar-* 'bade' ikke medfører en tilstand, som er durativ,

⁸ *Inersimasoq* – er en nominaliseret med *-soq/-toq* participium, af *inersimavoq* 'Han / hun er blevet voksen.'⁹ i *-riikatag* vil det finale *-g* assimileres til efterfølgende konsonant ved additive suffikser eller forsvinde ved trunkative suffikser.

når der tilføjes et resultativt suffiks som *-sima* eller *-nikuu*, da det jo er det durative (badningen), der afsluttes. Derfor synes det tænkeligt at kun er de teliske verbalstammer, der får et durativt resultat ved tilføjelse af *-sima*. I eksempel 98 tolkes resultatet af handlingen, som vedvarende, det vil sige 'han/ hun er ren'. I denne sætning vil man også kunne bruge *-nikuu* med samme betydning *uffarnikuuvoq* 'Han/ hun har været i bad', og man kan tilføje et tidsadverbial til sætningen *ullaaq uffarnikuuvoq* 'han har været i bad i morges'.

Den resultative betydning kan også udtrykkes ved hjælp af *-reer* i betydningen 'konklusiv perfektum'. Når *-reer* føjes til teliske verbalstammer som *tikit-* 'ankomme', *'iser-* 'gå ind', får det betydningen 'perfect of result', f.eks. hvis følgende spørgsmål stilles: Er Knud kommet (ind)?, vil svaret være:

99. *Aap, isereerpoq*
 Aap ise -reer -poq
 Ja komme.ind -PERFT -IND.3.s.
 'Ja, han er kommet (ind).'

Her vil jeg tolke det som *perfect of result*, da konklusionen er *Kunuut isersimavoq* 'Knud er inde'. I denne kontekst svarer det til tolkningen af perfektum, hvor situationen sker i punktet t_j før taletidspunktet t_i , og taler har en viden om t_j i referencepunktet t_i .

Eksperientiel betydning udtrykkes af *-sima* eller *-nikuu* og aldrig af *-reer*. Eksperientiel betydning kan bruges i forbindelse med en situation, som er sket mindst gang én gang indtil nu. Fortescue giver følgende eksempel på eksperientiel betydning, (Fortescue 1984b: 272) (glosering er rettet til min egen):

100. *Nuummiissimavunga/ Nuummiinnikuuvunga*
 Nuum -miis -sima -vunga/ Nuum -miin -nikuu -vunga
 Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s./ Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s.
 'I have been to Nuuk.'

Kristoffersen mener, at *-nikuu* oftest bruges med eksperientiel betydning (Kristoffersen 1991: 46).

I betydningen *perfect of persistent situation* skal en situation være startet i fortiden og forsætte i nutiden. Kristoffersen er af den holdning, at *-sima* ofte bruges optionelt som *perfect of persistent situation* (Kristoffersen 1991: 46). Følgende eksempel på *perfect of persistent situation* er givet af Hagedorn (min glosering), (Hagedorn 1987: 25):

101. *Namminersornerulernitsinniilli nunaqarfiit isorliunerusullu ineriartornissaat pingaartittuarsimavarput*
 Namminersor -neru -ler -nit =li nunaqarfi -it
 Selvstændig -mere -begynde -ABSTR.PART -POSS.ABL. =siden bygde -ABS.p.
 Isorliunerusul =lu ineriartor -ni -ssa -at pingaartit -tuar

Yderdistrikt =og udvikling -ABSTR.PART. -FUT -ABS.p. lægge.vægt.på -kont.

-sima -varput

-PERFT -IND.1.s.

'Vi har siden hjemmestyrets indførelse lagt megen vægt på udviklingen af bygder og yderdistrikter.'

I sætning 101 er situationen startet i fortiden og forsætter i nutiden. Jeg mener *-sima*, i eksempel 101, er redundant, da ablativ kasus og den enklitiske suffiks *-li* i *namminersornerulernitsinnilli* 'siden hjemmestyrets indførelse' angiver starttidspunktet, og *-tuar* 'stadig' i *pingaartittuarsimavarput* 'vi har altid lagt vægt på det' angiver, at man stadig gør det. Suffikset *-sima* giver ikke en ekstra betydning af *perfect of persistent situation*. *-sima* er brugt i en 'formel' kontekst, hvor en politiker kommer med viste udsagn. Suffikset *-nikuu* kan også bruges i eksempel 101, som synes at gøre det mindre 'formelt', og dermed mere acceptabelt i mine ører. Jeg vil mene at betydningen *perfect of persistent situation* ikke altid markeres i grønlandsk, da andre midler bruges, som vist forklaringen af eksempel 101, kan kasus (ablativ) evt. forstærket med et enklitisk suffiks bruges og andre suffikser, der angiver kontinuitet f.eks. *-juar* 'uafbrudt/stadig/altid'. Jeg vil diskutere emnet yderligere i kapitel 4.2.2.

Med hensyn til den sidste betydning, af perfektum, som Comrie nævner, nemlig *perfect of recent past*, gælder det, at situationen, som er foregået i fortiden, er meget tæt på taletidspunktet; *perfect of recent past* kaldes også 'the hot news perfect' (Dahl 1985: 132). Denne betydning synes at være kompatibel med den modale epistemiske betydning af *-sima* i grønlandsk. Hvis noget overraskende sker, uden at man selv, som taler, var vidne til situationen bruges *-sima*, men var man vidne til situationen bruges *-nikuu*. Hagedorn giver et eksempel, hvor afsender ræsonnerer sig frem til at subjektet (Gaba) er ankommet på grundlag af et synligt bevis, som kan være Gabas båd ligger i havnen, eller taler har hørt af en anden at Gaba er ankommet (Hagedorn 1987: 26):

102. *Gaaba tikissimavoq*

Gaaba tikis -sima -voq

Gaba ankomme -PERFT -IND.3.s.

'Gaba er (øjensynlig) ankommet.'

Brugen af *-nikuu* i denne sammenhæng vil være ligesom en rapportering, hvor afsender meddeler budskabet, som han selv var vidne til, altså set Gaba ankomme, eller han har hørt fra pålidelig kilde, at han er ankommet.

4.1.5. Sammenfatning

I grønlandsk markeres tempus i form af derivationelle suffikser. Markering af fremtid er obligatorisk og angiver absolut tid. Fortid markeres på forskellig måde, og angiver som hovedregel relativ tid. Kausativ modus angiver fortid i form af sin sekundære temporale betydning, som i underordnede sætninger angiver relativ tid, og kan, hvis det er brugt uden overordnet sætning, angive absolut tid. Fortidssuffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer* angiver fortid. Suffikserne *-sima* og *-nikuu* angiver relativ tid, når de forekommer i underordnede verber, mens *-reer* angiver en aspektuel betydning, når det forekommer underordnede verber. I overordnede verber angiver *-sima* enten perfektum eller præteritum, og *-nikuu* forekommer især i eksperimentiel perfektum.

Som noget nyt vil jeg i kapitel 4.2.6 give eksempler på at *-reer* angiver nær perfektum, når det forekommer i overordnet verbal.

I næste afsnit vil jeg beskrive de forskellige tempussuffikser, hvor jeg vil gennemgå både futurumssuffikser og fortidssuffikser.

4.2. Tempussuffikser i grønlandsk

I dette afsnit vil jeg gøre rede for tempussuffikserne i grønlandsk. Som beskrevet i kapitel 3.5 kan et suffiks have flere betydninger, og det kan skifte betydning afhængig af hvor i suffiksrækkefølgen det står, hvor rækkefølgen er: stamme + aspekt + tempus + epistemisk modal + fleksion. Som vist i kapitel 3.5. har nogle tempussuffikser også en aspektuel betydning, temporal betydning og enkelte har også en modal betydning f.eks. *-sima* 'tilstand' (perfektiv), 'har/er V'ed (perfektum), 'præteritum' og 'tilsyneladende' (epistemisk).

Alle tempussuffikser er i komplementær distribution. Hvis to tempussuffikser forekommer sammen angiver det enten absolut-relativ tid, det vil sige pluskvamperfektum, som blev beskrevet i kapitel 4.1.3. Det tempussuffiks som er tættest på verbalstammen kan også have en anden betydning, som enten er aspektuel eller verbalmodificerende med konkret betydning f.eks. *-sima* 'tilstand' er aspektuel, eller *-niar* 'prøve' er verbalmodificerende med konkret betydning. Jeg vil, om muligt i beskrivelsen, angive den oprindelige protobetydning, og jeg vil i denne beskrivelse tage udgangspunkt i Fortescue et.al.: *Comparative Eskimo Dictionary with Aleut Cognates* (Fortescue et al. 1994: 393ff).

Som tidligere beskrevet i kap. 1, var grønlandsk polysyntetisk, da de første beskrivelser kom frem i 1700-tallet, og derfor er det umuligt at spore de fleste suffikser tilbage til det oprindelige leksem (Fortescue 1996:151). Med hensyn til suffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer* vil jeg gå tilbage

til den tidligste beskrivelse af betydningerne fra 1700-tallet og beskrive funktionerne af disse suffikser. Det vil munde ud i, at jeg redegør for de 'nye' betydningsområder, nemlig funktionen af *-sima* og *-nikuu* som tempusmakører beskrevet af Fortescue, Hagedorn og Kristoffersen, (Fortescue 1984b: 272f), (Hagedorn 1987: 22ff), (Kristoffersen 1991: 43/46).

Følgende fremtids- og fortidssuffikser forekommer i grønlandsk i dag, angivet af Fortescue, (1983: 46), (Fortescue 1984b: 271ff), Kristoffersen, (1991: 45/72). Dertil kommer en enkelt suffiks *-ssamaar* 'planlagt futurum', som jeg selv tilføjer:

Fremtid:

-jumaar 'vag futurum'
-ler 'skal til at/ nær futurum'
-niar 'vil/ sikker futurum'
-ssa 'skal/ futurum'
-ssamaar 'planlagt futurum'

Fortid:

-sima 'perfektum, præteritum'
-nikuu 'eksperientiel perfektum'
*-riikatag*⁹ 'fjern perfektum, har/ er allerede V'et'
-qammer 'nær perfektum'
-reer 'konklusiv perfektum'

I det følgende vælger jeg at beskrive fremtidssuffikserne først og derefter fortidssuffikserne.

4.2.1. Fremtidssuffikser

Ifølge Fortescue er der tre fremtidssuffikser, nemlig *-ssa* 'should/future', *-jumaar* 'vague future', *-niar* 'intended /inevitable future' (Fortescue 1992:274) og (Fortescue 1983:46), mens Kristoffersen har tilføjet et fremtidssuffiks *-ler* 'skal til at/ 'nær fremtid' (Kristoffersen, 1991 #65: 39f}, og jeg selv har tilføjet *-ssamaar* 'usikker planlagt fremtid'. Som tidligere nævnt fungerer suffikset *-ssa* som default, som vil sige, at hvis man ikke bruger en af de andre fremtidssuffikser, skal man bruge *-ssa*. Jeg vil give eksempler på alle suffikserne, og give eksempler på flertydige betydninger, såfremt det enkelte suffiks har mere end én betydning. Jeg vil starte med futurumssuffikset *-ssa* 'skal/ futurum'.

Suffikset *-ssa* har protoformen **tya-* med betydningerne 'intend or be about to', som er en protoinuit stamme, hvilket vil sige at det kun bruges i inuit sprogene (Fortescue et al. 1994: 429). Suffikset *-ssa*'s oprindelige betydning var således intention og nær fremtid. I dag har *-ssa* (mindst) tre betydninger, nemlig som tempussuffiks 'futurum' og 'skal' og som modal epistemisk suffiks 'tilsyneladende /formodentlig'. For at opnå tempusbetydning, må andre tempussuffikser ikke placeres før *-ssa*. Hvis der anbringes et andet suffiks f.eks. fortidssuffiks (eksempel 105) før *-ssa*,

får *-ssa* den modale epistemiske betydning 'tilsyneladende'. Jeg vil i det følgende give eksempler på hver af disse forskelligartede betydninger, hvor den første er fra eksempel 74, gengivet her som eksempel 103:

103. *Aqagu aggissaanga*
Aqagu aggi **-ssa** -anga
i morgen komme -FUT -IND.1.s.
'Jeg kommer i morgen'

I denne eksempel angiver *-ssa* abosolut tid. Tidsadverbialet præciserer den fremtidige tidsreference. Suffikset *-ssa* kan også have en deontisk betydning 'skal/ må', som også angiver absolut fremtid, her i en imperativ modus som i eksempel 104:

104. *Tamaat nerissavat*
tamaat neri **-ssa** -vat
hele.ABS.s. spise -skal -IND.3.s./3.s.
'Du skal spise det hele.'

I dette eksempel er den deontiske betydning dominerende.

I den modale betydning vil *-ssa* altid placere sig efter et andet tempussuffiks:

105. *Tamaat nerisimassavaa*
Tamaat neri **-sima** **-ssa** -vaa
Hele.ABS.s. spise -PERFT -må.have -IND.3.s./3.s.
'Han/ hun må have spist det hele.'

Tempussuffikset, i eksempel 104, er *-sima* med perfektumbetydning, som vi skal komme nærmere ind på i næste afsnit. Suffikset *-ssa* placeret efter tempussuffikset får en modal epistemisk betydning. Suffikset *-simassa* er en meget frekvent sammensætning, og det kan siges at være semileksikaliseret (se kap. 3.5).

Suffikset *-jumaar* 'vil sandsynligvis/vag fremtid' er en sammensat form af *-juma* 'ønske at' og *-ar* 'repetition' eller 'i længere tid' (jeg er ikke klar over hvilket af dem?). Protoformen af *-juma* er *-yuyuma* 'want to', og består af *-yuy* 'want or tend to' og *-(u)ma* 'perfektive (state of having done st.th.)' (Fortescue et al. 1994:436). I dag er suffikset *-juma* 'ønske' produktiv, men *-ar* 'længere tid/repetition' forekommer i leksikaliserede former f.eks. *angalaarpoq* (angala-'er på rejse' + ar 'i længere tid) 'Han/ hun er på tur'. Når *-jumaar* bruges uden et tidsadverbium forstås det som et uforpligtende løfte om en fremtidig begivenhed:

106. *Iserumaarpunga*
iser **-umaar** -punga
komme.ind **-VAG.FUT.** -IND.1.s.
'Jeg kommer forbi (en dag).'

I eksempel 106 angiver *-jumaar* en fremtidig besøg, og tidspunktet er ikke præciseret. Tilføjes et tidadverbial f.eks. *aqagu* 'i morgen', vil besøget være i løbet af i morgen, men stadig intet bestemt tidspunkt. Når der er et præcist angivelse af et tidspunkt, får *-jumaar* betydningen 'love':

107. *Aqaqu marlunut iserumaarpunga*
 Aqaqu marlu -nut iser -umaar -punga
 I morgen to -ALL.p. komme.ind -love -IND.1.s.
 'Jeg lover at komme kl. to i morgen.'

I eksempel 107 angiver tidsadverbialet *aqagu* 'i morgen' at handlingen foregår i morgen, og angiver således absolut tid, mens *marlunut* 'klokken to' præciserer tidspunktet. Suffikset *-jumaar* har ikke mere den usikre fremtidige betydning men angiver et løfte, hvilket ikke er en tempusbetydning men en modal betydning, som er verbalmodificerende på linie med andre modale suffikser som f.eks. *-sinnaa* 'kan'. Suffikset *-jumaar* følges af et andet futurumssuffiks.

Den planlagte fremtid angives ved suffikset *-ssamaar*, 'planlagt futurum', som er en sammensætning af protosuffikserne **-kðar* '(s.th. for the) future' og **(u)mar(ar)* 'continually (while -ing)'. I dag har **-kðar* formen *-ssaq* 'fremtidig nominal' og er produktiv, mens **(u)mar(ar)* kun findes i leksikaliserede sammensatte former i WG f.eks. *-simaar* 'continuing leisurely state'. At det virkelig er **-kðar*, der er protosuffikset ses ud fra i den grønlandsk-grønlandske ordbog af Petersen, hvor det står leksikaliseret som *-gssamâr*, (Petersen 1951: 220), hvoraf den første del af *-gssamâr*; *-gssak* er den nominale endelse. Suffikset, *-ssamaar* er kategoriseret som et verbalmodificerende suffiks i {Fortescue, 1983 #42: 40}, med betydningen intension, men som angivet herover, har den udviklet en betydning, og funktion der kan tolkes som absolut tid.

I eksempel 108 bruges tidsadverbialet *aasaru* 'til næste sommer' til at præcisere tidspunktet, og *-jumaar* angiver det fremtidige tidsreference for den planlagte begivenhed:

108. *Aasaru tikeraassamaarpugut*
 Aasaru tikeraa -ssamaar -pugut
 Til.sommer rejse.på.besøg -PLAN.FUT -IND.1.p.
 'Vi har planer om at rejse/skal på besøg til sommer.'

En følgesætning kunne være, at man allerede har købt billetter. I brugen af *-ssamaar* er der altid et lille forbehold, der siger noget om vejret, helbredet eller andet. I sætninger uden tidsadverbialer bliver betydningen af intension dominerende, da der ikke er bestemt tidspunkt i fremtiden:

109. *Aalassamaarpoq*
 Aalla -ssamaar -poq

Rejse -intention -IND.3.s.
'Han har til hensigt at rejse'

Det kan efterfølges af et andet fremtidssuffikserne *-niar* 'sikker fremtid' eller *-ssa* 'futurum', når verbet er i underordnet modus, og betydningen vil også her være intention. Tidsadverbialet præciserer tidsreferencen for fremtidssuffikset *-niar*:

110. *Aasaru tikeraassamaarniartugut*
aasaru tikeraa -ssamaar -niar -tugut
til.sommer rejse.på.besøg -intention -SIK.FUT -PART.1.p.
'Vi har planer om at rejse/skal på besøg til sommer.'

Sætningen bruges hovedsagelig i mundtligt sprogbrug, som en slags rapportering om fakta, hvor samtalsituationen danner konteksten. I sådanne kontekster vil brugen af et verbal i overordnet modus være uacceptabelt.

En anden relativ ny angivelse af absolut tid er *-ler*, som har protoformen **liq-* 'begin to'. Det vil sige det har en oprindeligt aspektuel betydning, 'begynde'. Suffikset *-ler* angiver nær fremtid, hvor 'nær' må forstås som en ubestemt tidsangivelse, da det både kan være lige om lidt eller om få dage, uger eller måneder. Ofte tilføjes *-ngaja* 'snart' *-ngajaler* for at præcisere den nære fremtid. I eksemplet herunder betyder 'nær fremtid' få dage, skrevet ca. en uges tid før ankomsten.

111. *Marlunngorpat tikilerpunga*
marlunngor -pat tiki -ler -punga
tirsdag -KOND.3.s. ankomme -NÆR.FUT -IND.1.s.
'Jeg ankommer på tirsdag'

Suffikset *-ler* 'nær fremtid' har protoformen **-liq-* 'begin to'. Fortescue anbringer *-ler* sammen med andre aspektuelle suffikser i gruppen *Phase of completion* med betydningerne 'begin/about to' (Fortescue 1983:44). Kristoffersen deler *-ler* i indre fasalt aspekt, når det har betydningen 'begynde' og ydre fasalt aspekt, når det har betydningen 'er ved at' det vil sige prospektiv aspekt, men Kristoffersen mener dog, at den prospektive betydning opfører sig som tempussuffikser, hvilket vil sige som nær futurum, og han placerer *-ler* mellem både indre og ydre fasalt aspektsuffikser tillige med mellem tempussuffikser (Kristoffersen 1991:39f). Jeg tror, jeg holder mig til indre fasalt aspekt og tempussuffiks, da et eventuelt efterfølgende tempussuffiks altid vil få en epistemisk modal betydning, selv efter teliske verbalstammer som i eksempel 114.

Den oprindelige betydning af *-ler*, er som vist herover, ingressiv aspekt, og i nutidig grønlandsk fås ingressiv betydning, når *-ler* 'begynde' tilføjes en atelisk verbalstamme, f.eks. *sinig-* 'sove':

112. *Sinilerpoq*
Sini -ler -poq

Sove -begynde -IND.3.s.
'Han/ hun falder i søvn.'

Tilføjes *-ler* en telisk verbalstamme får det betydningen 'er ved at' det vil sige nær futurum, og dermed et tempussuffiks som herunder i eksempel 109. I eksempel 110 efterfølges *-ler* af et andet futurumssuffiks *-ssa*, som i dette tilfælde får et epistemisk modal betydning:

113. *Tikilerpoq*
Tiki -ler -poq
Ankomme -NÆR.FUT -IND.3.s.
'Han/ hun/det er ved at ankomme.'

114. *Tikilissaaq*
Tiki -ler -ssa-voq
Ankomme -NÆR.FUT -formodentlig -IND.3.s.
'Han/ hun må være ved at ankomme.'

Den ingressive og nær futurums betydning følger hinanden, hvilket bekræfter den nye betydning: nær futurum:

115. *Sinilissaaq*
Sini -lir -lir -ssa -voq
Sove -begynde -NÆR.FUT -må -IND.3.s.
'Han/ hun må være ved at falde i søvn.'

Det første *-ler* er 'begynde' er ingressiv aspekt, det næste *-ler* 'nær futurum' altså tempussuffiks, og *-ssa* er i denne brug er epistemisk modal, da det forekommer før tempussuffikset.

Det sidste fremtidssuffiks er *-niar*, som er en af de suffikser, der tilhører mange kategorier. Suffikset *-niar* 'sikker futurum' har protoformen **ni(C)ar-* 'try to'. Som protobetydningen viser havde *-niar* oprindeligt én konkret betydning 'try to', og i tidens løb har *-niar* udvidet sit betydningsområde således, at det i dag tilhører fem forskellige kategorier, inklusiv sin oprindelige betydning 'prøve'. De forskellige kategorier er følgende:

1. Verbaliserende med betydningen 'hunt' (Fortescue 1983: 36)
2. Verbaludvidende med betydningen 'try' (Fortescue 1983: 40)
3. Tempussuffiks 'intended/inevitable future' (Fortescue 1983: 46)
4. Subjektiv angivelse 'imperative softner' (Fortescue 1983: 48)
5. Konjunktionel 'while' (Fortescue 1983: 50) og 'hensigt' (for at) (Olsen 1988: 46).

De to første er henholdsvis verbaliserende og verbalmodificerende, mens de tre sidste er sætningsmodificerende. Trods det at alle fem kategorier kan tilføjes efter hinanden, er det normalt, at man kun bruger enten to eller tre suffikser af samme form, da man, efter hvad jeg kan bedømme, ikke kan overskue mere end tre af samme form på én gang; men almindeligst forekommer to af samme form som det ses i eksempel 116:

116. *Aqagu appanniarniarpoq*
 Aqagu appan -niar -niar -poq
 I morgen alk -på.jagt -SIK.FUT. -IND.3.s.
 'Han/ hun vil på alkejagt i morgen.'

Det første *-niar* 'på jagt' verbaliserer nominalet *appa* 'alk'; det næste *-niar* er sikker futurum. Tre af kategorierne er utvetydige i deres funktion, da betydningerne fremkommer ved faste regler: den første betydning 1, 'på jagt' tilføjes nominaler, der normalt omfatter jagt dyr, som i eksempel 116, kan dog også bruges om andre dyr. Betydning 4 'imperativ softner' tilføjes før imperativ modus, og angiver en venlig gestus udført i forhold til modtager, eksempel 117:

117. *Iserniarit*
 iser -niar -it
 komme.ind -IMP.SOFTNER. -IMP.2.s.
 'Kom indenfor.'

Betydning 5, den konjunktionelle betydning, fremkommer kun i forbindelse med kontemporativ modus og angiver simultanitet (se kapitel 3.3) eller 'hensigt' som i eksempel 118:

118. *Allanniarluni ingippoq*
 allan -niar -luni ingip -poq
 skrive -for.at -KONT.4.s. sætte.sig -IND.3.s.
 'Han/ hun sætter sig for at skrive.'

De to sidste betydninger, nemlig: betydning 2 'prøve' og betydning 3 'sikker futurum' afhænger af konteksten, med andre ord afhænger de af hvilke suffikser, der efterfølger *-niar*. I den verbalmodificerende betydning 'prøve' forekommer *-niar* ofte før andre sætningsmodificerende suffikser, som i eksempel 117:

119. *Atuarnera paariniarnikuuvara*
 atuarne -ra paari -niar -nikuu -vara
 skolegang -POSS.ABS.1.s/3.s passe -prøve.på -PERFT -IND.1.s./3.s.
 'Jeg har prøvet at passe min skolegang.'

I betydningen 'prøve' kan det også efterfølges af andre verbalmodificerende suffikser, som i eksempel 118, hvor *-qqaar* 'først' er en verbalmodificerende suffiks:

120. *Sininniaqqaarpoq*
 sinin -nia -qqaar -poq
 sove -prøve -først -IND.3.s.
 'Han/ hun prøvede først at sove.'

Når *-niar* står alene uden efterfølgende suffikser, har man tendens til at tolke det som sikker futurum i verbalstammer hovedsagelig angiver + kontrol, men med undtagelser som *sinig-* 'sove', hvor indsovningen kan være +kontrol, som vist i eksempel 121:

121. *Iser- / sinin- / neri- / issia- / arpanniarpoq*
 iser- /sinin- /neri- /issia- /arpan -niar -poq

Komme.ind- /sove- /spise- /sidde /løbe -SIK.FUT -IND.3.s.
'Han/ hun vil komme ind/ ankomme/ spise/ sidde.'

Betydningen af 'hensigt' kan være dominerende i visse sætninger, hvor *-niar* 'sikker futurum' bruges, som i eksempel 122:

122. *Pinngitsoornanga allatara inerniarpara*
Pinngitsoor -nanga alla -ta -ra
Uden.tvivl -KONT.1.s. skrive -PASS.PART -POSS.ABS.1.s./3.s.

iner -niar -para
færdig -vil -IND.1.s./3.s.

'Jeg vil under alle omstændigheder gøre mit skrivearbejde færdigt.'

Jeg har nu gennemgået fremtidssuffikserne og vil herunder gennemgå fortidssuffikserne.

4.2.2. Fortidssuffikser

Fortidssuffikserne er ifølge Fortescue: *-sima* /*-nikuu* 'perfect', *-qqammer* 'recently', *-riikatag* 'a long time ago already' og i parentes (*-qqamminngit*) 'some time ago'. Jeg mener at *-qqamminngit* 'some time ago' er en nægtelse af *-qqammer* 'for nyligt/ nær fortid', det vil sige at *-qqamminngit* betyder 'ikke for nyligt', hvorfor jeg ikke har medtaget dette suffiks (Fortescue 1983: 46).

Foruden at finde den oprindelige betydning af fortidssuffikserne, vil jeg beskrive de tidligste beskrivelser af *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. De tidligste beskrivelser omkring *-sima*, og *-reer* er at finde i Egede: *Grammatica Grönlandica Danico-Latina*, (Egede 1760), Kleinschmidt: *Grammatik der grönländischen sprache, mit teilweisem einschluss des Labradordialects*, (Kleinschmidt 1851) og *Den grønlandske ordbog*, (Kleinschmidt 1871), Fabricius: *Forsøg til en forbedret grønlandsk Grammatica* (Fabricius 1801) og Bergsland et.al.: *Pioneers of Eskimo Grammar* (Bergsland 1986). Suffikset *-nikuu* blev først registreret i Bertelsen et al.: *Oqaatsit* (Berthelsen et al. 1990), foruden at det er beskrevet i de nutidige beskrivelser f.eks (Fortescue 1984b), (Kristoffersen 1991) og (Hagedorn 1987). Beskrivelsen af suffikserne skal munde ud i en afgrænsning af betydningsområderne for *-sima*, *-nikuu* og *-reer*, hvilket jeg vil bruge til at danne en hypotese om synkron brug af *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. Jeg vil bruge disse hypoteser i databehandlingen i kapitel 5.

Kristoffersen har, som nævnt i kapitel 4.1.4, beskrevet at *-qqammer* er 'recent perfect', *-sima* er en 'resultative aspectual marker', og *-reer* er en 'conclusive aspektual marker', hvor alle tre hører til ydre fasalt aspekt, hvilket igen vil sige, at de har skopus over sætningen (Kristoffersen

1991:44). Herudover beskriver Kristoffersen, at kun *-sima* og *-nikuu* er de to eneste suffikser, der har tempuslignende funktion. Suffikset *-nikuu* bruges specielt til dagligdags brug. Suffikserne *-sima* og *-nikuu* bruges ofte med eksperientiel perfektum betydning, og *-sima* bruges ofte med betydningen 'perfect of persistent situation'. Efter hvad jeg kan bedømme, er den resultative aspektuelle betydning ikke sætningsmodificerende men i stedet verbalmodificerende, som beskrevet i kapitel 3.2.2 og kapitel 4.1.4. Men *-sima* forekommer også i de 4 forskellige perfektumbetydninger, der er diskuteret i kapitel 4.1.4, men måske ikke konsistent i 'perfect of persistent situation'. Efter hvad jeg endvidere kan bedømme, forekommer *-sima* også som absolut tidsmakør, således som præteritum.

Som allerede angivet er fortidssuffikserne følgende:

- sima* 'perfektum, præteritum'
- nikuu* 'perfektum'
- riikatag* 'fjern perfektum'
- qammer* 'nær perfektum'
- reer* 'konklusiv perfektum'

Perfektumbetydningerne af *-sima* og *-nikuu* omfatter, som nævnt i kapitel 4.1.4, de fire perfektumbetydninger. Jeg vil starte med at beskrive de to mindre 'markante' fortidsmarkører, nemlig *-riikatag* 'fjern perfektum/allerede for længst' og *-qqammer* 'for nyligt'. Beskrivelsen bliver ligesom fremtidssuffikserne, hvor jeg nævner den oprindelige betydning ud fra Fortescue et al.: *Comparative Eskimo Dictionary with Aleut* (Fortescue et al. 1994: 393ff) og jeg giver på samme måde som før eksempler på brugen af suffikserne. Herefter vil jeg beskrive *-sima* 'perfektum, præteritum', *-nikuu* 'perfektum' og *-reer* 'konklusiv perfektum', i den nævnte rækkefølge og give eksempler fra tidligere beskrivelser, hvis dette er muligt.

Suffikset *-riikatag* 'allerede for længst, fjern perfektum' er en leksikaliseret suffiks sammensat af *-reer* og *-katag*, hvoraf *-reer* 'er/har V'et allerede' har den aspektuelle perfekte betydning, som jeg vil beskrive senere i dette afsnit. Den anden suffiks er *-katag* 'er blevet led ved/er træt af', og dette ser ud til at være sammensat af to suffikser, hvoraf den ene er **-k(k)ar and q(q)ar* 'briefly or suddently', og det andet muligvis er **-yta y*, som er et protoyupik suffiks (Fortescue et al. 1994: 400). Suffikset *-riikatag* synes at være fjernere fra taletidspunktet, end *-qammer*. Idet *-riikatag* ser ud til at være modsætningen til *-qammer* 'nær perfektum', vælger jeg at kalde det 'fjern perfektum'. Suffikset *-riikatag* er kun kompatibel med tidsadverbialer, der angiver 'hurtighed', som f.eks. *qangali* 'allerede'. Betydningen bruges ofte i forbindelse med en

situation, der er forud for verbalhandlingen i *-riikatag*, som i eksempel 121, men det kan også bruges uden forudgående situation som i eksempel 123. Det tilføjes alle verbale situationstyper:

123. *Pisiniarfiliarami qangali iseriikatappoq*

pisiniarfi -liar -ami qangali iser -iikatap -poq
 butik -gå.hen.til -KAUS.4.s. allerede komme.ind -allerede.for.længst -IND.3.s.
 'Han/ hun gik til butikken og er allerede kommet tilbage.'

Der er ingen specifik tidsreference på *-riikatag* i sætning 121, men kausativ modus angiver her den første begivenhed i rækkefølgen, og *-riikatag* har et referencepunkt i taletidspunktet og efter kausativ modus.

124. *Nereriikatappoq*

nere -riikatap -poq
 spise -FJERN.PERFT. -IND.3.s.
 'Han/ hun har allerede for længst spist op.'

Suffikset *-riikatag* 'allerede for længst' kan også efterfølges af et andet fortidssuffiks, som f.eks. *-nikuu* eller *-sima*.

125. *Atuagaq una qangali arfininngormat atuariikatassimavaa*

Atuagaq una qangali arfininngor-mat
 Bog denne allerede lørdag -KAUS.3.s.

Atuar -iikatas -sima -vaa
 Læse -allerede.for.længst -tilsyneladende. -IND.3.s./3.s.
 'I lørdags havde han/ hun allerede for længst læst bogen.'

I denne sætning har *-riikatag* en tidsreference, som er før taletidspunktet, hvilket er præciseret med tidsverbalet *arfininngormat* 'i lørdags'. I denne sætning har *-sima* en epistemisk modal betydning, 'tilsyneladende'. Man kan også bruge *-nikuu* som indikator for en bevidnet situation. Brugen af *-nikuu* kan tolkes på to måder: 1. at *-nikuu* har en perfektum betydning og *-riikatag* 'allerede for længst' rykkes tilbage til en aspektuel plads, idet *-nikuu* optager tempuspladsen. 2. at *-nikuu* ligesom *-sima* har en epistemisk evidentiell betydning – og danner en modpart til den epistemisk modale *-sima*. Jeg synes det er logisk ikke at antage, at *-riikatag* har en aspektuel betydning, da det allerede angiver en tempusbetydning, og jeg synes, at *-nikuu* i denne placering har en epistemisk evidentiell betydning, da det angiver en sikker viden om begivenheden.

Suffikset *-qammer* 'nær fortid' har protoformen **IRammiq-* or **tqammiq* 'recently', som er en protoinuit form (Fortescue et al. 1994: 407). Suffikset *-qammir* synes umiddelbart at være det eneste tempussuffiks, som har bibeholdt sin oprindelige betydning 'recently'. Suffikset *-qammer* tilføjes alle situationstyper, vist her med et subjekt, der har -kontrol:

126. *Umiarsuaq tikeqqammirpoq*

umiarsuaq tike -qqammir -poq
 Skib ankomme -NÆR.PERFT -IND.3.s.
 'Skibet er ankommet for nylig.'

Suffikset *-qammer* 'nær perfektum' siger ikke noget om hvor det tidsmæssigt nært 'nær perfektum' er på selve taletidspunktet. Nærheden vurderes i forhold til hvor ofte en situation forekommer, f.eks. hvor ofte et skib ankommer. Det kan således dreje sig om minutter, dage, uger eller måneder, men næppe år.

Suffikset *-qammer* kan efterfølges af *-sima* i den epistemiske modale betydning:

127. *Tikeraarama akkaga Nuummut aallaqqammisimammat takunngitsoorpara*
 tikeraar -ama akka -ga Nuum -mut
 Være.på.besøg -KAUS.1.s. onkel -POSS.ABS.1.s/3.s. Nuuk -ALL.

aalla -qqammi -sima -mmat taku -nngitsoor -para
 rejse -NÆR.PERFT -ikke.bevidnet -KAUS.3.s se -kom.ikke.til.at -IND.1.s./3.s.
 'Da jeg var på besøg, så jeg ikke min onkel, da han lige var taget af sted til Nuuk (uden min vidende).'

Jeg mener, *-nikuu* også kan bruges her, men med betydningen 'bevidnet', som jeg igen er tilbøjelig til at tolke som en modal suffiks også her, som i eksempel 121 herover.

4.2.3. Suffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer*

Jeg vil i dette afsnit først spore den oprindelige betydning (protobetydningen) af suffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. Jeg vil se på de tidligste beskrivelser for dermed at kunne følge udviklingen af betydningerne af de tre suffikser betydninger gennem tiderne. Jeg vil derefter opsamle alle de informationer om henholdsvis *-sima*, *-nikuu* og *-reer*, som jeg allerede har beskrevet i kapitlerne om aspekt og tempus. Dette vil jeg gøre i afsnit 4.2.7

4.2.4. Suffikset *-sima*

Den mest brugte fortidsmarkør er *-sima*, og som tempusmarkør har *-sima* betydningerne 'perfektum', pluskvamperfektum og 'præteritum'. Foruden tempusbetydning har *-sima* også sin perfektive aspektuelle betydning 'tilstand' og en epistemisk modal betydning 'tilsyneladende'. Suffikset *-sima* har protoformen * (u)ma –'perfective' og har derved oprindeligt en aspektuel betydning. Protoformen forekommer enten som *-ma* eller *-u/-ima*, hvor *-ima* forekommer efter t-stammer og *-uma* efter andre konsonantstammer.

I de tidligste beskrivelser af grønlandsk registreres *-sima* første gang i Top's ordliste fra 1727 (beskrevet i (Bergsland 1986: 129 og 146)) i ordene *illisimavok* 'kiender, har erfaring om'

og *illisimarsòrsuak*¹⁰, 'En meget erfaren, og Klog mand'. Ordene er registreret som hele ord uden skelen mellem stamme og endelse. Det første ord er skrevet i nutidig retskrivning, *ili + sima + voq* 'blive klog på' + 'tilstand' og verbalendelsen *-voq* er indikativ 3. person singularis. Det finale *q* er konsekvent skrevet som *k* i de eksempler, det forekommer i. Det andet ord er en nominaliseret form af det første ord skrevet i nutidigt form: '*ili + sima + soq + suaq*' i nutidig retskrivning. Den verbale stamme *ilisima-* bliver nominaliseret af *-soq* 'participium' og *-suaq* betyder 'meget/stor'.

Missionæren, Paul Egede, søn af missionæren Hans Egede, er den første, der i midten af 1700-tallet identificerede suffikserne, og giver dem særskilte betydninger. Suffikset *-sima* findes i denne suffiksliste i nr. 54, *Simavok*, og det er eksemplificeret med *Mattarsimavok*, *ermiksimavok* (Egede 1760: 154). Begge eksempler er ikke oversat til dansk, mens næsten alle andre suffikser end *-sima* registreres af Egede med oversættelsen på dansk/ latin først. Suffikset *-sima* bliver ikke oversat eller yderligere forklaret andet end med eksempler på brugen. De to ord betyder i nutidig grønlandsk *mattar + sima + vok* 'tage tøj af' + 'tilstand/ har gjort?' + indikativ 3. person singularis, det vil sige: 'han har afklædt sig'. *Ermik + sima + vok* 'vaske ansigt + tilstand/ har gjort?' + indikativ 3. person singularis, det vil sige: 'han har vasket sit ansigt', og det har en aspektuel resultativ betydning.

Den første beskrivelse af *-sima* kommer fra Missionæren Otto Fabricius ca. år 1800 og den ser således ud (Fabricius 1801:315-16):

216) *Simavok*, 1) er blevet, er gjort; 2) har gjort (naar det bruges transitive); 3) har fået Stade i.

Flexibile. Føjes.

- A) til Verba i de 2de Bemærkelser, som:
Mattarpoq, klæder af. *Mattarsimavok*, er afklædt. *Mattarsimauà*, har afklædt ham.
Ermikpok, toer¹¹. *Ermiksimavok*, er toet v har toer [sic!] sig.
Ikipok, tænder. *Ikisimavok*, er bleven tændt.
Piar'ærpok, gjør færdig. *Piar'ærsimavok*, er bleven gjort færdig.
Perôrpok, overhyller. *Perôrsimavok*, er overhyllet. *Perôrsimauà*, har overhyllet den.

- B) Til Nomina, som betyde Lemmer, i 3die Bemærkelse, som:

¹⁰ Brugen af accent grave i *illisimarsòrsuak* kan forklares med at, når der forekommer en lang konsonant, kan dette opfattes af danskere som et tryk, og markeres derfor som et slags tryk (Grønnum, personlig kommunikation (2004)).

¹¹ Toer – 'befri for snavs ved' Dahlerup, V. (1923).

Kênak, ansigt. Kênarsimavok, er opsvollen
i Ansigtet.
Nio, Been. Niosimavok, har faaet ont i
Benet; er bleven hoven i Benene.
Brugen er ellers som No. 116, med hvilket det har
nær Forvantskab.

Fabricius skelner imellem det intransitive og det transitive verbum, ved at oversætte det intransitive verbum med 'er bleven, er gjort' og det transitive verbum med 'har gjort', og han skelner mellem betydningerne i den verbale brug ved disse to betydninger (Fabricius 1801: 315-16). Det tredje oversættelse er 'har faaet Stade i': en betydning som vist ikke bruges i dag. I alle fem verbale eksempler bruges den aspektuelle resultatative betydning af *-sima*, og i alle eksemplerne starter Fabricius med verbalet uden *-sima*: *mattarpok* 'klæder af', som består af *mattar* + *pok* 'klæde af + indikativ 3.s.' og derefter *mattarsimavok*, 'er afklædt', som består af *mattar* + *sima* + *vok* 'klæde af + tilstand + indikativ 3.s. Han tilføjer også den transitiveform: *mattarsimauà*, 'har afklædt ham', hvor *uà* svarer til den nuværende transitive indikative form *-vaa*. På samme måde har han eksemplet: *ermikpok* 'toer' og *ermiksimavok* med betydningerne *er toet* eller *har toer [sic!] sig; ikipok* 'tænder' og *ikisimavok* 'er bleven tændt'. Her fremhæver Fabricius det processuelle ('bleven') i oversættelsen, men ved gennemgangen af et andet affiks *-ma* 'er nu, er i med at være, har allerede', (Fabricius 1801: 281), bruger han samme eksempel *ikipok* 'tænder' og tilføjet affikset *-ma ikimavok* 'er tændt; sees tændt'¹² og det gives hermed en statisk betydning (uden 'bleven'). Fabricius henviser også til dette suffiks i sidste linje i citatet herover og skriver, at der er slægtskab mellem *-sima* og *-ma*, hvilket bekræftes af protoformen, som nævntes i starten af dette afsnit. Dette viser, at *-sima* allerede dengang havde en resultativ aspektuel betydning; det vil sige resultat efter en proces, som er forskellig fra *-ma*,¹³ som havde (og har stadig) en statisk 'tilstand' uden skelen til den tidligere proces.

Med hensyn til de to sidste verber, som beskrives i eksempel 216, A er det første verbal *Piar'ærpok*, hvilket udgøre af stammen *piar'ær-* 'gjør færdig' som svarer til det nutidige *piareer-* 'er klar, er rede, er parat'. Verbalendelsen er det samme som den førnævnte intransitive indikativ

¹² I dag kan man ikke sige *ikisimavoq* med betydningen 'er tændt', men ordet får betydningen 'er kommet i'. Man skelner mellem verbalstammen *iki-* 'stiger i' og *ikip-* 'tænde' ved at beholdet det sidste konsonant i *ikip-* *ikissimavoq*. For den intransitive verbal bruger man *ikumavoq* 'er tændt', hvor *i* ændret til *u*, og som svarer til førnævnte *ikimavok*, som bruges i *i*-diakterne i denne form.

¹³ *-ma* 'tilstand' er kun produktiv i forbindelse med få verber, f.eks. *ikumavoq* 'er tændt', *eqqumavoq* 'er vågen' og angiver en 'tilstand' uden skelen til en tidligere proces.

–*poq*. Tilføjet –*sima* oversættes *piar'ær simavok* til 'er bleven gjort færdig'. Her har han også fremhævet det dynamiske i oversættelsen. Den nutidige form er *piareersimavoq* og har betydningen 'er klar, er rede, er parat'. Det ser ud som om der ikke er forskel i *piareer-* og *piareersima-* i den nutidige form, men alligevel ligger der en forskel i, at det første verbalstamme, *piareer-*, fremhæver det dynamiske, dvs. tilstanden som resultat af en forudgående handling, mens det andet verbalstamme, *piareersima-*, er statisk; det vil sige, en tilstand efter en proces.

Det andet verbal og sidste verbal som er vist i eksempel 216, A er *perôrpok* 'overhyller' og her er stammen *perôr-* 'overhulle' og det intransitive indikativ verbalendelse *-pok*. Tilføjet –*sima* er det *perôrsimavok* 'er overhyllet' og i den transitive form *perôrsimauà* 'har overhyllet den'. Dette har Fabricius behandlet ligesom det første eksempel *mattarsimauà*, hvor det transitive verbalmærke er *uà* og svarer til –*vaa*. I nutidig form er verbalstammen *peroor-* 'lægge sten oven på den' med dynamisk betydning, mens det tilføjet –*sima* som i *peroorsimavoq* 'er dækket til med sten' får en resultativ statisk betydning, hvor subjektet er patienten.

Fabricius skriver også, at –*sima* tilføjes nominer og får betydningen 'har fået stade i'. Han mener, at det kan tilføjes legemsdele. De to eksempler som vist i eksempel 216, B er for det første *kênak* 'ansigt' og tilføjet –*sima*: *kênarsimavok* betyder det 'er opsvollen i Ansigtet'. Det andet eksempel er *nio* 'been' og tilføjet –*sima* betyder *niosimavok* 'har faaet ont i Benet; er bleven hoven i Benene'. Denne betydning bruges ikke mere i dag, men Samuel Kleinschmidt, en herrnhutmissionær, var i sidste halvdel af 1800-tallet af den mening, at –*sima* 'har fået stade i' tilføjes efter –*rpoq*, det vil sige et verbaliseret nomen, *kînarpok* 'som får tilføjet –*sima* (Kleinschmidt 1871: 447). Han giver eksemplerne *kînarsimavok* 'er hvoen i ansigtet', segmenteret således (i nutidig skrift): *kinaq + r + sima + voq* 'ansigt + verbalisering + 'hæve?' + indikativ 3.s.'. Dette viser, at –*sima* ikke tilføjes nominale stammer, men kun verbale stammer. Som sagt bruges de to eksempler ikke i dag, men kan findes foruden hos Kleinschmidt (1871) i ordbøger som Petersen: *orbogêrak tássa kalâtdlit okausîsa agdlangnerinik najorkutagssiaq* (Petersen 1951) og Schultz-Lorentzen: *Den grønlandske ordbog. Grønlandsk - dansk* (Schultz-Lorentzen 1926).

Kleinschmidt er, som nævnt i kapitel 1.1, den første, der i 1800-tallet systematiserer suffikserne i verbale, nominale og transitivitet og deler op i transitive, intransitive og neutrale suffikser. Det neutrale kan tilføjes enten transitive eller intransitive verbalstammer. Suffikset –*sima* er en af de neutrale, det vil sige det kan antage transitivitet efter ordstammens transitivitet (Kleinschmidt 1851). Kleinschmidt angiver to betydninger af –*sima*:

1. 'hat oder ist ge-' som svarer til perfektum.

2. transitive stammer får en passiv betydning med *-sima* – eks. *ivertippaa* 'sætter det på' vs. *ivertisimavoq* 'es ist befestigt worden'. Det intransitive verbum har ingen reflektiv betydning (Kleinschmidt 1851:148-49).

I Kleinschmidt: *Den grønlandske ordbog* (Kleinschmidt 1871: 447) beskrives *-sima* lidt anderledes end i hans tidligere værk. Også her giver Kleinschmidt dog *-sima* to betydninger her:

1. Den fuldendte handling (svarende til vort perfektum) – 'er så', 'har gjort så'. Kleinschmidt skriver at det tilføjede 'transitive bæreord' meget ofte får passiv betydning, 'er gjort således ved'. I denne betydning bruges det, når den afsluttede handling skal fremhæves udtrykkeligt.
2. Formodning, som grænser til vished. 'er vist nok så; har vistnok så'.

Kleinschmidt samler perfektum betydningen under ét uanset transitivitet, men han tilføjer to betydninger til *-sima* nemlig, at transitive stammer ofte får passiv betydning f.eks. *ivertisimavoq* 'er (blevet) sat på', og 'formodning, som grænser til vished' kommer frem her, det vil sige modalbetydningen, hvor taler ikke selv var til stede ved begivenheden, kommer frem her.

Kleinschmidt skriver, at *-sima* kan antage en passiv betydning, når det tilføjes 'transitive bæreord' (Kleinschmidt 1851: 447). I parentes bemærket skriver Fortescue i vor tid også, at *-sima* kan passivere transitive agentive verber, f.eks. *ulig-* 'cover', som i *ulissimavoq* 'it was covered', men han tilføjer, at det intransitive agentive stamme, allerede kan have en passiv betydning (Fortescue 1984b: 265- 66), hvilket jeg er enig i. Jeg mener således ikke at *-sima* er et passiverende suffiks, men at det angiver en resultativ perfektiv betydning, 'tilstand'. Dertil skal tilføjes at agentive verbalstammer i iñupiaq ikke kan forekomme i intransitiv form, og derfor kan suffikset *-anik* 'perfect', være passiverende i iñupiaq (Nagai 2006: 281).

Senere beskrivelser af grønlandsk sprog, som f.eks. Rasmussen: *Grønlandsk sproglære* (Rasmussen 1888: 132), Schultz-Lorentzen: *Det vestgrønlandske sprog. I grammatisk fremstilling* (Schultz-Lorentzen 1930: 87) og Bergsland: *A Grammatical Outline of the Eskimo Language of West Greenland* (Bergsland 1955: 118) bibeholder alle Kleinschmidts beskrivelser af *-sima*, med de to betydninger: 1. 'er/har V'et, det vil sige perfektiv eller perfektum, 2. 'er vist nok så' epistemisk modal.

De fem betydninger, der bliver tillagt *-sima* i dag stammer fra Fortescue: *Affix Ordering in West Greenlandic Derivational Processes* (Fortescue 1980), men også i Fortescue (1983 & 1984), og det er disse fem betydninger, som jeg i denne afhandling har til mål at efterprøve. Foruden Fortescue har Hagedorn beskrevet *-sima* i *Aspekt i vestgrønlandsk* (Hagedorn 1987), med mange

gode og nyttige eksempler, mens Kristoffersen ser på *-sima* i relation til en bestemt teoriretning, nemlig funktionel grammatik (Kristoffersen 1991).

De fem ovenfornævnte betydninger beskrevet af Fortescue fordeler sig i tre forskellige kategorier, nemlig, en aspektuel betydning, tempusbetydning, der igen deles i to; absolut tid, relativ tid, i perfektum og pluskvamperfektum, og sidst en epistemisk modal betydning. De fem betydninger, der er blevet nævnt i forskellige kapitler her i afhandlingen, er følgende:

1. Suffikset *-sima* som er et aspektuelt suffiks og tilhører verbalmodificerende suffikser, V_{mod} (Fortescue 1984b: 278). Suffikset *-sima* tilhører gruppen af verbalmodificerende suffikser med navnet *phase of completion*, hvilken kan oversættes med 'tilstand'.
2. Suffikset *-sima* som et 'tempussuffiks' med betydningen *perfektum*, (Fortescue 1980: 277), og dette tilhører ydre fasalt aspekt. I denne position tilhører *-sima* gruppen af tempussuffikser, V_{ten} og oversættes med 'relative past with continuing result' (Fortescue 1984b: 272) og suffikset har tidsreference i relativ tid.
3. Suffikset som *-sima* et tempussuffiks, der tilhører tempussuffikser, V_{ten} , og har betydningen *pluskvamperfektum*, (Fortescue 1984b: 273). I denne gruppe er tidsreference relativ tid.
4. Suffikset *-sima* som et tempussuffiks, og tilhører tempussuffikser med absolut tidsreference. I denne gruppe, V_{ten} , er betydningen *præteritum*, (Fortescue 1984b: 273).
5. Suffikset *-sima* som et modalt suffiks, der tilhører modale suffikser, V_{ep} . I denne gruppe er betydningen 'tilsyneladende' eller 'ubevidnet'.

Betydningen af perfektum er som sagt ydre fasalt aspekt, men med skopus over sætningen, og derfor har jeg valgt at kalde det 'tempussuffiks', selvom det er en mellemting mellem aspektuel og tempussuffiks. Når jeg i de følgende siger, at *-sima* (og *-nikuu*) med perfektumbetydningerne tilhører tempussuffikser, mener jeg selvfølgelig, at de tilhører ydre fasalt aspekt, men med sætningsskopus.

Jeg har løbende givet eksempler på *-sima*'s betydninger under teoribeskrivelserne, og vil i dette afsnit give eksempler i alle betydningerne nævnt herover. Det er generelt antaget af lingvister at *-sima*'s forskellige betydninger er umulige at skelne fra hinanden i visse givne kontekster, især hvad angår, hvorvidt *-sima* har en aspektuelt eller perfektum betydning (Fortescue 1984b: 277). Hagedorn udtrykker det således: 'I praksis er det dog tit umuligt at skelne mellem *-sima*'s tre betydninger, da de kan være infiltreret i hinanden.' (Hagedorn 1987: 26). Jeg vil dog i dette afsnit prøve, at skelne imellem betydningerne således, at det er forudsigeligt, hvornår de respektive betydninger bruges. Jeg tager her hensyn til både det ordinterne placering, det vil sige, stamme +

aspektuel suffiks + tempussuffiks + modal suffiks + fleksion, og placering i et underordnet eller overordnet verbal.

Den aspektuelle betydning, 'tilstand' forekommer, når verbalstammen er telisk og punktuel, og verbalet er intransitiv.

Denne betydning er ofte leksikaliseret. Der er tale om en resultativ perfektiv betydning, hvor verbalet udtrykker, at en tilstand er påbegyndt som resultat af en proces, som i eksempel 128. Suffikset *-sima* i denne betydning kan efterfølges af sætningsmodificerende suffikser som tempus og modale suffikser:

128. *Iser simavoq*
iser -sima -voq
ankomme -RES.PERF -IND.3.s.
'Han / hun er inde.'

Andre teliske men ikke punktuelle verbalstammer forekommer også og har en leksikaliseret betydning (eksempel 128), og dertil kommer også de få ateliske verbalstammer som også er leksikaliseret (eksempel 129 og 130):

129. *Angerlarsimavoq*
angerlar -sima -voq
gå.hjem -RES.PERF -IND.3.s.
'Han /hun er hjemme.'

130. *Allassimavoq*
allas -sima -voq
skrive -RES.PERF -IND.3.s.
'Det står skrevet.'

I den aspektuelle betydning 'tilstand' synes der ikke at være en epistemisk modal betydning 'tilsyneladende' med. Suffikserne *-nikuu* samt *-sima* kan forekomme efter den aspektuelle betydning, hvor *-nikuu* får en eksperientiel perfektumbetydning i 131, og *-sima* får en epistemisk modal betydning i 132:

131. *Angerlarsimanikuuvoq*
angerlar -sima -nikuu -voq
gå.hjem. -RES.PERF -PERFT -IND.3.s.
'Han/ hun har været hjemme (bevidnet).'

132. *Angerlarsimasimavoq*
angerlar -sima -sima -voq
gå.hjem -RES.PERF -EPIS -IND.3.s.
'Han/ hun har tilsyneladende været hjemme.'

Hvis *-reer* bliver brugt efter *-sima* 'tilstand', får *-reer* en perfektiv aspektuel betydning, der afslutter det ateliske *isersimavoq* 'han/ hun er hjemme'.

133. *Iser simareerpoq*
 iser -sima -reer -poq
 gå.ind -RES.PERF -PERF -IND.3.s.
 'Han/ hun har været inde (er færdig med at være inde).'

Foruden den aspektuelle perfektive betydning har *-sima* tempusbetydningerne, der fordeles i tre betydninger, nemlig, perfektum, pluskvamperfektum og præteritum.

Perfektumbetydningen forekommer i både de underordnede og overordnede verber. I denne betydning er *-sima* placeret efter et aspektuel suffiks, og det efterfølges kun af suffikser, der har skopus over sætningen. Perfektumbetydningen forekommer også i fire forskellige betydninger, nemlig: 'Perfect of result'; en tilstand, der er indtruffet som et resultat af en fortidig situation. 'Experientiel (or 'existential') perfect'; en situation, der er indtruffet mindst én gang i ens liv indtil nu. 'Perfect of persistent situation'; en situation, der startede i fortiden og fortsætter i nuet. 'Perfect of recent past'; en situation, der er sket i (meget) nær fortid. Når perfektum udtrykkes af *-sima*, især 'Perfect of result', 'Experientiel (or 'existential') perfect' og 'Perfect of persistent situation' er det en tommelfingerregel at sige, at der ikke er et tidsadverbial, der præciserer sætningen i et punkt i fortiden som f. eks. *siorna* 'sidste år', *ippassaq* 'i går', *ullaaq* 'imorges', *marlunut* 'klokken to' (Fortescue 1984b: 272). I eksperientiel perfektum kan man bruge disse tidsadverbialer. Som eksemplerne i afsnit 4.1.4. viser, kan *-sima* bruges i alle fire perfektumbetydninger, som alle er i overordnede verber. Jeg gengiver eksempel 97 som 132, og eksempel 98 som 133, mens eksempel 134 er mit eget, og endeligt gengives eksempel 100 som 135. Følgende eksempler viser disse fire betydninger: 'Perfect of result' betydningen forekommer hovedsageligt i situationstyper, der har + kontrol, og typisk processer/ aktiviteter eller event. Subjektet skal ikke være i 1. person:

134. *Uffarsimavoq*
 uffar -sima -voq
 bade -PERFT -IND.3sg
 'Han/ hun har badet.'

'Experientiel perfect' betydningen forekommer i sætninger, der angiver oplevelser eller lignende, og som er indtruffet mindst én gang i ens liv.

135. *Nuummiissimavunga/ Nuummiinnikuuvunga*
 Nuum -miis -sima -vunga/ Nuum -miin -nikuu -vunga
 Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s./ Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s.
 'I have been to Nuuk.'

'Perfect of persistent situation' forekommer i sætninger, som viser, at situationen er startet i fortiden og fortsætter i nutiden:

136. *Siornali sulilersimavoq*
 siorna =li sulil -ler -sima -voq

sidste.år =siden arbejde -begynde -PERFT -IND.3.s.
'Han/hun var begyndt at arbejde sidste år.

'Perfect of recent past' forekommer i sætninger, der angiver en nyhed, der er sket for nylig, såkaldte 'Hot news':

137. *Gaaba tikissimavoq*
Gaaba tikis -sima -voq
Gaba ankomme -PERFT -IND.3.s.
'Gaba er (øjensynlig) ankommet.'

I alle fire eksempler 132, 133, 134 samt 135 er der et element af den epistemiske modale betydning. I underordnede verber forekommer perfektumbetydningen også, hvor man i taletidspunktet har en viden om at begivenheden har fundet sted på et tidligere tidspunkt. Jeg gengiver atter eksempel 86 som 138.

138. *Sulisimalluni angerlarpoq*
suli -sima -lluni angerlar -poq
arbejde -PERFT -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
'Han går hjem efter at have arbejdet.'

I kapitel 4.1.2 diskuterede jeg, om eksempel 138 skulle tolkes som værende i aspektuel eller i relativ tid, og da jeg har konstateret at den aspektuelle betydning af *-sima* kun forekommer i verbalstammer, der er teliske og punktuelle eller som leksikaliseret form hvis verbalstammen ikke er telisk og punktuel, må jeg her konkludere, at *-sima* i underordnede verber som vist i eksempel 138, har en perfektumbetydning, det vil sige relativ tid.

Pluskvamperfektum udtrykker også relativ tid, og i grønlandsk udtrykkes det ofte ved hjælp af sammensatte suffikser (eksempel 88 gengivet som 139), men suffikset *-sima* alene kan også udtrykke pluskvamperfektum (eksempel 89 gengivet som 140):

139. *Kunuut anereersimasog ullaag iserpunga.*
Kunuut ane -reersima -soq ullaag iser -punga.
Knud gå.ud -PLUS.KVAM -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
Knud var gået, da jeg kom i morges.'

140. *Kunuut anisimasog ullaag iserpunga.*
Kunuut ane -sima -soq ullaag iser -punga.
Knud gå.ud -PLUS.KVAM -PART.3.s. i.morges gå.ind -IND.1.s.
Knud var gået, da jeg kom i morges.'

Foruden at udtrykke relativ tid, kan *-sima* også udtrykke absolut tid, nemlig præteritum, og som Fortescue skriver, sker dette særligt i skriftligt sprog (Fortescue 1984b: 273). Jeg gengiver eksempel 75; nu vist som eksempel 141:

141. *Siullermik isiginnaartitsissutigineqarsimavoq Nuummi 1966*

Siullermik isiginnaartitsissutigi -neqar -sima -voq
First perform -PASS -PRÆT -IND.3.s.

Nuum -mi 1966 (nitten hundrede seks og tres)
Nuuk -loc. 1966
'(This play) was first performed in Nuuk (in) 1966'

Imidlertid har denne særligt skriftlige tendens udviklet sig til at blive brugt i mundtligt grønlandsk også, som jeg vil diskutere videre i kapitel 4.2.7.

Den sidste betydning af *-sima*, nemlig den epistemiske modale betydning 'tilsyneladende' forekommer tydeligst i sætninger, der udtrykker enten overraskelse; noget der ikke forventet (eksempel 142), eller en situation, hvor der er fysiske beviser for at en begivenhed har fundet sted, som f.eks. at det har regnet, mens man sov, udtrykt i eksempel 143. Suffikset *-sima* kan enten være i underordnede eller overordnede verber, her i det underordnede verbal:

142. *Tuaviornermik matuersaatikka qimassimavakka*
tuavior -ner -mik matuersaati -kka
skynde.sig -ABSTR.PART -INST. Nøgle -POSS.ABS.1.s./3.p.

qimas -sima -vakka
efterlade -EPIS -IND.1.s./3.p.
'Jeg har skyndt mig så meget, så jeg glemte mine nøgler.'

143. *Siallersimammatt nuna masappoq*
Sialler -sima -mmatt nuna masap -poq
Regne -EPIS -KAUS.3.s jord være.våd -IND.3.s.
'Jorden er våd, da det har regnet.'

Når *-sima* bruges i den epistemisk modale betydning kan det udtrykkes i 1., 2. eller 3.person. I den epistemiske betydning af *-sima*, er der altid et element af fortid med i betydningen, da det er begivenheder, der har fundet sted, der refereres til.

Jeg har nu samlet alle betydninger af suffikset *-sima*, og vil i næste afsnit beskrive tempussuffikset *-nikuu*.

4.2.5. Suffikset *-nikuu*

Tempussuffikset *-nikuu* er en sammensat semileksikaliseret suffiks, hvor delene er *-neq* 'abstrakt participium' + *-koq* 'forhenværende' + *-u* 'være'. Protoformen for *-neq* er **nəR-* 'nominalizer' (Fortescue et al. 1994: 414), for *-koq* er protoformen **k(k)uR-* and **k(k)u(C)aR-* 'remains of' (Fortescue et al. 1994: 403) og for *-u* er protoformen **ɟu* 'be' (Fortescue et al. 1994: 419). Ud fra protoformerne kan man se, at de alle tre suffikser har bibeholdt deres betydninger hver især. Det er svært at sige præcist, hvornår *-nikuu* blev indført som markør af tid.

Suffikset *-nikuu* er først beskrevet af Fortescue i *Affix Ordering in West Greenlandic Derivational Processes* (Fortescue 1980: 268). Fortescue skriver, at *-nikuu* er en konkurrent til det flertydige *-sima*, idet det også hører til tempussuffikserne V_{ten} , men *-nikuu* hører også til de verbalmodificerende suffikser V_{mod} , men derimod regnes *-nikuu* ikke til de epistemiske modale suffikser V_{ep} . I *West Greenlandic* skriver Fortescue at *-nikuu* er en nyere 'colloquial' modpart til *-sima* (Fortescue 1984b: 272), som ikke har en modal betydning. Kristoffersen beskriver også *-nikuu* som 'colloquial', der hører til ydre fasalt aspekt og dermed opfører sig som et tempussuffiks, og sammen med *-sima* anvendes suffikset oftest i tempuslignende funktioner, specielt omkring eksperientiel perfektum (Kristoffersen 1991: 46). Dette tolker jeg således, at *-nikuu* bliver brugt i uformelle dagligdags situationer, mens *-sima* bruges i mere formelle sammenhænge. Modsat Fortescue, som er omtalt herover (Fortescue 1980: 268) og (Fortescue 1984b: 272), placerer Kristoffersen *-nikuu* i ydre fasalt aspekt, der opfører sig som et tempusmarkør (Kristoffersen 1991: 46), mens Fortescue også placerer *-nikuu* blandt de aspektuelle suffikser, hvilket vil sige indre fasalt aspekt. Jeg er enig med Kristoffersen i denne kategorisering, idet den resultative aspektuelle betydning af *-sima* 'tilstand' ikke kan erstattes af *-nikuu*, hvorimod *-sima* kan erstattes af *-nikuu* i perfektum- eller præteritumbetydninger, som det vil blive vist herunder.

Suffikset *-nikuu* er ikke registreret i grønlandske ordbøger før den grønlandsk-danske ordbog *Oqaatsit* (Berthelsen et al. 1990: 220). I denne står der grønlandske eksempler som *alinnikuuvoq* 'er revet i stykker' og *singarnikuuvoq* 'er bulet (f.eks. om en dåse), som svarer til resultativ perfektum (ligesom eksempel 127). Eksemplerne *nakorsaanikuuvoq* 'har været læge', *palasiunikuuvoq* 'var præst engang' vil, hvis *-nikuu* bliver erstattet med *-sima* få en 'tilsyneladende' betydning, som peger på en epistemisk modal betydning. Ved at bruge *-nikuu* antyder man, at taler selv kender eller er vidende om den situation, der udtrykkes gennem et givent udsagn. Dette vil også sige, at *-nikuu*, har et element af, at taler har 'oplevet' eller 'kender' til situationen han selv siger, inkluderet i sin betydning, hvilket kunne være en evidentiell betydning. Kristoffersen skriver, at det netop er på grund af *-sima*'s modale betydning, at *-nikuu* benyttes i ekspirientielle udsagn, når subjektet er udtrykt i 1. person (Kristoffersen 1991: 46). Der er noget der tyder på, at *-nikuu* bruges med en evidentiell betydning, når det forekommer efter et andet fortidstempussuffiks, som vist i eksempel 144:

144 *Atuagaq una qangali arfininngormat atuariikatannikuuuaa*
 Atuagaq una qangali arfininngor-mat
 Bog denne allerede lørdag -KAUS.3.s.

Atuar -iikatan -nikuu -aa

Læse -allerede.for.længst -PERFT/ helt.sikkert? -IND.3.s./3.s.
'Han/ hun havde i lørdags allerede for længst læst bogen.'

Jeg har i den ovenstående sat spørgsmålstegn ved betydningen af *-nikuu*, da jeg ikke er helt sikker på at *-nikuu* har en evidentiell betydning. Jeg mener dog ikke, at man kan bibeholde den epistemisk modale betydning, hvis der ikke forekommer et andet fortidstempussuffiks, som før vist i eksempel 142 nu gengivet her som eksempel 145, hvor subjektet er i 1. person, og suffikset *-sima* er erstattet med *-nikuu*:

145. *Tuaviornermik matuersaatikka qimanikuuakka*
tuavior -ner -mik matuersaati -kka
skynde.sig -ABSTR.PART -INST. Nøgle -POSS.ABS.1.s./3.p.

qiman -nikuu -akka
efterlade -EKS.PERFT -IND.1.s./3.p.
'Jeg har skyndt mig så meget, så jeg glemte mine nøgler.'

Jeg mener, at *-nikuu* har en eksperientiel betydning i eksempel 145. Ligeledes vil eksempel 143, her gengivet som eksempel 146, også få en eksperientiel betydning, hvis man erstattede *-sima* med *-nikuu*:

146. *Siallernikummat nuna masappoq*
Sialler -nikuu -mat nuna masap -poq
Regne -EKS.PERFT -KAUS.3.s jord være.våd -IND.3.s.
'Jorden er våd, da det har regnet.'

Efter gennemgangen kan jeg konstatere, at *-nikuu* bruges ved alle perfektumbetydninger, og også i præteritum, hvor jeg gengiver eksemplerne 134 135, 136, 137, 138 og 141, hvor *-sima* erstattes med *-nikuu* og gengivet her som eksemplerne 147, 148, 149, 150, 151 og 152:

Som resultativ perfektum:

147. *Uffarnikuuvoq*
uffar -nikuu -voq
bade -PERFT -IND.3.s.
'Han/ hun har badet.'

Eksperientiel betydning:

148. *Nuummiissimavunga/ Nuummiinnikuuvunga*
Nuum -miis -sima -vunga/ Nuum -miin -nikuu -vunga
Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s./ Nuuk -be.in -PERFT -IND.1.s.
'I have been to Nuuk.'

Perfect of persistent situation:

149. *Siornali sulilernikuuvoq*
siorna =li suli -ler -nikuu -voq
sidste.år =siden arbejde -begynde -PERFT -IND.3.s.

'Han/hun var begyndt at arbejde sidste år.

Perfect of recent past, 'hot news':

150. *Gaaba tikinnikuuvoq*
Gaaba tikin -nikuu -voq
Gaba ankomme -PERFT -IND.3.s.
'Gaba er (øjensynlig) ankommet.'

Perfektum i den underordnede sætning:

151. *Sulinikuulluni angerlarpoq*
suli -nikuu -lluni angerlar -poq
arbejde -PERFT -KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
'Han går hjem efter at have arbejdet.'

Og i præteritumbetydning:

152. *Siullermik isiginnaartitsissutigineqarnikuuvoq Nuummi 1966*
Siullermik isiginnaartitsissutigi -neqar -nikuu -voq
First perform -PASS -PRÆT -IND.3.s.

Nuum -mi 1966 (nitten hundrede seks og tres)
Nuuk -loc. 1966
'(This play) was first performed in Nuuk (in) 1966.'

Jeg mener ikke umiddelbart, at *-nikuu* kan bruges med pluskvamperfektumbetydning, men på nuværende tidspunkt er jeg langt fra sikker nok til at forkaste tanken fuldstændigt.

Suffikset *-nikuu* har således følgende betydninger:

1. *-nikuu* er et 'tempussuffiks' med betydningen *perfektum*, (Fortescue 1980: 277), og det tilhører ydre fasalt aspekt. I denne position tilhører *-nikuu* gruppen af tempussuffikser, V_{ten} og oversættes med 'relative past with continuing result' og har tidsreference i relativ tid.
2. *-nikuu* er et tempussuffiks, og tilhører tempussuffikser med absolut tids reference. I denne gruppe, V_{ten} , er betydningen *præteritum*.
3. *-nikuu* er (måske) et modalt suffiks, som tilhører modale suffikser, V_{ep} . I denne gruppe er betydningen 'helt sikkert' eller 'bevidnet'.

Suffikset *-nikuu* er et konkurrerende suffiks til *-sima*, men kun i perfektumbetydningerne og i præteritum. Suffikset *-nikuu* indeholder et element af 'bevidnet' i sin betydning, og måske er der tendens til at suffikset også nu bliver brugt som evidentiell modal suffiks, når der er et andet tempusmarkør tilstede, eksempelvis *-riikatag*, *-qammir* og *-reer* 'nær perfektum'. Det kan ikke forekomme efter *-sima* i perfektum eller præteritumbetydning, da *-sima* automatisk får den aspektuelle betydning, når *-nikuu* følger det og mig bekendt kan man ikke sammensætte:

* *-simasimanikuu* 'aspekt + tempus + modal'

Efter opsamling af *-nikuu*'s betydninger vil jeg gå videre til beskrivelsen af suffikset *-reer*.

4.2.6. Suffikset *-reer*

Den sidste fortidsmarkør *-reer* har protoformen **yiiq* 'already' (Fortescue et al. 1994: 399), men i dag er den perfektive betydning dominerende, 'er færdig med at gøre'. Suffikset *-reer* kan også have betydningen 'allerede' i visse kontekster. Udover den perfektive betydning, mener jeg, at *-reer* i visse kontekster har udviklet perfektum betydningen, altså hører til fasalt aspekt, som jeg vil senere i dette afsnit.

I den tidligste beskrivelse af *-reer* ca. år 1800 er suffiksets betydning perfektiv, og betydningen 'allerede' ikke er nævnt i Fabricius's beskrivelse (Fabricius 1801: 227):

- 18) Bæ'rpok, ræ'rpok, er færdig med; har gjort det fra sig v. klart: har endt.
-har megen forvantskab¹⁴ med æ'rpok, men føjes kun til verbs, således:
Mattarpok, klæder sig af. Matteræ'rpoq, er færdig med at klæde sig af.
Ermikpok, toer sig. Ermibbæ'rpok, har af=toet sig; har gjort der [sic!] fra sig med sin vaskning.
Piok, gjør. Piaræ'rpok, er færdig, har det færdig. Peræ'rpok v. pirsaræ'rpok, har Gjort det færdig.
Ne'rr'iook, æder. Ne'rr'eræ'rpoq v. Ne'rr'ibbæ'r-pok, har afspiist; har endt sin spiisning.
Med Negativum og Sted blant andre Affixa er intet besynderligt.

Som eksemplerne viser, har *-reer* betydningen 'afsluttet' handling, hvor der er fokus på selve afslutningen med f.eks. 'har endt' og 'færdig med'¹⁵, og er tydelig aspektuel perfektiv. Eksemplerne *mattaræ'rpok* 'har aftoet (sic!) sig; har gjort der fra sig med sin vaskning', *piaræ'rpok* 'er færdig, har det færdig, og *ne'rr'ibbæ'rpok* 'har afspiist; har endt sin spiisning', er i nutidig form, henholdsvis *mattareerpoq* (mattar + reer + poq 'klæde sig af + færdig med + IND.3.s.) 'han /hun har klædt sig af', *piareerpoq*, som i dag har et leksikaliseret stamme *piareer-* 'er parat' + IND.3.s., og *nerereerpoq* (neri + reer + poq 'spise + er færdig med + IND.3.s.) 'han/ hun er færdig med at spise'. I alle eksemplerne er betydningen aspektuel perfektiv.

¹⁴ Forvantskab, 'nær forbindelse eller slægtskab' Dahlerup, V. (1923).

¹⁵ Jeg undres over at *ræ'rpok* også kan udtrykkes som *bæ'rpok*, hvor *-r* erstattes med *-b* som i 'Emibbæ'rpok. Jeg har ikke stødt på denne variation før, og efter min vurdering må der være tale om en fejl.

Kleinschmidt placerer i midten af 1800-tallet *-rêrp-ok* [...] 'hat od. ist bereits ge- [...], mellem neutrale suffikser (Kleinschmidt 1851: 148); hvilket vil sige, de antager transitivitet fra verbalstammen. I *Den grønlandske ordbog* skriver Kleinschmidt, at betydningerne af *-rêrpok* er 'er færdig med at -; har (allerede) -' med eksemplerne *nererêrpok* oversat til 'er færdig med at spise' og 'har affspiist', *okarêrpunga* er oversat til 'jeg har allerede sagt (det jeg vilde ell. skulde sige)', samt *tikerêrpâ* oversat til 'er allerede ankommen dertil' (Kleinschmidt 1871: 441). I disse eksempler ser vi, at betydningselementet 'allerede' er med i betydningen. I senere udgivelser af Rasmussen (1888: 133), Schultz-Lorentzen (1930: 84), Bergsland (1955: 118) og Fortescue (1980: 276) gengives de betydninger, Kleinschmidt har angivet herover. Kristoffersen anbringer *-reer* sammen med sætningsmodificerende suffikser, det vil sige, ydre fasalt aspektuelle suffikser, og kalder den 'konklusiv aspektuel markør' (Kristoffersen 1991 : 43-44/72), men han anbringer den ikke sammen med *-sima* og *-nikuu* som opfører sig som tempussuffikserne.

Jeg vil i det følgende give en opsamlende gengivelse af *-reer*'s betydninger.

Som allerede nævnt i kapitel 3.2.2. har *-reer* en dominerende betydning, der er den aspektuelle perfektive betydning, når verbalstammen er atelisk og verbalet er i underordnet modus som eksempel 13, gengivet her som eksempel 153:

153. *Sulereerami angerlarpoq*
 sule -ree -rami angerlar -poq
 arbejde -KONKL.PERFT -KAUS.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
 'Da han er færdig med at arbejde, går han hjem.'

Den oprindelige betydning af *-reer* 'allerede' fremkommer også i ateliske verbalstammer her eksempel 15, nu gengivet som eksempel 154.

154. *Isereersoq nerivugut*
 ise -reer -soq neri -vugut
 komme.ind -KONKL.PERFT/ allerede -PART.3.s. spise -IND.1.p.
 'Han var allerede kommet, da vi spiste.'

Den rent perfektive betydning i forbindelse med overordnede modi er også en blanding af betydningerne 'allerede' og 'konklusiv' eller 'resultativ' som her i eksempel 19 gengivet som eksempel 155:

155. *Nerereerpoq*
 neri -reer -poq
 spise -PERF -IND.3.s.
 'Han/ hun er (allerede) færdig med at spise.'

Tilføjes et tidsadverbium f.eks. *sapaatummat* 'i søndags', får *-reer*, en betydning som ligner 'perfect of result':

156. *Sapaatummat atuagaq tamaat atuareerpaa*
 sapaati -u -mmat atuagaq tamaat atua -reer -paa
 søndag -være -KAUS.3s bog hele læse -KONL/PERFT. -IND.1.s./3s
 'Han blev færdig med at læse hele bogen i søndags'

Her er tidsadverbialet i form af et verbal i kausativ modus, og *sapaatummat* oversættes direkte som 'da det var søndag'. I situationen har den læsende læst indtil søndag og blev færdig den dag. Sætningen kan tolkes på to måder, hvor man i den ene tolkning tilføjer betydningen 'allerede', og i den anden tolkning ikke medtager 'allerede' i sin tolkning. Hvilken tolkning der vælges afgøres af konteksten, det vil sige, hvad der blev talt om før denne sætning. Hvis konteksten er, at 'det har været hurtigt at læse den bog', så vil betydningen af *-reer* have 'allerede' inkluderet. Men hvis nogen spørger, om 'han/ hun har læst den bog' vil betydningen 'allerede' ikke være inkluderet i betydningen, men have en resultativ/ konkluderende betydning.

I dets oprindelige betydning havde *-reer* et element af, at noget planlagt eller forudsigeligt er blevet udført (den perfektive situation), svarende til den danske oversættelse 'allerede', men det ser ud til at betydningselementet 'allerede' ikke forekommer som betydningselement, når det har perfektumsbetydning som vist i eksempel 154 og 157.

I visse tilstandsverber, der har *-kontrol*, kan *-reer* ikke anvendes, netop fordi disse ikke kan udvise et resultat eller en konklusion. Dette gælder specielt for verber i overordnet modus. Sådanne tilstandsverber er f.eks. *qii*- fryse, *ersi* 'være bange' og *kaap*- 'være sulten'. Eksempel 20 gengivet her som 157 er således ikke acceptabel:

157. **Qiiareerpoq*
 qii -reer -poq
 fryse -PERF. -IND.3.s.
 'Han/ hun har frosset.'

Disse tilstandsverber kan dog tilføjes *-reer*, når de er i et underordnet modus, hvorved konklusiv perfektivbetydningen fremkommer, som eksempel 21 gengivet her som eksempel 158.

158. *Taamarsuaq qiiareerluni kiisami kissatippoq*
 taama -rsuaq qii -reer -luni kiisami kissa -tip -poq
 sådan -meget fryse -PERF -KONT.4.s. endelig varm -blive -IND.3.s.
 'Han bliver endelig varm efter at have frosset så meget.'

Når *-reer* føjes til teliske verbalstammer som *tikit*- 'ankomme', *iser*- 'gå ind' får det en betydning, der er tættere på 'perfect of result', f.eks. hvis nogen spørger: er Knud kommet (ind)?, vil svaret være:

159. *Aap, isereerpoq*
 Aap ise -reer -poq
 ja komme.ind -PERFT -IND.3.s.

'Ja, han er kommet (ind).'

Her vil jeg tolke det som *perfect of result*, da konklusionen er *Kunuut isersimavoq* 'Knud er inde'. I denne kontekst svarer det til tolkningen af perfektum, hvor situationen sker i punktet t_j før taletidspunktet t_i og taler har en viden om t_j i referencepunktet t_i om, at situationen skete i t_j .

Hvis *-reer* efterfølges af enten *-nikuu* eller *-sima*, er der tale om en semileksikaliseret enhed, som ofte udtrykker pluskvamperfektum. Betydningen af *-reer* i denne semileksikaliserede enhed er en blanding af 'allerede' og 'konklusiv' perfektiv, og det ledsages ofte af *qangali* 'allerede':

160. *Qangali isereersimavoq/ isereernikuuvoq*
qangali ise -reersima/- reernikuu -voq
allerede komme.ind -PLUSKVAM -IND.3.s.
'Han/ hun er allerede kommet (ind).'

Jeg har nu gjort rede for betydningerne af suffikset *-reer* og vil herunder give en samlet sammenfatning af hele kapitel 4.

4.2.7. Sammenfatning

Sammenfattende kan man sige, at suffikset *-reer* har en perfektiv betydning, når verbalstammen er atelisk, og resultativ/ konklusiv perfektum betydning, når verbalstammen er telisk. I visse ateliske verbalstammer er *-reer* tvetydig, idet det afhængigt af konteksten kan tolkes enten som perfektiv eller perfektum. I den oprindelige betydning havde *-reer* betydningselementet 'allerede' inkluderet i den perfekte betydning. Visse sætninger kan tolkes med og uden 'allerede' afhængigt af konteksten. Dette viser at *-reer* har bevæget sig fra det konkrete aspektuelle betydning til en mere generel temporal betydning, 'konklusiv perfektum', og det hører nu til fasalt aspekt, som har skopus over sætningen.

I næste afsnit vil jeg se på fornyelser af suffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer*.

4.2.8. Fornyelser i brugen af suffikserne *-sima*, *-nikuu* og *-reer*

I dette afsnit vil jeg beskrive de fornyelser jeg selv i min undersøgelse har bemærket, i brugen af *-sima*, *-nikuu* og *-reer*.

Som beskrevet flere gange har *-sima* mange betydninger, fem i alt (se kapitel 4.2.4.), som fordeler sig mellem aspektuel, tempus og modalbetydning. Den aspektuelle betydning er 'tilstand', i tempus er det betydningerne 'perfektum, pluskvamperfektum og præteritum, og sidst i den epistemisk modale betydning er det 'tilsyneladende'. Netop på grund af de mange betydninger er

der nogle grønlandsktalende mennesker, der er begyndt at erstatte udtryk for 'tilstand' med andre suffikser, som har samme betydning 'tilstand'.

Jeg har bemærket, at specielt 'unge' er begyndt at bruge suffikset *-qqa* 'tilstand' i stedet for *-sima* i den resultatative aspektuelle betydning. Som sagt kan dette sandsynligvis skyldes de mange betydninger *-sima* har samt en øget bevidsthed om *-sima*'s betydninger, især den epistemiske betydning 'tilsyneladende'. Jeg vil derfor se på andre suffikser, der i grønlandsk har betydningen, 'tilstand'. Betydningen af 'tilstand' forekommer i andre suffikser.

Der er to suffikser, hvor betydningen af *resultat efter en proces*, udgør en del af betydningen. De to er *-nga* 'tilstand / stilling', som i *kussangavoq* (kussar + nga + voq 'vende nedad + stilling + IND. 3.s.) 'Han /hun /det vender nedad', og *-ma* 'tilstand' som har en meget begrænset produktivitet, og som findes i teliske overgangsverber, som er omtalt kapitel 4.2.4; *ikumavoq* (iku + ma + voq 'tænde + tilstand + IND.3.s.') 'den / det er tændt'. Et tredje suffiks, der også har betydningen, *resultat efter en proces*, er *-qqa* 'tilstand'. Det bruges hovedsageligt i teliske verbalstammer som *kivi-* 'synke', *morsup-* 'synke', *tinip-* 'ebbe', altså verbaltyper, der har -kontrol, men det bruges også i tilstandsverber efter en proces eller aktivitet, f.eks. *qasu-* 'er træt'. Både *-nga* 'tilstand' og *-qqa* stammer fra samme protosuffiks, nemlig **ɲa*¹ 'be in state of doing s.th.' (Fortescue et al. 1994: 417). Her ser det ud til, at **ɲa*¹ 'be in state of doing s.th.' i grønlandsk er delt i to betydninger, nemlig: *-nga* 'tilstand', der ikke har processen med i sin betydning, og *-qqa* 'tilstand' som har *resultat efter en proces* med i sin betydning. På samme måde er *-sima* 'tilstand' beslægtet med *-ma* 'tilstand', da *-sima* og *-ma* har samme protoform *-(u)ma 'perfective' (Fortescue et al. 1994: 410). Disse suffikser har også udviklet sig på hver sit betydningsområde, da *-sima* har *resultat efter en proces* i sin betydning, mens *-ma* 'tilstand' ikke har denne betydningsselement.

Suffikserne *-sima* 'tilstand' og *-qqa* 'tilstand' har det tilfælles at de begge har *resultat efter en proces* i inkluderet deres betydning. Suffikset *-sima* 'tilstand' bruges af teliske verbaltyper, der er +/- kontrol, og *-qqa* 'tilstand' bruges hovedsagelig af verbaltyper, der er - kontrol, men også af tilstandsverber efter en aktivitet eller proces. Jeg er af den opfattelse, at det er på grund af den resultatative perfektive betydning af *-sima* og *-qqa* at der er nogle mennesker, der er begyndt at bruge *-qqa* i stedet for *-sima* i teliske verbalstammer, som er +kontrol som i eksempel 161:

161. *tikeqqavoq*
tiki -qqa -voq
ankomme -RES.PERF -IND.3.s.
'Han/ hun er inde.

En anden fornyelse med hensyn til suffikset *-sima* er allerede omtalt af Fortescue (1984) samt Kristoffersen (1990), og det drejer sig om, at *-sima* bruges redundant især i skriftligt sprog, nemlig når der er et tidsadverbial i sætningen (Fortescue 1984b: 273), (Kristoffersen 1991: 46) som i følgende eksempel gengivet først som 141 og som eksempel 162:

162. *Siullermik isiginnaartitsissutigineqarsimavoq Nuummi 1966*
 Siullermik isiginnaartitsissutigi -neqar -sima -voq
 First perform -PASS -PRÆT -IND.3.s.

Nuum -mi 1966 (nitten hundrede seks og tres)
 Nuuk -loc. 1966
 '(This play) was first performed in Nuuk (in) 1966'

Denne fornyelse har udviklet sig til også at blive almindelig brugt i mundtligt grønlandsk, og især kan dette observeres i diverse medier. Ifølge (Kristoffersen 1991: 46) udtrykkes eksperientiel betydning især af *-nikuu*, når subjektet er i 1. person. Dette vil sige at *-sima* ikke bruges i eksperientiel betydning, når subjektet er 1. person, hvilket kan have med det epistemiske modale betydning at gøre, som er inkluderet i *-sima*'s betydning, især i perfektumbetydningerne. Den nye brug af *-sima*, hvor det bruges, når det er redundant, det vil sige, når der er et tidsadverbial tilstede, og også i eksperientiel betydning, hvor subjektet er i 1. person, bliver så vidt jeg har observeret brugt af dobbeltsprogede midaldrende mennesker, som i eksempel 163, (sagt af en midaldrende mand i et interview i april 1999):

163. *Taava kisianni aalisartuusimavunga piffissap ilaani ukiut arfinillit*
 taava kisianni aalisartu -u -sima -vunga piffissa -p
 så men fisker -være -PRÆT -IND.1.s. tid -POSS.REL.s.

ila -ani ukiu -t arfinil -lit
 del. -POSS.LOK..s. år -p. seks -p.
 'Så, men jeg har været fisker i noget af tiden, i seks år.'

I sætning 157 er der et tidsadverbial *piffissap ilaani* 'i noget af tiden', og dette bliver præciseret med *ukiut arfinillit* '6 år'. Foruden tidsadverbialet er der 1. person subjekt. Denne form for brug af *-sima* bliver mere udbredt, og kan endda, som tempusmarkør følge *-nikuu* også i 1. person som følger (sagt af midaldrende mand i et interview i 2005):

164. *Arpaneq aallunnikuusimavara*
 Arpan -neq aallun -nikuu -sima -vara
 Løbe -ABST.PART. koncentreret.om -ESKP.PERFT -PRÆT. -IND.1.s.
 'Jeg koncentrerede mig omkring løb.'

I sætning 158 hvor subjektet er i 1. person, kan den epistemisk modale betydning af *-sima* ikke være inkluderet, og *-sima* angiver her absolut tid, *præteritum*. Der er også den mulighed at

–*nikuusima* bliver brugt som en semileksikaliseret endhed, der udtrykker præteritum således, at nogle mennekser undgår den epistemiske betydning af –*sima* ved at sætte de to sammen til et tempussuffiks.

Suffikset –*nikuu* bruges også i sætninger, hvor det har betydningen *præteritum* også her, hvor der er et tidsadverbial tilstede:

165. *Ippassaq tikinnikuuvoq*
ippassaq tiki -nikuu -voq
i.går ankomme -PRÆT -IND.3.s.
'Han/ hun ankom i går.'

Normalt vil *tikinnikuuvoq* angive en eksperientiel perfektumbetydning, men med angivelse af tidsadverbial, angiver det absolut tid, præteritum. Da jeg ikke umiddelbart er sikker på om –*nikuu* kan have en modalbetydning, vil jeg undlade at medtage denne betydning i dette afsnit, men det oplagt at netop denne mulighed bør være udgangspunktet for yderligere forskning.

Den sidste fornyelse som allerede er omtalt under gennemgangen af –*reer* er at –*reer* bliver brugt i betydningen 'konklusiv perfektum', når det tilføjes teliske verbalstammer. Suffikset hører dermed til ydre fasalt aspekt og har skopus over sætningen. Sætningen her repræsenterer denne fornyelse:

166 *Ullaaq umiarsuaq tikereerpoq*
ullaaq umiarsuaq tike -reer -poq
i.morges skib ankomme -KONL.PERFT -IND.3.s.
'Skibet ankom i morges (litt. er ankommet).'

I eksempel 160 mener jeg ikke at betydningselementet 'allerede' er inkluderet, men betydningen er resultativ/ konklusiv perfektum.

Kort sagt er fornyelserne følgende:

–*qqa* 'tilstand' bruges i stedet for –*sima* 'tilstand'.

–*sima* med betydningen *præteritum* i sætninger med præcist tidsangivelse og også i 1. person.

–*nikuu* med betydningen *præteritum* i sætninger med præcist tidsangivelse.

3.4. Sammenfatning

I grønlandsk markeres tempus både i form af suffikser og gennem de underordnede modis sekundære betydninger foruden ved hjælp af tidsadverbialer. Absolut tid markeres af suffikser; både fremtidssuffikser og fortidssuffikser i den nye brug af –*sima* og –*nikuu*, og af de underordnede modi angiver kausativ fortid og konditionalis fremtid. Nutid er altid umarkeret, og verbalstammens

inhærente aspektuelle betydning bestemmer om stammen er telisk eller atelisk. Relativ tid markeres både ved suffikser og de underordnede modi, kausativ, konditionalis, kontemporativ og participial. Til at udtrykke perfektum, som antages at være aspektuelt, men udviser træk, som ligner tempusmarkører, bruges enten *-reer*, *-sima*, eller *-nikuu*.

Verbaler, der ikke har et af de ovenfor nævnte suffikser og ikke står i underordnet modus, har inhærent aspektuel betydning. Hvis sætningen skal markeres for fortid eller fremtid bruges oftest suffikser, der angiver fremtid eller fortid. De underordnede modi har, foruden deres primære semantiske funktion, også en meget vigtig sekundær funktion, hvor simultanitet og rækkefølge bliver markeret. Når en sætning med en eller flere underordnede sætninger ikke er markeret for simultanitet eller rækkefølge, og hvis der skal udtrykkes fortid i den underordnede sætning, sker det i form af *-sima*, *-nikuu* eller *-reer*, f.eks. *sulisimalluni angerlarpoq* 'han gik hjem efter arbejde', hvad enten verbalstammen er telisk eller atelisk. Til at udtrykke pluskvamperfektum, ved verber, der ikke i forvejen er markeret for tempus, skal man bruge *-sima*, f.eks. *Kunuut anisimasog ullaag iserpunga* 'jeg kom ind i morges, efter Knud var gået', og også her spiller verbalstammens telicitet ikke nogen rolle. Her bruges *-sima*, hvilket Hagedorn foreslog at kalde 'aspekt – final - position' (Hagedorn 1987: 27), og som Kristoffersen grupperer under ydre fasalt aspekt (Kristoffersen 1991: 39ff).

Foruden ved modus og suffikser angives absolut tid også af tidsadverbialer. Når en sætning indeholder et tidsadverbial, vil det overordnede verbal være markeret for tempus. Hvis man har udtrykt absolut tid i form af et tidsadverbial, er brugen af *-sima* eller *-nikuu* redundant. Ikke desto mindre ses der en udvikling hen mod denne brug af *-sima* og *-nikuu*. En anden redundant brug af *-sima* er i betydningen pluskvamperfektum, når dette er udtrykt ved sammensætning af modi, som udtrykker simultanitet eller rækkefølge f.eks. ved hjælp af *-tinnagit* 'før', i *innartinnagit uffarsimagamigit* 'hun havde badet dem før de gik i seng' og kausativ modus. Den underordnede sætning *uffarsimagamigit* 'da hun havde badet dem' er i forvejen markeret for tempus ved kausativ modus, som angiver både årsag og fortid. Da *-tinnagit* 'før' angiver rækkefølge, udtrykkes betydningen af pluskvamperfektum af kausativ modus, og det er ikke nødvendigt at bruge *-sima* til at markere fortid. Suffikset *-sima* angiver absolut tid i denne nye betydning, og det bliver brugt som præteritum eller i relativ tid, som pluskvamperfektum.

I den modale epistemiske betydning af *-sima* er fortid altid inkluderet, da man i fremtidige sætninger, hvor epistemitet skal udtrykkes, bruger andre suffikser så som *-gunar* 'vist nok' eller andre.

–*sima*/–*nikuu* har således følgende betydninger:

–*sima* - aspektuel resultativ betydning, hvor resultatet bliver en tilstand, (aspektuel)

–*sima*/–*nikuu* - perfektum (fasalt aspekt)

–*sima*/–*nikuu* –pluskvamperfektum (relativ tid)

–*sima*/–*nikuu* - præteritum (absolut tid)

–*sima* – epistemisk betydning (modal)

Så vidt jeg kan bedømme, har *-sima* og *-nikuu* en fælles dimension, nemlig noget, der angiver at en handling eller situation er færdigt eller afsluttet, og som derefter er konstant. Den oprindelige betydning af *-sima* ser ud til at være resultativ aspektuel, og med denne betydning tilføjes *-sima* kun teliske verbalstammer. Derfra er perfektumbetydningen udviklet, da telicitet er irrelevant for perfektumbetydningen. Suffikset *-nikuu* er dannet senere, måske på grund af *-sima*'s mange betydninger, især for at undgå den epistemiske betydning, da *-nikuu* hovedsageligt bliver brugt i 1. person, hvor taleren taler om egne oplevelser. Suffikserne *-sima* og *-nikuu* kan siges at have komplementær distribution i den eksperientielle betydning af perfektum i 1.person. I den nye tendens bruges *-sima* og *-nikuu* redundant og tolkes som absolut tid: her bruges *-sima* og *-nikuu* som markør af fortidstempus med forandkring i talesituationens 'nu'.

Udviklingen i *-sima* og *-nikuu*'s betydninger viser at de fra at være aspektuelle markører har udviklet sig til tempusmarkører. Denne udvikling er sket i tre trin:

Indre fasal aspekt → ydre fasal aspekt → tempus

Dette viser, at *-sima* og *-nikuu*'s grammatiske funktion har udviklet sig fra indre fasalt aspekt til ydre fasalt aspekt og derfra til tempusmarkør. Da *-sima* og *-nikuu* ændrer deres funktionsområder, giver det plads til, at *-reer* også kan ændre sin funktionsområde. På denne måde har *-reer* også udviklet sig fra indre fasalt aspekt til ydre fasalt aspekt.

I denne proces har betydningen af *-sima* og *-nikuu* bevæget sig fra en mere konkret aspektuel resultativ betydning til en mere abstrakt betydning, og den grammatiske funktion har udviklet sig fra aspektuel markør til tempusmarkør som Fortescue skriver vedrørende *-sima* (Fortescue 1996: 151):

Stamme - suffikser med snævert skopus - suffikser med sætningskopos - fleksion
(Aspekt) → (Tempus)

I denne bevægelse er der et mellemtrin, hvor den aspektuelle mere konkrete tilstandsbetydning får en mere abstrakt perfektumbetydning. Først derefter udvikles en abstrakt tempusbetydning:

Stamme- (indre fasal aspekt) - (ydre fasal aspekt) – (tempus) - fleksion

Jeg vil i næste kapitel undersøge om denne udvikling stemmer overens med virkeligheden ved at undersøge resultaterne fra udfyldningsskemaer jeg har modtaget. Her vil jeg se på, hvor udbredt brugen af *-sima*, *-nikuu* og *-reer* er i de nye betydninger, og derved give et bud på, hvor i grammatikaliseringsprocessen *-sima*, *-nikuu* og *-reer* er i dagens Grønland.

resultater ud fra mine data, kort skitsere grammatikaliseringsteorien med udgangspunkt i *Grammaticalization, Second Edition* af Paul J. Hopper and Elisabeth Closs Traugott, (Hopper & Traugott 2003/1993), *The Evolution of Grammar* af Joan Bybee, Revere Perkins og William Pagliuga (Bybee et al. 1994) og supplere med *Grammatikalisering og struktur* (Heltoft et. al 2005), og *Actualization and unidirectionality of change* og *Synchrony, Diachrony, and Evolution*, af Andersen (Andersen 2001; Andersen 2006).

5.1. Grammatikalisering

Grammatikalisering er en proces, hvor leksemet ændres fra at være et indholdsord ('content' word) til, at blive et 'funktions'ord, ('function' word) (Hopper & Traugott 2003/1993: 4). Dette betyder at et leksem som f.eks. et verbal fra at blive brugt som et almindeligt verbal med konkret betydning begynder at blive brugt til at markere en bestemt grammatisk funktion, f.eks. tempus. Drejer det sig om et leksem/affiks der i forvejen er grammatisk, bliver leksemet/ affikset mere grammatisk (Heltoft et. al 2005: 9). I denne proces er det ikke alene den konkrete betydning, der ændres, fra konkret til generel betydning, der er også en fonologisk reduktion, hvor det fra at være et frit leksem bliver et bundet affiks, f.eks. giver Bybee (1994) et eksempel som *go* > *be going* to > *gonna*, hvor det første er verbalet med konkret betydning, det næste med grammatikaliseret temporal betydning og sidst er den grammatiske perifrastiske form reduceret til et ord (Bybee et al. 1994: 4ff). I denne 'bevægelse' sker der en ændring af konstruktioner, hvori *go* kan forekomme; det vil sige, fra at blive brugt i bestemte konstruktioner som f.eks. *be going [to visit]* som angiver bevægelse plus retningsformål, bliver det omtolket og omfatter [*be going to*] og i denne nye konstruktion får konstruktionen en mere generel aspektuel/tempusbetydning, hvor den konkrete betydning tabes, hvorefter det reduceres i formen til et ord (Hopper & Traugott 2003/1993: 3). Processen foregår gradvist i en bestemt rækkefølge, som kaldes 'cline' efter modellen herunder (Hopper & Traugott 2003/1993: 7):

"content item > grammatical word > clitic > inflectional affix"

Forskning har vist, at udviklingen fra et leksem med et konkret indhold til et (fleksions)affiks med generel indhold har tendens til at foregå i den ovenfor viste rækkefølge og kaldes *the hypothesis of unidirectionality* (Hopper & Traugott 2003/1993: 7). I denne proces undergår de leksikalske størrelser: a. en lydlig reduktion, b. en statusændring, fra uafhængig til afhængige størrelser, c. en frekvensændring, fra mindre frekvente til mere frekvente, og d. en semantisk ændring, fra mere præcis betydning til mere abstrakt og til sidst til grammatisk

betydning. Denne proces indebærer ikke alene en leksikalsk ændring, men også det grammatiske system ændres (Heltoft et. al 2005: 9-10).

Grønlandske suffikser, som jeg hidtil har beskrevet, kan ikke spores tilbage til deres originale leksem, da sproget har været polysyntetisk så længe, at der kun er suffikserne tilbage af de oprindelige leksemer (Fortescue 1996: 151). Sat ind i den nævnte udviklingsrækkefølge ovenfor, befinder tempussuffikserne i grønlandsk midt mellem 'clitic' > inflectional affix', da tempussuffikserne hverken er klitiske eller fleksionsmorfemer, og kan illustreres som: 'clitic' > suffiks > fleksion. I nutidig grønlandsk kan man yderligere se, som vist i afsnit 5.0, de interne bevægelser indenfor den overordnede udvikling 'clitic' > suffiks > fleksion, idet jeg i kapitel 4 har påvist, at de suffikser, der tilhører indre fasalt aspekt, har bevæget sig til ydre fasalt aspekt og derfra til tempussuffikser, nemlig præteritum og derved angiver absolut tid; indre fasalt aspekt > ydre fasalt aspekt > tempus. Denne bevægelse har trukket andre aspektuelle suffikser, som har udviklet sig fra at tilhøre indre fasalt til at tilhøre ydre fasalt aspekt (f.eks. *-reer*). Der er ikke noget, der tyder på, at tempussuffikserne i grønlandsk udvikler sig til at være en del af fleksionsmorfemet. Der er heller ikke noget, der tyder på, at de grønlandske fortidssuffikser reduceres yderligere i formen, f.eks. *-sima* --> *-ima/-ma/-im*. De bibeholder deres form indtil nu.

Grammatikalisering er et resultat af en fornyelse af form og semantisk indhold af leksemer og sker glidende. Et udtryk med indhold A bliver fortolket som et udtryk med indhold B. Det ændrede indhold A kan eksistere samtidigt med den nye form B i 'samfundet' eller /og hos individuelle talere i lange perioder (Hopper & Traugott 2003/1993: 46f), (Heltoft et. al 2005: 11).

Denne form for ændring kaldes reanalyse. I reanalyse '...the hearer understands a form to have a structure and a meaning that are different from those of the speaker...' (Hopper & Traugott 2003/1993: 50). Reanalyse er et resultat fra abduktion (Hopper & Traugott 2003/1993: 52). Abduktion er en form for logisk slutning, der adskiller sig fra deduktion og induktion. I deduktion har man en regel, man går ud fra, en præmis, og drager en konklusion ud fra denne regel, f.eks. '*All men are mortal, Socrates is a man, therefore Socrates is mortal*' (Hopper & Traugott 2003/1993: 52). I induktion er det omvendt, man ser et resultat og slutter en regel ud fra denne. I abduktion observerer man også et resultat og slutter en regel ud fra denne, og fra denne regel gætter man, at 'virkeligheden' må forholde sig som formodet. 'Abduction proceeds from an observed result, invokes a law, and infers that something may be the case.' (Hopper & Traugott 2003/1993: 42). Når abduktion er indtruffet, erstattes den tidligere regel med den nye, og fornyelsen (form B) tilegnes af en gruppe unge (eller bare en gruppe mennesker), som integrerer det i deres eget sprog. Reanalyse

sker brat, idet et individ enten bruger den gamle form A eller den nye form B, men spredningen sker gradvist til andre individer, grupper eller sprogsamfund (Hopper & Traugott 2003/1993: 46f).

Reanalyse sker altså ved tilegnelse af et sprog, idet tilegnelse ikke nødvendigvis resulterer i præcis det samme system som den gældende norm, men kan inkorporere nye abducerede elementer eller regler (Hopper & Traugott 2003/1993: 50). Når en fornyelse er sket, kan den spredes videre ved analogi eller generalisering (Hopper & Traugott 2003/1993: 63ff).

Grammatikalisering ses bedst i et historisk perspektiv, hvor man ser de gradvise sproglige udviklinger i forskellige tidsperioder, hvor ændringen efterhånden bliver fuldført og grammatikaliseret. En synkron analyse kan afsløre hvilken slags fornyelser, der har været (Andersen 2001: 228). Synkron variation imellem aldersgrupper kan også afspejle sprogændringer tværs over sociale skel, hvor fornyelser bliver optaget og spredt (Andersen 2006: 66). Sådant en optagelse og spredning af fornyelser kaldes 'actualization' (Andersen 2001: 225). Aktualisering er en proces mellem mennesker, hvor fornyelserne bliver manifesteret i sprogets grammatik og spredt ved kommunikation fra grupper og sociale netværk til samfundet.

Der er altid et formål med en fornyelse, hvor det overordnede formål er at skabe bedre forståelse og kommunikation mellem taler og lytter. Fornyelser kan enten være eksternt motiverede, 'som følge af sprogkontakt, eller særlige kommunikative pragmatiske behov' (Heltoft et. al 2005: 24) som for grønlandsk vedkommende er kontakt med det danske sprog. Det kan også være internt motiverede, hvor de eksisterende sproglige elementer reanalyseres og skaber fornyelser (Heltoft et. al 2005: 24). Andersen taler om tre hovedtyper af ændringsprocesser, når fornyelse defineres som 1. nye varianter eller 2. modifikation af eksisterende varianter (Andersen 2006: 67). De tre typer er 'neologisms' (nydannelser), 'extensions' (udvidelser) og reanalyse. Fornyelserne sker i cyklus, som følger følgende trin: "(i) a primary innovation is made and (ii) actualized in usage, (iii) adopted by speakers and (iv) actualized in their usage, and eventually (v) acquired by cohorts of new speakers and (vi) actualized in their usage." (Andersen 2001: 229; Andersen 2006: 67). For at ændringer i form af neologismer og ekstensioner kan blive integreret i sproget, må de følge trin (iii) til (vi). Reanalyse sker gennem tilegnelse og forekommer i trin (v) og (vi) og for at blive integreret i sproget skal de igennem trin (iii) til (vi).

Disse tre typer fornyelser danner fire forskellige grammatiske fornyelser: neologisme, ekstension, reanalyse og adoption. Neologisme, som blandt andet omfatter nyskabelse (coinage), og indlån (borrowing), danner nye lingvistiske midler. Ekstension danner nye indhold til eksisterende udtryk. Andersen taler, om at en reanalyse kan ske på fem forskellige måder (Andersen 2006: 67),

som ikke alle er relevante for fornyelser i grønlandsk, men jeg vil nævne to, nemlig; b og c, der er interessante for fortidssuffikserne i grønlandsk; b: En gruppe mennesker integrerer en fornyelse B ved reanalyse, og denne udmønter sig ikke nødvendigvis i ny brug. c: Fornyelse ved reanalyse, som ændrer brug. Denne reanalyse kan resultere i tvetydige tolkninger. Denne form for grammatisk fornyelse er skjult og ved aktualisering bliver den åbenlys. Ved adoption assimileres fornyelser i ens grammatik og bruges aktivt eller passivt i den form (Andersen 2006: 68ff), aktivt ved selv at producere dem og passivt ved at acceptere brugen af dem.

Ved reanalyse (inkl. semantisk fornyelse) kan en form ændre markeringsstatus og frekvens. En ny form kan i starten være en markeret form, men efterhånden som den aktualiseres og adopteres, bliver den mere frekvent og kan blive umarkeret og indgå i den grundlæggende grammatik. Hvis der er en konkurrent skubber den nye form den ældre konkurrent ud, således at denne bliver mindre frekvent og således bliver den ældre markeret. En fornyelse kan også være umarkeret i starten, hvor det især drejer sig om evolutive forandringer, hvor en form udvikler ny brug efter reanalyse (Heltoft et. al 2005: 22-26). De markerede fornyelser er eksternt motiverede "(...) forandringer efter sprogkontakt eller særlige kommunikative og pragmatiske behov vil fremstå som markerede pragmatiske sprogbrugsvarianter der er begrænset til markerede kontekster." (Heltoft et. al 2005: 24). De umarkerede fornyelser er internt motiverede og 'kommer indefra' efter en reanalyse, hvor en form bliver reanalyseret i ny betydning (ibid.). De eksternt motiverede markerede fornyelser gennemgår ovenstående punkter fra (i) til (vi), mens de internt motiverede umarkerede fornyelser gennemgår punkterne fra (iii) til (vi).

Jeg skal i det følgende afsnit prøve at indsætte fornyelserne i grønlandsk ind i den gennemgåede teoretiske ramme.

Følger man grammatikaliseringsforløbet efter det omtalte 'cline' herover, er de grønlandske fortidssuffikser i mellem klitik > suffiks > fleksion. Indenfor denne sker der en udvikling af fortidssuffikserne, som går fra indre aspektuel > ydre aspektuel > tempus. Oprindeligt eksisterede fortidssuffikset *-sima* alene som et perfektiv resultativ suffiks og formodentlig udviklede den epistemiske betydning sig kun i inuitgrenen, siden denne betydning af *-sima* kan rekonstrueres i protoinuit (fra protoeskimoisk **(u)ma*), ikke men findes i yupiksprogene, (Fortescue 1996: 410). I sin beskrivelse af *-sima* skrev Kleinschmidt i 1851, at der kun var perfektumlignende betydning (Kleinschmidt 1851: 148-49), men tilføjer først i 1871 betydningen 'formodning, som grænser til vished' (Kleinschmidt 1871: 447). Jeg tror mere på at den perfekte og evidentielle betydning udviklede sig parallelt:

-sima – perfektiv /epistemisk modalitet > perfektum > præteritum

Dette vil sige, at *-sima* forholdsvis tidligt har udviklet parallelle betydninger og i hele sin udvikling har *-sima* bibeholdt de 'gamle' betydninger, således at *-sima* fik 'ophobet' flere betydninger, der er komplementært distribuerede. I perfektiv betydning forekommer *-sima* udelukkende i teliske overgangsverber, som det formodentlig også gjorde oprindeligt og havde kun skopus over verbalet, mens det blev brugt uafhængigt af telicitet i den epistemiske betydning, og havde skopus over sætningen. Ud fra de parallelle betydninger fremkom en fornyelse, hvor *-sima* blev fornyet ved en semantisk udvidelse, det vil sige fortolket som perfektum, som begynder at blive brugt i både underordnede og overordnede verbaler, uafhængigt af telicitet, og aktualiseres gennem de ovenfor anførte punkter (iii) til (vi), og fungerede som en umarkeret fornyelse, der tiltog i frekvens. Senere i udviklingen er *-sima* fornyet igen ved semantisk udvidelse med betydningen *pluskvamperfektum*, hvor det primært er brugt i underordnede sætninger. Denne udvikling er en intern motiveret fornyelse, og er synlig efter aktualisering. Kristoffersen mener, at motivationen for at bruge *-sima* i præteritum er en følge af udbredelsen med pluskvamperfektumbetydning (Kristoffersen 1991: 46). Alle fem betydninger eksisterer i dag og har komplementær distribution, men den epistemiske betydning synes at dominere, når det ikke bruges i pluskvamperfektum og præteritum.

I nyere tid, måske efter øget påvirkning fra dansk efter 1950'erne, hvor daniseringsperioden startede, skete der en fornyelse, som ser ud til at være internt motiveret, da nogle mennesker begyndte at bruge *-nikuu*. Kristoffersen mener at *-nikuu* er dannet på grund af *-sima*'s efterhånden mange betydninger (Kristoffersen 1991: 46). Den oprindelige betydning af *-nikuu* er 'har været X', hvor sammensætningen var *-nikoq + u* 'tidligere + være', f.eks. *illuunikuuvoq* 'illu + u + nikoq + u + voq – hus + være + tidligere + være + IND.3.s. 'Det har tidligere været et (beboelses)hus'. På et tidspunkt begyndte man at bruge *-nikuu* på verbalstammer, således at det fik en mere abstrakt betydning. I denne fornyelse skifter *-nikuu* fra mere konkret betydning til mere abstrakt betydning. Betydningen 'har været tidligere X' bliver udvidet og anvendes til fortidige begivenheder, specielt i eksperientiel betydning. I denne betydning er *-nikuu* i konkurrence med *-sima*'s perfektumbetydning, og er den markerede modpart til *-sima*, hvor taler står inde for det, han fortæller. Suffikset *-nikuu* er på den måde en intern motiveret markeret fornyelse, og er meget frekvent i brug i dag, og derved synes det ikke at være markeret mere. En anden 'hypotetisk' (som jeg alene har tolket sådan indtil nu) udvikling af *-nikuu* er i den epistemiske betydning, som modpart til *-sima*'s epistemiske betydning. Denne udvikling synes også

at være internt motiveret og er i konkurrence med *-sima*. Det er en skjult umarkeret fornyelse, hvilket begrunder min tvivl, om det virkelig har udviklet denne betydning. Dette kan først bekræftes, når det bliver spredt mere.

En ekstern motiveret fornyelse, som er en blanding af sprogkontakt og pragmatisk motiveret fornyelse, er *-sima* og *-nikuu*'s nye betydning *præteritum*. Suffikserne *-sima* og *-nikuu* er endnu engang et konkurrerende par, men der er tendens til, at *-sima* foretrækkes af visse personer, og synes at fungere som den markerede modpart til *-nikuu*. Dette bunder i, at *-sima* har været meget omdiskuteret i medierne, hvor de ældre synes, at *-nikuu* lyder grimt, da det betyder 'tidligere X'. Foruden de ældres præference af *-sima*, synes den epistemiske betydning af *-sima* at være grunden til, at nogle vil bruge *-nikuu* i præteritumbetydning, således at den epistemiske betydning af *-sima* undgås. Hvis *-sima* bliver brugt i præteritumbetydning og i 1. person, hører man ofte at vedkommende ikke har været ved bevidsthed i sin handling, men hvis *-nikuu* bliver brugt i samme kontekst er det accepteret. Dette kan forstås sådan at *-sima* er markeret i præteritumbetydningen, i den forstand at *-sima* stadig har det epistemiske betydningsselement i sig.

Den sidste udvikling, som er en skjult fornyelse, er udviklingen af *-reer* fra konklusiv perfektiv til konklusiv perfektum, hvilket jeg først opdagede, da jeg beskrev den perfekte betydning af *-sima*. Det er en umarkeret fornyelse og bliver brugt i umarkerede kontekster. Ved aktualisering ses den tvetydighed *-reer* danner ved følgende eksempel, hvor det kan tolkes både med perfektiv og konklusiv perfektum. Eksemplet er taget fra kapitel 4.2.6. som eksempel 154 og gengivet her som eksempel 1:

1. *Sapaatummat atuagaq tamaat atuareerpaa*
sapaati -u -mmat atuagaq tamaat atua -reer -paa
søndag -være -KAUS.3s bog hele læse -KONL/PERFT. -IND.1.s./3.s.
'Han blev færdig med at læse hele bogen i søndags'

Denne sætning tolkes på to måder, hvor første tolkning er med betydningsselementet 'allerede' og har en perfektiv betydning, mens den anden tolkning er uden betydningsselementet 'allerede', og har en konklusiv perfektum betydning.

Sammenfattende vil jeg opstille udviklingerne i kontekster herunder:

Suffikst *-sima* har udviklet betydningerne: resultativ perfektiv/epistemisk modalitet > perfektum > pluskvamperfektum > præteritum i følgende kontekster:

1. resultativ perfektiv betydning med skopus over verbalet - kun i teliske overgangsverber, mens den epistemisk modale betydning har skopus over hele sætningen.

2. perfektumbetydning uanset telicitet med skopus over sætningen, i overordnede verbaler, når der ikke er et tidsadverbial til stede, med skopus over den underordnede sætning og i underordnede verbaler, som ikke angiver simultanitet eller rækkefølge.

Jeg formoder at perfektumbetydningerne må have fremkommet i følgende rækkefølge:

Resultativ perfektum > eksperientiel perfektum > 'perfect recent past' > 'perfect of persistent situation'.

3. pluskvamperfektum med skopus over sætningen, i underordnede sætninger uanset telicitet
4. præteritum med skopus over sætningen, i overordnede sætninger hvor der er et tidsadverbial til stede

Suffikset, *-nikuu* har udviklet sig som konkurrent til *-sima* i (eksperientiel) perfektum > præteritum (> epistemisk modalitet?)

1. eksperientiel perfektum, skopus over underordnet sætning eller overordnet sætning
2. andre perfektumbetydninger som *-sima* forekommer i den ovennævnte rækkefølge
3. epistemisk modalitet (?) med skopus over sætningen, men denne udvikling kræver nærmere undersøgelse

Suffikset *-reer* - har udviklet sig fra 'allerede' > konklusiv perfektiv > konklusiv perfektum

1. 'allerede' som verbalmodificerende, det vil sige med skopus over verbet
2. 'allerede V'et', konklusiv perfektiv med skopus over verbalet – uanset telicitet
3. konklusiv perfektum med skopus over sætningen, (har mistet betydningen 'allerede')

Jeg vil nu i næste afsnit se på mine data fra udfyldningsskemaet for at se om de ændringer, jeg har skitseret overfor er blevet faktisk aktualiseret.

5.1. Databehandling

Som allerede beskrevet i afsnit 5.0 er formålet med udfyldningsskemaet at undersøge, hvor frekvent *-sima* og *-nikuu* bliver brugt i den nyeste betydning *præteritum*. Alle punkterne i udfyldningsskemaet er konstrueret efter, at få information om *-sima* og *-nikuu*. Ved indtastningen af dataresultaterne blev jeg klar over at *-reer* også havde en funktion som lignede tempus, i betydningen konklusiv perfektum, hvorfor jeg bestemte mig for at inddrage *-reer* i den teoretiske udredning.

Med *-reer* inkluderet er mit formål således, at jeg skal undersøge, hvor frekvent *-sima*,

-nikuu og *-reer* bliver brugt i deres nye betydning i nutidig grønlandsk. Jeg har valgt at undersøge, hvor frekvent *-sima*, *-nikuu* og *-reer* bruges ved at se på to generationer. Den ældre generation er på 45 – 55 år og den yngre generation er fra 20 – 30 år. Ved at se på forskellen i to generationers brug af *-sima*, *-nikuu* og *-reer* i deres nye betydninger kan jeg beregne, om den mulige forskel er signifikant, det vil sige: jeg kan se om, der er reel forskel mellem de to generationer eller om forskellen er en tilfældighed. Jeg beregner forskellen statistisk ved at bruge chi-i-anden prøven for uafhængighed. Som beskrevet i kapitel 2.4. skal værdien af chi-i-anden prøven være under 0,05, for at man kan sige, at forskellen er signifikant.

Min hypotese er:

1. *-sima*, og *-nikuu* bruges i betydningen præteritum oftere hos de unge end de ældre.
2. *-reer* bruges i betydningen konklusiv perfektum oftere hos de unge end de ældre.
3. *-sima* erstattes af *-qqa* ved teliske punktuelle verbaltyper oftere hos de unge end de ældre.

Jeg har opdelt analysen af data i flere områder, og beskriver resultaterne i denne rækkefølge:

- Jeg vil se på brugen af *-sima* i den aspektuelle betydning, og se om der er forskel i brugen mellem de to generationer.
- Jeg vil se på brugen af *-sima*, *-nikuu* og *-reer* i perfektumbetydningerne: resultativ perfektum, eksperimentiel perfektum, 'perfect of persistent situation', 'perfect of recent past', konklusiv perfektum. Da jeg ikke har taget hensyn til 'nær perfektum' *-qammer*, og 'fjern perfektum' *-riikatag* i udfyldningsskemaet, nævner jeg kun eksempler, der fremkommer ved besvarelsen.
- Det vigtigste punkt er undersøgelsen af præteritumbetydningen af *-sima* og *-nikuu*. Jeg vil her prøve at se, om der er bestemte verbaltyper, der bruges i forbindelse med præteritumbetydningen og indkredse disse, da jeg i forvejen ved, at ikke alle mennesker bruger *-sima* eller *-nikuu* i præteritumbetydningen.
- Jeg vil beregne statistisk med chi-i-anden-prøven for at se, om der er signifikant forskel på resultaterne.

5.1. De samlede scores

Udfyldningsskemaet er som nævnt i kapitel 2.4 udformet således, at alle verbaler, som ønskes undersøgt, er skrevet ufærdige, således at informanten selv skal gøre sætningen færdig med et fleksionsmorfem og evt. tilføje en tempusmarkør før fleksionen. Jeg har tilføjet et tidsadverbial i næsten alle punkter, således at andelen af punkter med betydningen 'præteritum' er meget stor. Disse punkter bliver enten udfyldt eller ikke udfyldt med *-sima* eller *-nikuu*. Jeg har også lavet sætninger, hvor perfektumbetydningerne og perfektivbetydningen testes.

Der kom 130 svar; 56 ældre og 74 unge. Af de ældre er der 16 mænd og 30 kvinder, og af de unge er der 44 kvinder og 30 mænd. Som det ses, er andelen af mænd mindre, især hos de ældre, hvor der er dobbelt så mange kvinder som mænd. I chi-i-anden-prøven for uafhængighed har fordelingen af informanter ingen betydning, da man tager højde for fordelingen af informanter og scores i x antal stikprøver i beregningen (se kapitel 2.4.2).

Jeg forventede kun tilføjelse af *-sima*, og *-nikuu* som monomorfemer for de fleste verbaler, men der er i alt 23 forskellige former, der er anvendt, hvoraf 17 er sammensatte. Det er enten tempussuffikser alene eller sammensatte tempussuffikser. Der er 198 verbaler i udfyldningsskemaet, som er forsynet med enten en streg eller skal tilføjes et fleksionsmorfem, som beskrevet herover. Jeg har sorteret de verbaler fra, som ikke har indflydelse på analysen, så der er 162 punkter, som er indtastet og summen er gengivet i tabel 1 herunder. Jeg har delt scores op i de ældre og de yngre, samt den totale sum for alle scores. Som det ses af tabel 1 herunder, er *-sima* det mest anvendte markør, dernæst kommer *-nikuu* og derefter *-reer*. Der er en del, der har brugt rækkefølgemarkøren *-riar* 'efter' (kode 5), hvorfor jeg har talt den med, da det er en alternativ markering i stedet for *-sima/ -nikuu*. Den totale liste ser således ud, tabel 1:

Kode	Suffiks	Unge	Ældre	Total	Total i %
0	Umarkeret	8349	6455	14804	70,294
1	<i>-sima</i>	2492	1895	4387	20,831
2	<i>-nikuu</i>	586	280	866	4,112
3	<i>-reer</i>	290	253	543	2,578
4	<i>-qqa</i>	131	84	215	1,021
5	<i>-riar</i>	38	44	82	0,389
6	<i>-qqammir</i>	5	0	5	0,024
11	<i>-simasima</i>	6	1	7	0,033
12	<i>-simanikuu</i>	6	3	9	0,043
13	<i>-simareer</i>	4	6	10	0,047
14	<i>-simaqqa</i>	0	1	1	0,005
15	<i>-simariar</i>	1	1	2	0,009
16	<i>-simaqammer</i>	0	2	2	0,009
21	<i>-nikuusima</i>	8	1	9	0,043
25	<i>-nikooriar</i>	1	0	1	0,005
321	<i>-reernikuusima</i>	1	0	1	0,005
31	<i>-reersima</i>	28	19	47	0,223
32	<i>-reernikuu</i>	11	9	20	0,095
35	<i>-reeriar</i>	1	0	1	0,005
41	<i>-qqasima</i>	5	2	7	0,033
42	<i>-qqanikuu</i>	4	1	5	0,024
43	<i>-qqareer</i>	11	8	19	0,090
45	<i>-qqariar</i>	4	6	10	0,047
1+2	<i>-sima/nikuu</i>	6	1	7	0,033
	Sum	9072	11988	21060	100,000

Tabel 1 Samlede scores

1. *-sima* (tilstand, perfektum, præteritum, epistemisk modalitet), 2. *-nikuu* (perfektum /præteritum), 3. *-reer* (konklusiv perfektum) og 6. *-qqammer* (nær perfektum) er tempussuffikser, mens 4. *-qqa* 'tilstand' er konkurrent til *-sima* 'tilstand' og 5. Suffikset *-riar* 'før' angiver rækkefølge. Fra 11 til 16 er *-sima* sammensat med suffikser fra 1- 6. Her har *-sima* som hovedregel perfektivbetydning. Suffikset *-nikuu* er kun sammensat med *-sima* og *-riar* i 21. *-nikuusima* 'præteritum' og 25. *-nikooriar* 'efter at have V'et'. *-reer* sættes sammen 1. *-reersima*, 2. *-reernikuu* og 5. *-reeriar* 'efter at have V'et'. Suffikset *-qqa* 'tilstand' efterfølges af *-sima*, *-nikuu*, *-reer* og *-riar*, i 41. *-qqasima*, 42. *-qqanikuu*, 43. *-qqareer* og 45. *-qqariar*. I disse tilfælde er *-qqa* 'tilstand' en erstatning af *-sima* 'tilstand'. Seks unge og en ældre har været klar over, at man kan vælge mellem *-sima* og *-nikuu* og skrevet, at man kan vælge imellem de to.

Da de sammensatte former er alternativ brug af enten *-sima*, *-nikuu* eller *-reer* og andelen er ret lav for de flestes vedkommende, har jeg talt dem sammen under disse og fået dette mere overskuelige resultat i tabel 2:

		Unge	Ældre	Sum	Unge %	Ældre %	Sum %
Umarkeret	0	8349	6455	14804	69,64	71,15	70,40
-sima	1	2533	1919	4452	21,13	21,15	21,14
-nikuu	2	604	293	897	5,04	3,23	4,13
-reer	3	313	257	570	2,61	2,83	2,72
-qqa	4	136	101	237	1,13	1,11	1,12
-riar	5	38	44	82	0,32	0,49	0,40
-qqamir	6	5	2	7	0,04	0,02	0,03
-nikuusima	21	10	1	32	0,08	0,01	0,05
	Sum	11988	9072	21060	100,00	100,00	100,00

Tabel 2. Samlede scores, hvor sammensatte former et talt med i de enkelte suffikser

Som det ses i tabel 1 er 70,29 % af alle verbaler ikke markeret. Dette er ikke overraskende, da sætninger, som angiver fortid og som er tilføjet tidsadverbialer normalt ikke skal tilføjes tempussuffikser, og de fleste sætninger i udfyldningsskemaet er tilføjet tidsadverbialer. Suffikset *-sima* er brugt som det mest anvendte markør, hvor scores udgør 4452, som er 21,14 %, hvilket er forventeligt, da *-sima* som bekendt har betydningerne tilstand, perfektum, præteritum og epistemisk modalitet. Der er 897 scores for *-nikuu*, hvilket er 5,04 %, og der er 570 scores for *-reer*, som er 2,6 %. For at se om, der er signifikant forskel mellem generationerne, tester jeg med chi-i-anden prøven. Denne viser, at der er signifikant forskel mellem de to generationer, når gælder scores for *-sima*, *-nikuu* og *-reer*, hvor p er langt under 0,05, nemlig $p = 9,41E - 10$. Der er reel forskel i mellem generationerne, når man sammenligner de samlede scores. Jeg vil i det følgende se på de forskellige betydninger, og bruge primært % til beskrivelserne og også her beregne om der er signifikant forskel ved hver af *-sima* og *-nikuu*'s betydninger.

Før jeg starter med analysen sætter jeg de forskellige betydninger op som specifikt tester *-sima*, *-nikuu* og *-reer*'s betydninger.

Følgende sætninger tester de specifikke betydninger, de ikke nævnte punkter tester for *præteritum*, (altså alle ikke nævnte punkter indeholder tidsadverbial): (alle punkter findes i appendiks 10 og alle er glosserede):

Perfektiv 'tilstand': 22, (23a, 34,)

Resultativ perfektum: 4, 5, 6, 8, 9, 25

Ekspierientiel perfektum: 7, 35, 36, 37, 38, 40, 72

'Perfect of persistent situation': 20, 32, 48, 63

Epistemisk 'tilsyneladende': 10, 11a, 12c + e, 13b, 30, 33, 64b, 77.

Præteritum: er delt i to; første del punkter, som indeholder én sætning: 13a, 14, 17, 18, 21, 39, 41, 42, 43, 44 og 73; anden del punkter, som indeholder mere end én sætning: 45, 46, 49, 50, 52 til 62, 64 og 65.

Resten af punkterne anvendes som 'fyld'.

Jeg vil starte med at se den aspektuelle betydning af *-sima* 'tilstand'. Som beskrevet i kapitel 4.2.8 er der mange som er begyndt at bruge *-qqa* 'tilstand' i stedet for *-sima*. Scores for betydningen tilstand forekommer herunder i tabel 3:

	Unge		
	22	23a	34
umarkeret	5,4	2,7	54,1
<i>-sima</i>	4,1	18,9	43,2
<i>-nikuu</i>	0,0	1,4	0,0
<i>-reer</i>	0,0	18,9	0,0
<i>-qqa</i>	90,5	58,1	2,7
sum	100,0	100,0	100,0
	Ældre		
	22	23a	34
umarkeret	0,0	1,8	33,9
<i>-sima</i>	16,1	30,4	66,1
<i>-qqa</i>	83,9	67,9	0,0
	100,0	100,0	100,0

Tabel 3. scores for betydningen 'tilstand'

Chi-anden prøven viser, at der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i de totale scores for *umarkeret*, *-sima* og *-qqa*, idet $p = 0,003$. De enkelte punkter er ikke testet for signifikans, da der forekommer scores under 5 i både punkt 22 og 23a.

Betydningen af 'tilstand' udtrykkes klarest i punkt 22, som er gengivet her som eksempel 2:

2. *Suli maanna umiarsuaaraq ikani kisa* _____
suli maanna umiarsuaaraq ikani kisa _____.
 endnu nu skonnert derovre KASTE.ANKER
 'Skonnerten ligger stadig for anker derovre.'

Her kan man se ud fra appendiks 3, at 16,1 % af de ældre har brugt *-sima*, og 83,9 % har brugt *-qqa* i betydningen 'tilstand'. Hos de unge har 4,1 % brugt *-sima* og 90,5 % har brugt *-qqa*, mens 5,4 % ikke har markeret verbalet. I 23a er verbalhandlingen anderledes end i 22, idet skibet efter at have opholdt sig i bugten i en uge tager af sted i dag vist i eksempel 3.

3. *Sapaati akunnera naallugu umiarsuaaraq ikani kisa* _____, *kiisami ullumi aalla* _____

Sapaati -p akunner -a naa -llugu umiarsuaaraq
 søndag -REL.s. imellem -POSS.ABS.s. slutte -KONT.4.s skonnert

ikani kisa____, kiisami ullumi aalla_____

derover kaste.anker__ endelig idag tage.afsted_____

'Skonnerten LIGGE TIL derovre hele ugen, og endelig TAGE AFSTED idag.'

I tabellen i appendiks 3 ses det at de ældre har brugt *-sima* i 30,4 % og i 67,9 % har brugt *-qqa*. Hos de unge ses det, at 18,9 % har brugt *-sima* og 58,1 % har brugt *-qqa*. Desuden har de unge brugt både *-nikuu* (1,4 %) og *-reer* (18,9 %), som viser, at de unge vakler mellem perfektiv *-reer* og *-sima*. Punkt 34 indeholder betydningen 'tilstand' efter påvirkning af følelser, f.eks. angst, hvor aktørerne har været udsat for fare (punkt 33), mens de var ude at sejle.

4. *Nipaa annakuummerluni nuannaarneranit sunnerti* _____

Nipa -a annakuummer -luni _____

Stemme -POSS.ABS.3.s./3.s. være.rørt -KONT.4.s.

 Nuannaar -ner -anit sunner -ti _____

være.glad -ABSTR.PART.-POSS.ABL.3.s.påvirke -KAUS. _____

'Han VÆRE RØRT over oplevelsen, så hans stemme VÆRE PÅVIRKET.'

Her har de ældre brugt enten umarkeret (33,9 %) eller *-sima* (66,1 %), mens de unge har umarkeret i 54,1 %, *-sima* i 43,2 % og *-qqa* i 2,7 %. Dette kan vise, at *-qqa* er en markeret konkurrent til *-sima* i betydningen 'tilstand'. De tre eksempler viser, at *-qqa* foretrækkes, når verbaltypen er telisk overgangsverbum. Hos de ældre er det kun i overgangsverber, mens de unge er begyndt at sprede brugen til andre verbaltyper, her tilstandsverber.

Det ser ud til, at 'perfect of result' er overlappende med konklusiv perfektum i grønlandsk. Punkterne 4, 5, 6, 8, 9, 19, 25 gengiver disse betydninger. Så vidt jeg kan bedømme, angiver punkterne 4a, 19 og 25 resultativ perfektum, mens punkterne 5, 6, og 9 angiver konklusiv perfektum. Scores på resultativ perfektum vises i tabel 4, hvor tallene angiver scores i %:

	Unge					
	4a	5	6	9a	19	25
Umark.	73,0	27,0	8,1	14,9	20,3	18,9
-sima	2,7	0,0	1,4	1,4	20,3	25,7
-nikuu	13,5	13,5	13,5	0,0	20,3	4,1
-reer	9,5	59,5	77,0	73,0	9,5	51,4
-riar	0,0	0,0	0,0	10,8	29,7	0,0
-nikuusima	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Ældre					
	4a	5	6	9a	19	25
Umark.	66,1	25,0	8,9	16,1	16,1	25,0
-sima	5,4	1,8	0,0	0,0	17,9	14,3
-nikuu	21,4	14,3	16,1	0,0	3,6	0,0
-reer	7,1	58,9	75,0	75,0	21,4	58,9
-riar	0,0	0,0	0,0	8,9	41,1	1,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 4 – scores i % konklusiv og resultativ perfektum

Punkt 4a angiver resultativ perfektum, som i betydningen inkluderer lytterens viden om et forhold og viser, at de informanter, der markerer sætningen foretrækker, *-nikuu* (21,4 % for ældre og 13,5 % for unge) frem for *-sima* (5,1 % for ældre og 2,7 % for unge) og *-reer* (7,1% for ældre og 9,5 % unge). Størstedelen af informanterne foretrækker umarkerede sætninger (66,1 % for ældre og 73 % for de unge). Punkt 25 ser ud til at blive tolket som konklusiv perfektum, idet over halvdelen af informanterne har valgt konklusiv *-reer* (58,9 % for ældre og 51,5 % for unge). Henholdsvis 14,4 % og 25,7 % har anvendt *-sima*, mens de umarkerede er henholdsvis 25,0 % og 18,9 %.

5. *Maanna Nikku sulliviminit sul _____ lluni angerlarpoq*
 maanna Nikku sullivim -mi -nit sule -reersima -lluni angerlar -poq
 nu Nikku arbejde -POSS.-ABL. arbejde-PLUSKV.-KONT.4.s. gå.hjem -IND.3.s.
 'Nu går Nikku hjem efter at have arbejdet'
 (litt. Have endt arbejdet går Nikki hjem).

I punkt 19, hvor det handler om vejrforhold, hvor solen skinner efter voldsomt regnvejr, hvor betydningerne 'før' og 'efter' er indeholdt, viser sig et broget billede. Hos de ældre foretrækkes *-riar* 'efter', mens resten af scores hos ældre fordeles mellem umarkeret (16,1 %), *-sima* (17,9 %), *-nikuu* (3,6 %) og *-reer* (3,6 %). Hos de unge er scores næsten ligeligt fordelt mellem umarkeret (20,3 %), *-sima* (20,3 %), *-nikuu* (20,3 %), *-reer* (9,5 %) og *-riar* med flest scores på 29,7 %. Det ser ud til, *-riar* 'efter' foretrækkes, når betydningselementerne 'før' og 'efter' forekommer. I punkt 9 er der også nogle, der har tolket situationen som 'før' og 'efter' (8,9 % for ældre og 10,8 % for unge).

Punkterne 5, 6 og 9 angiver konklusiv perfektum, hvor hovedparten har brugt *-reer* 'konklusiv perfektum'. Eksempel 6 gengiver punkt 5, hvor verbalet udtrykker, at subjektet 'er færdig med at læse bogen', dvs. konklusiv perfektum:

6. *Nukkavit atuagaq una sulii naallugu atuannigilaa? Naamik, tamaat atuar _____*
nukka -vit atuagaq una sulii
 lille.søskend -POSS.2.s./3.s. bog denne endnu
- Naa -llugu atua -nngi -laa?*
 afslutte-KONT.3.s./3.s læse -NEG -IND.3.s./3.s.
- naamik, tamaat atuar _____
 nej hele læse _____
 'Har din lillebror/søster ikke læst denne bog færdig endnu? Jo, han/hun LÆSE den'

I eksempel 6 bruges negativ indikativ i det overordnede verbal, *atuannigilaa* 'han har ikke læst den (bogen)', som skal besvares med en nægtelse, hvis svaret skal være positiv, og det forklarer brugen *naamik* 'nej' i svaret. Der er overensstemmelse mellem aldersgrupperne i besvarelsen af dette spørgsmål. De ældre har brugt *-nikuu* i 14,3 %, *-reer* i 58,9 % og 25 % har ikke markeret verbalet. Hos de unge har 13,5 % brugt *-nikuu*, 59,5 % har brugt *-reer* og 27 % har ikke markeret verbalet. I begge aldersgrupper foretrækkes *-reer* 'konklusiv perfektum', mens *-nikuu* måske bruges, fordi svaret er kendt af den, der besvarer spørgsmålet. Samme resultat viser punkt 6 med fordeling på samme måde som i punkt 5. Udover punkterne 4a, 5, 6, 9, 19 og 25, har jeg konstrueret et eksempel, punkt 8, gengivet i eksempel 7, hvor jeg med vilje har angivet *-reer*, således at tolkningen kunne være konklusiv perfektum eller tilføjet *-sima* får det betydningsselemtet epistemisk betydning med.

7. *Meeraq: Maanna anisinnaavunga? Anaana: Suu, kigutigissareer _____ anisinnaavutit.*
 Meeraq: Maanna ani -sinnaa -vunga?
 Barn: nu komme.ud -kan -INTER.1.s.?
 Anaana: Suu, kigutigissa -reer _____ ani -sinnaa -vutit.
 Mor: ja, børste.tænder -PERF _____ komme.ud -kan -IND.1.s.
 Barn: Kan jeg komme ud nu?
 Mor: Hvis du FÆRDIG MED AT BØRSTE TÆNDER _____ kan du komme ud.

Som forventet har hovedparten besvaret spørgsmålet med umarkeret verbal: ældre (92,9 %) og unge (85,1 %), og kun nogle få har brugt *-sima*: ældre (7,1 %) og unge (13,5 %).

Jeg synes det viser et meget broget område, men det ser ud til at konklusiv perfektum *-reer*, foretrækkes, når betydningen inkluderer 'færdig med'.

Da der forekommer mange punkter med scores under 5 i punkterne 4a, 5, 6, 9, 19 og 25, har jeg samlet scores i disse punkter og foretaget en chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem samlede scores i 'umarkeret', *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. Testen giver $p = 0,62$, hvilket viser at der ikke er

signifikant forskel mellem scores i de to aldersgrupper i henholdsvis resultativ og konklusiv perfektum (se appendiks 4).

Eksperientiel betydning forekommer i punkterne 7, 35, 36, 37, 38, 40, 72. Scores angivet i procent vises i tabel 5 herunder, og de samlede scores findes i appendiks 5:

	Unge								
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a
umarkeret	51,4	47,3	50,0	31,1	70,3	56,8	54,1	51,4	90,5
-sima	1,4	27,0	8,1	51,4	17,6	31,1	17,6	10,8	1,4
-nikuu	45,9	21,6	40,5	17,6	12,2	12,2	25,7	37,8	8,1
-reer	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0
-nikuusima	0,0	4,1	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0
sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Ældre								
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a
umarkeret	48,2	58,9	75,0	62,5	83,9	80,4	67,9	75,0	87,5
-sima	5,4	25,0	5,4	33,9	10,7	10,7	17,9	8,9	1,8
-nikuu	39,3	12,5	19,6	3,6	5,4	8,9	14,3	16,1	10,7
-reer	7,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-riar	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuusima	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 5. Scores i % for eksperientiel perfektum

Jeg vil kun vise nogle af eksemplerne herunder. Den prototypiske sætning, som angiver eksperientiel betydning, er hos (Dahl 1985: 132) Q 42, 'You MEET my brother (at any time in your life until now)? Et modifieret indhold af Dahl's sætning med eksperientiel betydning udgør punkt 7 i udfyldningsskemaet og gengives her som eksempel 8:

8. *Aneqarpunga. Aniga naapi* _____?
 ane -qar -punga. Ani -ga naapi _____?
 Storebror -have -IND.1.s. storebror -POSS.ABS.3.s.3s møde
 'Jeg har en storebror. Du MØDE min storebror.'

Ca. halvdelen af informanterne i begge aldersgrupper har ikke markeret sætningen, 48,2 % hos de ældre og 51,4 % hos de unge. De ældre har brugt *-sima* i 5,4 %, *-nikuu* i 39,3 % og *-reer* i 7,1 %. De unge har brugt *-sima* lidt mindre i 1,4 % og brugt *-nikuu* lidt mere i 45,9% og *-reer* lidt mindre i 1,4%. Jeg kunne have undgået brugen af konklusiv perfektumbetydningen, hvis jeg havde tilføjet 'da han var her', modsat det i eksempel 8, som kan betyde at han stadig opholder sig, hvor jeg befinder mig nu. Jeg tror næppe fordelingen mellem *-sima* og *-nikuu* ville ændres af denne grund.

Andre punkter, hvor eksperientiel betydning forekommer, er punkterne 35 til 37, hvor der tales om barndommen. Jeg gengiver her punkt 35a som eksempel 9, hvor subjektet er i 3. person:

9. *Paalu meeraangallarami arsartar* _____, *inersimasunngoramili*

isiginnaarut kisiat sammiler _____.
 Paalu meera -a -ngallar -ami arsar -tar _____,
 Poul barn -være -engang -KAUS.4.s. spille.fodbold -pleje _____,

Inersimasun -ngor -ami =li isiginnaarut kisiat sammi -ler _____.
 være.voksen -blive -KAUS.4.s. =men fjernsyn kun interesse.i -begynde _____

'Da Poul var barn han PLEJE SPILLE FODBOLD, men da han blev voksen kun VÆRE INTERESSET i fjernsynet.'

I dette eksempel 9, hvor der ikke er scores under 5, viser chi-anden-testen, at der ikke er signifikant forskel mellem aldersgrupperne, hvor $p = 0,31$. Fordelingen i procent er for de ældre 12,5 % for *-sima* og 25 % for *-nikuu* og 58,0 % umarkerede verbaler. Hos de unge er fordelingen nogenlunde det samme, nemlig 27 % for *-sima*, 21,6 % for *-nikuu* og 47,3 % umarkerede verbaler.

Når subjektet er i 1. person er der større andel i brugen af *-nikuu*, i punkterne 36a henholdsvis 30 % hos de unge og 11 % hos de ældre og i punkt 37a, 9 % hos de unge og 3 % hos de ældre. Tillige viser punkt 40, hvor subjektet er i 1. person også, at der er forskel mellem unge (37,8 %) og ældre (16,1 %) i brugen af *-nikuu* i eksperientiel betydning. Samlet procent i intransitiv indikativ 1. person er følgende:

	Unge %	Ældre %
Umark	52,7	76,2
<i>-sima</i>	25,0	13,4
<i>-nikuu</i>	22,1	10,4

Tabel 6. Samlede scores i procent for subjekt i 1. person

De samlede scores for eksperientiel betydning viser, at der er signifikant forskel mellem de to aldersgrupper i chi-i-anden-testen for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima* og *-nikuu*, hvor $p = 3.2E -07$ (se samlede scores findes i appendiks 6). En yderligere opdeling viser, at der er signifikant forskel, når subjektet er i 1. person, $p = 1,8E -10$, hvorimod der ikke er signifikant forskel mellem aldersgrupperne, når subjektet er i 2. og 3. person, hvor $p = 0,5$. Dette viser, at de unge har tendens til at bruge *-nikuu* i højere grad end de ældre i eksperientiel betydning, specielt i 1. person. Der er dog ingen signifikant forskel, når det drejer sig om 2. eller 3. person subjekt.

Det prototypiske eksempel af 'perfect of persitent situation' som Dahl angiver er: Q 148 "Context: (Of a coughing child:) For how long has your son been coughing? Sentence: He COUGH for an hour." En sådan sætning vil imidlertid ikke blive markeret med *-sima* eller *-nikuu*, da tidsperioden er for kort, idet *-sima* og *-nikuu* efter min vurdering ikke bliver brugt indenfor meget

kort tid efter taletidspunktet. Derfor lavede jeg et andet punkt 20, hvor tidsperioden strækker sig længere (punkt 20) gengivet som eksempel 10:

10. 1999-miit pequtit uku pisiassaa _____
 1999-miit pequt-it uku pisiassaq-u _____
 1999-ABLA møbel-pl disse vare -være
 'Siden 1999 kan man købe disse møbler'

Som allerede nævnt i afsnit 4.1.4 har jeg det indtryk, at denne form for sætninger, 'perfect of persitent situation', ikke altid bliver markeret. Tabel 7 viser scores i procent:

		Unge %				
		20	32a	48a	48b	63c
Umarkeret	0	66,2	91,9	74,3	100,0	55,4
-sima	1	18,9	5,4	23,0	0,0	44,6
-nikuu	2	12,2	0,0	2,7	0,0	0,0
-reer	3	2,7	1,4	0,0	0,0	0,0
-qqa	4	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0
Sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %				
		20	32a	48a	48b	63c
umarkeret	0	69,6	92,9	83,9	96,4	26,8
-sima	1	19,6	7,1	8,9	3,6	73,2
-nikuu	2	8,9	0,0	7,1	0,0	0,0
-reer	3	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 7 Scores for perfect of persistent situation

Dette bliver bekræftet i eksempel 9, idet 69,6 % af de ældre og 66,2 % af de unge ikke har markeret verbalet i denne sætning. Hos de ældre har 19,6 % brugt *-sima*, og 8,9 % har brugt *-nikuu* og 1,8 % har brugt *-reer*. De unge har brugt *-sima* i 18,9 %, *-nikuu* i 12,2 % og *-reer* i 2,7 %. Det er interessant at *-reer* bliver brugt i denne type sætninger, da jeg overhovedet ikke havde forventet brugen af *-reer* her. Men betydningen af *-reer* her er 'allerede', det vil sige *-reer*'s oprindelige betydning. Altså 'allerede fra 1999 kan man købe disse møbler'. I sådanne eksempler er starttidspunktet ofte angivet som her i ablativ kasus *-miit* 'fra'. Når man ikke angiver starttidspunktet, vil det opfattes, som om det er fortidigt, eller måske med eksperimentiel betydning, altså når tidsadverbialet angives som et punkt i fortiden. En nærmere tidsperiode end det eksempel 10 viste, er eksempel 11 herunder, som er punkt 68 i udfyldningskemaet. Er man vidne til begivenheden, markeres verbet ikke for tempus, som også denne sætning angiver i resultatet:

11. *Aamma Aaqap pinnguani aatsaannguaq sequmi _____, uffalu nuannaritigalugu*
 Aamma Aaqap-p pinngua-ni aatsaannguaq sequmi _____,
 Også Aaq-REL legetøj -POSS.ABS.4.s.3s for.lidt.siden ØDELÆGGE _____

uffalu nuannari -tiga -lugu
trods være.glad.for -meget -KONT.4s./3s
'Aaqa ødelagde også sit legetøj for lidt siden, trods det at hun er så glad for det.'

Denne sætning bekræfter min opfattelse, sammen med punkterne 47, 48, at sætninger, når der er et starttidspunkt i form af et tidsadverbiale, ikke normalt bliver markeret. Scores for umarkerede verber for punkt 47a og 48a er for henholdsvis ældre og unge: for punkt 47a; 94,6 % og 91,1 %, for punkt 48a; 96,4 % og 95,4 %, og for punkt 48a: 74,3 % og 83,9 %. Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret* og *markeret* dvs. (*-sima* + *-nikuu*), da tallene er mindre end 5 i *-nikuu* hos begge aldersgrupper giver $p = 1,17$. Der er ingen signifikant forskel mellem de to aldersgrupper (se appendiks 7).

Den epistemisk modale betydning af *-sima* 'tilsyneladende' omfatter fortid, som skildrer en fortidig situation, man ikke var vidne til, eller taler har ikke selv har oplevet. Epistemisk modalitet forekommer i punkterne 10, 11a, 12c + e, 13b, 30, 33, 64b, 77. De samlede scores for epistemisk modalitet findes i appendiks 8. Scores i procent i punkterne, der udtrykker epistemisk modalitet er i følgende tabel 8:

	Unge %							
	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø
Umarkeret	14,9	28,4	2,7	14,9	10,8	55,4	17,6	73,8
Sima	77,0	71,6	97,3	85,1	87,8	44,6	82,4	21,4
Nikuu	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	4,8
Reer	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Nikuusima	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	Ældre %							
alle	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø
Umarkeret	14,3	14,3	0,0	8,9	5,4	60,7	7,1	74,2
Sima	83,9	85,7	100,0	91,1	94,6	39,3	92,9	21,9
Nikuu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8
Reer	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tabel 8 Scores for epistemisk modalitet

I punkt 10 i udfyldningsskemaet, og herunder som eksempel 11 forekommer det typiske eksempel med epistemisk modal betydning. Der er få, der bruger *-nikuu* i denne betydning, nemlig to informanter en gang hver, så *-nikuu* i den epistemiske betydning forekommer ikke. Kun de voksne har 100 % anvendelse af *-sima* i punkt 12c, og i punkt 30a, hvor jeg i forvejen havde angivet *-nikuu* som fortidsmarkør, var der færre, der brugte *-sima*. I punkt 30a havde 39,3 % af de voksne brugt *-sima*, mens resten ikke markerede sætningen (60,7 %). Og hos de unge havde 44,6 % brugt

–*sima*, mens 55,6 % ikke markerede sætningen. I punkt 12c og e, 13b bruges overvejende –*sima*. Det, der udtrykker epistemisk modalitet mest direkte, er punkt 10 i udfyldningsskemaet, gengivet her som eksempel 12.

12. *Ippassaq illoqarfimmukaravit suna paasiviuk? Kunngi toqu _____*
 ippassaq illoqarfim -muka -ravit suna paasi -viuk? Kunngi toqu _____
 i.går by -gå.hen.til -KAUS.2.s. hvad forstå -IMP.2s konge dø _____
 'Hvad hørte du da du var i byen i går? Kongen DØ.'

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret* og –*sima* viser at der ikke er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i denne betydning, nemlig $p = 0,09$.

Den mest spændende betydning af –*sima* og –*nikuu* i denne sammenhæng er *præteritum*, samt hvor ofte det bliver brugt i data. Imidlertid er det lidt svært at få styr på dette område, da der er så punkter. Jeg har delt punkterne op i to områder, nemlig; punkter med én sætning, der indeholder et tidsadverbial f.eks. punkt 13a, 14, 17, 18, 21, 39, 41, 42, 43, 44 og 73 og punkter, der starter med et tidsadverbial og indeholder enten flere sætninger, eller mange underordnede sætninger. De punkter, der indeholder flere 'sætninger' er punkterne fra 45, 46, 49, 50, 52 til 62, 64 og 65. Det ser ud til, at de sidste punkter fra 45 op til 65 er dem, der har mindst anvendelse af betydningen *præteritum*. I punkter, som indeholder mere end én sætning, er der enten ingen markering eller meget begrænset anvendelse af enten –*sima* eller –*nikuu*.

Jeg vil i første omgang se på punkter med én sætning tilføjet tidsadverbial. I appendiks 9 ses enkelte og samlede scores for disse sætninger, og jeg gengiver her samlede scores og scores i procent i tabel 9 og 10:

Samlede scores for *præteritum*:

	Unge	ældre
Umark	530	462
– <i>sima</i>	230	165
– <i>nikuu</i>	125	44

Tabel 9

I tabel 9 ses at de unge har flere scores end de ældre i både –*sima* og –*nikuu*. Chi-i-anden prøven for uafhængighed viser at $p = 3,3E-06$, som betyder at der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i brugen af *umarkerede*, –*sima* og –*nikuu* i punkterne med én sætning. Følgende tabel 9 viser scores i procent.

		Unge %											
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73a
umarkeret	0	97,3	41,9	9,5	87,8	85,1	95,9	24,3	55,4	36,5	44,6	51,4	86,5
-sima	1	0,0	6,8	41,9	12,2	14,9	4,1	37,8	28,4	60,8	47,3	43,2	13,5
-nikuu	2	2,7	50,0	48,6	0,0	0,0	0,0	36,5	14,9	2,7	8,1	5,4	0,0
-qgammir	6	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuusima	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %											
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73b
umarkeret	0	92,9	55,4	32,1	92,9	96,4	98,2	55,4	55,4	44,6	53,6	64,3	83,9
-sima	1	1,8	17,9	33,9	7,1	3,6	0,0	35,7	41,1	55,4	46,4	35,7	16,1
-nikuu	2	5,4	26,8	33,9	0,0	0,0	0,0	8,9	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0
-reer	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 10. Scores i % for præteritum

Punkterne 13a, 18, 21, 31a og 73b har de fleste brugt ikke markerede sætninger. I punkt 18 og 21 bruger de unge lidt oftere *-sima* end de ældre, hvor de unge bruger *-sima* i henholdsvis 87,8 % og 85,1 %, mens de ældre har brugt henholdsvis 92,9 % og 96,4 %. Uanset forskellen har de fleste ikke markeret disse sætninger.

Punkt 14 er typisk for sætninger, hvor *-sima* eller *-nikuu* er brugt redundant her vist som eksempel 13:

13. *Ukiut qulit Nuummi pisiniarfimmi sulii _____*
 ukiut qulit Nuum -mi pisiniarfim-mi sulii _____.
 år ti Nuuk -LOK butik -LOK arbejde _____
 'I ti år x ARBEJDE i en butik i Nuuk.'

I denne sætning har de unge brugt *-nikuu* i 50 %, 41,9 % umarkerede og 6,8 % *-sima*. En enkelt har brugt *-qammer* 'nær perfektum'. Hos de ældre er de umarkerede brugt mest med 55,4 %, mens *-nikuu* er brugt i 26,8 % og *-sima* i 17,9 %.

I punkterne 14 og 17 er der subjekt i 1. person singularis i intransitiv indikativ, hvilket viser, at informanterne foretrækker *-nikuu*, når subjektet er i 1. person singularis. Forskellen mellem 14 og 17 er, at der i punkt 17 er specificeret arbejde (være fisker), mens det i punkt 14 handler om 'arbejde' generelt. Når verbalet er specifikt (f.eks. 'være fisker'), foretrækker de unge markerede former, (*-sima* med 41,7 % og *-nikuu* med 48,6). Når verbalet er uspecifikt (f.eks. 'arbejde') bruger de fleste *-nikuu* (50 %), men der er også mange, der bruger umarkerede former (41, %). Når subjektet er i 1. pluralis derimod foretrækkes umarkerede sætninger, jf. punkt 13a.

Når det drejer sig om generel viden, ser det ud til at de unge bruger *-nikuu* lidt oftere end de ældre, som eksemplerne 39, 41, 42, 43 og 44 viser. I denne gruppe er der lidt spring i de enkelte

grupper, men de samlede scores viser fordelingen i procent i tabel 11, hvor det fremgår, at lidt over halvdelen (54,6 %) af de ældre bruger umarkerede og lidt under halvdelen bruger *-sima* i 42,9 %, og kun 2,5 % bruger *-nikuu*:

Unge %	Ældre %
42,4	54,6
43,5	42,9
13,5	2,5

Tabel 11 fordeling i %, når sætningen handler om generel viden.

Hos de unge er der ligelig fordeling mellem umarkerede og *-sima* (hhv. 42,4 % og 43,5 %), mens lidt flere end de ældre har brugt *-nikuu* (13,5 %).

Det ser ud til, at når verbet er intransitiv indikativ 1. singularis, foretrækker de unge *-nikuu* (ca. 50 %), mens der foretrækkes umarkerede sætninger i resten. Der er dog en forskel i brugen af *-nikuu* mellem aldersgrupperne, når sætningen handler om generel viden. De unge har tendens til at bruge *-nikuu* lidt oftere 13,5 % end de ældre (2,5 %). Chi-i-anden prøven for uafhængighed for sætninger med generel viden viser, at der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i sætninger, hvor $p = 1,4E-06$.

I punkterne 45, 46, 49, 50, 52 til 62, 64 og 65, som indeholder mere end én sætning, er det kun første sætning, der indeholder et tidsadverbiale, og kun har skopus over den første sætning, som er interessant for denne undersøgelse. I de fleste punkter er der enten ingen markering, hvilket forekommer oftest hos de ældre, og hos de unge er der kun få, der markerer enten med *-sima* eller *-nikuu*. Chi-i-anden prøven viser også, at der ikke er signifikant forskel mellem de to aldersgrupper i disse punkter, hvor $p = 0,12$. De samlede scores i procent for denne gruppe vises her i tabel 12.

	Unge %	Ældre %
umarkeret	82,6	83,8
<i>-sima</i>	14,5	14,2
<i>-nikuu</i>	2,2	1,3
<i>-reer</i>	0,5	0,3
<i>-riar</i>	0,1	0,3
<i>-qqammir</i>	0,1	0,0
	100	100

Tabel 12. Scores i % for punkter med mere end én sætning.

Afslutningsvis kan man sige, at der er signifikant forskel mellem de to generationer, når det drejer om sætninger med et verbal, hvor $p = 3.3E-06$. Når der bruges et verbal i intransitiv indikativ 1. singularis, foretrækker de unge *-nikuu* i disse sætninger, og når sætningen handler om generel viden er der næsten ligelig fordeling mellem brugen af *-sima* og umarkerede sætninger,

men hos unge forekommer *-nikuu* en lille smule oftere i sådanne sætninger (generel viden). I resten af punkterne er der tendens til at bruge umarkerede sætninger hos begge generationer, men de unge har en lidt større andel i brugen af markerede sætninger, hvor *-sima* foretrækkes som markør af præteritum.

5.2. Sammenfatning

Af de tre undersøgte perfektumsuffixer i dette kapitel, er det kun et af dem er oprindeligt et fortidssuffiks, nemlig *-sima*, som så vidt man kan spore tilbage, havde to betydninger, nemlig perfektiv og epistemisk modalitet. I sin perfektive betydning forekommer *-sima* kun i teliske overgangsverber. På et tidspunkt blev *-sima* udvidet, til også at omfatte betydningen perfektum, som kunne bruges på verbaler uanset telicitet, foruden at det også bruges i betydningerne, perfektiv og epistemisk modalitet. Senere udvidede *-sima* sig til at omfatte pluskvamperfektum, og brugtes her i underordnede sætninger. Måske på grund af alle de betydninger *-sima* efterhånden har fået, begyndte folk at bruge *-nikuu* i perfektumbetydningen, specielt i eksperientiel betydning. *-nikuu* blev oprindeligt kun brugt i nominale stammer med betydningen 'har været tidligere X'. I sin nye betydning blev *-nikuu* en konkurrent til *-sima* og blev hovedsageligt brugt i 1. person. Disse udviklinger har alle været internt motiverede. En yderligere fornyelse, som var eksternt motiveret, er brugen af *-sima* og *-nikuu* i præteritumbetydning. Også her er *-sima* og *-nikuu* konkurrerende, hvor det ser ud til at *-sima* har bibeholdt sin epistemiske betydning.

Jeg skal prøve at besvare følgende hypoteser:

1. *-sima*, og *-nikuu* bruges i betydningen præteritum oftere hos de unge end de ældre.
2. *-reer* bruges i betydningen konklusiv perfektum oftere hos de unge end de ældre.
3. *-sima* erstattes af *-qqa* ved teliske punktuelle verbaltyper oftere hos de unge end de ældre.

Udfyldningsundersøgelsen bekræfter, at der er en proces i gang, hvor *-sima* og *-nikuu* bliver brugt i den nye betydning *præteritum*. Hypotese 1 bekræftes med stort forbehold. Det viser sig nemlig, at udviklingen er i sin spæde begyndelse, idet hovedparten anvender umarkerede verbaler, når der i forvejen er markeret for tid ved et tidsadverbial. Undersøgelsen viser, at der er signifikant forskel mellem generationerne, i brugen af *umarkerede*, eller *markerede* med *-sima* eller *-nikuu* i simple sætninger, hvor $p = 3,3E-06$. Specielt er der forskel, når subjektet er i 1. person singularis, og verbalet er semantisk specifikt (være fisker), hvor de unge foretrækker markerede former (ca. 90%) frem for umarkerede former. Derimod var der hos ældre ligelig fordeling mellem *umarkerede*, *-sima* og *-nikuu*. Ved brug af verbaler med generelt semantisk indhold (arbejde) foretrækker de

unge *-nikuu* lidt mere (50 %) frem for de umarkerede (42%), hvorimod over halvdelen af de ældre havde umarkerede verbaler. I punkter med mere end én sætning foretrak alle umarkerede verbaler.

I resultativ perfektum, som var delt i to henholdsvis, konklusiv perfektum og resultativ perfektum, var der ingen signifikant forskel mellem de to generationer. Hypotese 2 afkræftes, idet konklusiv perfektum *-reer* bruges generelt og næsten i lige høj grad af alle.

Med hensyn til hypotese 3 er resultatet således fordelt. Når betydningen 'tilstand' udtrykkes med enten *-sima* eller *-qqa*, er der signifikant forskel mellem generationerne med hensyn til brugen af umarkerede verbaler eller markerede med *-sima* eller *-qqa*. Her viser det sig, at de unge bruger *-qqa* 'tilstand' oftere (90,5 %) end de ældre (83,9 %), når verbalet indeholde 'tilstand' efter bevægelse, men ældre derimod bruger *-sima* oftere (66,1 %) end de unge (43,2 %), når verbalet drejer sig om 'tilstand' (følelse).

I eksperientiel perfektum foretrækker over halvdelen af begge aldersgrupper umarkerede verbaler, men halvdelen af de unge foretrækker markerede sætninger, fordelt ligeligt mellem *-sima* (25 %) og *-nikuu* (22 %). Når subjektet er i 1. person singularis bruger de unge *-nikuu* oftere (ca. 22 %) end de ældre (ca. 10 %) *-nikuu*, mens der ikke er signifikant forskel mellem de to aldersgrupper, når subjekter er i 2. og 3. person.

I 'perfect of persistent situation' har de fleste brugt umarkerede sætninger, og der er ingen signifikant forskel mellem aldersgrupperne.

I epistemisk modalitet bruger de fleste *-sima* og der er ingen signifikant forskel mellem aldersgrupperne.

6.0. Sammenligning af inuitsprogenes tempusmarkering

I dette kapitel vil jeg sammenligne tempussystemerne i inuitsprogene. Før jeg gør det, vil jeg beskrive markering af tempus i inuktitut fra Canada (6.1), og derefter markering af tempus i iñupiaq fra Alaska (6.2). I 6.3 vil jeg give en sammenligning af de tre tempussystemer. I både inuktitut og iñupiaq vil jeg angive de respektive navne af modi på engelsk, det vil sige indicative for indikativ i dansk osv. for at holde hver modus for sig, da disse ikke nødvendigvis har samme semantiske indhold eller funktion.

6.1. Tempusmarkering i Inuktitut

Inuktitut, det canadiske inuitsprog, er opdelt i to store dialektområder, østcanadisk inuktitut og vestcanadisk inuktitut. Disse er igen opdelt i fire underdialekter, hvoraf det østcanadiske inuktitut udgøres af North Baffin-Ailivilik, South Baffin, Labrador og Tarramiut og det vestcanadiske inuktitut udgøres af Caribou, Netsilik, Copper og Mackenzie. Da sprogene fordeler sig på hele det nordcanadiske kyst er der selvsagt mange variationer i dialekterne, og der kan være variationer både på det fonologiske og på det semantiske område. Tempusbeskrivelsen i dette afsnit omhandler østcanadisk inuktitut, og mest dialekten fra Tarramiut området. Da tempus i inuktitut fra dette område ikke har været beskrevet af andre end Mary Swift i *Time in Child Inuktitut. A Developmental Study of an Eskimo-Aleut Language*, (Swift 2004) har jeg taget udgangspunkt i hendes beskrivelse. Men denne beskrivelse behandler primært børns indlæring af temporale relationer i inuktitut, og derfor er tempusbeskrivelsen afgrænset til de relevante tempusmarkører så som små børn mellem 1;0 og 3;6 bruger (Swift 2004: 130). Jeg supplerer beskrivelsen af tempus med andre generelle beskrivelser om sproget, som oftest er lærebøger for begyndere i inuktitut, f.eks. *Tukilik. An Inuktitut Grammar for All* skrevet af Louis-Jacques Dorais i 1988, (Dorais 1988), *Inuktitut. Phase one Introductory Inuktitut og Reference Grammar version 2.1* skrevet af Mick Malon i henholdsvis 1974 og 1995, (Malon 1974; Malon 1995), *Learning to speak Inuktitut. A grammar of North Baffin Dialects og Inuktitut. A Grammar of North Baffin Dialects vol.2* skrevet af Alex Spalding i henholdsvis 1979 og 1993 (Spalding 1979; Spalding 1993), *Suffixes of the Eskimo Dialects of Cumberland Peninsula and North Baffin Island* skrevet af Kenn Harper I 1979, (Harper 1979), *Dictionnaire des infixes de L'esquimaux de L'ungava* skrevet af Luciens Schneider I 196?, (Schneider 196?) (flere af Schneiders tekster har ikke et præcist årstal, derfor spørgsmålstegn) og *A survey of the derivational postbases of labrador Inuttut (Eskimo)* skrevet af Lawrence R. Smith fra 1978 (Smith 1978). Jeg brugte også lærebøger om inuktitut konversation som f.eks. *Conversation inuit = Inuktitut uqariursautiit: dialecte du Nunavik, niveau 1* af Dolores Ortiz fra 1993, (Ortiz

1993). Derudover har jeg selv lært lidt inuktitut på INALCO i Paris og supplerer med, hvad jeg har lært og diskuteret med professor Michèle Therrien og phd-studerende Marc-Antoine Mahieu. Det sidste vil primært være vedrørende fortidssuffikser.

Der er opposition mellem fremtid og ikke-fremtid i inuktitut, som i grønlandsk, hvor fremtid altid markeres, mens den umarkerede nutid også kan have en fortidsbetydning. Inuktitut markerer tempus ved hjælp af suffikser også som i grønlandsk. Hvis fortid skal markeres, skal dette gøres ved hjælp af et fortidssuffiks. Verbalstammen har en inhærent aspektuel betydning, der skelner mellem perfective/ fortid og imperfective/ nutid (Swift 2004: 22 - 23). Dette svarer til distinktionen mellem en telisk og en atelisk verbalstamme i grønlandsk. Fleksionen angiver modus, person og numerus. Modusparadigmerne i inuktitut er lidt anderledes fordelt end i grønlandsk, og der er flere af dem, 5 overordnede og 6 underordnede modi. De overordnede og de underordnede modi er følgende; Swift opstiller dem på følgende måde i 3./ (4.) person singularis intransitiv (Swift 2004: 16):

De overordnede modi:

Imperative	- includes 1st and 3rd optative	- <i>li</i>
Indicative	- marked (focus, surprise) form	- <i>vuq</i>
Negative indicative	-	- <i>laq</i>
Interrogative	-	- <i>va</i>
Participial	- standard declarative in Tarramiut	- <i>juq</i>

De underordnede modi:

Conditional	-if/ when	- <i>ppat</i>
Contingent	-because/ when	- <i>mmat</i>
Contemporative	-while Ving (realis)	- <i>tsuni</i>
Negative contemporative	-	- <i>gani</i>
Dubitative	-	- <i>mmangat</i>
Incontemporative	-while Ving (irrealis)	- <i>luni</i>

De overordnede modi omfatter 1., 2., og 3. person, hvori numerus inkluderer singularis, dualis og pluralis. I de underordnede modi er der 1., 2., 3., og 4 person, singularis, dualis og pluralis, hvor 4. person er en koreferentiel 3. person. Dualisformerne bruges 'ikke mere' i Grønland, men høres ofte i 2. persons formerne især i den nordlige Vestgrønland. Nogle underordnede modi er navngivet forskelligt afhængig af forfatter.

De overordnede modi angiver illokutionær handling (Swift 2004: 16) som i grønlandsk og angiver ikke en temporal betydning. Imperative, interrogative og negative indicative synes at have samme form og funktion som i grønlandsk. Indicative synes at have en mere indskrænket funktion end den grønlandske indikativ, idet det kun bruges i markerede former, hvor overraskelsen er i

fokus. Deklarativ udtrykkes af participialmodus, hvor man i grønlandsk udtrykker deklativ med indikativ. I grønlandsk bruges participialmodus bruges primært i underordnede modi der angiv tid (se kapitel 3.1.1).

De underordnede modi kan ikke stå alene og må stå i forhold til en overordnet modus, men der er undtagelser ligesom i grønlandsk, hvor f.eks. incontemporativ og negative contemporative udtrykker imperativ og derved angiver illokutionær handling (Swift 2004: 17). I de underordnede modi skelnes mellem realis og irrealis. Contingent angiver fortid (realis) og årsag (fordi, da), og conditional angiver fremtid (irrealis) og betingelse (når, hvis). Contemporative angiver en fortidig samtidig handling 'mens', som er realis, og incontemporative angiver fremtidig samtidig handling 'mens', som er irrealis. Contingent er benævnt med flere navne, som perfective eller causative, af Dorais (Dorais 1988: 63), eller 'becausative' af Malon (Malon 1995) som understreger den kausale betydning 'fordi', men det bliver også oversat med 'when' f.eks. af Dorais (Dorais 1988: 72) som viser at kausativ også har en tidsreference. Foruden årsagsbetydningen har det også ofte en assertiv betydning med betydningen 'virkelig' (really, truly), hvor det ofte står som hovedverbum, som i dette eksempel 1, (min oversættelse), (Terrien 1970: Miaji Pallajaat):

1. *Taima qallunaat amisuulaursimammata*
 taima qallunaat amisuu -laursima **-mmata**
 dengang hvide være.mange -fortid -CTG.3.p.
 'Dengang var der mange europæere'.

I grønlandsk kan kausativ være hovedverbum i visse sætninger, men det vil altid referere til en tidligere handling, som det er afhængig af: for det meste en årsagssammenhæng. I inuktitut kan kausativ også have en sekundær temporal betydning (ligesom i grønlandsk) som eksempel 2 (Mahieu, personlig kommunikation (august, 2006)).

2. *Tikigama itilaurama,*
 tiki -gama iti -laur -ama,
 ankomme -CTG.1.s. komme.ind -TODAY.PAST -CTG.1.s.
 'Da jeg ankom, gik jeg ind (i dag).'

Det første kausativ angiver tidsreferencen i relativ tid, mens det sidste kausativ har en assertiv betydning og fungerer som hovedverbum. I sådanne sætninger bruges oftest contemporative eller incontemporativ til at udtrykke den temporale reference, som skelner mellem realis (contemporative) og irrealis (incontemporativ). I grønlandsk vil man næsten altid have hovedverbet i indikativ, mens tidsreferencen oftest udtrykkes af kausativmodus, hvis man taler om fortid, hvor referencetidspunktet angives af kausativ som eksempel 3:

3. *Apuummat aterfiorparput*

Apuum -mat aterfior -parput
 Nå.frem –KAUS.3.s. gå.ned.og tage.imod –IND.1.p./3.s
 'Da han ankom, gik vi ned og tog imod',

Conditional modus angiver betingelse eller fremtidig begivenhed, ligesom i grønlandsk, og derved danner modpart til causative/ contingent i realis irrealis oppositionen (Swift 2004: 95-96):

4. *Nuiniarquq taikkua nunguppata aanniajuahu.*
 Nui –njar –vuq taikkua nungu -ppata
 Appear -TODAY.FUT -IND.3.s.S these finish -CND.3.p.

Aannia –juq = aluk
 Sick –NZ =EMPH

'It will be on later today, when these sick ones (a TV show about a hospital) are finished.'

Dubitativ som har en formen –*mmangat*, 'at undre' er en modusform vi ikke har i de grønlandske modusparadigmer, men det trykkes derivationelt af suffikser som, –*ner* 'mon'.

Contemporative og incontemporative er også beskrevet med oppositionen appositionel perfective og imperfective af (Dorais 1988: 74-75), hvor contemporative er den perfective og inkontemporativ er den imperfective. Følgende eksempel på contemporative gives af (Swift 2004: 96):

5. *Maani nalangajuruutsuni nikkutututviviruluulaurtu.*
 ma -ani nalak –nga –juq –guluk –u -tsuni
 here -LOC lie.down –PERF -NZ -DIM.PEJ –be -CTM.4.s.S
 nikku –tuq –juq –viniq –gulu –u -laur –juq
 pemmican -consume -NZ -EVD -DIM.PEJ –be -YSTR.PAST –PAR.3.s.
 'Poor kid apparently ate his pemmican yesterday, while lying down here.'

Som det ses af eksemple, angiver contemporative i inuktitut også samtidighed af begivenheder som i grønlandsk. Contemporative bruges også i illokutionær funktion, idet det som i grønlandsk bruges med imperativ betydning (Swift 2004: 97):

6. *Taimailuuqnak*
 Ta –imaak –it –luuq -nak
 ANA -like.this –be -do -CTM&NEG.2.s.
 'Don't do that.'

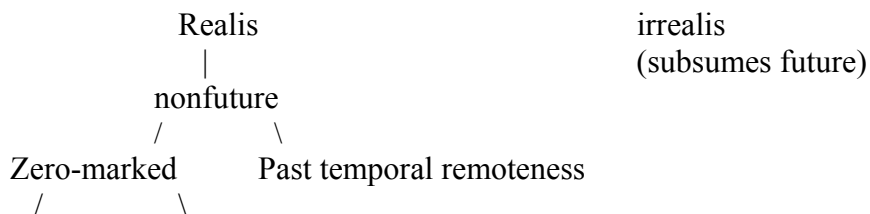
Incontemporative angiver irrealis situationer og bruges kun i fremtidige sætninger, men har samme funktion som contemporative, altså angive samtidighed i begivenheder. I grønlandsk er distinktionen mellem realis irrealis forsvundet, og kontemporativ er neutral med hensyn til realis irrealis distinktionen og antager perfektiviteten af stammen.

I inuktitut er der således fire underordnede modi, der giver oppositionen realis irrealis, nemlig causative og conditionalis og contemporative og incontemporative. Derudover findes

dubitative, som angiver 'at undre'. I de overordnede modi udtrykker participial modus deklarativ, mens indicative angiver fokus eller overraskelse. Imperative inkluderer optative i 1. og 3. person.

6.1.1. Temporal reference i verbalstammen

Distinktionen mellem fremtid og ikke-fremtid i inuktitut udtrykkes ved, at alle sætninger med fremtidsbetydning skal have et fremtidssuffiks. Som andre sprog, eksempelvis Hua, et Papuansk sprog, og Dyirbal, et Pama-Nyungansk sprog (Comrie 1985: 49), der begge udviser distinktion mellem fremtid og ikke-fremtid betyder dette, at der i virkeligheden er en distinktion mellem mellem realis og ikke-irrealis (Swift 2004: 23). Distinktionen mellem realis og ikke-irrealis er en modal distinktion, hvor realis er en situation, der er realiseret, eller er i gang med at ske. Irrealis er en situation, som ikke er sket, som er hypotetisk, mulig eller som indebærer en usikkerhed om hvorvidt den pågældende begivenhed sker (Givón 1984). Alle fremtidssætninger grupperer sig under irrealis, mens alle nutid- og fortidssætninger grupperer sig under realis. Under realis er der en opposition mellem de ikke temporalt markerede verbalstammer og fortidsmarkerede verbalstammer. Under de ikke markerede verbalstammer er der igen en opposition, der skelner mellem den inhærente aspektuelle betydning, telisk og atelisk. I figuren nedenunder ses opdelingen af de forskellige oppositioner (Swift 2004: 24).

Eksemplerne nedenunder viser den teliske forskel på de ikke temporalt markerede verbalstammer.

7. *Anijuq*
 Ani -juq
 gå.ud -PAR.3.s.
 'Hun går ud'

8. *Pisuttuq*
 pisuk -juq
 gå - PAR.3.s.
 'Hun går.'

I eksempel 7 er verbalstammen telisk, og udtrykker en perfective (afsluttet) handling, mens verbalstammen i eksempel 8 er atelisk, og udtrykker en imperfective (ikke afsluttet) handling.

Som i grønlandsk (se kapitel 3.0) er kategorien irrealis også relevant nominaler der ikke realiserede og skal også have et fremtidssuffiks påført. En fremtidig *hat* vil således være markeret med *-tsaq* 'fremtidig nominal', *nasatsait* (*nasaq* + *tsaq* + *it* 'hat + FUT + POSS.ABS.2.s./3.s) 'din fremtidige hat'. Det grønlandske tilsvarende suffiks er *-ssaq* og protoformen for disse er **-kðar* '(st.th.for the) future' (Fortescue et al. 1994: 401).

Ifølge Swift kan man ikke tilføje et passende tidsadverbium til et verbum der ikke er temporalt markeret i forvejen (Swift 2004: 36). I en fodnotenummer 5 skriver Swift at 'Zero-marked verbs in Inuktitut differ crucially from unmarked verbs in West Greenlandic in that they are incompatible with past as well as future temporal adverbials.' (Swift 2004: 36). Derfor er der ingen ambiguitet i de temporalt umarkerede verber, som der er i vestgrønlandsk. I vestgrønlandsk kan man bruge et passende tidsadverbium i forbindelse med de temporalt umarkerede verber, som f.eks. *Ippassaq tikippunga* – 'Jeg ankom i går', hvor *ippassaq* betyder i går. Ifølge Ph.D-studerende Marc-Antoine Mahieu (personlig kommunikation, august 2006) kan der også forekomme specielle kontekster i inuktitut, hvor man bruger en sætning, hvor et tidsadverbium er tilføjet et temporalt umarkeret verbum som i eksempel 9, hvor det ellers er normalt at tilføje et fortidssuffiks:

9. *Ippassaq tikittuq*
 ippassaq tikit -tuq
 i går ankomme –PART.3.s.
 'han ankom i går'

10. *Ippassaq tikilaurtuq*
 ippassaq tiki –laur –tuq
 i går ankomme –SAME.DAY.PAST –PART.3.s.
 'Han/ hun ankom i går'.

Betingelsen for at bruge en temporalt ikke markeret verbum er, at ankomstprocessen skal være en direkte/ nærværende oplevelse for taleren. Jeg formoder at dette afspejler et ældre udviklingstrin, som forekommer i grønlandsk, men som er ved at forsvinde i inuktitut.

6.1.2. De temporale suffiksers betydning

Inuktitut har en del tempussuffikser, som skelner mellem nær og fjern tempus. Som det ses af nedenstående beskrives tempussuffikserne i inuktitut lidt forskelligt. Swift (2004) har opstillet tempusmarkørerne i en mere systemiseret måde end andre beskrivelser, men trods systematikken synes hun ikke at have taget alle betydningsnuancerne med i sin beskrivelse, da de medtagne suffikser kun udgør halvdelen af tempussuffikserne, der er beskrevet af andre. Dette skyldes, at hendes primære mål med beskrivelsen er tilegnelse af tempus hos små børn, og hun har derfor

begrænset sin beskrivelse til de relevante suffikser. Andre beskrivelser som *Learning to speak Inuktitut. A grammar of North Baffin Dialects* og *Inuktitut. A Grammar of North Baffin Dialects vol.2* (Spalding 1979; Spalding 1993), *Tukilik. An Inuktitut Grammar for All*, (Dorais 1988), *Introductory Inuktitut. Reference Grammar version 2.1* (Malon 1995) *Suffixes of the Eskimo Dialects of Cumberland Peninsula and North Baffin Island*, (Harper 1979), *A survey of the derivational postbases of labrador Inuttut (Eskimo)*, (Smith 1978) fremstår mere usystematiske, men medtager flere betydninger og kontekster end Swift, hvor også aspektuelle suffikser er blandet med tempussuffikser.

Jeg vil tage udgangspunkt i Swifts systematiserede tempussystem og supplere fra de førnævnte beskrivelser, og afslutningsvist forsøge at systematisere suffikserne.

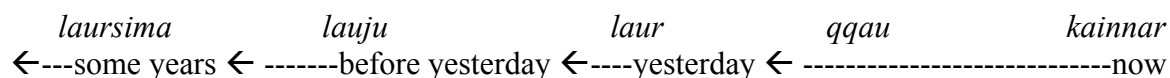
Ifølge Swift bruges følgende tempus suffikser(ne), som udtrykker forskelligt grad af nær og fjern tempus (Swift 2004: 74).

REMOTENESS SUFFIX	TRANSLATION	LABEL
<i>-langa</i>	soon (same day)	NEAR FUTURE
<i>-niar</i>	later (same day),	SAME DAY FUTURE
<i>-laar</i>	day after and later	DISTANT FUTURE
<i>-gumaar</i>	far in the future	FAR FUTURE
<i>-kainnar</i>	a moment ago	RECENT PAST
<i>-qqau</i>	earlier (same day)	SAME DAY PAST
<i>-laur</i>	day before and earlier	YESTERDAY PAST
<i>-lauju</i>	some time ago; used to	DISTANT PAST
<i>-laursima</i>	a long time ago	LONG AGO

(Efter princippet om at visse verbale suffikser ender i *-r* og visse nominale suffikser ender i *-q*, har jeg ændret f.eks. *-niaq* til *-niar* og *-lauq* til *-lauq* i Swift's liste af suffikser (personlig kommunikation med Fortescue, august, 2006) og beholder det princip i hele afhandlingen).

6.1.3. Fortidssuffikser

Swift opstiller tempussuffikserne som et kontinuum på en tidslinie for både fortids- og fremtidssuffikser (Swift 2004: 72ff). For fortidssuffikserne ser det således ud (Swift 2004: 86):

(endnu engang *laur*, i stedet for *lauq*, og *kainnar* i stedet for *kainnaq* efter princippet at visse verbale suffikser ender i *-r* og nominale suffikser ender i *-q*, (personlig kom. Fortescue).

-kainnar 'for et øjeblik siden' er det suffiks, der angiver den nærmeste fortid i forhold til taletidspunktet, der er markeret med 'nu'. Protoformen er **k(k)ar* 'briefly or suddenly', (Fortescue et al. 1994: 400). Eksempelvis giver Swift bl.a. dette eksempel (Swift 2004: 87).

11. *Pittalu pinnguakainnarisi*
 pita =lu pinnguaq -kainnar -visi
 peter =and play -RCT.PAST -INT.2.p.
 'Were you just playing with Peter?' (Paul's father)

-kainnar har også en aspektuel funktion med durativ betydning 'i et (kort) stykke tid' (ibid.: 65).

-qqau har betydningen 'tidligere samme dag' og er placeret lige før i går på tidslinien foroven. Suffikset *-qqau* bruges ifølge Swift til situationer, der er sket mindre end en time tidligere end taletidspunktet, og skal angive en situation, der er sket senere end ved brugen af *-kainnar*. Et af eksemplerne Swift giver er følgende (Swift 2004: 88):

12. *Nauku apuqqauvit?*
 nauk -kkut apuq -**qqau** -vit
 where -VIA.SG bump.into -TODAY: PAST -INT.2.s.
 'Where did you bump (yourself) today?'

Interessant nok har Spalding *-qqau* som 'immediate past' og oversætter det med 'a moment ago', hvilket fremgår i eksemplet herunder (Spalding 1979: 125):

13. *Takulaupiung inna* Did you see that one (unseen)?
 14. *Takuqqaujara inna* I just saw him (unseen) a moment ago.

Og med tidsadverbialet *uattiaq* 'a moment ago' i dette eksempel (Spalding 1979: 126):

15. *Takuqqauviuk?* Did you just see him now?
 16. *Tavvaniippa?* Is he here?
 17. *Uattiaq tavvaniqqaujuugaluaq.* He certainly was here just a moment ago (but he seems to have gone).

Spalding medtager ikke eksempler med *-kainnar*, mens både Swift (2004) og Dorais (1988) benytter suffikset med betydningen 'et øjeblik siden' (Swift 2004: 86ff), (Dorais 1988: 122). Dette kan skyldes en dialektal variation, at man ikke i North Baffin området bruger *-kainnar*, da Spalding beskriver North Baffin dialektet, mens både Dorais og Swift beskriver Tarramiut.

-laur 'fortid, i går eller tidligere' ser ud til at bruges hovedsageligt om, det der hændte dagen før taletidspunktet, men kan også bruges til situationer der skete tidligere end i går. Protoformen er **lauq* 'for a while? (sic!)' (Fortescue et al. 1994: 404). Med tidsadverbiet *ippassaq* 'i går' som specificerer referencepunktet, får *-laur* betydningen 'i går' som i eksemplet herunder.

Swift mener at kun tidsadverbiet *ippassaq* 'i går' er kompatibel med *-laur*, mens andre tidsadverbier som *ullumi* 'i dag' muligvis ikke er kompatible med *-laur* (Swift 2004: 75 + 88):

18. *Ippassaq katilaurtara*
 Ippassaq katik -laur -jara
 Yesterday meet YSTR.PAST -PAR.1.s./3.s.
 'I met him yesterday'

Det næste eksempel er svar på spørgsmålet 'What was your brother doing when you talked to him on the phone yesterday?' idet spørgsmålet fremstår i en engelsk version er det svært at afgøre om *ippassaq* 'i går' indgår i spørgsmålet (Swift 2004: 89).

19. *Allasimajuliulaurtunginna uvanut.*
 alla -sima -juq -liur -laur -juq =itsu¹⁶ -na
 write -PERF -NZ -make -YSTR.PAST -PAR.3.s. =that.one -ABS.SG

 uvanga -nut
 PRN.1SG -ALL.PL
 'That one there (my brother), he was writing a note to me (yesterday).'

Ifølge Swift bruges *-laur* også som relativ fortidsmarkør, som i eksempel 17, hvor det er brugt som 'past in the future', men *-laur* bruges i en objektsætning for ytringsverbet *lajaulaasigavit*, og er udtrykt i form af direkte tale og i almindelig fortid, der ikke har forbindelse til prædikatets fremtid, og derfor har det ikke en yderligere betydning som 'past in the future' (Swift 2004: 89):

20. *Aii ningaumajualujaalaurtuq, lajaulaasigavit.*
 ai ninngaq -uma -juq -aluk -u -jaaq -laur -juq
 hey be.angry -PERF -NZ -EMPH -be -seem.to -YSTR.PAST -PAR.3.s.

 la -jau -laaq -si -gavit
 say -PASS -DIST.FUT -PRSP -CTG.2.s.
 'Hey, seemed like he was angry, that's what will start to be said (about you)'

Igen er det Spalding der går imod præciseringen af *-laur* som fortid der specifikt bruges om situationer, der skete i går. Han giver eksempler følgende eksempler til beskrivelsen af *-laur* (Spalding 1979: 66):

21. *Julaimi tikilaurtuq.* He arrived in July.
 22. *Taissumani uvattinniilaurtuq.* He was at out place a long time ago.
 23. *Uattiaq tukisilaurpiuk?* Did you understand him just a moment ago?

¹⁶ *-inna* gloseret som *itsu-na* og synes at være forkert, da *itsu-* er den første del af et demonstrativ pronomen i relativ kasus *itsuma*, og er sammensat af *iv+suma*, mens *inna* er i absolutiv kasus.

I disse eksempler kan det se ud til, at *-laur* har en mere generel betydning end det meget specifikke 'i går', hvilket også ses i den sidste af Swifts eksempler (eksempel 17). Det første eksempel har et specifikt referencepunkt *julai* 'juli', mens næste eksempel angiver det mere generelle fortidsadverbium *taissumani* 'dengang' og placerer situationen til at foregå 'for lang tid siden', det vil sige 'fjern fortid'. I de sidste eksempel bruges tidsadverbialet *uattiaq* 'for et øjeblik siden', som angiver, at situationen foregik i dag, eller 'for kort tid siden'. Desværre Spalding har ikke anført nogle forklaringer til sine eksempler og angiver kun oversættelse i form af en hel sætning uden glossering, således at man egentlig ikke ved hvilke dele, der har de specifikke betydninger. Brugen af *-laur* i disse eksempler er helt i modsætning til oversættelsen 'i går', som ellers bruges. Måske er betydningen 'i går' for specifik til oversættelsen af *-laur*, da det synes at have en mere defaultagtig funktion, således at det skal bruges, når man ikke bruger en af de mere specifikke fortidsmarkører. Fortescue oversætter også *-laur* med 'past', men han skriver i en fodnote 69 at *-laur* specielt er i forbindelse med 'i går, ugen før eller måneden før, og at det implicerer at taler var vidne til situationen' (Fortescue 1983: 46/ 61). Mahieu (personlig kommunikation, august 2006) mener også, at det mere drejer sig om, at man selv har oplevet situationen som direkte, det vil sige nærheden af en situation, (immediate versus displaced).

Suffikset *-lauju* 'fjern fortid' bruges til situationer der skete dagen før i går eller længere tilbage. Det vil sige referencepunktet er en situation der skete tidligst dagen før i går eller før. Protoformen er **lauq* 'for a while?' Det bruges også om det der skete regelmæssigt, en vane man havde i fortiden. I følgende eksempel bruges tidsadverbialet *taitsumani* 'tidligere', og det refererer en situation, der skete for flere år siden:

24. *Taitsumanigalaa katilaujujara*
 taitsumani -galaaq katik -lauju -jara
 previously -EMPH meet -DIST.PAST -PAR.1.s./3.s.
 'I met him several years ago.'

Der kan også refereres til en handling, der er foregået for ikke ret lang tid siden, som følgende eksempel giver udtryk for. Det skal bemærkes, at Swift skriver, at fødselsdagen, som der bliver spurgt til skete to uger før ytringen (Swift 2004: 90):

25. *Happipurstilaujuvit?*
 happy.pyrsti -lauju -vit
 happy.birthday -DIST.PAST -INT.2.s.
 'Did you have a happy birthday?'

Følgende eksempel angiver en tilbagevendende begivenhed, hvor der her spørges til en lejr tur sidste år (Swift 2004: 91):

26. *Naniina tupiqmiungulaujuvit?*
 nani -itsu -na
 where -that.one -ABS.SG
 tupiq -miuq -u -lauju -vit
 tent -resident.of -be -DIST.PAST -INT.2.s.
 'Where was it that you used to stay in a tent?'

Både Dorais og Fortescue beskriver *-lauju* som 'distant past' uden yderligere specifikation (Dorais 1988: 61), hvorimod det ser ud til, at Spalding ikke har beskrevet det (jeg har ikke kunnet finde det).

Suffikset *-laursima*, som betyder 'for lang tid siden, fortid', er en sammensætning af *-laur* 'fortid, i går' og den aspektuelle perfective *-sima*, (den samme *-sima* som den grønlandske). Swift angiver, at 'for lang tid siden' er flere år siden og argumenter med, at når ældre taler om deres barndom, eller der fortælles om inuits levevis i gamle dage, så bruges *-laursima*. Hun mener endvidere, at der er et overlap i brugen af *-lauju* og *-laursima*, og når der er overlap, er der andre faktorer, der spiller ind, som f.eks. diskurs genre, men hun specificerer ikke hvilke. I eksemplet er der ingen specifikation af referencepunktet, men det er oversat med det mere generelle 'for lang tid siden' (Swift 2004: 91f):

27. *Katilaursimajara*
 katik -laursima -jara
 meet -LONG.AGO.PAST -PART.1.s./3.s.
 'I met him a long time ago.'

Det har ud over sin betydning 'for lang tid siden' også betydningen 'om noget nogensinde er sket'.

28. *Katilaursimavit anigani.*
 Katik -laursima -vit ani -ganik
 Meet -LONG.AGO.PAST. -INT.2.s. brother -MOD.1.s.
 'Have you (ever) met my brother?'

29. *Katilaursimanngitara*
 Katik -laursima -nngit -jara
 Meet -LONG.AGO.PAST -NEG -PAR.1.s./3.s.
 'I haven't (ever) met him.'

Som det ses i eksemplerne 25 og 26 herover bruges *-laursima* både i spørgsmålet og i svaret. Swift beskriver, at der i disse eksempler er en mere litterær fortolkning af delene, idet delene 'fortid, i går' i *-laur* og den perfective *-sima* angiver betydningen 'allerede i fortid', og hun mener at 'for lang tid siden' er en fortolkning af 'allerede i fortid'. Spalding, Dorais og Fortescue oversætter også *-laursima* med 'har nogensinde' (Spalding 1979: 126f), (Dorais 1988: 123), (Fortescue 1983: 46).

Udover de nævnte fortidssuffikser findes også flere, som f.eks. *-rataar* 'fortid, for nylig', eller (*-tsali*)*rataar*, som ser ud til at ligge mellem *-laur* og *-lauju* (Fortescue 1983: 50), (Dorais 1988: 122). Protoformen er **lRataq-* 'finally'. Dorais giver følgende eksempel *tikirataarpunga* 'I've arrived recently' (Dorais 1988: 123). Ifølge Harper, som beskriver dialekten i Nord Baffin Island og Cumberland Peninsula, betyder *-rataar* 'for et øjeblik siden', og er således en dialektal variation. Hans eksempler er: *takurataarpara* 'I just saw it' og *kunirataarpuk* 'They (dual) just kissed' (Harper 1979). I Tarramiut dialekten svarer denne betydning til *-qau* 'for et øjeblik siden' (se foroven).

Et anden fortidssuffiks er *-qamminngit* 'for længe siden' (Fortescue 1983: 46) og (Spalding 1993: 161). Protoformen er **-lRammiq* eller *tqammiq-* 'recently'. Her er et par af Spaldings eksempler:

30. *Takuqqamingittara* 'I saw him not recently but a quite a while ago.'

31. *Tupaqaminngitur una* 'He didn't just wake up; he's been up and about for a while.'

Ud fra oversættelsen kan man se at *-qqamminngit* både kan have betydningen 'ikke i nogen tid', som måske kan strække sig fra situationer, der skete samme dag til 'ikke i et stykke tid', som strækker sig over flere dage/måneder. Denne fortidsmarkør er den samme som det grønlandske *-qqamminngit*.

Suffikset *-qammir* 'for nyligt' er den 'positive' version af *-qamminngit* som i *tikiqqammiq* 'one who has recently arrived' (Dorais 1988: 123). *-qammir* forekommer også i grønlandsk med samme betydning.

Harper opdeler fortidssuffikserne i 'past perceived' og 'past unperceived' (Harper 1979: 88ff). Alle de fortidssuffikser, der er beskrevet indtil nu er 'bevidnet' eller 'noget man selv har oplevet/ har førstehånds kendskab til. De næste par fortidssuffikser har også en evidentiell betydning, det vil sige 'ubevidnet' eller noget man ikke har førstehåndskendskab til, noget man har læst eller hørt om fra andre. Det drejer sig om *-nir/ -nni* 'narrative past' og *-(ju)viniq* som af Fortescue oversættes med 'general past' (Fortescue 1983: 46).

Suffikserne *-nir/ -nni*¹⁷ 'narrativ fortid' bruges ofte i myter og fortællinger men bruges også i daglig tale som en evidentiell markering med betydningen, 'at taleren ikke selv var til stede'. Protoformen er **-n(n)ir-* 'tilsyneladende'. Suffikset *-nni* forekommer efter vokal eller t-stammer,

¹⁷ Den underliggende form af *-nir/ -nni* er *-(n)ni(r)*. Ifølge Schneiders lov, kan der ikke være to efterfølgende dobbeltkonsonanter på efterfølgende stavelser Schneider, L. (197?), hvorfor allomorferne kan have formen *-nir* eller *-nni* afhængigt af konteksten.

mens *-nir*, forekommer efter konsonantstammer. Et godt eksempel er givet i lærebogen

'*Conversation Inuit, Inuktitut uqariursautit*' (Ortiz 1993: 32):

32. *Qanga qaigiasinniqisi?*
Qanga qai -giasi **-nir** -visi
hvornår komme -begynde -FORTID.EVID -INTER.2.p.
'Hvornår tog i af sted?'
33. *Ullaakkut qaigiasilaurpugut.*
Ullaakkut qai -giasi **-laur** -pugut.
Om.morgenen komme -begynde -FORTID -IND.1.p.
'Vi tog af sted om morgenen'.

I dette eksempel var spørgeren ikke selv med i turen, men han spørger, hvornår de ankomme tog af sted, og han markerer herved, at han ikke selv var tilstede ved at bruge *-nnir*, mens den der svarer bruger generel fortidsmarkering *-laur* i sit svar. Harper angiver, at *-niq* (som også staves *-nir*) som tempusmarkør kun forekommer i verbal form, mens den nominale form *-niq* er en nominaliserende suffiks, som danner abstrakte nominer som *isumaniq* 'tanke', (Harper 1979: 91). Disse har også forskellige protoformer, idet den temporale markør stammer fra **-n(n)ir* 'tilsyneladende', mens nominaliserings suffikset har protoformen **-nær-* 'nominaliserings suffiks'. Et eksempel af den verbale form er *sinilirnerama* 'I fell asleep (unintentionally)', (Harper 1979: 91). I grønlandsk kender vi denne form med nøjagtig samme betydning dog kun i forbindelse med kausativ modus, for eksempel hvis man møder nogen, hvis ankomst man selv ikke har hørt noget om, kan man sige:

34. *A' tikinneravit*
a tiki -ner -gavit
oh, ankomme -EVD -KAUS.2.s.
'Oh, du er ankommet'.

I forbindelse med andre modi vil *-nir* have den oprindelige betydning 'mon/måske'.

Suffikset *-viniq* 'generel fortid eller evidential' er den mest almindelig form til at angive, at taler ikke var til stede, da en situation forekom. Den bruges rigtig meget i myter og sagn samt i almindelig konversation. Swift har ladet suffikset være udenfor 'The temporal remoteness system' som et rent evidentielt suffiks, og hun skriver: "Although evidential suffix *-viniq* is most often used in (inferential) reference to a past event or situation, it does not encode past as part of its meaning (Swift 2004: 71f)." Derimod oversætter Fortescue *-(ju)viniq* med 'general past' (Fortescue 1983: 48) og placerer suffikset blandt tempussuffikser. Harper mener også, at det får en 'past time' betydning, når det bliver tilføjet et verbalsubstantiv (gerundform), hvor verbalstammen har en participial endelse (Harper 1979: 92f) som i eksemplet her:

35. *Takjuviniq* 'He saw (unknown to me, the speaker).'
36. *Pisuktuviniq* 'He walked (unknown to me, the speaker).'
37. *Isiqtuviniq* 'He entered (unknown to me, the speaker).'
38. *Tikittuviniq* 'He arrived (unknown to me, the speaker).'

Hvis man skal have en verbal endelse efter *-viniq*, må det først verbaliseres, som i følgende eksempel med et verbaliserende suffiks, som her er *-u* 'være' (Harper 1979: 93) (min segmentering):

39. *Tikituvinuiviit?*
 Tikit -tuq -viniq -u -viit
 Arrive -PART -EVD -være -INT.2.s.
 'Have you arrived (unknown to me)?'

Suffikset *-viniq* tilføjes også nominalstammer med betydningen 'tidligere' som i *igluviniq* 'tidligere hus' hvilket forstås som 'et hus, der ikke er beboet mere'. Det kan også være om et stykke kød af en slags som for eksempel *tuktuviniq* 'caribou-former (et rensdyr stykke)', (Swift 2004: 72). Swift mener, at beviset for at *-viniq* ikke har en fortidig betydning er følgende eksempel som er i en ikke fortidig kontekst (Swift 2004: 72):

40. *Tamaaniqqijatsaruaravit suqqajaituviniutillunga*
 Ta -ma -ani -it -qqija -tsaruaq -gavit
 ANA-here -LOC -be -again -might -CTG.2.s.
- Suq -qaja -it -juq -viniq -u -tit -llunga
 Do -can -NEG -NZ -EVD -be -DS -ICM.2.s.
 'You might be anywhere, if I were to be one apparently stuck
 (lit., unable to do).' (Elijah's father)

Da de kilder jeg har brugt stammer fra forskellige dialekter (Harper beskriver North Baffin Island og Cumberland Peninsula, mens Swift beskriver Tarramiut), kunne det tænkes, at der i Tarramiutområdet er en dialektalforskel, hvor *-viniq* har udviklet sig til en mere ren evidentiell betydning, således at *-viniq* inkluderer fortidsbetydning i nogle kontekster og forekommer med ren evidentiellbetydning i nogle andre. Denne udvikling ligner udviklingen af *-sima* i grønlandsk, hvor det fra kun at være et apsektuelt fortidsmærke, har udviklet sig til også at omfatte et epistemisk modal betydning.

Suffikset *-viniq* bruges også, når man ikke vil indrømme, at en given situation er sket, selvom man selv har oplevet det. Nedenstående bruges i en situation, hvor personen ikke selv ville indrømme at vedkommende har ødelagt noget (Swift 2004: 72).

41. *Sukkutuviniq*

sukku -tu -viniq
break -NZ -EVD
'One that must have broken'

Efter gennemgangen af de resterende fortidssuffikser bliver listen over fortidssuffikser dobbelt så lang:

-kainnar – for lidt siden, nær fortid
-qqau – tidligere (samme dag), samme dags fortid
-laur – dagen før og tidligere, fortid, i går
-lauju – for nogen tid siden, plejer at, fjern fortid
-laursima – for lang tid siden, meget lang tid siden
-nir/nni – narrativ fortid
-qamminngit – for lang tid siden
-qammir – for nyligt
-rataar – nær fortid
-viniq – generel fortid

De første fortidssuffikser fra *-kainnar* til *-laursima* er med i Swifts fortidssuffikser, der afbilder en dagligdags brug af fortidssuffikser brugt i forbindelse småbørnesprog (Swift 2004: 86ff). Udover de fortidssuffikser Swift beskriver jeg har tilføjet findes fem andre fortidssuffikser. Disse er listet fra *-nir/nni* til *-viniq* hverover. Hvor de sidste fem fortidssuffikser skal placeres på Swifts tidslinie (ibid.) er lidt svært at se, og det synes at være konteksten, der afgør, hvilken af suffikserne der bliver brugt. Desuden synes der at være andre betydninger, som ikke er så knivskarpe, som Swifts opdeling af fortidssuffikserne. Måske er det ikke 'samme dag eller i går' der er afgørende for betydningen. Jeg har inkluderet *-viniq*, selvom jeg ikke er helt sikker på, om det er et fortidssuffiks. Det ser snarere ud til, at det har udviklet flere betydninger, fortid og evidentiell, og det ser også ud til, at det ligesom *-sima* er vanskeligt at skille de to betydninger ad. Suffikset *-sima* kan også bruges i en ikke-fortidig sætning i kombination med *-ssa* 'futurum' i *-ssasima* 'vil formodentlig', i *'atussasimavaa* (atur + ssa + sima + vaa) 'He presumably will have used it', hvor *-sima* har en klar modal betydning, da tempuspladsen er optaget af *-ssa* 'futurum' {Fortescue, 1980 #13: 46}. Det andet 'ikke oplevet' fortidssuffiks *-nir/nni* bruges kun som fortidssuffiks.

Sammenlignet med de grønlandske fortidssuffikser, er der meget mere kompliceret fortidsmarkering i inuktitut, hvor fortid angives i modsætninger 'samme dag' med 'for lidt siden' (*-kainnar*) og 'tidligere i dag' (*-qau*), 'i går' (*-laur*) modsat tidligere end 'i går' (*-lauju*), 'for nyligt' (*-qammir*) mod 'for lang tid siden' (*-lausima*). Derudover forekommer de evidentielle suffikser *-nir/-nni* og *-viniq*.

6.1.4. Fremtidssuffikser

Der er knap så mange fremtidssuffikser som fortidssuffikser, og brugen af fremtidssuffikserne synes heller ikke at være så kompliceret. Jeg vil som i beskrivelsen af fortidssuffikserne starte med Mary Swift's beskrivelser {Swift, 2004 #30: 75ff} og supplere med andre fremtidssuffikser ud fra samme kilder, som er brugt i beskrivelsen af fortidssuffikserne.

Swift har medtaget følgende 4 fremtidssuffikser og opstillet dem på en tidslinie (Swift,2004: 75):

langa *niar* *laar* *gumaar*
now----->tomorrow----->several years ----->

Suffikset *-langa* 'nær fremtid' har betydningen 'snart (samme dag)' og angiver situationer der skal ske indenfor få timer efter taletidspunktet. Kilden til *-langa* er **tla-* 'can or be apt to' +*ᵐa* 'state of'. Referencepunktet kan også specificeres med et tidsadverbial (som i dette tilfælde heller ikke er et helt specifikt tidspunkt) som i følgende eksempel (Swift 2004: 76):

42. *Nirilangagavi siaru*
Niri -langa -gavi siaru
Eat -NEAR.FUT -CTG.2.s. later
'Later, you will eat soon'

-langa bruges også når noget forudsigeligt er nært forestående, som når det ser ud til at ville regne snart:

43. *Surujulangajualuk.*
surujuq -langa -juq =aluk
rain -NEAR.FUT-NZ =EMPH
'(It is) that which will soon rain.'

Ovenstående eksempler svarer det til det grønlandske *-ler* 'nær fremtid', som bruges på samme måde. I denne betydning er det det forudsigelige, der er det primære. Spalding har eksempler på 'immediate future' med *-niujaar*, hvor en af dem lyder således: "*aullarniujaartuq* 'he is about to leave (has the whip raised to start off the dogs, pushes the ignition of the engine, etc.)'" (Spalding 1993: 100). Fortescue oversætter suffikset *-niujar* med betydningen 'nær fremtid' og oversætter *-langasi* med 'immediate future' (Fortescue 1983: 46). Swift har også beskrevet *-langasi*, men betragter den som en sammensat suffiks, og måske derfor har hun ikke anbragt den i tempuslisten, hvilket fremgår af følgende eksempel hun har givet (Swift 2004: 58):

44. *Niarquqlangasijualu*
Niarquq -langa -si -juq -aluk
bump.head-NEAR.FUT -PRSP -NZ -EMPH
'(You are) one who is just about to bump his head.' (Elijah's mother)

Swift mener, at prospektiv suffikset *-si* ofte følger 'temporal remoteness suffixes' og udtrykker, at noget skal hænde i forhold til det tempussuffiks, det er sammensat med. Disse ligner de grønlandske leksikaliserede enheder, hvor et aspektuelt suffiks følger et tempussuffiks, f.eks. *-ler* 'skal til at' sammensat med et tempussuffiks *-niar*, i *-nialer* 'skal til at'. Harper har heller ikke *-langa* med i sin liste, men kalder *-niar* for 'near future' og skriver, at det bruges om fremtidige ting, der skal ske samme dag eller før næste søvn (Harper 1979: 96).

I inuktitut kan man bruge visse suffikser uden stamme, og *-langa* 'nær fremtid' bruges således som vist nedenfor, hvor konteksten er, at moderen har taget en pude, som barnet vil have, og moderen beroliger barnet med ytringen (Swift 2004: 76).

45. *Langagaviuk.*
 langa -gaviuk
 NEAR.FUT. -CTG.2s./3.s.
 'You'll (get) it (back) soon.'

Suffikset *-langa* kan også bruges i kontekster, som ikke er helt forudsigelige men er sandsynlige, som i følgende eksempel, hvor faren for at ødelægge noget udløser ytringen (Swift 2004: 77):

46. *Atjiliurutialumi siqumitsilangagavi ai*
 atjiliuruti-aluk -mik siqumik -tsi **-langa** -gavi ai
 camera -EMPH -MOD.SG break -ATP -NEAR.FUT -CTG.2.s. hey
 'Hey, you will soon break the camera.' (Elijah's mother)

Men det kan også bruges som deontisk modalitet, hvor barnet i eksemplet ikke må komme ud:

47. *Anilanganngitutit*
 ani **-langa** -nngit -jutit
 go.out -NEAR.FUT -NEG -PAR.2.s.
 'You will not go out soon.'

I disse eksempler ville man i grønlandsk bruge *-ssa* 'futurum' og 'skal' med deontisk betydning.

I en dialogbog i inuktitut; *Concersation inuit = Inuktitut uqariursautiit: dialecte du Nunavik, niveau I* (Ortiz 1993), bruges det også som 'nær fremtid', men måske lidt anderledes end de foregående eksempler (Ortiz 1993: 14), (min oversættelse):

48. *-Irnig! Tiitulaurit!* 'Søn! Drik lige te!
 49. *-Auka, tiiturumanngitunga,* 'Nej, jeg vil ikke drikke te',
 47. *ilinniavimmi immutulangagama.* 'da jeg snart skal have mælk i skolen'.

Suffikset *-langa* bruges også sammensat med andre tempussuffikser, f.eks. i 'future-in-the-past', hvor *-lauju* 'distant past', ifølge Swift, har skopus over fremtidssuffikset *-langa* (Swift 2004: 78). Da fjern fortidssuffikset *-lauju* er nærmest fleksionen, etablerer det referencepunktet i fjern fortid, og har skopus over fremtidssuffikset *-langa* som i rækkefølgen er placeret umiddelbart før *-lauju*.

Suffikset *-langa* står relativt i forhold til referencepunktet i fjern fortid som 'future-in-the-past' (Swift 2004: 78).

50. *Montrealmiuq aipparilangalaujujanga supuurutijasuuq kisiani.*
 Montreal-miuq aippaq -gi -langa -lauju -janga
 Montreal-resident.of companion -have.as -NEAR.FUT -DIST.PAST -PAR.3.s./3.s.
 supuurutiq -jaq -suuq kisiani
 smoke -FRQ -NZ.HAB only
 'The one from Montreal, she would have had her as a companion, only she's a smoker.'
 (Paul's mother)

En anden kombination er med fortidssuffikset *-qau* i følgende eksempel. Her er det fortid 'i dag', der etablerer referencepunktet, mens *-langa* står relativt til dette referencepunkt (Swift 2004: 78-79):

51. *Apaali nautaima atulangarqaujait.*
 Apaaq =li nauk =taima atuq -langa -qqau -jait.
 Clothing =where where =then use -NEAR.FUT -TODAY.PAST -PAR.2.s./3.s.
 'And where, then, is the clothing that you where going to use today?'
 (Jini's mother)

Som allerede nævnt kan *-langa* også sammensættes med aspektuelle suffikser, som førnævnte *-langasi* og *-langalir*. I disse sammensætninger, hvoraf den ene *-langasi*, som allerede nævnt, er beskrevet som et tempussuffiks af (Fortescue 1983: 46), er suffiksrækkefølgen lidt atypisk, idet tempussuffikser normalt ikke kan være indenfor skopus af aspektuelle suffikser, ifølge de morfologiske regler for grønlandsk af Fortescue (1984b: 261). Suffikset *-si* udtrykker prospektivt aspekt, med betydningen 'skal til at/ begynder', det vil sige lige før en situation sker, og *-langasi* betyder 'skal lige til at gøre'. Suffikset *-lir* udtrykker ingresivt aspekt med betydningen 'nu/ begynder', det vil sige lige efter en situation er startet, *-langalir* betyder 'vil nu/ vil nu meget snart'. Disse ligner de grønlandske *-lir* 'skal til at' og *-nialer* 'vil/ skal til at'. Jeg vil umiddelbart anse dem for at være leksikaliserede enheder, som udtrykker umiddelbar fremtid. Hvis *-langasi* er et leksikaliseret suffiks må det befinde sig lige efter taletidspunktet og før *-langa* på tidslinien foroven.

Suffikset *-niar* 'senere i dag' oversættes også som 'efter næste søvn', af Harper (Harper 1979: 96). Protoformen er **ni(C)Ar-* 'try to'. Suffikset *-niar* har et referencepunkt, der er senere end *-langa* 'nær fremtid' i forhold til det deiktiske centrum, som illustreres godt i følgende eksempel, hvor *-langa* 'nær fremtid' i første linie bruges til situationen nu i *pilangagunnaitakka*, 'jeg vil/ skal ikke have dem mere', mens *-niar* i *qainiaqqatit* 'giv mig dem senere i dag' (i modsætning til betydningen givet af Harper) refererer til senere i dag (*pi-* må have betydningen 'få/ indtage' her (Schneider 1985), og ikke 'gøre' som oversættelsen forneden) (Swift 2004: 80):

52. *Ukua pilangagunnaitakka.*¹⁸
 uku -a pi -langa -gunnaiq -jakka.
 these -ABS.DUPL do -NEAR.FUT -no.longer -PAR.1.s./3.p.

53. *Qainiaqqatit.*
 qai -niaq -vatit
 give -TODAY.FUT -IND.1.s./3.p.
 'These ones, I'm finished with them. Give them (to me) later today.'
 (Paul's father)

Når der tilføjes et tidsadverbial ser det ud til, at det altid er gældende for samme dag som i eksemplet her (Spalding 1979: 65) (min fremhævelse):

54. 'Unnuk qainiaqqit?' 'Are you going to come this evening?'
 55. 'Iiqai. Qainiaqqungaqai' 'Yes, perhaps. Perhaps I will come.'

Når tidsadverbialer er 'i morgen' bruges fremtidssuffikset *-laar* 'i morgen' som i følgende eksempel (Spalding 1979) (Mine fremhævelser):

56. 'Aullarnianngilatit?' 'Are you not going to leave?'
 57. 'Ullumi tavvaniinniaqtunga' 'I will be here today.'
 58. 'Qaupat kisiani aullalaaqtugut' 'We will leave tomorrow only.'

I eksemplet nedenfor er referencepunktet for *-niar* i *tiiviiniamijutit* angivet af et adverbialt led i konditional modus med betydningen 'når' i *unnungulituarpat* (Swift 2004: 80):

59. *Unnuangulituarpat immininguaq tiiviiniamijutit.*
 unnuaq-u -lir -tuar -ppat imminik -nnguaq
 night -be -ING-as.soon.as -CND.3.s. self -imitation

 tiivii -niar -mi -jutit
 watch.television -TODAY.PAST -also -PAR.2.s./3.s.
 'Tonight you will watch yourself again on TV.' (Elijah's mother)

Det bruges også til planlagte begivenheder samme dag som i (Swift 2004: 81):

60. *Aninnguaniaratta lalaurit.*
 aninnguaq -niaq -gatta la -laur -git
 play.outside -TODAY.FUT -CTG.1.p. do -POL -IMP.2.s.
 'Please do (it) (and then) we'll all play outside later today.'
 (Lizzie's mother)

Interessant nok kan man se, at det er *-laur* 'polite', der bruges før imperativ, mens det i grønlandsk er *-niar*, der bruges: *iserniarit* 'Kom ind (venligt)'.

¹⁸ I dette eksempel må *-langagunnair* også være et mere eller mindre leksikaliseret enhed, da *-junnair* er et aspektuelt suffiks, det vil sige at tempussuffikset står før et aspektuelt suffiks, som i eksemplerne *-langasi* og *-langalir*.

Hvis en planlagt situation er sket før i dag tilføjes fortidssuffikset *-laur* 'fortid (i går eller tidligere)' (Smith 1997: 77):

61. *Aullarnialauttuk* 'He planned to go, he menteoned that he was going away'

Suffikset *-niar* er en af de suffikser, der har mange betydninger som blandt andet afhænger af, hvor i ordet det står, og hvilken stamme det er tilføjet. Smith har opdelt *-niar*'s betydninger i forskellige grupper med hver sin betydningsområde, og foruden dem er der ét *-niaq*, der er nominaliserende (6) (Smith 1978 : 77):

1. to intend, plan, set out to do x
2. in the near future (today)
3. to then, and then (do x) (med kontemporativ modus)
4. go after, hunt, seek x (her er det verbaliserende)
5. you will x (med indikativ, imperativ eller kontemporativ suffiks i 2. person)
6. one who hunts, goes after

Grupperingerne ligner de funtionskategorier (Fortescue 1980: 269) har opstillet over *-niar* i grønlandsk. Ifølge Fortescue befinder *-niar* sig i fem forskellige kategorier afhængig af funktion og betydning, foruden den nominaliserede. Fortescue har *-niar* som verbaliserende som, *aaverniarpoq* (*aaveq + niar + poq* 'hvalros + jage + ind) 'Han er på hvalrosjagt', som er det samme som gruppe 4 nævnt foroven; som verbalmodificerende med betydningen 'prøve, forsøge' som *iserniarqaarpoq* (*iser + niar + qqaar + poq* 'gå.ind + prøve + først + ind') 'Han prøver først at komme ind' ikke er medtaget i Smith's liste, men denne betydning har (Swift 2004: 81) i sin beskrivelse som 'try to, strive to'; tempus betydning med 'intension og sikker futurum' som, *iserqaarniarpoq* (*iser + qqaar + niar + poq* 'gå.ind + først + vil + ind) 'Han vil komme ind først', som er det samme som gruppe 1 og 2 foroven, men med lidt anderledes betydninger; imperativ 'softner' som, *iserniarit* (*iser + niar + it* 'gå.ind + imp.soft. + imperativ) 'Kom indenfor', ligner gruppe 5 og med en konjunktiv funktion 'mens' som, *pisunniarluni orluvoq* (*pisun + niar + luni orlu + voq* 'gå + mens + kontemp falde + ind) 'Han falder mens han går' ligner gruppe 3. Her i den konjuntive betydning er det altid enten kontemporativ modus med underordnet funktion, der bruges til at udtrykke samtidighed af to begivenheder. Selvom betydningerne ikke er i overensstemmelse med hinanden er de i samme funtionskategori. Tempussuffikset er i hvert fald meget specifikt i inuktitut, mens det i grønlandsk er mere en sammensmeltning af intentionel og fremtidsbetydninger. I de grønlandske eksempler har placeringen af suffikset i forhold til andre suffikser en stor betydning for betydningen, hvor det i *iserniarqaarpoq* 'Han prøver først at komme ind' klart er verbalmodiferende, mens det i *iserqaarniarpoq* 'Han vil komme ind først' er tempus/ modal. I inuktitut ændres betydningen af

–*niar*, når det er sammensat med visse suffikser ifølge Swift, (Swift 2004: 81). F.eks. får –*niar* betydningen 'go and', når det er sammensat med suffikset *-laukat* 'for a short time' og det ingressive suffiks *-lir*. I de to sidste eksempler har rækkefølgen ingen betydning, da det er efter *-laukat* 'for a short time' og før det ingressive *-lir*.

Der er ingen tvivl om at den synkrone (frekvensmæssige) hovedbetydning af –*niar* er tempusbetydningen 'nær fremtid (samme dag)'. Der er også regelmæssighed i brugen af –*niar*, hvor betydningerne er klare, når det bruges med de andre betydninger som, når det har en konjunktionsbetydning skal det efterfølges af kontemporativ modus, og når det er verbaliserende har det betydningen 'være på jagt efter', 'søge noget' osv. Når –*niar* efterfølges af visse suffikser som i eksemplet *Aullarnialauttuk* 'He planned to go, he mentioned that he was going away' (Smith 1997: 77), hvor tempus suffikset er optaget af fortidssuffikset *-laur* har det betydningen 'planlægge'. Ofte må betydningerne være sammensmeltede som vist ovenfor. Efter min vurdering kan –*niar* have mere end én betydning, når det står alene efter en verbalstamme, f.eks. 'nær fremtid' og 'intention' i følgende sætning (Spalding 1979: 66): *Uattiaru tiiliurniartuq* 'She'll make tea in a little while'.

Suffikset *-laar* 'fjern fremtid, (i morgen eller senere)' ligger på tidslinien efter –*niar* og har et tidsreferencen i forhold til taletidspunktet, er fra næste dag og fremefter. Protoformen af *-laar* er **tl-* 'can or be apt to' (Fortescue et al. 1994: 427). Mens Swift (2004: 82), Smith (1978: 62) og Harper (1979: 96) kalder det 'fjern fremtid' kalder Spalding (1979: 66) det 'generel fremtid' nær eller fjern. Uanset navnet synes det at give en mere generel betydning, som ikke er begrænset til 'i morgen' men også tiden derefter som i eksemplerne nedenfor (Spalding 1979: 66) (mine fremhævelser):

62. *Qauppat allalaarpit?* 'Will you leave tomorrow?'
 63. *Ukiuq tiriganiaqalaarpa?* 'Will there be foxes this winter?'
 64. *Upirngaaq sinaasiulaarpisi?* 'Will you people hunt at the floe in the spring?'

Det er ikke kompatibelt med tidsadverbialet 'i dag' (Swift 2004: 85):

65. **Ullumi aullalaartuq.*
ullumi aullar **-laar** -tuq
 today leave -DIST.FUT -PAR.3.s.
 'Today she will (tomorrow or later) leave'.

Når det bruges uden et tidsadverbial synes det at have en mere generel betydning som i eksemplet nedenfor, hvor det fremtidige er upræcist og langsigtet (Swift 2004: 84):

66. *Angujuulaaravi niriliri atii.*
 Angu-juq -u -laar -gavit
 be.big -NZ -be -DIST.FUT -CTG.2s.

niri-lir -git atii
 eat -POL -IMP come.on
 'Come on, eat now so you will (in distant future) be big.'
 (Paul's father)

I en mere kompliceret sætning specificeres referencepunktet af det underordnede verbum i f.eks. konditionalis som i følgende eksempel (Swift 2004: 84):

67. *Inummarinutuaruma*¹⁹ *illutaalaarqunga*
 inuk -mmariq -u -tuar -guma illu -taar -laar -vunga
 person -completely -be -as.soon.as -CND.1.s. house -acquire -DIST.FUT -IND.1.s.
 'When I grow old I will buy a big house.'

Som visse andre suffikser kan *-laar* også bruges uden verbalstamme (Swift 2004: 85):

66. *Laartait.*
 laaq -jait
 DIST.FUT -PAR.2.s./3.s.
 'You will (acquire) it.'

Oprindelsen til denne forkortelse skulle stamme fra et udtryk med verbalstammen *pi-*, som er en såkaldt 'tom' rod (Swift 2004: 85), det vil sige en stamme der ikke har en specifik mening, men bruges i et utal af sammenhænge og skifter betydning efter konteksten:

68. *Pitaalaartait*
 pi -taar -laar -jait
 thing -acquire -DIST.FUT -PAR.2.s./3.s.
 'You will acquire it.'

Suffikset *-laar* kan også forekomme således at både *ullumi* 'i dag', og et fortidsmarkøren *-laur* forekommer i samme verbum (Swift 2004: 85):

69. *Anigainna nillinatualuulaanirailaurtuq ullumi imigani tasiup.*
 ani -ga =itsu -na
 brother -POSS.ABS.1.s./3.s. =that.one -ABS.SG

 nillinatualuulaanirailaurtuq
 nilli -nar -juq -aluk -u -laar -nirar -i -laur
 be.cold-such.as.to -NZ -EMPH -be -DIST.FUT -say -ATP -YSTR.PAST
 -juq
 -PAR.3.s.

 ullumi imaq -ngani tasiq -up.
 Today water -POSS.LOC.3.s./3.s. lake -ERG.SG
 'Yesterday my brother said that the water in the lake would be cold today.'

¹⁹ Sic. *inummarinutuaruma* skulle måske være *inummarirutuaruma*, da *q* → *r* ved suffikstilføjeelse

I denne sætning er taletidspunktet forankret i *ullumi* 'i dag', og taler er 1. person, som er udtrykt i *anigainna*. I verbaldelen er der to lag, som udtrykkes af indirekte tale, før *-nirar* 'say', og som er markeret for tempus med *-laar* 'i morgen, fremtid'. Selve situationen er sagt 'i går' og markeres for tempus af *-laur* 'fortid, igår'. Suffikset *-laar* står som relativ fremtid indenfor skopus af *-laur*. Når *-laar* bruges sammen med indicative modus, kan det også få imperativ betydning som: *Upirngaaq qailaarputit*. 'Come (you will come) in the spring' (Spalding 1979: 71). Indicative modus i inuktitut bruges som en markeret form, hvor man markerer for overraskelse og fokus, mens participial modus, som allerede beskrevet, angiver den deklarative betydning (Swift 2004: 16).

Suffikset *-gumaar/-jumaar* 'fjern fremtid, vag fremtid' stammer fra * *yumaaq*- 'vague future'. Dette suffiks er taget med i oversigten af Swift, men er ikke beskrevet nærmere. Forskellen mellem *-laar* og *-gumaar* er ikke svær at skelne imellem, og i de engelske beskrivelser oversættes det til 'distant future', mens *-laar* oversættes med 'far future'. Denne skelnen er ikke helt klar i dansk, men alligevel kan man sige, at referencepunktet for *-gumaar* er efter *-laar* på tidstinien. Det behandles som en meget fjern (hypotetisk) fremtid af (Harper 1979: 96) med følgende sætninger (mine fremhævelser):

70. *Jisusi tikijumaartuq* 'Jesus will return (sometime in the future).'

71. *Tamatta tuqujumaarpugut* 'We will all die some day'.

Ifølge Spalding (1993) er det ikke et særligt produktivt suffiks, som kun bruges i kontekster, der ligger meget fjernt fra nutiden, og ligner dem ovenfor (Spalding 1993: 167). Fortescue kalder det 'vague future' (Fortescue 1983: 46), som er meget beskrivende for følgende sætning af Dorais, (Dorais 1988: 122) (min fremhævelse):

72. *Tikigumaarpunga* 'I'll arrive in a far future'.

Suffikset *-laar* kan også have en mere fjern betydning som i eksemplet nedenfor, hvor situationen er igangværende (Swift 2004: 84):

73. *Angijuullaaravi niriliri atii.*
 angi -juq -u -laar -gavit
 be.big -NZ -be -DIST.FUT -CTG.2.s.

niri -lir -git atii
 eat -POL -IMP come.on
 'Come on, eat now so you will (in distant future) be big.'

Forskellen mellem disse to suffikser ligger måske i, hvor stor sandsynligheden er for, at en given situation sker i fremtiden. Når du er barn er det uundgåeligt, at du bliver voksen en dag, men når man har planer om at rejse, er der altid en sandsynlighed for at det ikke kan lade sig gøre. Et andet

eksempel er religionssammenhænge, hvor muligheden for at Jesus kommer tilbage en dag bliver hypotetisk. Det vil sige *-laar* er en sikker fremtid, mens *-gumaar* er usikker fremtid, ligesom forskellen mellem *-ssa* 'skal/ futurum', *-niar* 'vil/ futurum' versus *-jumaar* 'vag futurum' i grønlandsk.

Der er tre suffikser, som man kan være i tvivl om det er fremtidssuffikser, som Swift (2004: 75f) ikke har taget med. Det drejer sig om *-lir* 'immediate future', der i visse situationer har en tempusbetydning som i følgende eksempel (Dorais 1988: 122): *tikilirpunga* 'I'm arriving **now**'. Swift citerer *-lir* kun som et aspektuelt suffiks (Swift 2004: 69), mens Fortescue kalder *-(tsa)lir* 'ongoing present', (Fortescue 1983: 46), som også refereres således af Smith (Smith 1978: 67). Det ser ud til at det især er det aspektuelle, der afbildes ved *-lir*, hvor en situation er ved at være fuldendt som eksemplet ovenfor. Måske har det ligesom det grønlandske *-ler* 'skal til at' en nær fremtidsbetydning i visse kontekster, hvor det er utvetydig tempus markering, som i: *Aggilerpunga* 'jeg kommer snart', hvor man stadig befinder sig et helt andet sted og aktiviteten ikke er påbegyndt endnu, men skal til at starte. Suffikset *-lir* i grønlandsk har også ingressiv aspekt som den grundlæggende betydning.

To andre suffikser, der har med nær fremtid at gøre er ifølge Harper *-niujar* og *-niusau* 'imminent action' (Harper 1979: 96), som kan oversættes med 'umiddelbart forestående'. Suffikset *-niuja(a)r* bruges i North Baffin området, mens *-niusau* bruges i Cumperland Peninsula. (Fortescue 1983: 46) oversætter *-niuja(r)* også med 'nær fremtid'. Spalding har eksempler på *-niujaar*: *aullarniujartuq* 'He is about to leave (he has the whip raised to start off the dogs, hushes the ignition of the engine, etc.)', (Spalding 1993: 101), (min fremhævelse). Lignende eksempler har Harper: *siniujarpa/ siniusauva* 'Is he about to go to sleep?', (Harper 1979: 50) (mine fremhævelser).

Der er i hvert fald fire sikre fremtidssuffikser, som er de første fire på listen forneden, *-langa* 'nær fremtid, snart (samme dag)', *-niar* 'senere i dag', *-laar* 'fjern fremtid, (i morgen eller senere)' og *-gumaar/ -jumaar* 'fjern fremtid, vag fremtid'.

- langa* 'nær fremtid, snart (samme dag)'
- niar* 'senere i dag'
- laar* 'fjern fremtid, (i morgen eller senere)'
- gumaar/jumaar* 'fjern fremtid, vag fremtid'
- (*-lir* 'umiddelbar fremtid')
- (*-niujar/niusau* 'umiddelbar fremtid')

Om der er eksempler på brugen af *-lir* som tempus markør, har jeg ikke set nogle eksempler på, men det er sandsynligt at det forekommer ligesom i grønlandsk. Suffikserne *-niujar/ -niusau* synes at være meget regionale henholdsvis i North Baffin området, i Cumperland Peninsula.

Fremtidssuffikserne er meget mere afgrænsede i forhold til fortidssuffikser, hvor man ikke er i tvivl om, hvor på tidslinien de skal placeres. De tre sidste er ikke behandlet som tempussuffikser i de forskellige lærebøger, og jeg anser *-lir* for at være primært aspektuel. Ser man på protoformerne, kan man se, at der oprindeligt har været tre fremtidssuffikser. Protoformen **tla* 'can or be apt to' med modal betydning er udviklet til to tempussuffikser *-langa* og *-laar*, mens **ni(C)AR-* 'try to' har udviklet sig til fem forskellige semantiske kategorier, hvoraf tempusbetydningen er stærkt fremtrædende i inuktitut i dag. Protoformen **-yumaaq-* 'vague future' er det eneste, der er tempussuffiks i protoformen, som i dag indikerer en meget fjern fremtid. Det bruges kun i sætninger, hvor sandsynligheden for at situationen indtræffer kan være usikker. Ud fra Fortescue (1983: 44) kan man se at *-laar(niasi)* 'be/get ready to', *-langa(si)* 'on point of' og *-niujar* 'about to' eksisterer som aspektuelle suffikser. De to første kan være i kombination med *-niasi* og *-si*.

6.1.5. Sammenfatning

De overordnede modi i inuktitut angiver illokutionær handling, og participial modus udtrykker standard deklarativ betydning, mens indikativ angiver fokus eller overraskelse. De underordnede modi danner en realis irrealis opposition mellem causative og conditional og mellem contemporative og incontemporative. Dubitativ modus 'at undre' bruges kun i inuktitut og ikke de to andre inuitsprog grønlandsk og iñupiaq. Mens causative og conditionalis, ligesom i grønlandsk, har en sekundær temporal betydning henholdsvis fortid og fremtid, angiver contemporative (realis) og incontemporative (irrealis) samtidighed med det overordnede verbal, hvor det i grønlandsk udtrykkes enten af participial eller kontemporativ, og skelnes mellem samme eller forskellige subjekter. I grønlandsk er oppositionen realis og irrealis i kontemporativ forsvundet.

Der er en kompliceret 'nær' og 'fjern' markering af især fortid, men knapt så kompliceret i fremtid i inuktitut. Der er dialektal variation mellem nogle fremtidssuffikser, og to (*-niujar* og *-niusar* 'umiddelbar fremtid') synes kun at forekomme i North Baffin og Cumperland Peninsula. I fortid er der ti fortidssuffikser, som ser ud til at danne opposition mellem følgende tidspunkter:

- indenfor 'samme dag': *-kainnar* 'for lidt siden' og *-qau* 'tidligere i dag'

- mellem 'i går' og tidligere end 'i går' : *-laur* 'i går' og *-lauju* 'for nyligt'
- mellem 'for nyligt' og 'for lang tid siden': *-qammir* 'for nyligt' og *-lausima* 'for lang tid siden'

Derudover er der to evidentielle suffikser *-nir/ -nni* 'narrativ fortid' og *-viniq* 'generel fortid'. Fremtidssuffikserne er knap så komplicerede og ikke så mange, nemlig fire. Der er ligesom fortidssuffikserne opdeling af 'i dag' i: *-langa* 'nær fremtid, snart (samme dag)' og *-niar* 'senere i dag', versus fjern fremtid i: *-laar* 'fjern fremtid (i morgen eller senere) og *-gumaar/ -jumaar* 'fjern fremtid, vag fremtid.'

6.2. Iñupiaq markering af tempus

Sproget iñupiaq bruges langs den nordvestlige kyst af Alaska, på North Slope samt på den nordvestligste del af den canadiske nordkyst; Mackenzie området. Iñupiaq er opdelt i tre hovedgrupper: Nordalaska gruppen, som har to dialekter: 1. North Slope dialekten og 2. Malimiut dialekten. Den anden gruppe omfatter området omkring Anatumuk Pass og har én dialekt: Nunamiut dialekten. Den tredje gruppe omfatter området omkring Seward Peninsula og har to dialekter: 1. Bering Strait dialekten og 2. Qawiaraq dialekten (Wikipedia). Hoveddialekten i iñupiaq er North Slope dialekten. Der er kun omkring 3100 talere af sproget (Nagai 2006: 13), og forskellen på dialekterne synes hovedsageligt at være fonologisk og leksikalsk. Uummarmiut dialekten i det nordvestlige Canada ligger lige op til North Slope, og forskellen er ikke stor mellem disse to dialekter. Vestcanadisk inuktitut ligner iñupiaq ved, at de bruger samme modusfunktioner, men hvad angår tempus markering er det kun Uummarmiut dialekten som ligner iñupiaq (Lowe 1985b: 118). Forskellen mellem dialekter øges (selvfølgelig) jo længere øst på man kommer, og der er en del forskel på vestcanadisk inuktitut og østcanadisk inuktitut, hvad angår modusfunktioner og tempusmarkering. Der synes ikke at være så mange forskellige beskrivelser af iñupiaq dialekterne, det er tilfældet af østinuktitut i Canada eller vestgrønlandsk.

I min beskrivelse af tempusmarkering i iñupiaq vil jeg tage udgangspunkt i beskrivelsen af tempus af *Inupiaq Narratives: Interaction of Demonstratives, Aspect, and Tense* af MacLean (1995). Hun undersøger iñupiaq narrative tekster med fokus på demonstrativer, tempus og aspekt og deres diskursfunktioner i narrativer. Da denne undersøgelse er begrænset til mundtlige fortællinger (f.eks. myter og sagn), vil jeg supplere med beskrivelser af Uummarmiut dialekten i Canada af Lowe (1985) *Uummarmiut Uqalungiha Ilihaurrutikrangit. Basic Uummarmiut Eskimo Grammar*, som har en udtømmende beskrivelse af modusfunktionerne og samspillet mellem verbalstammer og modus. Foruden disse supplerer jeg fra lærerbøger af MacLean (1986a) *North Slope Iñupiaq Grammar. First Year*, og *North Slope Iñupiaq Grammar. Second Year* (MacLean 1986b). Jeg bruger også ordbøger; *Dictionary. Postbases*, (MacLean 1978a) og *Iñupiaq dictionary. Personal endings* (MacLean 1978b). De to sidste bøger er der ingen sidetal på, og er ordnet i alfabetiske orden. Jeg vil pointere her, at jeg ikke citerer direkte i de eksempler, som jeg bruger til illustration, da MacLean (1995) ikke har samme måde at glossere på som mig. Jeg tilpasser dem således, at modus og person og numerusangivelser bliver byttet om f.eks. 3.s.INDIC.PRES, bliver skrevet som jeg hidtil har skrevet: INDIC.PRES.3.s. Også her bruger jeg de engelske betegnelser for modi, for at skelne mellem de grønlandske og iñupiaq.

Iñupiaq (primært i North Slope, og i mindre grad i Malimiut), adskiller sig fra de andre inuit sprog ved at have en tredelt opposition i markeringen af tempus²⁰. Der er markering for fortid, nutid og fremtid. Verbalstammen har en inhærent aspektuel betydning ligesom de andre inuitsprog, men til forskel fra andre inuit sprog markerer iñupiaq tempus ved fleksionen og kun i indikativ modus. Forskellen er således, at der i iñupiaq er tempusmarkering i hovedsætninger i indikativ modus, mens sætninger med andre overordnede modi og underordnede modi har samme temporale markering som i de andre inuitsprog. Tempusmarkeringen bliver således angivet ved både tempussuffikser og verbalendelse i indikativ modus. Disse bliver forstærket af tidsadverbier (MacLean 1995: 148). Der er ikke så mange tempussuffikser som i inuktitut, men omtrent samme omfang som i grønlandsk.

Verbalfleksionen angiver både modus, person og numerus, og i indikativ modus er tempus inkluderet i modusmorfemet. Personangivelserne omfatter 1., 2., 3. singularis, dualis og pluralis i de overordnede modi, mens der i de underordnede modi er angivet for 1., 2., 3., 3R (refleksiv) også i singularis, dualis og pluralis.

MacLean skriver at der mindst er 16 forskellige grammatikaliserede modi i verbalendelserne i iñupiaq (MacLean 1995: 88). Disse må inkludere allomorfer af grundlæggende 8 modusformer. Jeg vil i beskrivelsen inkludere disse modusallomorfer med eksempler fra MacLean. Modusformerne fordeler sig i fire overordnede og fire underordnede modi, som er følgende (Lowe 1985a: 109). (Også her er navnene til de forskellige modi varierende afhængig af forfatter):

De overordnede modi:	modusmærke
Indicative ²¹ / declarative	-tuq /-ruq (present) -tuaq /-ruaq (past)
Interrogative	Ø
Imperative	-pa/-va
Optative	-li/-la /(-lu)
De underordnede modi:	
Conditional (irrealis)	-gu/ -pa
Causative (realis)	-ka/ -ma
Conjunktive	-vlu/ -lu
Contemporative	-llaq

²⁰ Det forekommer slet ikke i Seward Peninsula (personlig kommunikation L. Kaplan, okt. 2006)

²¹ MacLean bruger konsekvent indicative og ikke declarative som Lowe (MacLean 1995). Jeg foretrækker at kalde det indicative, da vi også bruger det for inuktitut og grønlandsk.

Participialmodus findes også i iñupiaq men bruges kun som nominalesering af verbale sætninger, som bøjes i kasus. Ofte bruges det som et argument, som agent eller patient i en sætning. Der er både transitive og intransitive modusmarkører (MacLean 1995: 89).

Indikativ markeres med distinktion mellem fortid og nutid, som er *-tu /-ru*²² for intransitiv nutid og *-tua /-rua* for fortid. For vokalstammer bruges *-ru* og *-rua*, og for konsonantstammer bruges *-tu* og *-tua*. Desuden er der også andre allomorfer, *-chu* og *-chua* efter t-stammer, og *-su* og *-sua* efter q og k, hvori der i sidste stavelse er et stærkt i.²³ De transitive former i nutid er *-ki/ -ka* efter k- og t-stammer, *-gi/-ga* efter vokalstammer og *-ri/-ra* efter q-stammer. Desuden bruges *-ki/-gi/-ri* for 1. og 2. person og *-ka/-ga/-ra* for 3. person. I fortid er det *-ta/-ra* i fortid, hvor *-ta* bruges efter konsonant-stammer og *-ra* efter vokalstammer.²⁴ Indikativ fremtid markeres med fremtidssuffikset *-niaq* og har samme endelse som indikativ nutid²⁵ *-tu*, *-niaqtu* i intransitiv eller transitiv *-ri/-ra*, *-niaR i* (i 3.p. *-niaR a*) (MacLean 1995: 110):

1. *Siñiktuq*
siñik -tuq
sleep -INDIC.PRES.3.s.
'S/ he is sleeping'
2. *Siñiktuaq*
siñik -tuaq
sleep -INDIC.PAST.3.s.
'S/ he slept'
3. *Siñigniaqtuq*
siñik -niaq -tuq
sleep -FUT -3.s.INDIC.
'S/he will sleep'

De transitive former ser således ud i nutid, fortid og fremtid (MacLean 1995: 122f).

4. *Tautukkaa Bill*
tautuk -kaa Bill
see -INDIC.PRES.3.s./3.s. Bill
'S/ he sees Bill'
5. *Tautuktaa Bill*
tautuk -taa Bill
see -INDIC.PAST.3.s./3.s. Bill
'S/he saw Bill'

²² r svarer til ž i CED af Fortescue et al. (1994). Der er distinktion mellem r og R, hvor r er et retrofleks r som i engelsk 'right', og R står for uvulær frikativ som r i grønlandsk og inuktitut.

²³ Stærkt i giver palatalisering af alveolære konsonanter i det her tilfælde hvor t → palatal t, ch og s.

²⁴ I Uummarmiut er det *-kkaq/-raq* efter vokalstammer, *-kkaq* efter konsonantstammer, og *-taq* efter t-stammer.

²⁵ Noter også, at negativ indikativ altid angives med indikativ presens endelsen *-ngituq*, og kan anses som default?

6. *TautukniaRaa Bill*
 tautuk -niar -Raa Bill
 see -FUT -.INDIC.3.s./3.s. Bill
 'S/he will see Bill'

Modusmarkørerne for indikativ nutid *-tu/-ru* i intransitiv og *-ki/-ka* i transitiv har samme form som modusmarkørerne i participial modus i inuktitut og vestgrønlandsk. I inuktitut bruges participial modus også til deklarative sætninger (se afsnit 6.1), mens det i vestgrønlandsk kun bruges som underordnet modus, hvor det angiver samtidighed af to forskellige situationer, eller det angiver tidspunkt for en begivenhed som i iñupiaq, udtrykt med nominaliserede sætninger. Modusmærket for fortids indikativ *-tua/-rua* minder i formen om suffikset *-tuaq* 'kontinuerligt', som har et protoform **ðuRaR* 'continually', og som har samme betydning i alle inuitsprog. Det er usikkert om den oprindelige betydning af fortidsendelsen *-tuaq* er 'kontinuerlig'. En anden mulig afstamning kunne være suffikset, som har protoformen **tuq(q)a* 'one having much or many', og som både i inuktitut, grønlandsk og muligvis også i iñupiaq har betydningen 'gammel' (Fortescue et al. 1994: 428). Selvom protoformen's betydning er 'en der har meget/ mange', kunne det være, at det i protoinuit sprog er en anden protostamme, da der er en markant betydningsforskel mellem inuit og yupitsprogene. Det ville være i tråd med brugen af *-nikuu* som fortidsmarkør, hvor *-nikoq* betyder 'rest af / tidligere / har været ting'. Suffikset *-toqaaq* 'gammel' er et af de få suffikser, som kan ledes tilbage til et leksem, og i dette tilfælde er det *utoqaaq* 'gammel', hvis protoform er *utuqqar* 's.th.old' (Fortescue et al. 1994: 383). Suffikset bruges mest nominalt, f.eks. *angutitoqaaq* 'en gammel mand'. Det er en sammentrækning af *angut utoqaaq* 'mand gammel'. Men i visse kontekster bruges det i verbalt, hvor betydningen er perfektum, og hvor betydningerne 'fortid' og 'længe' bliver til ren fortid. Schneider giver et eksempel på brugen af *-tuqaaq* i en sætning, som er nominaliseret, fra Ungava dialektet i Østcanada (Schneider 196?: 123):

7. *Inuvinetoqai* 'en person, der ikke eksisterer længere/ er for længst død'.

En mere gennemført verbal brug findes i Thuledialekten, hvor *-toqaaq* har perfektum betydning. Det forekommer som *-hutoqaaq* 'allerede længe' og i eksemplet forneden betyder det (Fortescue 1991b: 147):

8. *Tuquqqahutuqaaq* 'Han har allerede været død længe'.

Suffikst *-hutoqaaq* 'allerede længe' bruges i alle personer, det vil sige 1., 2. og 3. person, som et verbalparadigme. Med disse eksempler hvor *-tuqaaq* har verbale betydninger, er det ikke usandsynligt, at indikativ fortid *-tuaq* i iñupiaq stammer fra suffikset *-tuqaaq* 'gammel', som højst

sandsynligt er en blanding af participial *-tuaq* 'kontinuert' og *-tuqaq* 'gammel', da det ikke er så 'nemt' at fjerne en lukkelyd mellem to stavelser.

Indikativ fortids- og participialmodus har samme form i hvad MacLean kalder participial 1 i intransitiv *-tua(q)*, og transitiv *-ta(ŋ)/-ra(ŋ)* (Participial 11 (passiv participial) har et andet modusmærke *-kkaR/-yaR*), (MacLean 1978a: under k)²⁶. Kun i participial 3. person reflektiv er der ikke sammenfald, da de overordnede modi ikke har 3. person reflektiv markering, og man skelner mellem disse to i kasusmarkeringen. F.eks (mine fræmhævelser):

9. *Isiqtuularuam tupaktittaa siqupkaqtaja*
 isiq -tuula -ruaq -m tupak -tit -taa
 enter -forcefully -PART.3.s. -REL startle -cause -INDIC.PAST.3.s./3.s.

siqu -pkaq **-taq** **-ŋa**
 fall.asleep -cause -PAS.PART -3.s./3.s.

'The one who entered forcefully startled the one whom s/he caused to fall asleep.'

En anden indikativform *-vu/-pu* i intransitiv og *-va/-pa* i transitiv bliver også brugt i *iñupiaq*, men kun i forbindelse med adverbialet *kiisaimma* 'endelig', som skal stå umiddelbart før hovedverbet (MacLean 1995: 90):

10. *Kiisaimmaa tikitput*
 kiisaimmaa tikit -put
 finally arrive -KIISA.PRES.3p.
 'They finally arrived, just now'

Samme modusmærke bruges som indikativmarkør i grønlandsk og i fokusmarkerede deklarativer sætninger i inuktitut.

Tidsadverbialer bruges til at præcisere tempusmarkeringen angivet i modusendelsen, det vil sige i indikativ modus (MacLean 1995: 118f). Det er ikke kompatibelt f. eks. at bruge nutids indikativ med et fremtidsadverbium som *uvlaaku* 'i morgen'.

11. **Aqpattuuq uvlaaku.*
 aqpat -tuq uvlaaku.
 run -INDIC.PRES.3.s. tomorrow
 'She runs tomorrow'

Men det er kompatibelt at bruge et fortidsadverbium sammen med indikativ nutid, ligesom det bruges i grønlandsk.

12. *Tikitchuuq uvlaaq*
 tikit -chuq uvlaaq
 arrive -INDIC.PRES.3.s. this.morning

²⁶ Modusendelserne er opdelt i alfabetisk orden uden sidetal.

'S/he arrived this past morning'

13. *Aimmiruq taimani.*

ai -mmi -ruq taimani
stay.home -CONT -INDIC.PRES.3.s.that.distant.past
'She was home at that distant past time.'

At kombinere et fortidsadverbium med et verbum, som ikke er markeret med et tempussuffiks, kan ikke lade sig gøre i inuktitut (Swift 2004: 36; Hayashi 2005: 15). Men i visse situationer kan man kombinere et fortidsadverbium og et ikke tempusmarkeret verbum, og det ser ud til, at man skelner mellem direkte / 'nærværende' (immediate) oplevelse og en mere distanceret / fjernere (displaced) oplevelse af en situation (personlig kommunikation, Mahieu): *ippassaq tikittuq* 'Han ankom i går', hvor taleren føler, at ankomsten er oplevet tættere på. I grønlandsk vil man bruge *-nikuu* til at udtrykke den direkte oplevelse i 1. person, mens *-sima* måske kan rumme det mere distancerede indtryk, altså i 2. og 3. person.

Indikativ nutid fungerer også som default, eller er neutral i forhold til situationstyper, hvor stammens inhærente aspektuelle betydning kommer frem, (MacLean 1995: 152), (Lowe 1985a: 112). Det bruges som rapporterings 'middel' til situationer/ events som sker, mens man er til stede og ser på. Derudover bruges det udpræget i fortællinger/ myter.

MacLean opdeler verberne i to typer, basale verber, det vil sige verbalstamme + fleksion, og udvidede verber, som er verbalstamme + aspektuelle suffikser + fleksion (MacLean 1995: 84f). Hun deler verbalstammerne i fem forskellige situationstyper efter verbalstammens inhærente aspektuelle betydning med udgangspunkt i Smith's (1997) opdeling af situationstyper (MacLean 1995: 144): 1. activity, 2. accomplishment, 3. semelfactive, 4. achievement og 5. state. I kapitel 3.2.1 kom jeg selv til de samme situationstyper i grønlandsk.

De andre overordnede modi markeres ikke for tempus. Interrogativ modus dækker både nutid og fortid, og for fremtid bruges et fremtidssuffiks. Modusmærket for interrogativ er *-pa/ -va*. Ifølge MacLean (1986: 64) angives tempus i svaret, som kan være i indikativ modus enten i nutid eller fortid som i: *NiRiva?* 'Is he eating / Did he eat?' *NiRiruq* 'He is eating' eller *niRiruaq* 'he ate'. Et tidsadverbial bruges også til at præcisere tidspunktet på spørgsmålet som: *Unnuaq qamutitaqłusi sumukpisi?* 'Hvor tog I hen med bilen i nat?' (MacLean 1986a: 21), (min oversættelse og fremhævelse). Når interrogativ er i forbindelse med et verbum i underordnet modus, fastsættes tidspunktet også ved, at det underordnede modus er i realis eller irrealis. I realis: *Qanorłuni qimakpa?* 'How did he flee? (MacLean 1986a: 1), og irrealis: *Qanuğlutin qaiñiarpit?* 'How will

you come? Her er Contingent realis mærket *-lu*, mens contemporative irrealis er *-lu*. Denne sondering gælder også for causative, som er realis og conditional som er irrealis.

Imperative og optative behandles som udgørende samme paradigme af MacLean (1986: 24). Modusmærket for imperativ modus er Ø, hvor der kun er personangivelse i fleksionen, mens det optativ modus er *-li/-lu/-la*. Imperativ og optativ modi har en inhærent fremtidig betydning. I alle inuitsprog er imperativmærket Ø, mens optativmærket er *-li/-la/(-lu)*.

I de underordnede modi er der som i inuktitut forskellige benævnelser til de samme modi især om contemporative og conjunktive/ appositionalis, afhængig af forfatter også indenfor samme forfatters produktioner. Jeg beskriver de underordnede modi med de benævnelser, der er skitseret foroven (se side x).

De underordnede modi er klart adskilt mellem realis og irrealis. MacLean opdeler de underordnede modi i 1. underordnede modi som omfatter Appositionalis Realis og Irrealis, Conditional-Consequential Realis and Irrealis, Contemporatives A, B, C, and I and II, og Contingent og 2. de temporale modi som omfatter Precessive, Imprecessive, Concessive A and B, Causative og Successive (MacLean 1995: 90 + 466f). De sidste fire modi, impressive, concessive A + B, causative og successive må være en sammensætning af et suffiks og et modusmærke, f.eks. intransitiv Precessive *-ᖃiñᖃarma* må være et suffiks *-ᖃiñ* (*ᖃa* + *it* 'perfektiv + to not have') efterfulgt af contemporative, der har modusmærket *-ᖃar* og personendelsen *-ma* muligvis 1. singularis (MacLean 1995: 467). Det må være leksikaliserede enheder, der har fået forskellige syntaktiske funktioner afhængigt af kontekst og hvilket suffiks, der står lige før modusmærket, f.eks. for pressesive og impressive er i contemporativ modus og concessive er i indikativ modus, og causative og successive er i henholdsvis causative (contingent) eller conditional modus. Fænomenet er velkendt i grønlandsk, hvor visse suffikser sammensat med en bestemt modus får en leksikaliseret betydning, f.eks. *-tillugu* (*-tit* 'forårsage' + *-lu* 'kontemporativ') betyder 'mens', som det også gør både i inuktitut og iñupiaq.

MacLean (1995: 90ff) har grupperet conditionalis, som irrealis og causative, som realis, i samme paradigme. Men da der er klar modusmærke i hver af disse modi som adskiller disse to, og de danner en fuld paradigme hver for sig, vil jeg ligeså Lowe (1985a) behandle dem hver for sig. Samtidig er det disse to modi som står mest klart beskrevet både med hensyn til form, betydning og funktion.

Modusmærket for conditional er *-gu*, og *-pa* i 3. person ikke-refleksiv, som i inuktitut og grønlandsk. Conditionalis kan bruges enten som en betingelse for en situation, der er udtrykt i et

direkte overordnet verbum eller som temporal markør for en fremtidig situation, som står i forhold til et direkte overordnet verbum. Der bruges altid en fremtidssuffiks i det overordnede verbum. I grønlandsk behøver det direkte overordnede verbum ikke at være i et overordnet modus, men kan også være i andre underordnede modi, ofte kontemporativ eller kausativ. I det første eksempel har konditionalis modus betydningen 'hvis', og i det næste eksempel har konditionalis betydningen 'når' (Lowe 1985a: 161), (min segmentering).

14. *Qaiguvit punniliurutigihigikpiñ.*
 qai -guvit punni -liur -uti -gihi -gikpiñ
 come -COND.2.s. bread -make -TRANS -FUT -INDIC.1s/2s.
 'If you come, I will make bread for you'

15. *Yaravallaaruma yaraiqhillakkahirunga.*
 yara -vallaar -guma yaraiqhi -llak -kihi -runga.
 Tired -to.much -COND.1s. rest -a.while -FUT -INDIC.1.s.
 'When I am too tired, I will rest for a while.'

Causative modus, som også kaldes 'consequential' af MacLean (1986: 92), og 'causative' af Lowe (1985: 181f), har modusmærket *-ga*, og *-ma* i 3. person ikke-refleksiv. Det ser ud til at MacLean til dels har opdelt modi efter semantiske kriterier, da det hun kalder 'Causative mood' ser ud til at være brugt i situationer, som forårsager brugen af suffikset *-tit* 'cause' som i eksemplet her, hvilket er forskelligt fra causative modus, som Lowe (1985: 181f) beskriver, (MacLean 1995: 95):

16. *Uqaqpaiññuni pilaiqsipalukkaatigut.*
 uqaq -pait -ññuni pilaiq -tit -paluk -kaatigut.
 talk -to.much -CONJ.3.s. become.tired -cause -extremely -INDIC.PRES.3.s./1.s.
 'Because s/he talked so much, s/he caused us to become extremely tired.'

Grunden til at MacLean kalder det Consequential, kan være at causative modus hovedsageligt bliver brugt som temporal markør, hvor det bliver oversat med 'da (when)', og (Lowe 1985a: 181) skriver at det hovedsageligt er 'when'-betydningen der bruges. Årsagsbetydningen findes dog, som det bliver brugt både i grønlandsk og inuktitut, men måske i mere specielle kontekster. Som allerede nævnt angiver det en realiseret situation i forhold til det direkte overordnede verbum. Causative modus bruges i forbindelse med både nutid og fortidsmarkering i det direkte overordnede verbum (MacLean 1986b: 93):

17. *Akimamma quyapaluktuña*
 akimam -man quya -paluk -tuña
 win -CAUS.3.s. happy -very -INDIC.PRES.1.s.
 'I was happy, when he won'.

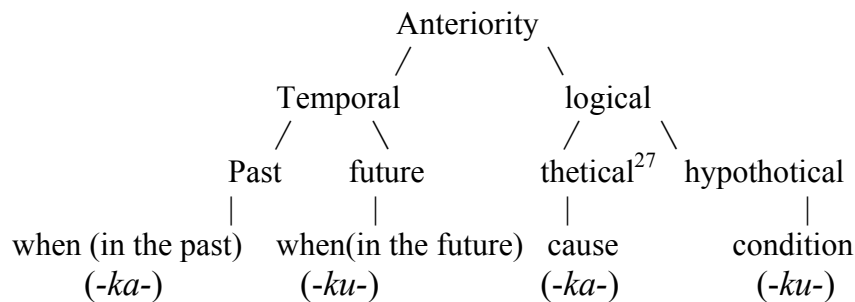
18. *Naatchigama napaatchagaaqtuanga.*

naatchi -gama napaatchagaaq -tuanga.
 finish -CAUS.1.s. play.darts -INDIC.PAST.1.s.
 ‘When I finished, I played mumblety-peg.’

Causative modus bruges sammen med indicative nutid, som i det første eksempel foroven, hvor situationen udtrykt i hovedverbet, *quyapaluktuga* ‘I was happy’ sker udmiddelbart efter afslutningen af *Akimamman* ‘when he won’ (MacLean 1995: 129). I det sidste eksempel for oven, er situationen sket i fortid, markeret af indikativ fortid, og kausativ præciserer det tidspunkt, hvor situationen *napaatchagaaqtuanga* ‘I played mumbletupeg’, starter.

Causative modus har også en årsagsbetydning som minder om det grønlandske årsagsbetydning: *Anuqterpallaarman aimaniqtunga* ‘Because it is too windy, I’ll stay home.’ (Lowe 1985a: 181).

Lowe skitserer en semantisk opposition mellem temporal og logisk betydning for både conditional modus og causative modus, hvor der i temporalbetydningen er opposition mellem fortid (causative) og fremtid (conditional), (Lowe 1985a: 182), mens der i den logiske betydning er opposition mellem hypotetisk (conditional) og ‘thetic’ (causative) betydning i følgende skema:

Conjunktive har også opposition i realis og irrealis og modusmærkerne er henholdsvis *-vlu* / *-lu* for realis og *-lu* for irrealis. MacLean kalder dette modus for appositionalis I for realis og appositionalis II for irrealis i sin beskrivelse af tempus, (MacLean 1995: 90f), mens hun kalder de to contemporative i en lærebog om inupiaq, (MacLean 1986b: 1ff), subordinative i en opslagsbog om personendelser, (MacLean 1978b). Disse svarer til contemporative realis og incontemporative irrealis i inuktitut, som har modusmærke *-tsuni* og *-luni*. I grønlandsk har vi, som tidligere sagt, kun en kontemporativ modus *-(l)lu* som bruges til både realis og irrealis. Jeg vil bruge CONJ for appositionalis I og II i glosseringen. Conjunktive har en ledsagende funktion ligesom i grønlandsk og inuktitut og bruges i forbindelse med indicative både i nutid, fortid og i fremtid med modusmærket *-vlu* / *-lu* i realis (fortid og nutid) og *-lu* i irrealis, (fremtid) (MacLean 1995: 90, 91):

²⁷ Jeg antager at det betyder realis.

19. *Aqpaḥuni isiqtuq*
 aqpat -ḥuni isiq -tuq
 run -CONJ.3.s. enter -INDIC.3.s.
 'S/he entered running, just now.'
20. *Aqpaḥuni isiqtuaq*
 aqpat -ḥuni isiq -tuaq
 run -CONJ.3.s. enter -INDIC.PAST.3.s.
 'S/ he entered running.'
21. *Aqpalluni isiqniaqtuq*
 aqpat -luni isir -niar -tuq
 run -CONJ.3.s. enter -FUT -INDIC.3.s.
 'S/ he will enter running.'

Generelt er der koreference i subjektet af det direkte overordnede verbum og conjunktive, men hvis der skal markeres forskellige subjekter, markeres det enten med suffikset *-tillu*, som kun bruges i konsonantstammer, eller *-pkarḥu*, som kun bruges i vokalstammer, som ser ud til at betyde 'mens', som i det grønlandske eller inuktitut. Suffikserne *-tit* og *-pkaq* 'kausativ' tilføjes både realis og irrealis conjunktive (Lowe 1985a: 199f):

22. *Naniriartortillunuk Iñuuviktuq.*
 naniriartor -tillunuk Iñuuvik -tuaq.
 trap.animals -DUAL.WHILE Iñuuvik -INDIC.PAST.3.s.
 'While we were trapping, she went to Iñuuvik.'

Både i grønlandsk og inuktitut (Harper 1979: 76) bruges *-tillu* 'årsag + -lu' med betydningen 'mens'. Suffikset *-tit* sammensat med negativ kontemporativ har betydningen 'før' i både grønlandsk og inuktitut, som det også er i iñupiaq, men her skal suffikset *-galuar* være umiddelbart før, og MacLean sætter disse to sammen som leksikaliserede i sin opslagsbog om suffikser (MacLean 1978a). Eksemplet er taget fra (Lowe 1985a: 228), (min segmentering):

2. *Itirluaqtinnanga itqutchiqtuq.*
 itir -aluaqtinnanga itqutchiq -tuaq.
 wake.up -BEFORE.1.s. eat.breakfast -INDIC.PAST.3.s.
 'He had breakfast before I woke up'.

En tredje funktion som MacLean trækker frem er, at det har en funktion som mellemed i en serie handlinger som i eksemplet her, det vil sige det markerer den midterste handling i en serie, som det også bruges i grønlandsk (MacLean 1995: 91):

23. *Isegami mattaḥuni kiluvaqtuq.*
 Isiq -ami mattaḥ -ḥuni
 Enter-CAUS.4.s. take.parka.off -CONJ.4.s.

Kiluvaq -tuq.
 move.up.away.from.door -INDIC.PRES.3.s.
 'Having entered, he removed his parka and walked in away from the door.'

Den sidste modus, comtemporative, angiver samtidighed i to situationer, hvor der er koreference i subjektet med det direkte overordnede verbum. MacLean (1995: 92) har opdelt denne modus i fire forskellige former, hvoraf den sidste er *-tillu*, som allerede er placeret som et leksikaliseret enhed foroven, sammen med conjunktive. Da modusmærket ikke hører til her antager jeg den for at være en variation af conjunktive. Contemporative A har modusmærket *-tjjaq*, og det ser ud til at markere simultanitet mellem to forskellige begivenheder, hvor der kan markeres for om det er samme subjekt i begge verber for eksempel *niRitjjaRmi* 'while she is eating, (she reflexive)' og *niRitjjaan* 'while she is eating, (she non-reflexive)'. Contemporative B har modusmærket *-mmaq*, og det ser ud til at samme subjekt foretager to handlinger skiftevis/ ind i mellem, og contemporative C med modusmærket *-llaq*, ser også ud til at markere at samme subjekt foretager to handlinger samtidigt. I Uummarmiut ser det ud til, at det kun er den sidste contemporative C *-llaq*, der bruges med denne betydning. Lowe mener at det ikke bruges så ofte, og bliver ofte erstattet af conjunktive, (Lowe 1985a: 231).

Jeg giver eksempler fra hver af disse former herunder (MacLean 1995: 92-93):

24. *Mikitjjaġmi pillatura.*

miki -tjjaġmi pillatu -raa
 small -CONTEM.A.4.s. like.to -INDIC.PAST.3.s./3.s.
 'S/he enjoyed her/his company while s/he was small.'

25. *NiRimmaRmi uqaqtuq.*

niRi -mmaRmi uqaq -tuq.
 eat -CONTEM.B.4.s. talk -INDIC.PRES.3.s.
 'S/he is speaking eating intermittently.'

26. *MakitallaRmi niRigaa.*

makita -llaRmi niRi -gaa.
 be.standing -CONTEM.C.4.s. eat -INDIC.PRES.3.s.
 'While s/he is standing up, s/he eats it.'

Disse former findes ikke i inuktitut eller grønlandsk som paradigmer, men i grønlandsk har man enkelte udtryk, som har beholdt den oprindelige betydning 'mens' i *qiannġarmi iserpoq* 'Han kom ind grædende /mens han græd'. Et andet ord er *iluunngarmi* 'af hele sit hjerte' som kun bruges religiøst. Jeg har også fået oplyst at man i Maniitsoq (Grove, personlig kommunikation) området kan sige: *nikorfarmi nerivoq* 'han spiser stående/mens han står', hvor modusmærket synes at være

svundet til *-r*, og personendelsen *-mi* '3.s.'. I inuktitut har dubitativ formen *-mmangat* 'wether' som også minder om sammensætningen af *-mmaq* og *ᑭᑭᑭᑭ*, men dette stammer fra et protosuffiks **maᑭᑭ(aq)*²⁸ 'wether', og har ikke noget med MacLean's contemporative at gøre.

6.2.1. Tempussuffikser

Der er både fortidssuffikser og fremtidssuffikser. Der er ingen beskrivelser af hvordan disse suffikser bruges generelt, andet end at de står i opslagsbøger, og er i øvrigt brugt i forskellige eksempler. Tempussuffikserne, inklusiv dem Fortescue (1983: 47), har opstillet synes at være følgende:

- *yumaar* 'intend/ plan to'
- *niar* 'future/ will'
- *niaRunar* 'will probably'
- *k/gisi* 'future/ will after'
- *aqsi* 'is about to'
- *nga* 'past'
- *ngait* 'did not'
- *qamminga* 'have recently'
- *qqammir* 'recently'

I opslagsbøgerne står der ikke noget om at de forskellige suffikser har en nær eller fjern betydning, som man bruger det i inuktitut. Vi kender *-yumaaq*, *-niaq*, *qamminga* og *-qqammiq* fra grønlandsk og inuktitut. Jeg vil se om disse har de samme betydninger som i inuktitut og grønlandsk og tage suffikserne et for et og give eksempler på brugen af dem ud fra (MacLean 1978a), (MacLean 1995) og (Lowe 1985a), (Lowe 1984a).

6.2.2. Fremtidssuffikser

Fremtidssuffikserne adskiller sig fra fortidssuffikser i inupiaq, idet de er obligatoriske og bruges i forbindelse med indikativ i nutid, eller en af de andre modi. Der er ingen nær eller fjern betydning, men det ser ud til at man skelner mellem sikker vs. mindre sikker fremtid.

- *niaq* 'future/ will'
- *niaRugnaq* 'will probably'
- *k/gisi* 'the action will be done in the future' (MacLean 1978a)/ 'will do after' (Lowe 1985a: 116)
- *(k)aqsi* 'is about to'
- *yumaaq* (intend/ plan to)

²⁸ Fortescue et al. (1994).

–*niaq* (future) synes at være default suffikset til fremtidsmarkering. Det vil sige hvis ikke et andet kan bruges skal –*niaq* tilføjes. Det er oversat med 'will', men om det også har en deontisk og intentionel betydning som i det grønlandske –*niar* som i *takuniarpara* 'jeg vil/ skal se ham', hvor viljen eller intentionen (skal) kan være ret tydelig, kan jeg ikke se. I næsten alle eksempler, som handler om fremtid er det –*niaq*, der bruges og her er et af eksemplerne (MacLean 1995: 128):

27. *ARnaq niRiniartuq aaqagu.*
 Abnaq niRi -niaq -tuq aaqagu.
 Woman eat -FUT -INDIC.PRES.3.s. in.a.while
 'The woman will eat in a while.'

Brugen af –*niar* i iñupiaq minder om brugen af både –*niar* og –*ssa* i grønlandsk, men i inuktitut er –*niar* begrænset til 'senere i dag'.

–*niaRugnaq* (will probably) ser ud til at være en sammensætning af –*niaq* 'vil/ (skal)' og –*Runar*, som har protoformen **yuknaq-* 'probably' (Fortescue et al. 1994: 437). Det ser ud til at det er –*su ynaq* 'sandsynligvis', der bruges om ren 'sandsynligvis' betydning. Til sammenligning har vi i grønlandsk –*niarunar* (*niar* + *gunar* 'vil + måske') 'vil måske', hvor –*gunar* også har samme protoform som det i iñupiaq. MacLean giver blandt andet dette eksempel, (MacLean 1978a: under –*ni*) (min segmentering):

28. *Naanniaġugnaġaa uvlaakun.*
 naat -niaġugnaq -aa uvlaakun.
 Finish -will.probably -INDIC.PRES.3.s./3.s. tomorrow
 'He will probably finish it tomorrow.'

–*k/gisi* (will after) ser ud til at være et fremtidssuffiks, der bruges, når der sker mere end én handling i rækkefølge, og som markerer den sidste handling. Lowe (1985: 116) har det med i sin beskrivelse af grammatikken i Uummarmiut, men ikke med i sin ordbog (Lowe 1984a). Han oversætter det med 'will do after', mens MacLean skriver 'indicates that the action will be done in the future' (MacLean 1978a). Det ser ud til at det kun findes i iñupiaq, og findes heller ikke i en trykt udgave af MacLeans ordbog (MacLean 1980). Her er et par eksempler fra (MacLean 1978a: under –*ki*).

29. *Siñigli, itiguni savakkisiruuq.* 'let him sleep, he will work when he wakes up.'
 30. *Tamaaniillik. Uvlaaku miqugiŋigaiik.* 'Leave them₂ here. She will sew them₂ tomorrow.'
 Lowe giver et par eksempler, der viser forskellen mellem –*niar* og –*gihi*, hvor det er tydeligt at det er den sidste handling det markerer for, (Lowe 1985a: 116), (min fremhævelse):

31. *Aninniariga* 'I'll put it outside.'
 32. *Anitkihigiga* 'I'll put it outside after...'

-(*k*)*aqsi* (is about to) som i uummarmitut har formen *-aqhi* synes at have samme betydning som *-lir* i grønlandsk og inuktitut. Det har ikke en aspektuel, inchoativ betydning som det grønlandske *-ler*, men et andet suffiks *-rraqsi* 'to begin to' har denne betydning, (MacLean 1995: 120), og har for øvrigt næsten samme form som *-(k)aqsi* (is about to). Det er muligt at samme morfem er splittet to former med to betydninger. Eksemplerne er taget fra (MacLean 1978a: under *-aq*):

33. *Nibiaqsirut* 'We are going to start eating'

34. *Kataaqsigaa* 'he is about to drop it.'

-j/yumaaq 'planned future' har sikker betydning i iñupiaq end det mere usikre og vage betydning i grønlandsk og inuktitut, og hvor det også i inuktitut kan have betydningen fjern fremtid. I grønlandsk har det betydningen 'vag fremtid', hvor tidspunktet er usikkert, men som ikke nødvendigvis er fjernt. I iñupiaq er det lige modsat, hvor det er planlagt eller en intention, lidt ligesom *-ssa* i grønlandsk. MacLean har følgende eksempler, (MacLean 1978a: under *-yu*):

35. *Arpatchumaaqtuq* 'He is planning to run'.

36. *Makitchumaaqpa?* 'Is he planning to stand up?'

37. *Savagumaaqtuq* 'He intends to work.'

Med disse eksempler synes jeg det minder om *-samaar* 'planlagt fremtid' i grønlandsk, f.eks. *Arpassamaarpoq* 'Han har planlagt/intention om at løbe', hvor selve aktionen ikke nødvendigvis er fastlagt i tid, men kan gøres ved tilføjelse af et tidsadverbium, f.eks. *marlunut arpassamaarpoq* 'Han har planlagt at løbe kl. to'.

6.2.3. Fortidssuffikser

Som allerede beskrevet markeres tempus i fortid af hovedverbet med indikativ fortid *-tuaq*, men andre modi markerer ikke for fortid. Fortidssuffikserne synes ikke at være obligatoriske som fremtidssuffikserne, men er optionelle, som i grønlandsk, modsat inuktitut, hvor fortid skal markeres. Hvis fortidssuffikserne angiver tempus skulle man ikke tro at de bruges når verbalendelsen også angiver fortidstempus, men snarere at det er de aspektuelle suffikser, der angiver situationens afslutning.

Følgende suffikser er opstillet af Fortescue, (Fortescue: 47):

-ᖃ (past)

-ᖃit (did not)

-qamminga (have recently)

-qqammiq (recently)

De to første *-ja* og *-jait* har samme protoform, **-ja*¹ 'be in state of doing s.th.'. *-ja* har også en aspektuel betydning 'perfective state', som minder om den perfective *-ja* i grønlandsk og inuktitut f.eks. i grønlandsk, *peqijavoq* 'det er bøjjet', hvor det perfective er resultativt, og angiver en tilstand efter en handling. MacLean beskriver at 'iñupiaq perfects' markeres med *-ja* og oversætter suffikset med 'state' (MacLean 1995: 111). Hun giver forskellige eksempler med *-ja*, og viser at det kan tilføjes både nutid, fortid og fremtid indikativ, hvor det angiver den aspektuelle betydning (MacLean 1995: 111):

38. *nigiŋarunga*

nigi -ŋa -runga
eat -STATE -INDIC.PRES.1.s.
'I have eaten.'

39. *Nirianiŋaruanga utiġman uvlaaq.*

niri -ŋa -ruanga utiġ -man uvlaaq.
eat -STATE -INDIC.PAST.1s. to.return -CAUS.3.s. this.morning
'I had already eaten when s/he returned.'

40. *Nirianiŋaniaqtunga utiqpan*

niri -ŋa -niaq -tunga utiq -pan
to.eat -STATE -FUT -INDIC.PRES.1s. to.return -COND.3.s.
'I will have already eaten when s/he returns.'

I de sidste to eksempler har MacLean 'glemt' at angive *-anik* 'finish/already', som i oversættelsen fremgår som 'already'. I disse to sidste eksempler minder brugen af *-aniŋa* om to sammensatte suffikser i grønlandsk *-reersima/ -reernikuu* 'har (allerede) V-et', hvor *-ja* svarer til *-sima/ -nikuu*. I andre eksempler kan brugen minde om det grønlandske *-qqa* 'tilstand', hvor man også kan bruge *-sima* f.eks. *qasoqqapput / qasusimapput* 'de er trætte' og i iñupiaq *pilaiŋarut* 'They are tired'.

Suffikset *-jait* 'did not' ser ud til at blive tilføjet til indikativ nutid, efter de eksempler jeg har kunnet finde indtil nu. MacLean har følgende eksempler med *-jait* (MacLean 1978a: under (a)(Mine fremhævelser):

41. *Siqujaitchut* 'They have not fallen asleep.'

42. *Iiktiŋaitkaa suli* 'She has not cut it to the pattern yet.'

43. *Tilaŋaitchuuq* 'The floor has not been washed.'

Det ser ud til at det bruges om noget man ellers har forventet skulle være sket indenfor rimelig kort tid. *-ɣait* 'did not', synes blot at være den negative modsætning til *-ɣa* (past).

Suffikset *-qqammiq* 'recently' ser ud til at have samme betydning i både grønlandsk og inuktitut. Det ser ud til at blive tilføjet indikativ fortid eller en af de andre modi, og (MacLean 1978a: under *-qqa*) giver bl.a. følgende eksempler:

44. *Itiqqammiqsuaq* 'He woke up recently.'

45. *Niɣiqqammiqsuani* 'We ate a little while ago.'

Lowe giver eksempler hvor indikativ nutid bruges i fleksionen, det kan opfattes som meget nært fortid, som det grønlandske nær perfektum (Lowe 1984a: 166).

46. *Aullaqqammiqhuq* 'He left recently'

47. *Tauqhiqqammiraa* 'He bought it recently'.

Suffikset *-qamminga* 'have recently', ser ud til at være en sammensætning af *-qqammiq* + *-ɣa*, som måske er en leksikaliseret enhed, som udtrykkes i følgende eksempel:

48. *Naɣitqammiɣavi?* 'Have you been sick recently?'

Måske kan man sammenligne *-qqamminga* med det grønlandske *-reer* 'konklusiv perfektum'.

Det kan diskuteres om fortidssuffikserne angiver tempus, da de også bliver tilføjet indikativ fortid. Det ser ud til at *-ɣa* (past) både har en aspektuel og en perfektumbetydning, som *-sima* i betydningen 'tilstand' hvor det er aspektuelt, og i resultativ perfektum. Modparten *-ɣait* (did not) synes at være den negative form af *-ɣa* (past). *-qqamminga* og *-qqammiq* synes at have overlappende betydninger 'nær fortid'. Fortidssuffikserne synes også kunne angive sammensatte tider, f.eks. absolut-relativ tid, da følgende eksempel angiver pluskvamperfektum: *nirianiqqammingaruanga* 'I had already recently eaten' (MacLean personlig kommunikation januar, 2007). Men det primære markering af fortid synes at være i form af indicative fortid *-tuaq*.

6.2.3. Sammenfatning

I iñupiaq anvendes indicative modus til at angive oppositionen mellem fortid, nutid og fremtid med formerne i intransitiv indikativ: fortid *-tuaq*, nutid *-tuq* og fremtid *-niartuq*. Både nutid og fremtid markeres ligesom i inuktitut og grønlandsk, hvor nutid er umarkeret og fremtid tilføjes et fremtidssuffiks. I fortid er der imidlertid en ny markeringsform, nemlig *-tuaq*, som sandsynligvis er udviklet ud fra en sammensmeltning af participialmarkøren *-tuaq* og suffikset *-toqaq* 'gammel'. De andre overordnede modi angiver ikke tempus. De overordnede modi i iñupiaq

angiver illokutionær handling ligesom i grønlandsk og inuktitut, og de underordnede modi har en distinktion mellem realis og irrealis, hvor der er distinktion mellem causative (realis) og conditional (irrealis), og contingent skelner i form mellem realis *-vlu/-tu* og irrealis *-lu*. Contemporativus modus angiver simultanitet mellem to eller flere handlinger og skelner mellem handlinger med samme eller forskellig subjekter. Der er få tempussuffixer, og hvor fremtidssuffixerne klart angiver absolut tid, synes fortidssuffixerne udelukkende at angive relativ tid.

Tempussuffixerne minder om de grønlandske tempussuffixer, idet *-niaq* 'future/ will', bruges som default, ligesom *-ssa* 'futurum / skal' i grønlandsk. Der skelnes mellem vag fremtid med suffixerne *-yumaaq* 'intend/ plan to' og *-niaRugnaq* 'will probably' og sikker fremtid med suffixet *-niaq* 'future/ will'. Suffixet *-(k)aqsi* 'is about to' angiver nær fremtid, mens *-k/gisi* 'will do after' synes at angive rækkefølge i fremtiden.

Fortidssuffixet *-ja* 'past' angiver aspekt 'tilstand' og resultativ perfektum. Suffixet *-jait* 'did not' synes at være den negative form af *-ja* 'past'. Suffixerne *-qamminga* 'have recently' og *-qqammiq* 'recently' angiver nær fortid og kan forekomme med betydningen pluskvamperfektum, når de tilføjes indicative fortid.

6.3. Sammenligning af modus og tempusformerne i inuitsprogene

Der er den samme grundlæggende orddannelse i alle tre sprog, nemlig: stamme + (suffiks) + fleksion. Verbalstamme og suffikser er i alle tre sprog bundne morfemer og skal tilføjes et fleksionsmorfem, og alle verbale stammer har inhærent aspektuel betydning, som enten er telisk eller atelisk. Fleksionen er et portmanteaumorfem, som indeholder betydningerne modus, person og numerus i grønlandsk og inuktitut i Canada og inkluderer tempus i indikativ modus i iñupiaq i Alaska. Der er varierende antal suffikser, hvor det ser ud til, at grønlandsk og inuktitut har rimelig mange (ca. 400 i grønlandsk), men i iñupiaq synes der ikke at forekomme så mange. Suffiksrækkefølgen: stamme + aspekt + tempus + epist./evid. + flektion synes at gælde for alle tre sprog.

I grønlandsk (VG) og inuktitut er der opposition mellem fremtid og ikke-fremtid, hvorimod der i iñupiaq er opposition mellem fortid, nutid og fremtid. I grønlandsk og inuktitut markeres tempus i form af optionelle suffikser, mens der i iñupiaq er tempusangivelse i fleksionen og kun i indikativ modus.

Markering af nutid og fremtid er næsten ens i alle tre sprog, idet nutid altid er umarkeret (bortset fra i inupiaq, som set), fremtid skal markeres med et fremtidssuffiks. Der er distinktion mellem realis irrealis i alle sprog, hvor realis omfatter fortid og nutid, mens irrealis omfatter fremtid. I alle tre sprog kan et nominalt futurumssuffiks tilføjes til nominaler, som i protoformen er **-kðar* 's.th. for the) future', og i nutidig grønlandsk har formen *-ssaq*, inuktitut *-tsaq* og iñupiaq er *-kšaq* (*-ksraq*)²⁹. Nominal fremtidighed udtrykkes på følgende måde:

VG	Inuktitut	Iñupiaq
<i>nasassaq</i>	<i>nasatsaq</i>	<i>nasautaksraq</i> (en fremtidig hat (ikke færdig))
<i>nasaq</i> + <i>-ssaq</i>	<i>nasaq</i> + <i>-tsaq</i>	<i>nasautaq</i> + <i>-ksraq</i> (hue/ hat + FUT)

I nutid dukker den inhærente aspektuelle betydning af verbalstammen op og angiver enten telisk eller atelisk verbal, som i følgende sætninger forekommer i alle tre sprog:

	VG	Inuktitut	Iñupiaq
Telisk	<i>anivoq</i>	<i>anijuq</i>	<i>aniruaq</i> (Hun/ han går ud)
Atelisk	<i>pisuppuq</i>	<i>pisuttuq</i>	<i>pisutchuq</i> (hun/ han går)

Fremtid skal markeres i alle tre sprog og udtrykkes i form af fremtidssuffikser. Et fremtidssuffiks, som ser ud til at være oprindeligt suffiks **ni(C)ar* 'try to', forekommer i alle tre

²⁹ MacLean markerer stemt uvulær frikativ med *g* og palatal retrofleks med ustemt *sr*, MacLean, E. A. (1986a), mens Fortescue markerer med *š* (Fortescue et al. 1994).

sprog som *-niar* 'futurum', og det bruges i dag med lidt forskellig betydning i alle tre sprog. De forskellige betydninger vil blive gennemgået senere i dette afsnit:

VG	inuktitut	iñupiaq
<i>Aniniarpoq</i>	<i>aniniartuq</i>	<i>aniniaqtuq</i> (han/ hun vil gå ud)
Ani -niar -poq	ani -niar -juq	ani -niaq -tuq (komme.ud –FUT –IND./ PART.3.s.)

Fortid udtrykkes som allerede nævnt af optionelle suffikser i grønlandsk og inuktitut, mens det udtrykkes i fleksionen i iñupiaq som følgende eksempler:

VG	inuktitut	iñupiaq
<i>anisimavoq</i>	<i>anilaurtuq</i>	<i>aniruaq</i>
ani -sima -voq	ani -laur -tuq	ani -ruaq
komme.ud -PERFT -IND.3.s.	komme.ud.-YSTR.PAST -PART.3.s.	komme.ud –IND.PRES.3.s
'han er gået/ han gik'	'Han gik i går'	'Han gik'

Som eksemplerne viser, er der forskellige betydninger af fortidsuffikserne i grønlandsk og inuktitut, og forskellige modi bliver brugt i den deklaratve sætning.

Der er fire overordnede modi i grønlandsk, fem inuktitut og fire i iñupiaq. Overordnede modi udtrykker illokutionær handling. Formen af indicative/ participial modus varierer:

	Vestgrønlandsk	Inuktitut	Iñupiaq
Imperativ (anmodning)	Ø	Ø	Ø
Interrogative (spørgsmål)	<i>-pa/-va</i>	<i>-pa/-va</i>	<i>-pa/-va</i>
Optative (ønske)	<i>-li/-la</i>	<i>-li /-la</i>	<i>-li/-la /(-lu)</i>

	Indicative	participial	indicative/declarative
(declarative, statement) Intransitive	<i>-puq/-vuq</i>	<i>-juq/-tuq</i>	<i>-ruq/-tuq</i> (præsens) <i>-tuaq /-ruaq</i> (præteritum)
Transitive	<i>-pa/-va</i>	<i>-ja/-ta</i>	<i>-ki/-ka</i> or <i>-ri/</i> <i>-ra</i> (præsens) <i>-ra /-ta</i> (præteritum)

Indikativformen, *-voq/-poq*, som i grønlandsk udtrykker almindelige deklaratve sætninger, bruges i inuktitut kun i sætninger med fokus, og i iñupiaq bruges det kun i forbindelse med et adverbium *kiisaimma*, som udtrykker betydningen 'endelig'. Udtrykket for indicative (præsens og futurum) i iñupiaq er *-tuq* og bruges til almindelige deklaratve sætninger og i nominaliserede participialer i inuktitut. I grønlandsk bruges participialmodus med samme form *-tuq* som indicative i iñupiaq, kun i underordnede verbaler, som angiver tid f.eks. samtidighed og i nominaliserede participialer.

- mellem 'for nyligt' og 'for lang tid siden': *-qammir* 'for nyligt' og *-lausima* 'for lang tid siden'

Foruden fortidssuffikserne ovenfor er der to evidentielle suffikser *-nir/ -nni* 'narrativ fortid' og *-viniq* 'generel fortid'. Fremtidssuffikserne er knap så komplicerede, men der er også opdeling af 'i dag' i: *-langa* 'nær fremtid, snart (samme dag)' og *-niar* 'senere i dag', og i fjern fremtid i: *-laar* 'fjern fremtid (i morgen eller senere) og *-gumaar/ -jumaar* 'fjern fremtid, vag fremtid.' Da der er nøje skelnen mellem 'nær' og 'fjern', synes der ikke at være en generel default fremtidssuffiks, der altid skal bruges, når de andre ikke bruges ligesom det ses i grønlandsk og iñupiaq.

Tempussuffikserne i grønlandsk er ikke så mange og ligner mere tempussuffikserne på iñupiaq. Følgende tempussuffikser er der i grønlandsk:

Fremtid:	Fortid:
<i>-jumaar</i> 'vag futurum'	<i>-sima</i> 'perfektum, præteritum'
<i>-ler</i> 'skal til at/ nær futurum'	<i>-nikuu</i> 'eksperientiel perfektum'
<i>-niar</i> 'vil/ sikker futurum'	<i>-riikatag</i> ³⁰ 'fjern perfektum, har/ er allerede V'et'
<i>-ssa</i> 'skal/ futurum'	<i>-qammer</i> 'nær perfektum'
<i>-ssamaar</i> 'planlagt futurum'	<i>-reer</i> 'konklusiv perfektum'

I grønlandsk synes *-ssa* at være default fremtidssuffiks, som skal bruges, når de andre fremtidssuffikser ikke bruges. Der er dannet 'nær fremtid', *-ler*, som kan sammenlignes med *-langa* 'soon (same day)', men som slet ikke er specificeret til samme dag eller i morgen. Suffikset *-niar* har en deontisk betydning foruden futurumsbetydning. Suffikserne *-jumaar* 'vag futurum' og *-ssamaar* 'planlagt futurum' skelner mellem sikker og usikker fremtid. Fortidssuffikserne har hovedsagelig perfektumbetydning i forskellige betydninger, 'resultativ, eksperientiel, fjern, nær og konklusiv perfektum' og angiver relativ tid. Dog har *-sima* og *-nikuu* udviklet en præteritumbetydning, som hovedsageligt bliver brugt i 1. person.

Iñupiaq har, måske fordi der ikke er så mange fortidssuffikser, udviklet tempus i fortid i indicative modus *-tuaq*, som formodentlig er en sammensmeltning af *-toqaaq* 'gammel' og participialmodus *-tuaq* og derved dannet opposition mellem fortid, nutid og fremtid. Det ser ud til, at der skal tilføjes tempussuffikser i alle andre modi, når der skal markeres for fremtid og fortid. Tempussuffikserne er følgende:

³⁰ i *-riikatag* vil det finale *-g* assimileres til efterfølgende konsonant ved additive suffikser eller forsvinde ved trunkative suffikser.

Future

-*yumaaq* 'intend/ plan to'
-*niaq* 'future/ will'
-*niaRunaq* 'will probably'
-*k/gisi* future/ will after'
-*aqsi* 'is about to'

Past

-*nga* 'past'
-*ngait* 'did not'
-*qamminga* 'have recently'
-*qqammiq* 'recently'

Fremtidssuffikserne skelner mellem sikker *-yumaaq* 'intend/ plan to' og vag fremtid *-niaRunaq* 'will probably' ligesom i grønlandsk, og det ser ud til, at *-niar* 'future/ will' fungerer som default i fremtid og har den deontiske betydning som i grønlandsk. Suffikset *-aqsi* 'is about to' kan sammenlignes med *-ler* 'skal til at' i grønlandsk. Fortidssuffikserne ser ud til at have en perfektumbetydning ligesom i grønlandsk, hvor *-nga* 'past' skelner mellem resultativ perfektiv og perfektum. Suffikserne *-qamminga* og *-qqammiq* ser ud til at ligne *-qqammer* 'nær perfektum' i grønlandsk, men hvor *-qqammiq* 'for nylig' måske tilhører indre fasalt aspekt, hører *-qamminga* måske mere til ydre fasalt aspekt, og det opfører sig som *-qqammer* 'nær perfektum' i grønlandsk.

Den store forskel fra både grønlandsk og inuktitut er som sagt, at *iñupiaq* markerer tempus i indikativ modus både i fortid, nutid og fremtid. Denne udvikling af indicative fortid synes at have en ekstern motivation fra engelsk, da der kun er få talere af *iñupiaq* i dag (3100), og de fleste *iñupiaq* talere taler jo engelsk. Brugen af betydningen 'gammel' ses igen i grønlandsk i form af *-nikuu* 'eksperientiel perfektum', som er udviklet af *-nikuu* 'ikke længere brugt X'. Det kunne se ud som, at alle inuitsprogene har tendens til at danne fortid med betydningen 'gammel', da *iñupiaq* og grønlandsk både geografisk og trafikalt (der er ingen direkte linjer mellem Alaska og Grønland) er langt fra hinanden. Denne hypotese forstærkes af, at man i inuktitut har et eksempel på, at suffikset *-toqaaq* er brugt i verbal sammenhæng: *inuvinetoqaît* 'en person der ikke eksisterer længere/ er for længst død' (Schneider 196?: 123). Også i Thule (Grønland) findes et suffiks, som har dannet et verbalt paradigme med suffikset *-hutoqaaq* 'allerede længe' i: *tuquqqahutuqaaq* 'Han har allerede været død længe' (Fortescue 1991b: 147). Andre steder i Grønland synes *-sutoqaaq* 'allerede længe' ikke at være brugt andre steder end i nominaliserede verber f.eks. *uninngasutoqaaq* 'en de har ligget/stået længe', som skal tilføjes verbaliserende suffiks, hvis det skal bruges verbalt.

6.4. Sammenfatning

Der er opposition mellem fremtid og ikke-fremtid i grønlandsk og inuktitut i Canada, og tempus bliver markeret i form af suffikser. I *iñupiaq* i Alaska er der opposition mellem fortid, nutid og fremtid og markeres tempus i fleksionen i indicative modus. I alle sprogene er nutid umarkeret og udtrykker telicitet afhængig af verbalstammens inhærente aspektuelle betydning. Inuktitut har

udviklet en meget kompliceret nær og fjern distinktion indenfor 'i dag', 'i går og tidligere' og 'for nylig og fjern'. Også i fremtidssuffikserne skelnes mellem nær og fjern 'samme dag' dog ikke så udviklet som i fortid. Der skelnes også mellem sikker og vag fremtid. I grønlandsk og iñupiaq er tempussuffikserne ikke så mange, og fortidssuffikserne ligner hinanden mere, idet fortidssuffikserne udtrykker perfektiv og forskellige former perfektum, hvor der dog i grønlandsk er lidt flere perfektumbetydninger end i iñupiaq. Fremtidssuffikserne ligner også hinanden, idet der skelnes mellem vag og sikker fremtid, og der bruges et af fremtidssuffikserne som default.

7.0 Konklusion

Herværende ph.d.-afhandling har tre formål: 1. at gøre rede for markering af tid i det grønlandske sprog med særlig fokus i fortid, 2. at undersøge om der er en grammatikalisering i gang med hensyn til *-sima* og *-nikuu* og 3. at sammenligne tempussystemer i inuitsprog.

Tempusmarkering i grønlandsk afviger fra det gængse teoretiske ramme om tempusteori, hvori tempus er en grammatikaliseret enhed, som oftest udtrykkes i form af fleksion. Denne ph.d.-afhandling bidrager til denne teoriramme med et sprog, hvor tempus er markeret i form af optionelle derivationelle suffikser. De grønlandske fleksionssuffikser indeholder modus, person og numerus, og tempus er ikke indeholdt i fleksionen. Der er opposition mellem fremtid og ikke-fremtid, således at fremtid skal markeres, mens nutid ikke er umarkeret, og fortid ikke nødvendigvis er markeret. Tempussuffikser i grønlandsk er optionelle derivationelle suffikser, som skal tilføjes ved fremtid, mens de ved fortid ikke nødvendigvis skal tilføjes.

I det grønlandske sprog er markering af tid kompliceret, idet tid bliver markeret ved konjunktionelle suffikser/fleksioner, der angiver simultanitet og rækkefølge, ved aspektuelle suffikser, og ved tempussuffikser. De aspektuelle og temporale suffikser har deres specifikke pladser i en fast rækkefølge i den verbale orddannelse, som følger mønstret stamme + (suffiks) + fleksion. Verbalstammen har en inhærent aspektuel betydning, hvor telicitet og kontrol er afgørende for, hvilken betydning det efterfølgende fortidssuffiks får. Suffikserne har deres faste pladser, idet de aspektuelle suffikser er nærmest verbalstammen, og tempussuffikserne er nærmest fleksionen. Fleksionsmorfemerne, som er portmanteaumorfemer, angiver modus, person og numerus. Der er fire overordnede og fire underordnede modi, som forekommer i intransitive og transitive former. De overordnede modi: indikativ, interrogativ, optativ og imperativ danner selvstændige sætninger, mens de underordnede modi: kausativ, konditionalis, kontemporativ og participial er afhængige af et overordnet verbal. De overordnede modi har en illokutionær funktion, mens de underordnede modi primært har en kausal funktion, men også en vigtig sekundær temporal funktion, der angiver rækkefølge og simultanitet. Verbalet i sig selv udgør en prædikation med tilhørende subjekt og evt. objekt. Når verbalet er i et overordnet modus, f.eks. indikativ og der ikke er tilføjet et temporalt suffiks, angiver verbalstammens inhærente aspektuelle betydning nutid, når verbalstammen er atelisk, og fortid når verbalstammen er telisk. Verbalet i indikativ modus fungerer som default.

Samspillet mellem de underordnede og de overordnede modi er afgørende for den temporale angivelse. Foruden den kausale funktion angiver kausativ og konditionalis modi rækkefølge, idet kausativ angiver det, der er sket først, mens konditionalis angiver det, der

(hypotetisk) skal ske først i fremtiden. Participial og kontemporativ modus angiver simultanitet, hvor participial modus angiver simultanitet ved forskellige subjekter, mens kontemporativ modus angiver simultanitet med samme subjekt. Foruden angivelse af rækkefølge og simultanitet ved de underordnede modi, er der en del suffikser, der angiver rækkefølge og simultanitet konjunktionelt.

Der er ca. 400 suffikser, som kan tilføjes rekursivt. Disse er inddelt i verbalmodificerende suffikser og sætningsmodificerende suffikser. Disse er igen inddelt i underkategorier, der er opdelt efter det semantiske indhold af suffikset. Det rekursive system kan frembringe meget lange verbaler, idet verbalstammen, som er tilføjet et suffiks, kan forekomme som et nyt verbalstamme og kan tilføjes både verbalmodificerende eller sætningsmodificerende suffikser. Dette kan gentage sig flere gange. Visse suffikser tilhører mere end én kategori, som f.eks. tempussuffikset *-sima*. Dette betyder, at suffikset *-sima* kan forekomme med betydningerne: perfektiv aspekt, perfektum, præteritum /pluskvamperfektum og epistemisk modalitet. Hvilken betydning *-sima* får afgøres dels af teliciteten af verbalstammen og dels af i hvilken plads i suffiksrækkefølgen, det forekommer. Suffiksrækkefølgen er følgende: stamme + aspektuel suffiks + tempus + epistemisk modalitet + fleksion.

Den aspektuelle betydning forekommer i verbalstammens inhærente aspektuelle betydning og ved de aspektuelle suffikser. Når de aspektuelle suffikser tilføjes en verbalstamme, bibeholder eller ændrer de verbalstammens inhærente aspektuelle betydning, således at f.eks. en telisk verbalstamme forbliver telisk eller bliver atelisk. Der er to suffikser *-reer* og *-sima*, som angiver perfektiv aspekt. Suffikset *-reer* 'konklusiv perfektiv' bliver hovedsagligt brugt i underordnede sætninger og angiver derved rækkefølge. Andre suffikser der angiver rækkefølge er konjunktionelle suffikser, der hovedsageligt bruges i forbindelse med bestemte underordnede modi, f. eks. kontemporativ *-riarluni* 'efter at'. Suffikset *-sima*, der i den resultatative perfektive betydning, har betydningen 'tilstand' anvendes i teliske overgangsverber. Flere verbaler, som indeholder *-sima* 'tilstand', har udviklet en leksikaliseret betydning, f.eks. *angerlarsimavoq* 'han/hun er hjemme'.

Tempus markeres i form af tempussuffikser eller gennem de underordnede modis sekundære betydninger foruden tidsadverbialer. Absolut tid markeres af fremtidssuffikser og af *-sima* og *-nikuu* i deres 'nye' betydning *præteritum* og af de underordnede modis sekundære betydning, hvor kausativ angiver absolut fortid, mens konditionalis angiver absolut fremtid. Nutid er umarkeret, hvor den inhærente aspektuelle betydning træder frem afhængig af teliciteten. Relativ tid markeres både ved suffikser og ved de underordnede modi, kausativ, konditionalis,

kontemporativ og participial. Perfektumbetydningen, som er aspektuel, men har træk som et tempusmarkør, udtrykkes af *-sima*, *-nikuu* eller *-reer*, og pluskvamperfektum udtrykkes af *-sima*.

Et verbal, som ikke er i underordnet modus og ikke er tilføjet et af tempussuffikserne, angiver verbalstammens inhærente betydning. Hvis fremtid skal udtrykkes, skal der tilføjes et fremtidssuffiks. Hvis fortid skal udtrykkes kan dette være udtrykt enten af kausativ modus eller af et fortidssuffiks, som angiver enten absolut tid eller relativ tid afhængigt af typen af sætningen. Hvis kausativ bruges alene, kan det angive absolut tid, og når verbalet tilføjes *-sima*, *-nikuu* eller *-reer*, angiver det perfektum. Når én eller flere underordnede verbaler i en sætning skal udtrykke fortid, og der ikke er markeret for rækkefølge eller simultanitet, skal de underordnede verbaler markeres med enten *-sima*, *-nikuu* eller *-reer* uanset verbalets telicitet. Ved sådanne sætninger udtrykker suffikserne (resultative/ konklusive) perfektum. Pluskvamperfektum udtrykkes af *-sima* også uafhængigt af telicitet og forekommer i underordnede verbaler i en sætning med mindst to underordnede verbaler, og der er angivet rækkefølge i form af konjunktionel betydning i et andet underordnet verbal. De mere specifikke fortidsmakører som *-riikatag* 'fjern perfektum' og *-qammer* 'nær perfektum' bruges kun, når enten nærhed eller fjernhed af fortid skal udtrykkes, og det erstatter enten *-sima*, *-nikuu* eller *-reer*.

Når der er tilføjet et tidsadverbial i en sætning med fortidigt indhold, er det normalt ikke nødvendigt at tilføje et fortidssuffiks som *-sima* eller *-nikuu*. Men i de sidste årtier er *-sima* eller *-nikuu* begyndt at blive brugt redundant i sætninger med tidsadverbial, hvorved *-sima* eller *-nikuu* får betydningen præteritum.

Af de tre fortidssuffikser *-sima*, *-nikuu* og *-reer* var det oprindeligt kun *-sima*, der markerede for fortid. I de tidligste beskrivelser har *-sima* en perfektiv og en epistemisk modal betydning. Suffikset *-sima* stammer fra det protoeskimoiske form **(u)ma* 'perfektiv', og formen *-sima* forekommer kun i inuitsproggrenen. Følgende udvikling synes at være sket for *-sima*, hvor de første tre trin er internt motiverede fornyelser, og den fjerde trin er eksternt motiveret fornyelse: resultativ perfektiv/ epistemisk modalitet > perfektum > pluskvamperfektum > præteritum. Måske på grund af *-sima*'s flertydig betydninger og/ eller på grund af den epistemisk modale betydning af *-sima*, dannedes et konkurrerende suffiks *-nikuu*. Suffikset *-nikuu* var oprindeligt kun brugt i nominale stammer med betydningen 'har været tidligere X' men udvidede sit semantiske indhold hovedsageligt til eksperientiel perfektum. Det ser ud til, at *-nikuu* hovedsageligt bliver brugt i 1. person. Hovedforskellen mellem *-sima* og *-nikuu* synes at være det epistemisk modale indhold i *-sima*. Efter hvad jeg kan bedømme, er *-nikuu* også begyndt at blive brugt i evidentielle

sætninger, hvor taler har bevidnet handlingen nævnt i et udsagn, og derved danner en modpart til den epistemiske betydning af *-sima*. Der skal dog mere forskning og tid, før det kan be- eller afkræftes.

I grammatikaliseringsforløbet er tempussuffikserne midt mellem de sidste to trin i den såkaldte 'cline': "content item > grammatical word > clitic > inflectional affix", og viser udviklingen således: 'clitic' > suffiks > fleksion. Ser man nærmere på det synkrone forløb, er der også sket et ryk for både *-sima*, *-nikuu* og *-reer*. I denne proces har *-sima* udviklet sig fra indre fasalt aspekt til ydre fasalt aspekt, idet det fra at have mere konkret aspektuel betydning og at have skopus over verbalstammen, har udvidet sit semantiske indhold til perfektum og sit skopus til at dække sætningen. I ydre fasalt aspekt har perfektum funktion som en tempusmarkør. Fra perfektumbetydningen har *-sima* yderligere fornyet sin betydning til pluskvamperfektum med skopus over sætningen. Yderligere har *-sima* og *-nikuu* bevæget sig fra ydre fasalt aspekt (perfektum) til tempusmarkører (præteritum). Disse bevægelser har givet plads til, at *-reer* 'konklusiv perfektum' har bevæget sig fra indre fasalt aspekt til ydre fasalt aspekt, hvor det fra at have en konkret aspektuel perfektiv betydning har fået en mere abstrakt perfektum betydning.

Min undersøgelse omkring denne udvikling er forankret i den virkelige sprogbrug i Grønland, hvor informanterne er i aldersgrupperne, 20-30 år og 45-55 år, og viser at min første hypotese - at unge oftere bruger *-sima*, og *-nikuu* i præteritumbetydningen - er kun delvist rigtigt. Undersøgelsen viser, at langt de fleste hos både de yngre og de ældre foretrækker umarkerede verbaler, når sætningen indeholder et tidsadverbial. Der er dog noget, der tyder i, at fornyelsen hvor præteritum bliver udtrykt ved *-sima* eller *-nikuu* er ved at blive integreret i sproget i simple sætninger. Dette viser sig ved, at der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i brugen af *-nikuu* i 1. person, hvor de unge i højere grad end ældre vælger *-nikuu*, når verbalet har en specifik betydning (som at være fisker). Når verbalets indhold er mere generel (som at arbejde), har ca. halvdelen af de unge markerede former, hvor *-nikuu* bruges lidt oftere end *-sima* frem for umarkerede former. Der skal dog mere undersøgelse til for at bekræfte denne forskel, da forskellen mellem specifik og generel indhold af verbalet kun drejede sig om et betydningsområde (arbejde). Min anden hypotese om, at de unge oftere end de ældre bruger *-reer* i betydningen konklusiv perfektum er afkræftet, da det viser sig, at der ikke er signifikant forskel i brugen af denne betydning. Men antallet af scores afslører, at betydningen 'konklusiv perfektum' er blevet integreret i sproget. Desuden viser det sig, når *-reer* bruges i betydningen 'konklusiv perfektum', så bruges

–*sima* 'resultativ perfektum' også i mindre grad, som kunne tyde på, at –*reer* er ved at udkonkurrere –*sima* som 'resultativ perfektum'. Men igen skal der flere undersøgelser til for at bekræfte denne tendens. Min tredje hypotese var at unge oftere end ældre foretrækker –*qqa* frem for –*sima* i betydningen 'tilstand'. Denne hypotese bekræftes også delvist på et område, nemlig at når verbalet er et overgangsverb, bruger langt de fleste unge (90%) –*qqa* 'tilstand' frem for –*sima*, men de fleste ældre (84%) bruger også –*qqa* frem for –*sima*. Derimod bruger de ældre –*sima* oftere end de unge, når verbalet indeholder 'tilstand' om følelser.

Grønlandsk tilhører den eskimo-aleutiske sprogfamilie og er i nær slægtskab med inuktitut fra Canada og iñupiaq fra Alaska. I både grønlandsk og inuktitut er der opposition mellem fremtid og ikke-fremtid, hvor fremtid skal markeres, nutid er umarkeret og fortid ikke nødvendigvis skal markeres. Iñupiaq derimod har opposition mellem fortid, nutid og fremtid, idet det har udviklet tempusmarkering i fleksionen, i indikativ modus.

I grønlandsk og inuktitut er nutid umarkeret og tolkes som nutid eller fortid afhængigt af teliciteten i verbalstammens inhærente aspektuelle betydning. Fremtid skal markeres med fremtidssuffikser, som generelt skelner mellem sikker, nær og vag fremtid. I iñupiaq er der distinktion mellem fortid, nutid og fremtid. I iñupiaq og grønlandsk bruges default fremtidssuffiks, henholdsvis –*niaq* i iñupiaq og –*ssa* i grønlandsk. I inuktitut er der skelnen mellem 'nær' og 'fjern' tid indenfor 'samme dag', og der bruges ingen default fremtidssuffiks. I grønlandsk og inuktitut markerer man fortid med fortidssuffikser, og inuktitut har udviklet et meget komplekst system af distinktioner mellem 'nær' og 'fjern' inden for 'i dag', 'i går og senere', og 'for nylig' og 'for lang tid siden', foruden et par suffikser, der angiver epistemisk modalitet. Grønlandsk ligner iñupiaq i fortidssuffikserne, idet der i begge sprog angives enten resultativ perfektiv eller resultativ perfektum ved samme suffiks, dog er der forskel imellem de to sprog, idet suffikset er –*sima* i grønlandsk og –*nga* i iñupiaq. I grønlandsk er der udviklet en hel del perfektumbetydninger, hvor der skelnes mellem, nær perfektum –*qqammer*, konklusiv perfektum –*reer*, eksperimentiel perfektum –*sima/ -nikuu* og fjern perfektum '–*riikatag*. Foruden perfektumbetydningerne har –*sima* også udviklet en epistemisk modal betydning, og –*sima/ -nikuu* har også udviklet en præteritumbetydning yderligere. I iñupiaq forekommer der kun to perfektumtyper nemlig –*nga* 'past' og –*qqammainga* 'have recently'. Derimod har iñupiaq udviklet et fortidstempus i indikativ, som formodentlig er en sammensmeltning af participialsuffikset –*tuq* 'kontinuerlig' og suffikset –*toq* 'gammel'. Andre eksempler viser, at –*toq* 'gammel' bruges verbalt i betydningen 'har længe været' i inuktitut, og at suffikset –*hutoq* 'allerede længe' i thuledialekten har dannet et verbalt paradigme. Disse

eksempler sandsynligør, at hypotesen om at inuitsprog udvikler et fortidstempusmorfem ud fra betydningen 'gammel' kunne være realistisk. Men foreløbig har vi kun iñupiaq, der har udviklet fleksionsmorfemer for fortid, mens det i grønlandsk og inuktitut stadig er derivationelle fortidssuffikser, der markerer for fortid. Udviklingen af tempus i de tre inuitsprog viser forskellige retninger indenfor samme sproglægt. De skitserede synkroner grammatikaliseringer i inuitsprog bidrager med viden, der kan have interesse for lingvister, der arbejder med grammatikaliseringsteorier.

Afslutningsvis vil jeg sige, at herværende ph.d.afhandling bidrager til kendskabet af det grønlandske sprog, idet den undersøger samspillet mellem verbalstammens inhærente betydning, skift i betydning af suffikser afhængigt af, hvor i verbalet de står, og rollen som tempus spiller i både overordnede og underordnede verbaler. Med denne viden og med diskussionen om de mere nøjagtige regler for hvornår *-sima* og *-nikuu* skal bruges (og i hvilken betydning), kan afhandlingen bidrage til en bedre grammatisk beskrivelse af grønlandsk grammatik, som både fremmedsprogstuderende og modersmålsstuderende vil få nytte af.

Litteraturliste

- Adelaar, W. (2004). The Languages of the Andes. Cambridge, Cambridge University Press.
- Andersen, H. (2001). Actualization and unidirectionality of change. Actualization: Linguistic Change in Progress. H. Andersen. Amsterdam, Benjamins. **Current Issues in Linguistic Theory 219**.
- Andersen, H. (2006). Synchrony, Diachrony, and Evolution. Competing Models of Linguistic Change - Evolution and Beyond. O. N. Thomsen. Amsterdam, John Benjamins.
- Bergsland, K. (1955). A Grammatical Outline of the Eskimo Language of West Greenland. Sug, Switzerland, Interdocumentation Co. Ag.
- Bergsland, K. J. R. (1986). Pioneers of Eskimo Grammar. Copenhagen, The Linguistic Circle of Copenhagen.
- Berthelsen et al., C. B., Frederik Nielsen, Birgitte Jacobsen, Robert Pedersen, Inge Kleivan, Jørgen Rischel (1990). Oqaatsit Kalaallisuumiit Qallunaatumut / Grønlandsk Dansk ordbog. Nuuk, Atuakkiorfik.
- Bittner, M. (2005). "Future Discourse in a Tenseless Language." Journal of Semantics **22**(4).
- Bjørnum, S. (2003). Grønlandsk grammatik. Viborg, Stig Bjørnum og Forlaget Atuagkat.
- Bybee et al., J. B., Revere Perkins, William Pagliuga (1994). The evolution of Grammar. Chigago, The University of Chigago Press.
- Bybee, J. L. (1985). Morphology. A study of the relation between meaning and form. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Chung & Timberlake, S. C. A. T. (1985). Tense, aspect and mood. Language typology and syntactic description. T. Shopen. Cambridge, Cambridge University Press. **3**: 202-258.
- Comrie, B. (1976). Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge, Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). Tense. Cambridge, Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (1985). Tense and Aspect Systems. Oxford, Basil Blackwell.
- Dahlerup, V. (1923). Ordbog over Det Danske Sprog/ grundlagt af Verner Dahlerup med understøttelse af Undervisningsministeriet og Carlsbergfondet/ udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København.
- Davidson-Nielsen, N. (1990). Tense and Mood in English: A Comparison with Danish. Berlin; New Yord, Mouton de Gruyter.

- Dik, S. C. (1989). The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. Dordrecht Holland, Foris Publications.
- Dorais, L.-J. (1988). Tukilik. An Inuktitut Grammar for All. Quebec, Université Laval.
- Egede, P. (1760). Grammatica Grönlandica Danico-Latina. HAVNIÆ, Gottmann. Frid. Kisel.
- Fabricius, O. (1801). Forsøg til en forbedret grønlandsk Grammatica. Kjøbenhavn, Det kongelige Vaysenhuses Bogtrykkerie.
- Fortescue et al., M., Steven Jacobson and Lawrence Kapland (1994). Comparative Eskimo Dictionary with Aleut Cognates. Fairbanks, Alaska Language Center Press.
- Fortescue, L. O. a. M. (1992). The Acquisition of West Greenlandic. The Crosslinguistic Study of Language Acquisition. D. I. Slobin. Hillsdale, N J, Lawrence Erlbaum. **3**: 111-220.
- Fortescue, M. (1980). "Affix Ordering in West Greenlandic Derivational Processes." International Journal of American Linguistics **46**: 259-278.
- Fortescue, M. (1983). A comparative manual of affixes for the Inuit dialects of Greenland, Canada, and Alaska. København, Meddelelser for Grønland.
- Fortescue, M. (1984a). "The Origin of the I-Dialect Phenomena in Greenland." Etudes Inuit Studies **8 nr. 2**: 91-98.
- Fortescue, M. (1984b). West Greenlandic. London, Croon Hellm.
- Fortescue, M. (1991b). Inuktitun. An Introduction to the Language of Qaanaaq, Thule
En introduktion til Thulesproget. København, Institut for Eskimologi, Københavns Universitet,.
- Fortescue, M. (1996). Tense, mood and aspect grammaticalization in West Greenlandic an Chukchi. La dynamique dans la langue et la culture inuit. N. T. M. Terrien. Paris, Peeters: 151-175.
- Givón, T. (1984). Syntax. A functional-typological introduction. Volume I. Amsderdam, John Benjamins Publishing Company.
- Hagedorn, K. (1987). Aspekt i vestgrønlandsk. Institut for Eskimologi. København, Københavns Universitet.
- Harder, P. (1996). Functional semantics: a theory of meaning, structure and tense in English. Berlin, Mouton de Gruyer.
- Harper, K. (1979). Suffixes of the Eskimo Dialects of Cumberland Peninsula and North Baffin Island. Ottawa, National Museums of Canada.
- Hayashi, M. (2005). Tense in Inuktitut. University of Toronto. Toronto, University of Toronto.

- Heltoft et. al, L. H., Jens Nørgård-Sørensen, Lene Schøsler (2005). Grammatikalisering og struktur. København, Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.
- Hopper & Traugott, P. J. H. a. E. C. T. (2003/1993). Grammaticalization, Second Edition. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kleinschmidt, S. (1851). Grammatik der grönländischen sprache, mit teilweisem einschluss des Labradordialects. Berlin, Druck und Verlag von G. Reimer.
- Kleinschmidt, S. (1871). Den grønlandske ordbog. Kjøbenhavn, Louis Kleins Bogtrykkeri, Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet med Kongelige danske videnskabernes sleskabs Understøttelse.
- Kristoffersen, L. (1991). Verbal Derivation and Inflection in a Functional Grammar of West Greenlandic. Institut for Eskimologi. København, Københavns Universitet.
- Langgård, K. (2003). Magt og demokrati- og sprog. Magt og demokrati i Grønland. G. Winter. Århus, Århus Universitetsforlag.
- Lowe, R. (1984a). Basic Uummarmiut Eskimo Dictionary. Inuvik, North West Territories, Canada XOE OTO, Committee for Original Peoples Entitlement.
- Lowe, R. (1985a). Uummarmiut Uqalungiha Ilihaurrutikrangit. Basic Uummarmiut Eskimo Grammar. Inuvik N.W.T, Committee for Original Peoples Entitlement.
- Lowe, R. (1985b). Siglit Inuvialuit Uqausiita Iliharviksait. Basic Siglit Inuvialuit Eskimo Grammar. Inuvik, North West Territories, Committee for Original Peoples Entitlement.
- MacLean, E. A. (1978a). Dictionary. Postbases. [S.I][s.n].
- MacLean, E. A. (1978b). Iñupiaq dictionary. Personal endings.
- MacLean, E. A. (1980). Iñupiaq and English Dictionary. Fairbanks, Alaska/ North Slope, Barrow, Alaska Native Center, University of Alaska & Iñupiat Language Commision.
- MacLean, E. A. (1986a). North Slope Iñupiaq Grammar. First Year. Fairbanks, Alaska Native Language Center.
- MacLean, E. A. (1986b). North Slope Iñupiaq Grammar. Second Year. Fairbanks, Alaska Native Language Center.
- MacLean, E. A., Ed. (1995). Inupiaq Narratives: Interaction of Demonstratives, Aspect, and Tense. Michigan, UMI Dissertation Services.
- Malon, M. (1995). Introductory Inuktitut. Reference Grammar version 2.1. Iqaluit & Victoria, Ittukuluuk Language Programs.

- Malon, S. T. a. S. (1974). Inuktitut. Phase one. Yellowknife, Department of Education Northwest Territories.
- Nagai, T. (2006). Agentive and Patientive Verb Bases in North Alaskan Iñupiaq. Fairbanks, University of Alaska Fairbanks.
- Olsen, I. L. B. H. (1988). Grønlandsk tilhængsliste. Nuuk, Pilersuiffik.
- Ortiz, D. (1993). Conversation inuit = Inuktitut uqariursautiit : dialecte du Nunavik, niveau 1, University du Laval.
- Petersen, J. (1951). orbogêrak tássa kalâtdlit oKausîsa agdlangneriniK najorKutagssiaq. Nûk, Grønland, Ilíniarfígssûp naK.
- Petersen, N. R. (2001). Elementær statistik / 2. udgave. København, Institut for almen og anvendt sprogvidenskab.
- Petersen, R. (1986). De grønlandske dialekters fordeling. Vort sprog - vor kultur. I. o. K. N. Katersugaasivia. Nuuk, Pilersuiffik.
- Petersen, R. (ca.1984). Nogle fælles træk mellem Østgrønlandsk og vestgrønlandsk set i relation til dialektforholdene og de seneste vandringshypoteser.
- Rasmussen, C. (1888). Grønlandsk sproglære. København, Akademisk Forlag, 1974.
- Rischel, J. (1975). "Assymmetric vowel harmony in Greenlandic fringe dialects." ARIPUC 9: 1-48.
- Schneider, L. (196?). Dictionnaire des infixes de L'esquimau de L'ungava. Québec, Ministère des Richesses naturelles/ Direction générale du Nouveau-Québec.
- Schneider, L. (196?). Eskimo Grammar, Ungavanga subdialect. Quebec.
- Schneider, L. (197?). Grammaire Esquimaude du Sous-Dialecte de L'ungava. Québec, Ministre des richesses naturelles direction générale du nouveau-Québec.
- Schneider, L. (1985). Ulinaisigutiit. Québec, Les Presses de L'Univertité Laval.
- Schultz-Lorentzen, C. W. (1926). Den grønlandske ordbog. Grønlandsk - dansk. København, Kirkeministeriet med tilskud fra Grønlands Fællesfond.
- Schultz-Lorentzen, C. W. (1930). Det vestgrønlandske sprog. I Grammatisk fremtilling. København, Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S.
- Shaer, B. (2003). Toward the tenseless analysis of a tenseless language. Sula 2, University of Massachusetts at Amherst.
- Smith, C. S. (1997). The parameter of aspect. Dordrecht, The Netherlands, Kluwer Academic Publishers.

- Smith, L. R. (1978). *A survey of the derivational postbases of labrador Inuttut (Eskimo)*. Ottawa, National Museum of Canada.
- Spalding, A. (1979). *Learning to speak Inuktitut. A grammar of North Baffin Dialects*. Ontario, Center for research and teaching of Canadian Native Languages. The University of Western Ontario.
- Spalding, A. (1993). *Inuktitut. A Grammar of North Baffin Dialects vol.2*. Winipeg, Canada, Wierz Publishing Ltd.
- Steenholdt, O. (2001). *Inuillisimasup ikioqqunera*. Nuuk, Atuakkiorfik.
- Swift, M. D. (2004). *Time in Child Inuktitut. A Developmental Study of an Eskimo-Aleut Language*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- Terrien, M. (1970). Mundtlige personlige beretninger på Inuktitut (CD), Michelle Terrien.
- Trondhjem, N., Frederikke (2000). Grønlandske mundtlige og skriftlige frøhistorier: en sammenligning af ligheder og forskelle i ud fra 3 grupper mundtlige og 3 grupper skriftlige fortællinger. *Iisimatusarfik, Grønlands Universitet*. Nuuk.
- Trondhjem, N., Frederikke (2005). Fra Nuuk til....? *Ordenes slotte: om sprog og litteratur i Norden: hyldest til Vigdís Finnbogadóttir, Íslands præsident 1980-1996*. A. Hauksdóttir, Jørn Lund og Erik Skyum-Nielsen. Reykjavík, Stofnun Vigdisar Finnbogadóttir i erlendum tungumálum.
- Wikipedia, t. f. e. (2006). Inupiaq language, Wikipedia, the free encyclopedia. **2006**.
- Wikipedia, t. f. e. (2007). "http://en.wikipedia.org/wiki/Aleut_language."
- Wikipedia, t. f. e. (2007). "http://en.wikipedia.org/wiki/Yupik_language."

Appendiks 1 Forkortelser:

Grønlandsk

Tal:

s Singularis

p Pluralis

R Refleksiv

1., 2., 3., person, 4. person er 3.person refleksive.

Ved intransitive verbaler skrives person og numerus f.eks. 3.s. – 3. person singularis (subjekt)

Ved transitive verbaler skrives person og numerus f.eks. 2.s./3.s. – subjektet er 2.person

singularis og objektet er 3.person singularis. Samme procedure bruges i possessive nominaler:

POSS.ABS.3.s./3.s. betyder – 3. person singularis possessor og 3. person singularis possessum

Grønlandske kasus:

ABL	Ablativ
ABS	Absolutiv
ALL	Allativ
INST	Instrumentalis
LOK	Lokativ
REL	Relativ
VIA	Vialis
ÆQV	Æqualis
POSS.ABL	Possesiv ablativ
POSS.ABS	Possesiv absolutiv
POSS.ALL	Possesiv allativ
POSS.INST	Possesiv instrumentalis
POSS.LOK	Possesiv lokativ
POSS.REL	Possesiv relativ
POSS.VIA	Possesiv vialis
POSS.ÆQV	Possesiv æqualis
ABSTR.PART	Abstract participium
PASS.PART	Passiv participium
PART	Participium
FUT	Futurum
VAG.FUT	Vag fremtid
PLAN.FUT	Planlagt fremtid
SIK.FUT	Sikker fremtid
PERF	Perfektiv
RES.PERF.	Resultativ perfektiv
PERFT	Perfektum
NÆR.PERFT	Nær perfektum
FJERN.PERFT	Fjern perfektum
KONK.PERFT	Konklusiv perfektum
EKS.PERFT	Eksperientiel perfektum
PRÆT	Præteritum

PASS Passiv

Grønlandske modi:

IMP Imperativ
IND Indikativ
INTER Interrogativ
KAUS Kausativ
KOND Konditionalis
KONT Kontemporativ
OPT Optativ
PAR Participial

Canadisk inuktitut

Kasus:

ABS Absolutive
ABL Ablative
ALL Allative
EQL Equalis
ERG Ergative
LOC Locative
MOD Modalis
VIA Vialis

Tal:

SG Singular
DU dual
PL plural
DUPL dual/plural
PRN pronouns
ANA anaphoric

Modi:

IMP imperative (optative)
IND indicative
INT interrogative
INT&NEG negative interrogative
PAR participial
CND conditional (imperative)
CTG contingent (perfective, causative)
CTM&NEG negative contemporative
DUB dubitative
ICM incontemporative (perfective appositional)

Temporal remoteness suffixes

DIST.FUT distant future 'next day and later'
DIST.PAST distant past 'some time ago, used to'
FAR.FUT far future 'in a far future'
LONG.AGO.PAST. long ago past 'a long time ago'

NEAR.FUT	near future	‘soon same day’
RCT.PAST	recent past	‘a moment ago’
TODAY.FUT	same day future	‘later same day’
TODAY.PAST	same day past	‘earlier same day’
YSTR.PAST	yesterday past	‘day before’

Andre:

DIM		diminutive
EMPH		emphatic/ intensifier
EVD		evidential
FRQ		frequentative (aspektuel)
NEG		negative
NZ	nominalizer	
NZ.HAB		nominalizer habitual
PASS		passive
POL		politeness
PRSP		prospective (aspektuel)

Alaska iñupiaq

CAUS		causative
COND		conditional
CONJ		conjunctive
CONT		continuous suffix
CONTEM		contemporative (A, B, C)
DUAL.WHILE		dual + while
FUT		future
INDIC		indicative
INDIC.PAST		indicative past
INDIC.PRES	indicative present	
KIISA.PRES		kiisaimma indicative
PART		partivipial
PAS.PART		passive participial
REL		relative
STATE		aspektuel ‘tilstand’
TRANS		transitive

Appendiks 2 Samlede scores

Totalsum i alle koder

Kode	Suffiks	yngre	ældre	total	Total i %
0	Umarkeret	8349	6455	14804	70,294
1	<i>-sima</i>	2492	1895	4387	20,831
2	<i>-nikuu</i>	586	280	866	4,112
3	<i>-reer</i>	290	253	543	2,578
4	<i>-qqa</i>	131	84	215	1,021
5	<i>-riar</i>	38	44	82	0,389
6	<i>-qqammir</i>	5	0	5	0,024
11	<i>-simasima</i>	6	1	7	0,033
12	<i>-simanikuu</i>	6	3	9	0,043
13	<i>-simareer</i>	4	6	10	0,047
14	<i>-simaqqa</i>	0	1	1	0,005
15	<i>-simariar</i>	1	1	2	0,009
16	<i>-simaqammer</i>	0	2	2	0,009
21	<i>-nikuusima</i>	8	1	9	0,043
25	<i>-nikooriar</i>	1	0	1	0,005
321	<i>-reernikuusima</i>	1	0	1	0,005
31	<i>-reersima</i>	28	19	47	0,223
32	<i>-reernikuu</i>	11	9	20	0,095
35	<i>-reeriar</i>	1	0	1	0,005
41	<i>-qqasima</i>	5	2	7	0,033
42	<i>-qqanikuu</i>	4	1	5	0,024
43	<i>-qqareer</i>	11	8	19	0,090
45	<i>-qqariar</i>	4	6	10	0,047
1+2	<i>-sima/-nikuu</i>	6	1	7	0,033
	Sum	9072	11988	21060	100,000

Tabel 1

Sammentalte totalsum

		unge	ældre	sum	Unge %	Ældre %	Sum %
Umarkeret	0	8349	6455	14804	69,64	71,15	70,40
<i>-sima</i>	1	2533	1919	4452	21,13	21,15	21,14
<i>-nikuu</i>	2	604	293	897	5,04	3,23	4,13
<i>-reer</i>	3	313	257	570	2,61	2,83	2,72
<i>-qqa</i>	4	136	101	237	1,13	1,11	1,12
<i>-riar</i>	5	38	44	82	0,32	0,49	0,40
<i>-qqammir</i>	6	5	2	7	0,04	0,02	0,03
<i>-nikuusima</i>	21	10	1	32	0,08	0,01	0,05
	Sum	11988	9072	21060	100,00	100,00	100,00

Tabel 2.

Appendiks 3 Scores for betydningen 'tilstand'

	Unge %			
	22	23a	34	Sum
umarkeret	4	2	40	46
-sima	3	14	32	49
-nikuu	0	1	0	1
-reer	0	14	0	
-qqa	67	43	2	112
sum	74	74	74	
	Ældre %			
	22	23a	34	Sum
umarkeret	0	1	19	20
-sima	9	17	37	63
-qqa	47	38	0	85
	56	56	56	
	Unge %			
	22	23a	34	
Umarkeret	5,4	2,7	54,1	
-sima	4,1	18,9	43,2	
-nikuu	0,0	1,4	0,0	
-reer	0,0	18,9	0,0	
-qqa	90,5	58,1	2,7	
Sum	100,0	100,0	100,0	
	Ældre %			
	22	23a	34	
umarkeret	0,0	1,8	33,9	
-sima	16,1	30,4	66,1	
-qqa	83,9	67,9	0,0	
	100,0	100,0	100,0	

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* og *-qqa* viser, at der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne i totalsummen: $p = 0,003$

Appendiks 4 Scores i betydningerne 'resultativ perfektum' og 'konklusiv perfektum'

	Unge						
	4a	5	6	9	19	25	sum
Umark.	54	20	6	11	15	14	120
-sima	2	0	1	1	15	19	38
-nikuu	10	10	10	0	15	3	48
-reer	7	44	57	54	7	38	207
-riar	0	0	0	8	22	0	30
	Ældre						
	4a	5	6	9	19	25	sum
Umark.	37	14	5	9	9	14	88
-sima	3	1	0	0	10	8	22
-nikuu	12	8	9	0	2	0	31
-reer	4	33	42	42	12	33	166
-riar	0	0	0	5	23	0	28
	Unge						
	4a	5	6	9a	19	25	
Umark.	73,0	27,0	8,1	14,9	20,3	18,9	
-sima	2,7	0,0	1,4	1,4	20,3	25,7	
-nikuu	13,5	13,5	13,5	0,0	20,3	4,1	
-reer	9,5	59,5	77,0	73,0	9,5	51,4	
-riar	0,0	0,0	0,0	10,8	29,7	0,0	
-nikuusima	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	Ældre						
	4a	5	6	9a	19	25	
Umark.	66,1	25,0	8,9	16,1	16,1	25,0	
-sima	5,4	1,8	0,0	0,0	17,9	14,3	
-nikuu	21,4	14,3	16,1	0,0	3,6	0,0	
-reer	7,1	58,9	75,0	75,0	21,4	58,9	
-riar	0,0	0,0	0,0	8,9	41,1	1,8	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu*, og *-reer* viser at der ikke er signifikant forskel mellem aldersgrupperne; $p=0,62$

Appendiks 5 Scores for eksperientiel betydning

Unge										
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a	sum
umarkeret	38	35	37	23	52	42	40	38	67	372
-sima	1	20	6	38	13	23	13	8	1	123
-nikuu	34	16	30	13	9	9	19	28	6	164
-reer	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
-nikuusima	0	3	1	0	0	0	1	0	0	
sum	74	74	74	74	74	74	74	74	74	
Ældre										
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a	sum
umarkeret	27	33	42	35	47	45	38	42	49	358
-sima	3	14	3	19	6	6	10	5	1	67
-nikuu	22	7	11	2	3	5	8	9	6	73
-reer	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
-riar	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
-nikuusima	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	56	56	56	56	56	56	56	56	56	
unge										
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a	
umarkeret	51,4	47,3	50,0	31,1	70,3	56,8	54,1	51,4	90,5	
-sima	1,4	27,0	8,1	51,4	17,6	31,1	17,6	10,8	1,4	
-nikuu	45,9	21,6	40,5	17,6	12,2	12,2	25,7	37,8	8,1	
-reer	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	
-nikuusima	0,0	4,1	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	
sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
ældre										
	7	35a	36a	36b	37a	37b	38	40	72a	
umarkeret	48,2	58,9	75,0	62,5	83,9	80,4	67,9	75,0	87,5	
-sima	5,4	25,0	5,4	33,9	10,7	10,7	17,9	8,9	1,8	
-nikuu	39,3	12,5	19,6	3,6	5,4	8,9	14,3	16,1	10,7	
-reer	7,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
-riar	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
-nikuusima	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Samlet chi-anden-test for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* viser at der er signifikant forskel mellem de to aldersgrupper: $p = 3,7E-07$.

Appendiks 6 Eksperientiel betydning med 1. og 2.-3. person:

Subjekt i 1. person

subjekt i 2. og 3. person

	Unge										
	36a	36b	37a	37b	37b	40	sum	7	38	72a	sum
umarkeret	37	23	52	42	42	38	234	38	40	67	145
-sima	6	38	13	23	23	8	111	1	13	1	15
-nikuu	30	13	9	9	9	28	98	34	19	6	59
-reer	0	0	0	0	0	0		1	1	0	2
-nikuusima	1	0	0	0	0	0	1,0	0	1	0	
sum	74	74	74	74	74	400		440	0	0	
	Ældre										
	36a	36b	37a	37b	37b	40		7	38	72a	
umarkeret	42	35	47	45	45	42	256	27	38	49	114
-sima	3	19	6	6	6	5	45	3	10	1	14
-nikuu	11	2	3	5	5	9	35	22	8	6	36
-reer	0	0	0	0	0	0		4	0	0	4
-riar	56	56	56	56	56	56		56	56	56	
-nikuusima											

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* viser:

Der er signifikant forskel mellem aldersgrupperne, når subjektet er 1. person; $p = 1,8E-10$

Der er ingen signifikant forskel mellem aldersgrupperne, når subjektet er i 2. og 3. person; $p = 0,48$

Appendiks 7 Scores for betydningen 'perfect of persistent situation'

		Unge					
		20	32a	48a	48b	63c	
umarkeret	0	49	68	55	74	41	287
-sima	1	14	4	17	0	33	68
-nikuu	2	9	0	2	0	0	11
-reer	3	2	1	0	0	0	3
-qqa	4	0	1	0	0	0	1
sum		74	74	74	74	74	
		Ældre					
		20	32a	48a	48b	63c	
umarkeret	0	39	52	47	54	15	207
-sima	1	11	4	5	2	41	63
-nikuu	2	5	0	4	0	0	9
-reer	3	1	0	0	0	0	1
		56	56	56	56	56	
		Unge					
		20	32a	48a	48b	63c	
umarkeret	0	66,2	91,9	74,3	100,0	55,4	
-sima	1	18,9	5,4	23,0	0,0	44,6	
-nikuu	2	12,2	0,0	2,7	0,0	0,0	
-reer	3	2,7	1,4	0,0	0,0	0,0	
-qqa	4	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	
sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		Ældre					
		20	32a	48a	48b	63c	
umarkeret	0	69,6	92,9	83,9	96,4	26,8	
-sima	1	19,6	7,1	8,9	3,6	73,2	
-nikuu	2	8,9	0,0	7,1	0,0	0,0	
-reer	3	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* i de totale scores viser at der ikke er signifikant forskel mellem aldersgrupperne: $p = 0,44$

Appendiks 8 Samlede scores for sætninger der angiver epistemisk modalitet:

Unge										
	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø		
umarkeret	11	21	2	11	8	41	13	54,6	161,6	
-sima	57	53	72	63	65	33	61	15,8	419,8	
-nikuu	1	0	0	0	1	0	0	3,52	5,52	
-reer	4	0	0	0	0	0	0	0,04	4,04	
-nikuu-sima	1	0	0	0	0	0	0	0,5	1,5	
sum	74	74	74	74	74	74	74			
Ældre										
	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø		
umarkeret	8	8	0	5	3	34	4	41,56	103,6	
-sima	47	48	56	51	53	22	52	12,28	341,3	
-nikuu	0	0	0	0	0	0	0	2,12	2,12	
-reer	1	0	0	0	0	0	0	0	1	
	56	56	56	56	56	56	56			
Unge %										
	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø		
umarkeret	14,9	28,4	2,7	14,9	10,8	55,4	17,6	73,8		
-sima	77,0	71,6	97,3	85,1	87,8	44,6	82,4	21,4		
-nikuu	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	4,8		
-reer	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		
-nikuu-sima	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0			
sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
Ældre %										
	10	11a	12c	12e	13b	30a	64b	77a-ø		
umarkeret	14,3	14,3	0,0	8,9	5,4	60,7	7,1	74,2		
-sima	83,9	85,7	100,0	91,1	94,6	39,3	92,9	21,9		
-nikuu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8		
-reer	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1		
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret* og *--sima* viser $p=0,08$, altså er der ikke signifikant forskel mellem aldersgrupperne.

Appendiks 9 Scores for sætninger med tidsadverbial

		Unge												
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73b	sum
Umarkeret	0	72	31	7	65	63	71	18	41	27	33	38	64	530
-sima	1	0	5	31	9	11	3	28	21	45	35	32	10	230
-nikuu	2	2	37	36	0	0	0	27	11	2	6	4	0	125
-qqammir	6	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
-nikuu-sima	21	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Sum		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	
		Ældre												
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73b	
Umarkeret	0	52	31	18	52	54	55	31	31	25	30	36	47	462
-sima	1	1	10	19	4	2	0	20	23	31	26	20	9	165
-nikuu	2	3	15	19	0	0	0	5	2	0	0	0	0	44
-reer	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	
		Unge %												
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73b	
Umarkeret	0	97,3	41,9	9,5	87,8	85,1	95,9	24,3	55,4	36,5	44,6	51,4	86,5	
-sima	1	0,0	6,8	41,9	12,2	14,9	4,1	37,8	28,4	60,8	47,3	43,2	13,5	
-nikuu	2	2,7	50,0	48,6	0,0	0,0	0,0	36,5	14,9	2,7	8,1	5,4	0,0	
-qqammir	6	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
-nikuu-sima	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		Ældre %												
		13a	14	17	18	21	31a	39	41	42	43	44	73b	
Umarkeret	0	92,9	55,4	32,1	92,9	96,4	98,2	55,4	55,4	44,6	53,6	64,3	83,9	
-sima	1	1,8	17,9	33,9	7,1	3,6	0,0	35,7	41,1	55,4	46,4	35,7	16,1	
-nikuu	2	5,4	26,8	33,9	0,0	0,0	0,0	8,9	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	
-reer	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Chi-i-anden prøven for uafhængighed mellem *umarkeret*, *-sima*, *-nikuu* viser at der er signifikant forskel mellem de to aldersgrupper: $p = 3.3E-06$

Appendiks 10 Scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	kode	4a	4b	5	6	7	8	9a	10	11a	11b	12c	12e	13a
<i>umarkeret</i>	0	54	54	20	6	38	63	11	11	21	28	2	11	72
<i>-sima</i>	1	2	2	0	1	1	10	1	57	53	46	72	63	0
<i>-nikuu</i>	2	10	10	10	10	34	0	0	1	0	0	0	0	2
<i>-reer</i>	3	7	8	44	57	1	0	54	4	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	1	8	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	4a	4b	5	6	7	8	9a	10	11a	11b	12c	12e	13a
<i>umarkeret</i>	0	37	38	14	5	27	52	9	8	8	8	0	5	52
<i>-sima</i>	1	3	1	1	0	3	4	0	47	48	48	56	51	1
<i>-nikuu</i>	2	12	11	8	9	22	0	0	0	0	0	0	0	3
<i>-reer</i>	3	4	6	33	42	4	0	42	1	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	4a	4b	5	6	7	8	9a	10	11a	11b	12c	12e	13a
<i>umarkeret</i>	0	73,0	73,0	27,0	8,1	51,4	85,1	14,9	14,9	28,4	37,8	2,7	14,9	97,3
<i>-sima</i>	1	2,7	2,7	0,0	1,4	1,4	13,5	1,4	77,0	71,6	62,2	97,3	85,1	0,0
<i>-nikuu</i>	2	13,5	13,5	13,5	13,5	45,9	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7
<i>-reer</i>	3	9,5	10,8	59,5	77,0	1,4	0,0	73,0	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	10,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	4a	4b	5	6	7	8	9a	10	11a	11b	12c	12e	13a
<i>umarkeret</i>	0	66,1	67,9	25,0	8,9	48,2	92,9	16,1	14,3	14,3	14,3	0,0	8,9	92,9
<i>-sima</i>	1	5,4	1,8	1,8	0,0	5,4	7,1	0,0	83,9	85,7	85,7	100,0	91,1	1,8
<i>-nikuu</i>	2	21,4	19,6	14,3	16,1	39,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4
<i>-reer</i>	3	7,1	10,7	58,9	75,0	7,1	0,0	75,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	13b	14	15a	15b	16	17	18	19	20	21	22	23a	23b
<i>umarkeret</i>	0	8	31	19	72	70	7	65	15	49	63	4	2	66
<i>-sima</i>	1	65	5	15	0	3	31	9	15	14	11	3	14	8
<i>-nikuu</i>	2	1	37	38	2	1	36	0	15	9	0	0	1	0
<i>-reer</i>	3	0	0	2	0	0	0	0	7	2	0	0	14	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67	43	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	13b	14	15a	15b	16	17	18	19	20	21	22	23a	23b
<i>umarkeret</i>	0	3	31	21	54	49	18	52	9	39	54	0	1	54
<i>-sima</i>	1	53	10	10	1	6	19	4	10	11	2	9	17	2
<i>-nikuu</i>	2	0	15	18	1	1	19	0	2	5	0	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	5	0	0	0	0	12	1	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	47	38	0
<i>-riar</i>	5	0	0	2	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	13b	14	15a	15b	16	17	18	19	20	21	22	23a	23b
<i>umarkeret</i>	0	10,8	41,9	25,7	97,3	94,6	9,5	87,8	20,3	66,2	85,1	5,4	2,7	89,2
<i>-sima</i>	1	87,8	6,8	20,3	0,0	4,1	41,9	12,2	20,3	18,9	14,9	4,1	18,9	10,8
<i>-nikuu</i>	2	1,4	50,0	51,4	2,7	1,4	48,6	0,0	20,3	12,2	0,0	0,0	1,4	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	9,5	2,7	0,0	0,0	18,9	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	90,5	58,1	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	29,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	13b	14	15a	15b	16	17	18	19	20	21	22	23a	23b
<i>umarkeret</i>	0	5,4	55,4	37,5	96,4	87,5	32,1	92,9	16,1	69,6	96,4	0,0	1,8	96,4
<i>-sima</i>	1	94,6	17,9	17,9	1,8	10,7	33,9	7,1	17,9	19,6	3,6	16,1	30,4	3,6
<i>-nikuu</i>	2	0,0	26,8	32,1	1,8	1,8	33,9	0,0	3,6	8,9	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	0,0	21,4	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	83,9	67,9	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	41,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	24	25	26	27	28a	28b	29	30a	30b	30c	31a	31b	32a
<i>umarkeret</i>	0	6	14	55	43	48	34	8	41	65	35	71	45	68
<i>-sima</i>	1	50	19	18	25	24	9	66	33	3	35	3	14	4
<i>-nikuu</i>	2	9	3	0	0	2	0	0	0	0	4	0	2	0
<i>-reer</i>	3	0	38	0	6	0	30	0	0	6	0	0	0	1
<i>-qqa</i>	4	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	1
<i>-riar</i>	5	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	kode	24	25	26	27	28a	28b	29	30a	30b	30c	31a	31b	32a
<i>umarkeret</i>	0	1	14	38	28	31	27	8	34	54	39	55	30	52
<i>-sima</i>	1	39	8	12	18	19	10	47	22	1	14	0	8	4
<i>-nikuu</i>	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	0
<i>-reer</i>	3	1	33	3	10	6	19	0	0	1	0	1	8	0
<i>-qqa</i>	4	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
<i>-riar</i>	5	0	1	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	24	25	26	27	28a	28b	29	30a	30b	30c	31a	31b	32a
<i>umarkeret</i>	0	8,1	18,9	74,3	58,1	64,9	45,9	10,8	55,4	87,8	47,3	95,9	60,8	91,9
<i>-sima</i>	1	67,6	25,7	24,3	33,8	32,4	12,2	89,2	44,6	4,1	47,3	4,1	18,9	5,4
<i>-nikuu</i>	2	12,2	4,1	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4	0,0	2,7	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	51,4	0,0	8,1	0,0	40,5	0,0	0,0	8,1	0,0	0,0	0,0	1,4
<i>-qqa</i>	4	12,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17,6	1,4
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	24	25	26	27	28a	28b	29	30a	30b	30c	31a	31b	32a
<i>umarkeret</i>	0	1,8	25,0	67,9	50,0	55,4	48,2	14,3	60,7	96,4	69,6	98,2	53,6	92,9
<i>-sima</i>	1	69,6	14,3	21,4	32,1	33,9	17,9	83,9	39,3	1,8	25,0	0,0	14,3	7,1
<i>-nikuu</i>	2	7,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4	0,0	5,4	0,0
<i>-reer</i>	3	1,8	58,9	5,4	17,9	10,7	33,9	0,0	0,0	1,8	0,0	1,8	14,3	0,0
<i>-qqa</i>	4	19,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,9	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	1,8	5,4	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	33a	33b	33c	34	35a	35b	36a	36b	37a	37b	38	39	40
<i>umarkeret</i>	0	4	4	24	40	35	23	37	23	52	42	40	18	38
<i>-sima</i>	1	66	70	49	32	20	43	6	38	13	23	13	28	8
<i>-nikuu</i>	2	4	0	0	0	16	8	30	13	9	9	19	27	28
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	1	1	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	33a	33b	33c	34	35a	35b	36a	36b	37a	37b	38	39	40
<i>umarkeret</i>	0	0	1	7	19	33	26	42	35	47	45	38	31	42
<i>-sima</i>	1	53	55	49	37	14	26	3	19	6	6	10	20	5
<i>-nikuu</i>	2	3	0	0	0	7	4	11	2	3	5	8	5	9
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	33a	33b	33c	34	35a	35b	36a	36b	37a	37b	38	39	40
<i>umarkeret</i>	0	5,4	5,4	32,4	54,1	47,3	31,1	50,0	31,1	70,3	56,8	54,1	24,3	51,4
<i>-sima</i>	1	89,2	94,6	66,2	43,2	27,0	58,1	8,1	51,4	17,6	31,1	17,6	37,8	10,8
<i>-nikuu</i>	2	5,4	0,0	0,0	0,0	21,6	10,8	40,5	17,6	12,2	12,2	25,7	36,5	37,8
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	1,4	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	4,1	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	1,4	1,4	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	33a	33b	33c	34	35a	35b	36a	36b	37a	37b	38	39	40
<i>umarkeret</i>	0	0,0	1,8	12,5	33,9	58,9	46,4	75,0	62,5	83,9	80,4	67,9	55,4	75,0
<i>-sima</i>	1	94,6	98,2	87,5	66,1	25,0	46,4	5,4	33,9	10,7	10,7	17,9	35,7	8,9
<i>-nikuu</i>	2	5,4	0,0	0,0	0,0	12,5	7,1	19,6	3,6	5,4	8,9	14,3	8,9	16,1
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	41	42	43	44	45a	45b	45c	45d	46a	46b	47a	47b	47c
<i>umarkeret</i>	0	41	27	33	38	74	71	71	71	70	67	71	71	74
<i>-sima</i>	1	21	45	35	32	0	3	1	2	2	5	3	3	0
<i>-nikuu</i>	2	11	2	6	4	0	0	2	1	2	2	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	41	42	43	44	45a	45b	45c	45d	46a	46b	47a	47b	47c
<i>umarkeret</i>		31	25	30	36	53	55	55	56	47	52	54	54	54
<i>-sima</i>	1	23	31	26	20	2	1	1	0	7	3	1	2	2
<i>-nikuu</i>	2	2	0	0	0	1	0	0	0	2	1	1	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	41	42	43	44	45a	45b	45c	45d	46a	46b	47a	47b	47c
<i>umarkeret</i>	0	55,4	36,5	44,6	51,4	100,0	95,9	95,9	95,9	94,6	90,5	95,9	95,9	100,0
<i>-sima</i>	1	28,4	60,8	47,3	43,2	0,0	4,1	1,4	2,7	2,7	6,8	4,1	4,1	0,0
<i>-nikuu</i>	2	14,9	2,7	8,1	5,4	0,0	0,0	2,7	1,4	2,7	2,7	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	41	42	43	44	45a	45b	45c	45d	46a	46b	47a	47b	47c
<i>umarkeret</i>	0	55,4	44,6	53,6	64,3	94,6	98,2	98,2	100,0	83,9	92,9	96,4	96,4	96,4
<i>-sima</i>	1	41,1	55,4	46,4	35,7	3,6	1,8	1,8	0,0	12,5	5,4	1,8	3,6	3,6
<i>-nikuu</i>	2	3,6	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	3,6	1,8	1,8	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	48a	48b	49a	49b	50a	50b	50c	51a	51b	51c	52a	52b	52c
<i>umarkeret</i>	0	55	74	68	74	71	68	72	69	73	72	63	72	72
<i>-sima</i>	1	17	0	3	0	1	4	0	4	1	2	8	1	1
<i>-nikuu</i>	2	2	0	3	0	2	2	2	1	0	0	2	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	48a	48b	49a	49b	50a	50b	50c	51a	51b	51c	52a	52b	52c
<i>umarkeret</i>	0	47	54	53	56	53	55	55	56	56	56	56	56	56
<i>-sima</i>	1	5	2	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu</i>	2	4	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	48a	48b	49a	49b	50a	50b	50c	51a	51b	51c	52a	52b	52c
<i>umarkeret</i>	0	74,3	100,0	91,9	100,0	95,9	91,9	97,3	93,2	98,6	97,3	85,1	97,3	97,3
<i>-sima</i>	1	23,0	0,0	4,1	0,0	1,4	5,4	0,0	5,4	1,4	2,7	10,8	1,4	1,4
<i>-nikuu</i>	2	2,7	0,0	4,1	0,0	2,7	2,7	2,7	1,4	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	1,4	1,4
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	48a	48b	49a	49b	50a	50b	50c	51a	51b	51c	52a	52b	52c
<i>umarkeret</i>	0	83,9	96,4	94,6	100,0	94,6	98,2	98,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>-sima</i>	1	8,9	3,6	0,0	0,0	3,6	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu</i>	2	7,1	0,0	3,6	0,0	1,8	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge													
Suffiks	Kode	53a	53b	53c	53d	53e	54c	54d	55a	55b	55c	55d	55e	55f	
<i>umarkeret</i>	0	56	37	25	74	22	74	73	68	74	73	43	63	72	
<i>-sima</i>	1	16	30	48	0	52	0	1	4	0	1	18	11	1	
<i>-nikuu</i>	2	2	7	1	0	0	0	0	2	0	0	4	0	1	
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	
		Ældre													
	Kode	53a	53b	53c	53d	53e	54c	54d	55a	55b	55c	55d	55e	55f	
<i>umarkeret</i>	0	42	46	16	56	22	56	56	56	54	56	25	52	56	
<i>-sima</i>	1	14	5	40	0	34	0	0	0	0	0	23	4	0	
<i>-nikuu</i>	2	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	8	0	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	
		Unge %													
	Kode	53a	53b	53c	53d	53e	54c	54d	55a	55b	55c	55d	55e	55f	
<i>umarkeret</i>	0	75,7	50,0	33,8	100,0	29,7	100,0	98,6	91,9	100,0	98,6	58,1	85,1	97,3	
<i>-sima</i>	1	21,6	40,5	64,9	0,0	70,3	0,0	1,4	5,4	0,0	1,4	24,3	14,9	1,4	
<i>-nikuu</i>	2	2,7	9,5	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	0,0	0,0	5,4	0,0	1,4	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12,2	0,0	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		Ældre %													
	Kode	53a	53b	53c	53d	53e	54c	54d	55a	55b	55c	55d	55e	55f	
<i>umarkeret</i>	0	75,0	82,1	28,6	100,0	39,3	100,0	100,0	100,0	96,4	100,0	44,6	92,9	100,0	
<i>-sima</i>	1	25,0	8,9	71,4	0,0	60,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	41,1	7,1	0,0	
<i>-nikuu</i>	2	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	14,3	0,0	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	56c	56e	57c	58e	59c	60a	60b	60c	60d	61a	61b	61d	61e
<i>umarkeret</i>	0	71	49	72	73	61	70	73	70	15	46	70	72	66
<i>-sima</i>	1	2	8	2	1	13	4	1	4	59	19	0	1	0
<i>-nikuu</i>	2	1	13	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1	8
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	56c	56e	57c	58e	59c	60a	60b	60c	60d	61a	61b	61d	61e
<i>umarkeret</i>	0	56	39	55	56	38	52	56	49	8	37	55	56	50
<i>-sima</i>	1	0	6	1	0	18	4	0	7	47	17	1	0	0
<i>-nikuu</i>	2	0	11	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	56c	56e	57c	58e	59c	60a	60b	60c	60d	61a	61b	61d	61e
<i>umarkeret</i>	0	95,9	66,2	97,3	98,6	82,4	94,6	98,6	94,6	20,3	62,2	94,6	97,3	89,2
<i>-sima</i>	1	2,7	10,8	2,7	1,4	17,6	5,4	1,4	5,4	79,7	25,7	0,0	1,4	0,0
<i>-nikuu</i>	2	1,4	17,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,8	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,4	1,4	10,8
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	5,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	56c	56e	57c	58e	59c	60a	60b	60c	60d	61a	61b	61d	61e
<i>umarkeret</i>	0	100,0	69,6	98,2	100,0	67,9	92,9	100,0	87,5	14,3	66,1	98,2	100,0	89,3
<i>-sima</i>	1	0,0	10,7	1,8	0,0	32,1	7,1	0,0	12,5	83,9	30,4	1,8	0,0	0,0
<i>-nikuu</i>	2	0,0	19,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,7
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge												
Suffiks	Kode	62b	62c	62d	63a	63b	63c	64a	64b	64d	64e	65a	65b	65c
<i>umarkeret</i>	0	69	71	74	50	64	41	73	13	73	74	74	43	74
<i>-sima</i>	1	5	2	0	24	10	33	0	61	1	0	0	31	0
<i>-nikuu</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
		Ældre												
	Kode	62b	62c	62d	63a	63b	63c	64a	64b	64d	64e	65a	65b	65c
<i>umarkeret</i>	0	56	54	56	20	54	15	56	4	54	54	54	39	56
<i>-sima</i>	1	0	1	0	36	2	41	0	52	0	0	2	17	0
<i>-nikuu</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-riar</i>	5	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
		Unge %												
	Kode	62b	62c	62d	63a	63b	63c	64a	64b	64d	64e	65a	65b	65c
<i>umarkeret</i>	0	93,2	95,9	100,0	67,6	86,5	55,4	98,6	17,6	98,6	100,0	100,0	58,1	100,0
<i>-sima</i>	1	6,8	2,7	0,0	32,4	13,5	44,6	0,0	82,4	1,4	0,0	0,0	41,9	0,0
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		Ældre %												
	Kode	62b	62c	62d	63a	63b	63c	64a	64b	64d	64e	65a	65b	65c
<i>umarkeret</i>	0	100,0	96,4	100,0	35,7	96,4	26,8	100,0	7,1	96,4	96,4	96,4	69,6	100,0
<i>-sima</i>	1	0,0	1,8	0,0	64,3	3,6	73,2	0,0	92,9	0,0	0,0	3,6	30,4	0,0
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-riar</i>	5	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	3,6	0,0	0,0	0,0
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge													
Suffiks	Kode	66	67a	67c	68a	69a	70	70b	71a	71b	72a	73b	74a	74b	
<i>umarkeret</i>	0	72	50	73	68	47	29	72	22	73	67	64	35	63	
<i>-sima</i>	1	2	24	1	6	27	45	0	49	1	1	10	39	11	
<i>-nikuu</i>	2	0	0	0	0	0	0	2	2	0	6	0	0	0	
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	
		Ældre													
	Kode	66	67a	67c	68a	69a	70	70b	71a	71b	72a	73b	74a	74b	
<i>umarkeret</i>	0	55	33	56	53	42	24	56	22	56	49	47	37	46	
<i>-sima</i>	1	1	23	0	3	14	31	0	32	0	1	9	18	10	
<i>-nikuu</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	6	0	0	0	
<i>-reer</i>	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	
		Unge %													
	Kode	66	67a	67c	68a	69a	70	70b	71a	71b	72a	73b	74a	74b	
<i>umarkeret</i>	0	97,3	67,6	98,6	91,9	63,5	39,2	97,3	29,7	98,6	90,5	86,5	47,3	85,1	
<i>-sima</i>	1	2,7	32,4	1,4	8,1	36,5	60,8	0,0	66,2	1,4	1,4	13,5	52,7	14,9	
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	2,7	0,0	8,1	0,0	0,0	0,0	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		Ældre %													
	Kode	66	67a	67c	68a	69a	70	70b	71a	71b	72a	73b	74a	74b	
<i>umarkeret</i>	0	98,2	58,9	100,0	94,6	75,0	42,9	100,0	39,3	100,0	87,5	83,9	66,1	82,1	
<i>-sima</i>	1	1,8	41,1	0,0	5,4	25,0	55,4	0,0	57,1	0,0	1,8	16,1	32,1	17,9	
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	10,7	0,0	0,0	0,0	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuu/-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe		Unge													
Suffiks	Kode	75a	75b	75c	76a	76b	76c	77a	77b	77c	77d	77e	77f	77g	
<i>umarkeret</i>	0	68	70	41	72	69	72	66	73	71	69	73	5	37	
<i>-sima</i>	1	6	4	23	2	0	2	2	0	3	5	1	22	14	
<i>-nikuu</i>	2	0	0	7	0	2	0	6	0	0	0	0	47	23	
<i>-reer</i>	3	0	0	2	0	3	0	0	1	0	0	0	0	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>Sum</i>		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	
		Ældre													
	Kode	75a	75b	75c	76a	76b	76c	77a	77b	77c	77d	77e	77f	77g	
<i>umarkeret</i>	0	53	55	26	53	53	55	42	56	56	56	56	8	35	
<i>-sima</i>	1	3	1	25	0	1	1	6	0	0	0	0	20	8	
<i>-nikuu</i>	2	0	0	5	0	0	0	8	0	0	0	0	28	13	
<i>-reer</i>	3	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqa</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-riar</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-qqammir</i>	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
<i>-nikuu-sima</i>	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	
		Unge %													
	Kode	75a	75b	75c	76a	76b	76c	77a	77b	77c	77d	77e	77f	77g	
<i>umarkeret</i>	0	91,9	94,6	55,4	97,3	93,2	97,3	89,2	98,6	95,9	93,2	98,6	6,8	50,0	
<i>-sima</i>	1	8,1	5,4	31,1	2,7	0,0	2,7	2,7	0,0	4,1	6,8	1,4	29,7	18,9	
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	9,5	0,0	2,7	0,0	8,1	0,0	0,0	0,0	0,0	63,5	31,1	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	2,7	0,0	4,1	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuu-sima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>Sum</i>		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		Ældre %													
	Kode	75a	75b	75c	76a	76b	76c	77a	77b	77c	77d	77e	77f	77g	
<i>umarkeret</i>	0	94,6	98,2	46,4	94,6	94,6	98,2	75,0	100,0	100,0	100,0	100,0	14,3	62,5	
<i>-sima</i>	1	5,4	1,8	44,6	0,0	1,8	1,8	10,7	0,0	0,0	0,0	0,0	35,7	14,3	
<i>-nikuu</i>	2	0,0	0,0	8,9	0,0	0,0	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	23,2	
<i>-reer</i>	3	0,0	0,0	0,0	5,4	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqa</i>	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-riar</i>	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-qqammir</i>	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
<i>-nikuusima</i>	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe	Unge													
Suffiks	Kode	77h	77i	77l	77m	77n	77o	77p	77q	77r	77s	77t	77u	77v
umarkeret	0	71	62	66	12	36	69	68	58	67	27	71	12	61
-sima	1	3	12	8	60	38	5	6	16	7	40	3	60	13
-nikuu	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	7	0	2	0
-reer	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-qqa	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-riar	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-qqammir	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-nikuu-sima	21	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum		74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74	74
	Ældre													
	Kode	77h	77i	77l	77m	77n	77o	77p	77q	77r	77s	77t	77u	77v
umarkeret	0	56	56	56	4	21	56	56	31	56	23	52	5	41
-sima	1	0	0	0	52	35	0	0	25	0	29	4	51	15
-nikuu	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0
-reer	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-qqa	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-riar	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-qqammir	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-nikuu-sima	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
	Unge %													
	Kode	77h	77i	77l	77m	77n	77o	77p	77q	77r	77s	77t	77u	77v
umarkeret	0	95,9	83,8	89,2	16,2	48,6	93,2	91,9	78,4	90,5	36,5	95,9	16,2	82,4
-sima	1	4,1	16,2	10,8	81,1	51,4	6,8	8,1	21,6	9,5	54,1	4,1	81,1	17,6
-nikuu	2	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,5	0,0	2,7	0,0
-reer	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-qqa	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-riar	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-qqammir	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuu-sima	21	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Ældre %													
	Kode	77h	77i	77l	77m	77n	77o	77p	77q	77r	77s	77t	77u	77v
umarkeret	0	100,0	100,0	100,0	7,1	37,5	100,0	100,0	55,4	100,0	41,1	92,9	8,9	73,2
-sima	1	0,0	0,0	0,0	92,9	62,5	0,0	0,0	44,6	0,0	51,8	7,1	91,1	26,8
-nikuu	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,1	0,0	0,0	0,0
-reer	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-qqa	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-riar	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-qqammir	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuusima	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

scores fra punkter i udfyldningsskemaet

Aldersgruppe	Unge						
Suffiks	Kode	77x	77y	77z	77æ	77ø	SUM
umarkeret	0	74	68	65	32	52	8349
-sima	1	0	6	9	40	22	2533
-nikuu	2	0	0	0	2	0	604
-reer	3	0	0	0	0	0	313
-qqa	4	0	0	0	0	0	136
-riar	5	0	0	0	0	0	38
-qqammir	6	0	0	0	0	0	5
-nikuusima	21	0	0	0	0	0	10
Sum		74	74	74	74	74	11988
Ældre							
	Kode	77x	77y	77z	77æ	77ø	
umarkeret	0	56	54	54	16	37	6455
-sima	1	0	2	2	39	19	1919
-nikuu	2	0	0	0	0	0	293
-reer	3	0	0	0	1	0	257
-qqa	4	0	0	0	0	0	101
-riar	5	0	0	0	0	0	44
-qqammir	6	0	0	0	0	0	2
-nikuusima	21	0	0	0	0	0	1
		56	56	56	56	56	9072
Unge %							
	Kode	77x	77y	77z	77æ	77ø	
umarkeret	0	100,0	91,9	87,8	43,2	70,3	69,6
-sima	1	0,0	8,1	12,2	54,1	29,7	21,1
-nikuu	2	0,0	0,0	0,0	2,7	0,0	5,0
-reer	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6
-qqa	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1
-riar	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
-qqammir	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuusima	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Sum		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ældre %							
	Kode	77x	77y	77z	77æ	77ø	
umarkeret	0	100,0	96,4	96,4	28,6	66,1	71,2
-sima	1	0,0	3,6	3,6	69,6	33,9	21,2
-nikuu	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,2
-reer	3	0,0	0,0	0,0	1,8	0,0	2,8
-qqa	4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1
-riar	5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
-qqammir	6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-nikuusima	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Appendiks 11 Udfyldningsskema

1.

A: *Ippassaq aniga pulaarpara. B: Iseravit suleriva? (= suna suliaraa?)*

Titartaa _____

A : Ippassaq ani -ga pulaar -para.
igår bror -POSS.ABS.1.s./3.s. besøge -IND.1.s./3.s.

B: iser -avit su -leri -va? (= suna suliar
Komme.ind -KAUS.2.s. hvad -beskæftige.med -INTER.3.s. (=hvad abejde.med

-aa?) titartaa _____
-IND.3.s./3.s.) tegne _____

'A: Jeg besøgte min bror igår. B: Hvad lavede han da du kom? Han TEGNE'

1. A: *Ippassaq anit nerereerami sua? B: allakkanik alla _____ – allakkat alla _____*

A: ippassaq ani -t nere -reer -ami su -a?
A: igår bror -POSS.ABS.2.s./3.s. spise -PERFT -KAUS.3.s. hvad -INTER.3.s.

B: alla -kkanik alla _____ – alla -kkat alla _____
B: brev -INSTR.p. SKRIVE _____ - brev -ABS.p. SKRIVE _____

'A: Hvad lavede din bror, efter han havde spist i går? B: Han SKRIVE breve'

2. A: *Ippassaq anit nerereerami sua? Allagaq alla _____ – allakkamik
alla _____*

A: ippassaq ani -t nere -reer -ami su -a?
A: igår bror -POSS.ABS.2.s./3.s. spise -PERFT -KAUS.3.s. hvad -INTER.3.s.

B: allagaq alla _____ – alla -kkamik alla _____
B: brev.ABS.s. SKRIVE _____ - brev -INSTR.s. SKRIVE _____

'A: Hvad lavede din bror, efter han havde spist i går? B: Han SKRIVE et brev'

3. A: *Nukkat atuakkamik atuagassaanik tunerusuppara, naluarali sorliussasoq. Atuakkat uku
arlaat atuar _____? B: aap, una atua _____.*

A: Nukka -t atuakka -mik atuaga -ssa -anik
A: lillesøskend -POSS.ABS.s bog -INSTR.s læse.i -FUT. -POSS.INSTR.s

Tune -rusup -para, nalu -ara =li sorli -u -ssa -soq.
Give -ønske -IND.1.s./3.s. ved.ikke -IND.1.s./3.s. =men hvilken-være-FUT. -PART.3.s.
Atuakka -t uku arla -at atuar _____?

Bog -ABS.p disse del.af-POSS.ABS.s LÆSE
B: aap, una atua_____.
B: ja, denne LÆSE

‘A: Jeg vil give din bror en bog, men jeg ved ikke hvilket et. LÆSE nogle af disse bøger?
B: ja, han LÆSE denne.’

4. *Nukkavit atuagaq una suli naallugu atuannngilaa? Naamik, tamaat atua_____.*

Nukka -vit atuagaq una suli naa -llugu
Bror -POSS.ABS.2.s./3.s. bog denne endnu færdig.med -KONT.3.s./3.s

atua -nngi -laa? Naamik, tamaat atua_____.
læse -neg. -IND.3.s./3.s. nej, hele.ABS.s LÆSE
Din bror LÆSE hele denne bog. Ja, han LÆSE hele bogen.

5. *Kunngi (Frederik IX) suli uumava? A: naamik, toq_____*

Kunngi (Frederik IX) suli uuma -va? A: naamik, toq_____
Konge (Frederik IX) endnu leve -IND.3.s.? A: nej, dø_____
‘Lever kongen (Frederik IX) endnu? Han DØ_____’

6. *Aneqarpunga. Aniga naapi_____ iuk?*

Ane -qar -punga. Ani -ga naapi_____ -iuk?
Storebror -have -IND.1.s. storebror -POSS.ABS.3.s./3.s. møde_____ -INTER.2.s.
‘Jeg har en storebror. Du MØDE ham?’

7. *Meeraq: Maanna anisinnaavunga? Anaana: Suu, kigutigissareer_____ anisinnaavutit.*

Meeraq: Maanna ani -sinnaa -vunga?
Barn: nu komme.ud -kan -INTER.1.s.?
Anaana: Suu, kigutigissa -reer_____ ani -sinnaa -vutit.
Mor: ja, børste.tænder -PERF_____ komme.ud -kan -IND.1.s.
Barn: Kan jeg komme ud nu?
Mor: Hvis du FÆRDIG MED AT BØRSTE TÆNDER_____ kan du komme ud.

8. *Meeraq kigutigissa_____ taama ani_____*

Meeraq kigutigissa_____ taama ani_____
Barn børste.tænder_____ så komme.ud_____
‘Efter/da barnet BØRSTE TÆNDER kommer han/hun ud.’

9. *Ippassaq illoqarfimmukaravit suna paasiviuk? Kunngi toq_____*

Ippassaq illoqarfim -mukar -avit suna paasi -viuk? Kunngi -toq__
 Igår by -gå.hen.til -KAUS.2.s. hvad forstå -INTER.2.s.? Konge -dø__
 'Hvad fandt du ud af da du var i byen igår? At kongen DØ.'

10. Ippassaq qimmera toqunneqa _____, kiallu toqu _____ paasinagu.
 Paasigukku politiinut tunniu _____ taarsiivig _____.

Ippassaq qimmer -a toqun -neqa _____ ki -al =lu toqu _____
 Igår hund. -POSS.ABS.1.s./3.s. dø -PASS _____ hvem -REL. =og dræbe _____

Paasi -nagu. Paasi -gukku politi -inut
 Finde.ud.af -NEG.KONT.1.s./3.s. finde.ud.af -KOND.1.s./3.s. politi -ALL.p.

tunniiu _____ taarsiivig _____.

Angive _____ erstatning _____

'Min hund DRÆBE igår, og jeg ved ikke hvem DRÆBE den. Når jeg finder ud af det jeg MELDE det til politiet, så jeg FÅ ERSTATNING.'

11. Ullaaq assut tuaviorlunga ani _____, Suliffinnut isilerlunga matuersaatikka
 uja _____. Sunaaffa silatitinni kata _____. Maluginngilaraluunniit
 tuaviornermit. Isersimalersunga uiga sianer _____ matuersaatikka
 nan _____.

ullaaq assut tuavior -lunga ani _____. Suliffin -nut
 imorges meget skynd.sig -KONT.1.s. gå.ud _____. Arbejde -POSS.ALL.1.s./3.s.

isi -ler -lunga matuersaati -kka uja _____.
 gå.ind -ved.at -KONT.1.s. nøgle -POSS.ABS.1.s./3.p. lede.efter _____

Sunaaffa silati -tinni kata _____. Malugi -nngi -lara
 det.viste.sig udenfor -POSS.LOK.1.s./3.s. tabe _____. Opdage -NEG -IND.1.s./3.s

=luunniit tuavior -ner -mit. Isersima -ler -sunga
 =ikke.engang skynde.sig -så.meget -ABL.s. være.inde -starte -PART.1s.

ui -ga sianer _____ matuersaati -kka nan _____.
 mand -POSS.ABS.1.s./3.s. ringe _____ nøgle -POSS.1.s./3.p. finde _____.

'Jeg SKYNDE MIG UD imorges. Da jeg nåede på arbejde, jeg LEDE EFTER mine nøgler.
 Det viste sig at jeg TABE dem udenfor vores hus. Jeg opdagede det ikke engang. Da jeg
 havde været på arbejde et stykke tid RINGE min mand at han FINDE mine nøgler.'

12. Aasaq feeriaratta aamma taamatut misigisaqar _____, Hotelip
 matuersaataa aamma maluginagu kata _____.

Aasaq feeria -ratta aamma taamatut misigisa -qar _____. Hotel-ip

i.sommer holde.ferie –KAUS.1.p. også sådan opleve –have__ Hotel-REL.s.

matuersaata -a aamma malugi -nagu kata_____.
Nøgle –POSS.ABS.3.s./3.s også opdage -NEG.KONT.1.s./3.s. tabe_____.
'Jeg OPLEVE noget lignende i sommer da vi holdt ferie. Jeg TABE nøgle uden at opdage det.'

13. Ukiut qulit Nuummi pisiniarfimmi suli_____

ukiut qulit Nuum -mi pisiniarfim-mi suli_____.
år ti Nuuk -LOK butik -LOK arbejde_____
'I ti år x ARBEJDE i en butik i Nuuk.'

14. Nuummiuu_____ lluni Ilulissanut nuu_____ ippingiatornaqaaq.

Nuum -miu -u____ -lluni Ilulissa -nut nuu_____
Nuuk -beboer -være__ -KONT.4.s. Ilulissat -ALL.p flytte_____

Ippingiator -na -qa -aq.
lide. afsavn -er.sådan.at. -meget -IND.3.s.
'Når man BO i Nuuk før og FLYTTE til Ilulissat lider man afsavn.'

15. Nunaqarfimmi/illoqarfimmi (_____) 19____ -mi inunngor_____

Nunaqarfim -mi/illoqarfim -mi (_____) 19____ -mi inunngor_____
Bygd –LOK.s./ by –LOK.s. (_____) 19____ -LOK.s. blive.født_____
'X FØDT i bygden/byen (_____) i 19____.'

16. Piffissap ilaani ukiut arfinillit aalisartuu_____ vunga

Piffissa -p ila -ani ukiu -t arfinil -lit aalisartu -u_____ vunga
Tid –REL.s del –POSS.LOK.3.s./3.s. år –p seks –p fisker –være_____ IND.1.s.
'I en periode jeg VÆRE.FISKER i seks år.'

17. Sapaatip akunnera kingulleq assut sialler_____.

Sapaati -p akunner -a kingulleq assut sialler_____.
Søndag –REL.s. imellem-POSS.ABS.s. sidste meget regne_____
'Det REGNE meget i sidste uge.'

18. Sapaatip akunnera siallivataar_____ lluni maanna seqinnersorssuuvoq.

sapaati -p akunner -a sialli -vataar_____ lluni
søndag -REL.s. imellem -POSS.ABS.s. regne -temmelig.meget -KONT.4.s.

maanna seqinner -sor -ssu -u -voq.
Nu solen.skinne -PART. -meget -være -IND.3.s.
'Efter en uge REGNE_____ skinner 'dejligt' solskindsvejr.'

19. 1999-miit pequtit uku pisiassaa_____

1999-miit pequt-it uku pisiassaq-u_____
1999-ABLA møbel-pl disse vare -være
'Siden 1999 kan man købe disse møbler'

20. Ippassaq umiarsuaaraq ikunga kisa_____

ippassaq umiarsuaaraq ikunga kisar_____
i går kutter derhenne kaste.anker
'I går kastede en kutter for anker derhenne.'

21. Suli maanna umiarsuaaraq ikani kisa_____

suli maanna umiarsuaaraq ikani kisa_____
endnu nu skonnert derovre KASTE.ANKER
'Skonnerten ligger stadig for anker derovre.'

22. Sapaatip akunnera naallugu umiarsuaaraq ikani kisa_____, kiisami ullumi
aalla_____

Sapaati -p akunner -a naa -llugu umiarsuaaraq
søndag -REL.s. imellem -POSS.ABS.s. slutte -KONT.4.s skonnert

ikani kisa_____, kiisami ullumi aalla_____
derover kaste.anker__ endelig idag tage.afsted_____
'Skonnerten LIGGE TIL derovre hele ugen, og endelig TAGE AFSTED idag.'

23. Aamma siorna sapaatip akunnera naallugu kisar_____

aamma siorna sapaati -p akunner -a naa -llugu
også sidste.år søndag -REL imellem -POSS.ABS.3.s./3.s. tiden.ud -KONT.4.s

kisar_____
kaste.anker_____
'Også sidste år det (skibet) LIGGE TIL i en uge.'

24. Maanna Nikku sullivimminit sul_____ lluni angerlarpoq

maanna Nikku sullivim -mi -nit sule -reersima -lluni angerlar -poq
 nu Nikku arbejde -POSS.-ABL. arbejde-PLUSKV.-KONT.4sg gå.hjem -IND.3.s.
 'Nu går Nikku hjem efter at have arbejdet'
 (litt. Have endt arbejdet går Nikki hjem).

25. Ullut tamaasa sulineq ajorpoq. Ullumi sulii _____ mat nuliata nuannaarutigaa

Ullu -t tamaasa sulii -neq ajor -poq. Ullumi sulii _____ -mat
 Dag -p alle arbejde -ABSTR. PART. dårlig - IND.3.s. idag arbejde _____ -KAUS.

nulia -ta nuannaar -utigaa -a
 kone -POSS.REL.3.s./3.s. være.glad -have.som -IND.3.s./3.s.
 'Han arbejder ikke hver dag. Da han ARBEJDE idag er hans kone glad for det.'

26. Ullumimi sulii _____ pat aatsaat aappaata nerisassiuunniarpaa

Ullumi -mi sulii _____ -pat aatsaat aappa -ata
 Idag -for arbejde _____ -KOND.3.s. først partner -POSS.REL.3.s./3.s.

Nerisassiu -un -niar -paa
 lave.mad -for.ham -vil -IND.3.s./3.s.
 'For kun hvis han ARBEJDE idag vil hans/hendes partner lave mad til ham/hende.'

27. Ullumi sulii _____ soq takuara - soraar _____ sulii sullisini atorpai.

Ullumi sulii _____ -soq taku -ara - soraar _____ sulii
 Idag arbejde _____ -PART.3.s. se -IND.1.s./3.s. få.fri _____ endnu

sullisi -ni ator -pai.
 Arbejdstøj -POSS.ABS.3.s./3.s. have.på -IND.3.s./3.s.
 'Jeg SE ham ARBEJDE idag - FÅ FRI han have sine arbejdstøj på.'

28. Aamma unnummut oqarpoq ippassaq ulloq tamaat sulii _____

aamma unnum -mut oqar -poq ippassaq ulloq tamaat sulii _____
 også atfen -ALL sige -IND.3.s. i.går dag hele arbejde _____
 'Han/ hun sagde også, at han ARBEJDE i går.'

29. Tusarpara inusukkallarami aalaajangersimasumik sulisarnikuu _____, maannali utoqqasaanng _____ sulinera ataavartumik ingerla _____

Tusar -para inuusuk -kallar -ami aalaajangersimasu -mik
 høre -IND.1s. være.ung-stadig -KAUS.4.s. fast -INSTR.s.

suli -sar -nikuu_____, maanna =li utoqqasaan -ng_____
abejde -plejer -PERFT._____, nu =men ældre -blive_____

suli -ner -a ataavartu -mik ingerla_____
arbejde -ABS.PART. -POSS.ABS.3.s./3.s. vedvarende -INSTR.s gå_____

'Jeg har hørt, at han da han var ung han HAVE fast ARBEJDE, men nu da han er ældre er hans ARBEJDE (ikke) fast.

30. *Ataatakkut ippassaq avannaanit tiki_____, qaammat ataaseq tik_____.* (Qaammat ataaseq uninnganiarput).

ataata -kkut ippassaq avanna -nit tiki_____, qaammat ataaseq
far -familie i.går fra.nord -ABL ankomme_____ måned en
tik_____.

(Qaammat ataaseq uninnga-niar-put).
Ankomme_____ (måned en være.her-FUT.-IND.1.pl)

'Min far og familie ANKOMME igår, de skal BESØGE i en måned.'

31. *Ataatakkut ippassarli aallar_____, aqagu aatsaat tiki_____, silalu nuanningaarmat tassaqa aqagu tiki_____.*

Ataata -kkut ippassar =li aallar_____ aqagu aatsaat
far -familie i.går =siden tage.afsted_____ imorgen først

tiki_____ sila =lu nuanni -ngaar -mat tassaqa aqagu
ankomme_____ vejret =og dejlig -så.meget -KAUS.3.s måske.ikke imorgen
tiki_____
ankomme_____

'Far og familien TAGE AFSTED siden i går, de KOMME tilbage først imorgen, men vejret er så dejligt, mon de ANKOMME imorgen.

32. *Siorna ajunaangajattut tikipput misigisaqapilu_____. Ittuata oqaluttuaraa qanoq pisoqar_____. Oqalulerami nipaa sunnerti_____ sajuppoq.*

Siorna ajunaa -ngajat -tut tikip -put misigisaqa -pilu_____.
Sidste.år forlise -næsten -PART.3.pl ankomme -IND.3pl opleve -
slem _____.

Ittu -ata oqaluttuar -aa qanoq pi -soqar_____.
Husherre -POSS.REL.3.p./3.s. fortælle -IND.3.s./3.s. hvordan ske -
PASS._____

Oqalu -ler -ami nipa -a sunner -ti_____ sajup-poq.
Tale -begynde -KAUS.4s. stemme -POSS.ABS.3.s./3.s. påvirke-blive_____ ryste-ND.3.s.

'De som var ved at forlise sidste år ankom og HAVE SLEM OPLEVELSE. Husherren fortalte hvad der SKE. Da han begyndte at tale rystede hans stemme af VÆRE.PÅVIRKET.'

33. *Nipaa annakkuummerluni nuannaarneranit sunnerti* _____

Nipa -a annakkuummer -luni
Stemme -POSS.ABS.3.s./3.s. være.rørt -KONT.4.s.

Nuannaar -ner -anit sunner -ti _____
være.glad -ABSTR.PART.-POSS.ABL.3.s.påvirke -KAUS. _____
'Han VÆRE RØRT over oplevelsen, så hans stemme VÆRE PÅVIRKET.'

34. *Paalu meeraangallarami arsartar* _____, *inersimasunngoramili isiginnaarut kisiat sammiler* _____.

Paalu meera -a -ngallar -ami arsartar -tar _____,
Poul barn -være -engang -KAUS.4.s. spille.fodbold -pleje _____,

Inersimasun -ngor -ami =li isiginnaarut kisiat sammi -ler _____.
være.voksen -blive -KAUS.4.s. =men fjernsyn kun interesse.i -begynde _____
'Da Poul var barn han PLEJE SPILLE FODBOLD, men da han blev voksen kun VÆRE INTERESSET i fjernsynet.'

35. *Uanga meeraangallarama arsartar* _____, *inersimasunngoramali solorarneq nuannarineruler* _____.

uanga meera -a -ngallar -ama arsartar -tar _____,
jeg barn -være -engang -KAUS.1.s. spille.fodbold -pleje _____,

Inersimasun -ngor -ama solorarneq nuannari -neru -ler _____
være.voksen -blive -KAUS.1.s. batminton være.glad.for -mere -begynde—
'Da jeg var barn, jeg SPILLE FODBOLD, men da jeg blev voksen jeg BLIVE mere GLAD FOR badminton.'

36. *Uanga meeraangallarama assut sinittar* _____, *utoqqaliarsaaleramili sivisuumik sininnissaq soqutigi* _____.

Uanga meera -a -ngallara -ma assut sinit -tar _____,
Jeg barn -være -engang -KAUS.1.s. meget sove -pleje _____,

Utoqqa li arsaa -ler -ama =li sivisuu -mik
Gammel blive -gradvis.mere -begynde -KAUS.1.s. =men længe -INSTR.s.

Sinin-ni -ssaq soqutigi _____.
sove -ABSTR.PART.-NOM.FUT. ikke.interesseret _____.

'Da jeg var barn jeg SOVE rigtig meget, men da jeg begyndte at blive gammel, jeg (ikke) INTERESSERE at sove længe.'

37. *Illit meeraangallaravit qallunaat illut ikku iserta _____ aat?*

Illit meera -a -ngallar -avit qallunaa -t illu -t ikku iser -ta _____
Du barn -være -engang -KAUS.2.s. dansk -p hus -p disse komme.ind.i -pleje

-aat?

-IND.3.p.

'Da du var barn, danskerne KOMME IND i disse huse?'

38. *Qanga qallunaat illunut taama ittunut iserta _____ ngillat.*

Qanga qallunaa -t illu -nut taama it -tu -nut iser -ta
Engang dansk -p hus-ALL.psådan være -PART. -ALL.p komme.ind -plejer

-ngil -lat

-NEG. -IND.3.p.

'I gamle dage danskerne PLEJE IKKE KOMME IND i sådanne huse.'

39. *Meeraangallarama illut ikku isertar _____*

meera -a -ngallara -ma illu -t ikku iser -tar _____,
barn -være -engang -KAUS.1.s. hus -p disse komme.ind -pleje _____,
'Da jeg var barn jeg KOMME.IND i disse huse.'

40. *Itsarsuaq inuit amiinnarnik atisaqar _____*

Itsar -suaq inu -it ami -innar -nik atisa -qar _____

Gamle.dage -meget menneske -p skin -bare -INSTR.p tøj -have

'I meget gamle dag menneskene HAVE kun skintøj.'

41. *Itsaq inuit nukittoorsuu _____*

itsaq inu -it nukit -toor -su -u _____
meget.gamle.dage menneske -p være.stærk -meget -meget -være _____

'I gamle dage mennesker VÆRE meget stærke.'

42. *Qangarsuaq inuit qajartortuu _____*

Qanga -rsuaq inu -it qajar -tor -tu -u _____

Gamle.dag -meget menneske -p kajak -bruge -PART. -være

I meget gamle dage mennesker RO i kajak.'

43. *Qanga inuit neqitorneru* _____

Qanga inu -it neqi -tor -neru _____
Gamle.dage menneske -p kød -spise -mere _____
'I gamle dage menneske SPISE mere kød.'

44. *Siornaak uanga Sisimiuni feeriar* _____,
nuannerluinnar _____ *nuniagiartar* _____
angalaartar _____

Siornaak uanga Sisimiu -ni feeriar _____, nuanner -luinnar _____
Forrige.år jeg Sisimiut -LOK.p holde.ferie _____ være.god -aldeles _____

Nunia -giar -tar _____ angalaar -tar _____
Plukke.bær -gå.hen.for.at -pleje _____ være.på.tur -pleje _____
'Forrige år jeg VÆRE PÅ FERIE i Sisimiut, det VÆRE aldeles dejlig. X VÆRE UDE OG PLUKKE bær, og VÆRE PÅ TUR.'

45. *Siornaak nukkama orlulluni niuni napi* _____, *qaammatillu pingasut*
geqoqar _____

Siornaak nukka -ma orlu -lluni niu -ni
Forrige.år lillebror/søster. -POSS.REL.1.s./3.s falde -KONT.4. ben -POSS.ABS.3.s./3.s.

napi _____, qaammatil =lu pingasut qeqo -qar _____
brække _____ måned =og tre gips -have _____
'Forrige år min lillebror/søster BRÆKKE BEN, og i tre måneder HAVE GIPS på'.

46. *Siornaak ilinniartitsisorput Danmarkimit maanga tiki* _____, *Assut*
nuannar _____ *inussiarnar* _____

Siornaak ilinniartitsisor -put Danmarki -mit maanga tiki _____.
Forrige.år lærer -POSS.ABS.1.s./3.s. Danmark -ABL.s hertil ankomme ____.

Assut nuannar _____ inussiarnar _____
meget være.glad.for _____ være.venlig _____
'Forrige år ANKOMME vores lærer hertil. (vi) VÆRE meget GLAD for ham.'

47. *Siornaalli ilinniartitsisorput maani najugaqaler* _____, *assut*
nuannar _____ *atuartitsillaqqi* _____

Siornaal =li ilinniartitsisor -put maani najugaqa -ler _____,
Forrige.år =siden lærer -POSS.ABS.1.s./3.s. her bo -begynde _____

assut nuannar _____ atuartitsi -llaqqi _____
Meget være.glad.for _____ undervise -være.god.

'Siden forrige år vores lærer BEGYNDE AT BO her, (vi) er meget VÆRE GLAD FOR ham, da han VÆRE GOD TIL AT UNDERVISE.'

48. *Siorna ataataga Nuummi Sanami sivisuumik uninnga _____, aatsaallu qaammatit pingasut qaangiummata angerlar _____*

Siorna ataata -ga Nuum -mi Sana -mi sivisuu -mik
Sidste.år far -POSS.ABS.1.s./3.s. Nuuk. -LOK.s. Sana -LOK.s. længe -INSTR.s.

uninnga _____, aatsaal =lu qaammat -it pingasut qaangium -mata
være.indlagt _____ først =og måned -p tre være.gået -KAUS.3.p

angerlar _____
komme.hjem _____

'Sidste år min far VÆRE INDLAGT i lang tid på Sana i Nuuk, og først efter tre månede han KOMME HJEM.'

49. *Ukioq anaanama tuaviinnaq kammior _____, tassanngaannaq qimmeqale _____ qimussersinnaanngor _____.*

Ukioq anaana -ma tuaviinnaq kammior _____, tassanngaannaq
I.vinters mor -POSS.ABS.1.s./3.s i.hast lave.kamikker _____ pludselig

Qimme -qa -le _____ qimusser -sinnaa -nngor _____.
Hund -have -begynde _____ køre.hundeslæde -kan -begynde _____

'Sidste år min mor i al hast LAVE KAMIKKER til mig, da (jeg) pludseligt FÅ HUNDE og KAN KØRE HUNDESLÆDE.'

50. *Qimussereer _____ tiki _____ anaanama kamikka suliar _____*

Qimusse -reer _____ tiki _____ anaana -ma kamik
Køre.hundeslæde -PERF_ ankomme_mor -POSS.ABS.1.s./3.s. kamik -

-ka suliar _____
POSS.ABS.1.s/3.s. ordne _____

'(når jeg) FÆRDIG MED HUNDESLÆDE ANKOMME min mor ORDNE mine kamikker.'

51. *Aasaq tamaat asimi angalasar _____, nuannisarta _____
ilaanni ullut arlallit mulu _____*

aasaq tamaat asi -mi angala -sar _____, nuannisar -ta _____
sommer hele udenfor.byen -LOK.s. være.på.tur -pleje _____ hygge -pleje _____

ilaanni ullu -t arlal -lit mulu _____
somme.tider dag -p flere -p være.væk _____

'I sommers (X) VÆRE PÅ TUR hele sommeren, (x) PLEJE HYGGE og sommetider
VÆRE VÆK flere dage.'

52. *Issaq emailera ajor _____ galuarami, massakkut iluarsi _____,*
tassalu mailernikuu _____ galuartutit takunngi _____ para
tammar _____

Issaq emaile -ra ajor _____ galuar -ami, massakkut iluarsi _____,
Forleden email-POSS.ABS.1.s./3.s være.dårlig _____ ellers-KAUS.3.s nu blive.iorden _____

tassa =lu maile -r -nikuu _____ -galuar -tutit taku -nngi_ -para
så =og mail -VERB. -PERFT _____ -ellers -PART.2.s. se -NEG._ -IND.1.s./3.s.

tammar _____

blive.væk _____

'Forleden min email BLIVE DÅRLIG, nu VÆRE I ORDEN, og så jeg IKKE SE at du
HAVE SENDE MAIL, det BLIVE VÆK.'

53. *Ukiarmi asimi paarmanik assut nuniaqattaar _____, paarmallu*
angingaa _____ soorlu _____,
nuniakkumina _____

ukiarmi asi -mi paarma -nik assut nunia -qattaar _____,
i.efter.året uden.for.byen -LOK.s bær -INSTR.meget plukke -igen.og.igen _____

Paarma -l =lu angi -ngaa _____ soorlu _____, nuniak -kumina _____

Bær -p =og stor -så.meget _____ ligesom _____ plukke -være.nem

'I efteråret (x) PLUKKE BÆR IGEN OG IGEN meget og bærene VÆRE SÅ STOR
ligesom X, VÆRE NEMME PLUKKE.'

54. *Ukioq sikummat ataataga sikumi qassutininik puisinniartar _____,*
qimuss _____ assut nuanna _____.
Qimusser _____ tilluni inuummarinneruler _____
isumagissaarta _____

Ukioq siku -mmat ataata -ga siku -mi qassuti
i.vinter komme.is -KAUS.3.s. far -POSS.ABS.1.s./3.s is -LOK.s garn

-nik puisin -niar -tar _____, qimuss _____ assut
-INSTR.p sæl -fange -pleje _____ køre.hundeslæde _____ meget

nuanna _____. Qimusser _____ tilluni
være.glad.for _____. Køre.hundeslæde _____ når.KONT.4.s.

inummarin _____ -neru -ler _____ isumagissaar -ta _____
føle.sig.godt.tilpas-mere -begynde _____ være.glad _____ -pleje _____
'I vinter da isen lagde til min far VÆRE PÅ FANGST med garn på isen KØRE
HUNDESLÆDE, han VÆRE GLAD FOR. Når han VÆRE PÅ HUNDESLÆDE han FØLE
BEDRE TILPAS, og PLEJE VÆRE GLAD.'

55. *Issaq pisuttuarluta Naalakkersuisoq aqqusinermi naapi _____.*
Naapiler _____ qunguju _____
inussiarn _____ tassami qanittukkut qinersi _____

Issaq pisuttuar -luta Naalakkersuisoq aqqusiner -mi naapi _____.
Forleden gå.en.tur -KONT.4.p landstyremedlem.ABS.s vej -LOK. møde _____

Naapi -ler _____ qunguju _____ inussiarn _____ tassami qanittu -kkut qinersi _____
Møde -begynde _____ smile _____ være.venlig _____ fordi fornylig -VIA. være.valg
'Forleden da vi gik tur vi MØDE et landstyremedlem. Da vi PASSERE ham/ hende, han/
hun VÆRE VENLIG, fordi VÆRE VALG fornylig.'

56. *Ippassaani igallunga tiitorfik takunngitsoorlugu nakkar _____ aserorlugu. Ernerma*
erngiinnaq oqar _____ aserorte _____

ippassaani iga -llunga tiitorfik taku -nngi -tsoor -lugu
i.forgårs lave.mad-KONT.1.s. kop.ABS.s se -NEG. -ikke.med.vilje-KONT.1.s./3.s

nakkar _____ aseror -lugu. Erner-ma erngiinnaq oqar _____
falde _____ ødelægge -KONT.1.s./4.s. søn -POSS.REL.1.s./3.s. straks sige _____

aserorte _____
ødelægge _____
'Mens jeg lavede mad i forgårs, jeg KOM TIL AT LADE FALDE en kop, og ødelagde den.
Min søn SIGE med det samme at jeg ikke (IKKE) ØDELÆGGE.'

57. *Ippassaq pisuttuarluta juullip inuata meeqqat poortukkanik tuniorarai taku _____.*
Meeqqat pilerisu _____ nuannaar _____
malunnar _____

Ippassaq pisuttuar -luta juullip-inu -ata meeqqa -t
lgår gå.en.tur -KONT.1.p julemand -POSS.REL.3.s./3.p. barn -p

poortukka -nik tuniorar -ai taku _____. Meeqqa -t pilerisu _____

gave -INTR.p give -PART.3.s/3.s se____ barn -p glæde.sig__

nuannaar__ malunnar____

være.glad__ kan.mærkes__

'I går da vi gik tur vi SE at julemanden dele gaver ud til børn. Det KAN.MÆRKES at børnene GLÆDE.SIG og VÆRE GLAD.'

58. *Ippassaq ullaakkut makikkama tuaviinnaq uffar_____.*

Tuaviu_____ qulinnissara puigor_____

Ippassaq ullaakkut makik -kama tuaviinnaq uffar__. Tuaviu____

igår om.morgen stå.op -KAUS.1.s. i.al.hast bade__. Skynde.sig

qulin -ni -ssa -ra puigor____

vaske.hår -ABS.PART. -FUT. -POSS.ABS.1.s./3.s. glemme____

'Igår morges var jeg i bad i al hast. Jeg HAVE TRALVT så jeg GLEMME at vaske hår.'

59. *Ippassaq ullaakkut makikkavit tuaviinnaq suliartorlutit ani_____.* *Suliffinnut*

isereer_____ malugi_____ assigiinningsunik

alersi_____

Ippassaq ullaakkut makik -kavit tuaviinnaq suliartor -lutit ani____.

igår om.morgen stå.op -KAUS.1.s. i.al.hast gå.på.arbejde -KONT.2.s. gå.ud__

suliffin -nut ise -reer__ malugi_ assigiinningsu -nik

arbejde -POSS.ALL.1.s./3.s. komme.ind -PERF_ opdage forskellige -INSTR.3.p

alersi_____

strømpe__

'Igår morges da du stod op du GÅ PÅ ABEJDE i al hast. Du KOMME IND på dit arbejde du OPDAGE at du (TAGE PÅ) forskellige strømper.'

60. *Ippassaq unnukkut sulereer_____ lunga iser_____ isiginnaarut*

isiginnaar_____. *Filmilu nuanni_____ aatsaat unnuap*

qeqqa_____ innar_____.

Ippassaq unnukkut sule -reer -lunga iser____ isiginnaarut

I går om.aftenen arbejde -KONKL.PERF.____ -KONT.1.s komme.ind__ fjernsyn

isiginnaar_. Filmi =lu nuanni____ aatsaat unnuap-qeqqa__ innar_____.

se.på__ film =og være.god__ først midnat gå.i.seng__

'i går aftes jeg KOMME HJEM FRA ARBEJDE KOMME IND jeg SE fjernsyn. Filmen VÆRE GOD jeg KOMME I SENG først klokken otte.'

61. *Ippassaq unnukkut sulereer _____ lunga angerla _____*
kaagikullassuaq sana _____, meeqqakka nuannaa _____

ippassaq unnukkut sule -reer _____ -lunga angerla _____
i går om.aftenen arbejde -KONKL.PERF. -KONT.1.s komme.hjem _____

kaagi -kulla -ssuaq sana _____, meeqqak-ka nuannaa _____
kage -stor -meget lave _____ barn -POSS.ABS.1.s./3.p være.glad _____
'i går aftes JEG KOMME HJEM FRA ARBEJDE jeg LAVE en kæmpe stor kage, mine børn VÆRE GLAD.'

62. *Ikinngutiga ippassarli iserami suli is _____, angerlar _____*
suli tassa is _____.

Ikinnguti -ga ippassar =li iser -ami suli
Ven -POSS.ABS.1.s./3.s. i går =siden komme.ind -KAUS.4.s. endnu

is _____, angerlar _____ suli tassa is _____.
være.inde _____ gå.hjem _____ endnu stadig være.inde _____
'Min ven KOMME.PÅ.BESØG siden i går. Jeg KOMME HJEM han/hun stadig VÆRE INDE (PÅ BESØG).'

63. *Unnuaq sinileruttorlunga iter _____ siallersuaaler _____, errortakka*
eqqaa _____ aamma tassa maki _____ pia _____

unnuaq sini -ler -uttor -lunga iter _____ sialler -suaa -ler _____,
i.nat sove -begynde -midt.i -KONT.1.s vågne _____ regne -meget -begynde _____

erortak -ka eqqaa _____ aamma tassa maki _____ pia _____
vaske.tøj -POSS.ABS.1.s./3.s.huske _____ også så stå.op _____ fjerne _____
'Lige efter jeg var faldet i søvn i nat jeg VÅGNE ved at det BEGYNDE AT REGNE MEGET, jeg KOMME I TANKE OM mit vasketøj og STÅ OP for at TAGE DEM IND.'

64. *Ilaqutariit ullaaq makikkamik ningiuat erngiinnaq kaffilior _____.* *Meerartaat*
nerrivilioreer _____ tamarmik issaallutik ner _____.

Ilaqutariit ullaaq makik -kamik ningiu -at erngiinnaq
Familie i.morges stå.på -KAUS.4.p husmor-POSS.ABS.3.p./3.s. straks

kaffi -lior _____ meerar -ta -at nerrivilior -eer _____
kaffe -lave _____ barn -tilhørende -POSS.ABS.3.p./3.p dække.bord -PERF. _____

tamarmik issaa -llutik ner _____.

alle sætte.sig –KONT.4.p. spise____
'Da familien stod op i morges husmoderen LAVE KAFFE straks. Børnene HAVE
DÆKKET BORD, alle sætte sig og BEGYNDE AT SPISE

65. *Ualeq naallugu sulia inerniarsar*_____

ualeq naa -llugu sulia -ra iner -niarsar____
eftermiddag til.ende -KONT.1.s/3.s arbejde-POSS.ABS.1.s./3.s. færdig -prøve____
'Hele eftermiddagen jeg PRØVE AT BLIVE FÆRDIG med mit arbejde.'

66. *Nukap pinnguani ullaaq sequmi*_____, *ualimut iser*_____
*qia*_____.

nuka -p pinngua -ni ullaaq sequmi_____,
lille.søskend -REL.s. legetøj. -POSS.ABS.3.s./3.s. i.morges ødelægge____

uali -mut iser____ qia_____
Eftermiddag -ALL.s. komme.ind____ græde____
'Lillebror/søster ØDELÆGGE sit legetøj i morges, han/hun KOMME HJEM i eftermiddag
og GRÆDE.'

67. *Aamma Aaqap pinnguani aatsaaginnaq sequmi*_____, *uffalu*
*nuannar*_____.

Aamma Aaqa-p pinngua-ni aatsaannguaq sequmi_____,
Også Aaqa-REL legetøj -POSS.ABS.4.s.3s for.lidt.siden ØDELÆGGE____

uffalu nuannari -tiga -lugu
trods være.glad.for-meget-KONT.4s.3s
'Aaqa ødelagde også sit legetøj for lidt siden, trods det at hun er så glad for det.'

68. *Ullorsiorami nerrivik kusanartumik qaliler*_____, *isertut*
*nuannaar*_____.

Ullorsior -ami nerrivik kusanartu -mik qali -ler____,
Holde.festdag –KAUS.4.p bord være.fin -INSTR.s dug -lægge____

iser -tut nuannaar____
komme.ind. -PART.3.p være.glad____
'Da de holder festdag de LÆGGE FIN DUG på bordet, så gæsterne VÆRE GLAD.'

69. *Ikani pujortuleeraq ukiumut ulinneqar*_____, *uffali tassunga*
*inisseeqqu*_____

Ikani pujortuleeraq ukiu -mut ulin -neqar_, uffali tassunga
Derovre motorbåd vinter -ALL.s. dække -PASS._ til.trods.for der

inissee -qqu_____
sætte -befale____

'Der VÆRE SAT en motorbåd derovre, til trods for at man IKKE MÅ SÆTTE DER.'

70. Poortugaq pilerinartumik poortor _____, puuiaasumut
pileri _____.

Poortugaq pilerinartu -mik poortor____, puuiaa -su -mut pileri_____.

Pakke tillokkende-INSTR.s pakke____ pakke.ud -PART. -ALL.s. attraktiv_____

'Pakken VÆRE PAKKET tillokkende, så den VÆRE ATTRAKTIV for den der pakker ud.'

71. Piitaq ataasiarlunga cykilertoq taku _____, assut
sukka _____.

Piitaq ataasiar -lunga cykiler -toq taku____, assut sukka__.

Peter engang -KONT.1.s./3.s cykle-PART.3.s se____ meget være.hurtig_____

'Jeg engang SE Peter cykle, han VÆRE MEGET HURTIG.'

72. Ippassarli taku _____ cykilertoq arrii _____

ippassar =li taku____ cykiler -toq arrii_____

i.går =men se_____ cykle -PART.3.s. være.langsom_____

'Men i går jeg SE ham cykle, han VÆRE LANGSOM.'

73. Sianermat ilinniartitsisut qangali isereer _____, uffali atuartut tamarmik suli
is _____.

sianer -mat ilinniartitsisu -t qangali ise -reer____, uffali atuartu -t
ringe -KAUS.3.s. lærer -p allerede komme.ind. -PERF.____skønt elev -p

tamarmik suli is_.

alle endnu komme.ind_____

'Da det ringede lærerne ALLEREDE KOMME IND, skønt ikke alle eleverne (ikke)
KOMME IND.'

74. Nuka isumaqar _____ radio ajortoq iluarsiniar _____
aseror _____.

Nuka isumaqar_____ radio ajor -toq iluarsi -niar_____ aseror____
 Nuka tro_____ radio være.dårlig -PART.3.s. ordne -prøve_____ ødelægge
 'Nuka TRO radioen er dårlig, han PRØVE AT ORDNE og ØDELÆGGE.'

75. Sapaatip akunnera napparsima_____ isersima_____ kiisami ullumi
 ani_____.

sapaati -p akunner -a napparsima_____ isersima_____ kiisami
 søndag-REL imellem -POSS.ABS.3.s./3.s syg_____ være.inde_____ endelig
 ullumi ani_____
 i.dag komme.ud_____
 'X VÆRE SYG i en uge og VÆRE INDE, endelig KOMME UD i dag.'

76. Siorna pisoq tusar_____ ? Aasaq nunami angalaa_____
 ingerlarusaar_____ naammatuulerialla_____ inuk. Assut
 eqqumii_____ atisai alittor_____ kamippaalu
 put_____. Kinaanera nalu_____,
 aper_____ qanoq ateqar_____
 sumingaa_____. Oqaluttu_____ qaammatit arfinillit nunap
 timaani inuu_____, pisarisinnaasaminillu neri_____.
 Oqaasii eqqumii_____, aperi_____ sooq nunap
 najugaqar_____. Oqaluttu_____
 ilaqutaaru_____ kiserli_____ nunamut
 aalla_____. Massakkulli uterusu_____
 ilaasinnaa_____ ape_____. Soorunami
 akue_____. Sunaaffagoq qivikkaluar_____
 angerlar_____.

siorna pi -soq tusar_____ ? Aasaq nuna -mi angalaa____
 sidste.år hændelse-PART.3.s. høre_____ sidste.sommer ind.på.land. -LOK. gå.tur

ingerlar -usaar_____ naammatuu -ler -ialla_____ inuk. Assut
 gå -stille.og.roligt_____ støde.ind.i -begynde -overraskelse_____ menneske meget

eqqumii_____ atisa -i alittor_____ kamippa -a =lu
 være.mærkelig_____ tøj -ABS.p i.stykker støvle -POSS.ABS.3.s./3.s =og

put_____. Kina -a -ner -a nalu____,
 være.hullet hvem -være -ABSTR.PART -POSS.ABS.3.s./3.s. ikke.vide_____

aper_____ qanoq ateqar_____
 spørge_____ hvad hedde_____

sumingaa_____. Oqaluttu_____ qaammati -t arfinillit

hvorfra _____ fortælle _____ måned -p seks

nuna -p tima -ani inuu _____, pisari -sinnaa
land-REL inde -POSS.LOK.3.s./3.s. leve_ fange -kan
-sa -minil =lu neri _____.
-PASS.PART.- POSS.INSTR.3.s./3.s =og spise _____

oqaasi -i eqqumii _____ aperi _____ sooq nuna -p
ord -POSS.ABS.3.s./3p være.mærkelig_ spørge _____ hvorfor land -REL

najugaqar_ oqaluttu_ ilaquta -aru _____ kiserli _____ nuna -mut
bo _____ fortælle _____ familie -ikke.mere_ være.ensom_ land -ALL.s.

aalla _____ massakkul =li uter -rusu _____
tage.afsted _____ nu =men vende.tilbage -ønske

ilaa -sinnaa_ ape _____ soorunami akue _____ sunaaffa =gooq
komme.med -kan _____ spørge _____ selvfølgelig tillade.det _____ det.viste.sig =EPIST

qivikkaluar _____ angerlar _____.
gå.til.fjelds _____ komme.hjem _____

'Du HØRE hvad der skete sidste år? Sidste sommer mens X VÆRE PÅ TUR PÅ LANDET støder han /hun på et menneske. (mennesket) VÆRE meget MÆRKELIG. Hans/ hendes tøj VÆRE I STYKKER, og hans støvler VÆRE HULLEDE. X IKKE VIDE hvem det er, SPØRGE hvad han hedder og HVOR HAN/HUN KOMME FRA. Han/ hun FORTÆLLE at han /hun HAVE LEVET inde på landet i seks måneder og SPISE hvad han kunne fange. Hans /hendes ord VÆRE MÆRKELIGE x SPØRGE hvorfor han LEVE inde på landet. Han/ hun FORTÆLLE han IKKE HAVE MERE FAMILIE, VÆRE ENSOM, TAGE AF STED ind i landet. Men nu han/ hun ØNSKE AT KOMME TILBAGE. Han/ hun SPØRGE OM han/ hun KAN KOMME MED. Selvfølgelig X TILLADE det. Det viste sig at han /hun VÆRE GÅET FOR AT BLIVE FJELDGÆNGER, KOMME HJEM.